

ЕНДРЕ ГЪМБОРИ

**СВРЪХ
БОГАТИТЕ**

Ендре Гьомьори

Сврѣхбогатите
История на големите имущества

РОТШИЛД – ПЕТТЕ ЗЛАТНИ СТРЕЛИ

Червената фирмена табела. Сресчу Наполеон.

По върховете на властта. Суецкият заем.

Фалитът на Кредитаншалт. Приключението на Химлер.
Възраждането.

Сто и петдесетгодишна е банката Ротшилд, когато – за пръв път от съществуването ѝ – се появява и в Швейцария, в един от центровете на международния банков свят. Швейцарската увертюра не означава особено събитие в историята на династията. Тя символизира само това, че в седемдесетте години на ХХ в, Ротшилдовци отново стъпват на пътя на финансовата експанзия. Още в началото на петдесетте години става ясно, че една от най-легендарните банки в историята на капитализма се възстановява от сътресенията, нанесени ѝ от Втората световна война, и отново заема мястото си сред редицата от най-дръзките и най-важните (ако не и най-големите) банков институти.

За потомците на Ротшилд се носи легендата, че още при раждането си „всяко бозайниче Ротшилд е на 150 години и е 150 пъти милионер в долари“. Възможно е числата да не са съвсем точни, но това, което символизира, е вярно. „Финансовият стил“ на Ротшилдовци е традиционен и аристократичен. Цюрихската банка например е склонна да предложи услугите си само на такъв клиент, който има частно имущество на стойност не по-малко от един милион швейцарски франка.

Фамилният „баланс“ показва, че този метод издържа много икономически и политически катастрофи. И днес в ръцете на Ротшилд се намира най-голямата френска частна банка – Банка братя Ротшилд. А английският им клон ръководи една от най-влиятелните частни банки във Великобритания.

Във владение на френския клон на династията е най-големият железопътен комплекс във Франция, „Компани дю-Нор“, след национализацията на който банката получи 270 хиляди акции от френските държавни железници, и освен това в ръцете на фамилията остават другите предприятия, свързани със старата компания. Владение на Ротшилд е и „Льо Никел“, един от най-големите минни комплекси в света, а също така и не по-малко важният „Панарой“. Значително е участието на Ротшилд и в петролния тръст „Ройъл Дъч Шел“, в минния монопол „Рио

Тинто“, в диамантено-минния тръст „Дьо Беер“. През последните две десетилетия Рот-шилдовци финансират и няколко крупни икономически начинания, обединени от контролираната от тях „Компани финансиер“. Към по-големите им начинания принадлежат: участието им в петролните проучвания в Сахара и създаването на рафинерийния тръст „Антар“, който по-късно продават на френската държава. Участвуват също в разработването на мини в Африка за злато, уран, желязо, магнезий. Вложители са на крупни капитали в недвижими имоти и хотели в най-важните центрове на френското курортно дело, от Шамони до бреговете на Средиземно море.

И не на последно място за голямото влияние на Ротшилдовци говори и фактът, че и до днес те са свързани здраво с ръководителите на западноевропейската и в нейните рамки на френската политика. Ръон Майер, който към 1938 г. като генерален директор на Ротшилдовци води преговори с френското правителство за национализиране на железниците, след Втората световна война е на няколко пъти министър, след това министър-председател, ръководител на европейската каменовъглена и стоманена общност, от която по-късно израсна европейският Общ пазар.

Също и Помпиду от поста генерален директор на френската Ротшилдова банка премина като съветник на генерал Дьо Гол, по-късно застана начело на правителството, а след това на френската държава...

Историята на Ротшилдовци започва от Франкфурт на Майн, където живеят много поколения предшественици на Майер Ротшилд – „древният“ баща на династията, в една от къщите на Юденгасе – Еврейската улица, заградена от двата края с вериги и охранявана от войници. На къщата има червена фирмена табела Ротшилд. От нея фамилията получава името си. Младият Майер прекарва чирашките си години в град ХанOVER, където властите се отнасят по-благоклонно с обитателите на гетото, отколкото във Франкфурт. След чирашките си години в банката Опенхаймер през 1764 г. Майер Ротшилд се завръща във Франкфурт. Когато за пръв път се приближава към гетото, при виковете на хлапетата на улицата „Евреино, изпълни задължението си!“ – според разпорежданията на закона – той трябва да застане при стената и там, дълбоко покланяйки се, да свали цилиндъра си. Докато е в ХанOVER, семейството му във Франкфурт обеднява. То не живее вече в „по-хубавата половина“ на Еврейската улица, в къщата с червена фирмена табела, а в полусрутена влажна къщурка с името „Тиганена къща“, което получава от табелата, люлееща се на входната врата.

В тъмните дупки на тази къща започва сделките си Майер Ротшилд. В началото той търгува със стари пари. Сам пише каталозите и заедно с парите ги разнася из немските княжества и херцогства. По този начин се свързва със знатни хора, които събират стари пари, веднъж от него купува няколко монети и херцог Вил-хелм, владетелят на Ханау. Това е първата сделка между един Ротшилд и един държавен глава.

В „Тиганената къща“ Майер обзавежда помещение за обмяна на пари, където може да се обменят няколко дузини от десетки видове пари на различните княжества.

Това е първата „банка“ Ротшилд – на площ от четири квадратни метра! Доходът от обмяната Майер Ротшилд използва за разширяване на търговията с монети. Той купува имуществото и на няколко изпаднали в затруднение колекционери на монети и с новата си придобивка обикаля отново немските херцогства. При една обиколка той успява да склучи сделка дори с владетеля на Ваймар и патрон на Гьоте, херцог Карл Аугуст.

Разширяването на връзките му стига дотам, че през 1769 г. той закачва нова табела на „Тиганената къща“. На нея гордо стои гербът на херцогската фамилия Хесе–Ханау, а под него със златни букви надписът: „Майер Ротшилд, администратор на негово величество ханауския херцог Вилхелм“.

Това „администриране“ не е безинтересно, защото и Вилхелм не е обикновена фигура. Той е внук на английския крал Джордж II, братовчед на Джордж III, племенник на датския крал и зет на шведския крал. Но не това е особеното в него, а фактът, че е първият измежду онези немски князе, които свързват синята си кръв с лихварските заеми и грабителството.

Коронованите глави на половината Европа дължат много на Вилхелм – той дори и от кръвта на есенските си поданици прави злато. Суровите му фелдфебели-инструктори възпитават наемници, дисциплинирани и решени на всичко. Когато някоя рота е готова, той обикновено я продава на англичаните, за да поддържат ред в колониите на раждащата се империя. За всеки убит есенски наемник в която и да е далечна колония Вилхелм получава обезщетение. Господарят на малкото херцогство в действителност става един от най-богатите владетели в Европа, нещо като херцогски banker и лихвар. Майер Ротшилд постепенно се включва и в тези сделки. Наред с цяла редица други агенти, които обменят пари, от време на време Вилхелм натоварва и него да събере някой чуждестранен дълг срещу съответно възнаграждение.

Бавно забогатяващото семейство се премества в нова къща, на която този път виси зелена фирмена табела „Грюншилд“. По едно време дори обсъждат, дали не трябва да приемат името на новата табела като фамилно име – но запазват старото си име и с него влизат в историята.

Бавното забогатяване, разбира се, още не означава много. В продължение на повече от двадесет години Майер Ротшилд плаща 2000 форинта годишен данък. В 1795 г. строгите градски власти удвояват тази сума, а в следващата година я завишават на 15 хиляди форинта. Във франкфуртското гето това е най-високата имотна категория – но в лихварския и в търговския свят на немските херцогства тя все още не означава нещо много.

Петте сина на Майер Ротшилд предизвикват финансов „взрив“. Те са много по-настойчиви от страхливия си и предпазлив баща. От петте момчета по-късно Амшел става ковчезник на немската федерация. Солмон е основателят на виенската банка Ротшилд. След дълги години Натан става най-голямото финансово величие в Англия. Четвъртият брат Калман основава неаполитанската банка Ротшилд. А петият син, Якоб Ротшилд, израства като истински финансов диктатор по времето на френската република и империя.

Един от хроникьорите на Ротшилдовци, някой си немски граф Цезар Корти през двадесетте години на века в книгата си „Възход на къщата Ротшилд“ пише следното: „Разоряването на някоя страна носи богатство на Ротшилдовци“. Както ще видим, работата е по-сложна. Но факт е, че първата голяма „международна хватка“ през 1804 г петте Ротшилдови сина успяват да осъществят поради пълното разоряване на датското кралство. Датският крал е чичо на много богатия херцог Вилхелм. Затова Вилхелм замисля: да даде на Дания заем, но при сделката да не фигурира неговото име – за да може да настоява за подходящи лихвени условия. За пребогатия херцогски племенник все пак не е удобно публично да оскубе чичо си, разорения крал. Херцогът възлага тази сделка на петимата Ротшилдовци и тя е първата голяма международна акция на Ротшилдовци. Същевременно това е и първият случай, когато фамилията изиграва големите за времето си франкфуртски банки, ръководени от патриции. Те гневно реагират, когато разбират, че един непознат милионер от гетото спасява от банкрут датското кралство срещу богата лихва. Разбира се, те не могат да предугадят, че милионите идват от хазната на Вилхелм. А Ротшилдовци заради опазването на тайната получават голяма комисионна.

След датската измама банката Ротшилд е на най-сигурния път да

стане придворен банкер на един от най-богатите европейски владетели, за каквто смятат Вилхелм. Но – така изглежда – появяването на Наполеон осуетява добре замислената сделка. В 1806 г. Френската армия окупира и Есен. Вилхелм избягва, а с него и най-големият покровител на Ротшилдовци. На всичко отгоре един от петте братя – Натан, остава в Лондон, все повече изолиран от континента.

Финансовото министерство на Наполеон обаче не може да се справи с фамилията Ротшилд. Длъжниците из цяла Европа на лишения от трона херцог Вилхелм официално трябва да изплатят дълговете си на френската хазна. Но четиримата Ротшилдози момци в каляска с двойно дъно препускат из всички немски херцогства и срещу богато възнаграждение под носа на френските власти успяват да съберат дълговете на херцог Вилхелм. Френската полиция се появява във франкфуртското гето и обръща наопаки къщата със зелената фирма. Там обаче тя намира само един прегърбен, с треперещи ръце старец и ужасената му жена да обменят пари. Полиците на херцог Вилхелм се крият в двойното дъно на препускащите по шосетата Ротшилдови каляски.

Но на Вилхелм събраните пари не му трябват – а и не може веднага да бъдат предадени на негово височество. Младите Ротшилдовци обмислят къде да ги вложат. Континенталната блокада на Англия, бореща се срещу Наполеон, неволно им идва на помощ. През годините на тази блокада подправките, колониалните стоки и редица суровини могат да стигнат до континента само по контрабанден път, а от гледна точка на организирането на контрабандна мрежа петият брат Ротшилд в Лондон е цяло съкровище. Той изгражда такава контрабандна мрежа, пробила блокадата, през която излива цял потоп от памук, коприна, тютюн, захар, кафе и индиго към континента – разбира се, на фантастична цена. По този начин Наполеоновата блокада и контрабандните сделки донасят огромна печалба на фамилията Ротшилд.

Това вече е достатъчно за Ротшилдовци, за да започнат да се занимават с днешната, истинската си професия. Обратът, който Натан, лондонският Ротшилд предизвиква, накратко може да се формулира така: „От този момент Ротшилдовци изоставят контрабандата и започват да продават една единствена стока: пари.“

Тъй като основният капитал за контрабандната търговия е от събраните дългове на херцог Вилхелм, а херцогът – при условията тогава – има фантастично голямо имущество стопанисвано от Ротшилдовци, големият въпрос, който се изправя пред тях, е как и къде при обстоятелствата на блокадата да се вложат тези пари, че да носят печалба. Натан

Ротшилд и четиримата му братя, останали на континента, започват тайно да си кореспондират. Те решават да работят срещу Наполеон. За това е нужна немалка смелост и предвидливост, тъй като императорът по това време е на върха на славата си.

Практическият резултат на решението им е този, че Ротшилдовци успяват да убедят херцог Вилхелм да вложи парите си (по днешна стойност 20 млн. дол., което и за онова време също е било грамадно съкровище) в английски заеми. Пълномощното и парите получава Натан Ротшилд, на когото братята с помощта на контрабандисти превеждат огромната сума. Натан дори малко заобикаля сделката. Според оригиналното пълномощно той трябва да купи с парите на Вилхелм английски държавни облигации по среден курс 72 фунта. Английският Ротшилд обаче изчаква, докато поради временните успехи на Наполеон курсът на английските държавни облигации падне – купува ги по-евтино и разликата слага в джоба си.

По това време лондонската банка Ротшилд е толкова силна, че сделките на Вилхелм не я задоволяват. Натан Ротшилд търси по-голяма риба. Тази „голяма риба“ е доставянето на златното съкровище на Източноиндийската компания на сражаващия се на Иберийския полуостров херцог Уелингтън. Това не било лека задача. Най-напред Натан Ротшилд купува злато за 800 хил. фунта (тогавашни пари) от компанията, защото знае, че английското правителство трябва да достави злато на херцог Уелингтън. Той продава златото с доста голяма печалба на правителството на негово воличество – англичаните обаче не знаят как да доставят златото на Уелингтън. Единственият път минава през Франция. Ротшилдовци се заемат с тази задача и с това Натан Ротшилд изведнъж става banker на английската армия.

Братя Ротшилд изпълняват задачата умно и с хитрост, което и при по-късните им сделки е толкова характерно за тях. Якоб, най-младият брат Ротшилд (когото оттогава наричат Джеймс) неочаквано пристига в Париж. Той няма още двадесет години и не знае нито една френска дума – въпреки това изпълнява бойния план на братята си, като успява да излъже френската империя по сравнително прост начин. Ротшилдовци пишат писмо до Джеймс, който наема жилище на улица „Наполеон“ 5. В писмата му съобщават, че те искат да изнесат злато от Англия, но английското правителство не им разрешава, защото се страхува, че изтичането на златото ще отслаби могъществото на страната. Ротшилдовци оставят тези писма да попаднат в ръцете на френската тайна полиция и по този начин подвеждат финансовото министерство на Наполеон. Щом

като англичаните не желаят златото да излезе от Англия – разсъждава министерството, – тогава трябва да се помогна на тези достойни Ротшилдовци да измъкнат това проклето злато.

Трикът с фалшивите писма успява. Правителството на Наполеон помага на Ротшилдовци да доставят английското злато на Уелингтън. Златото преминава безпрепятствено през канала, откъдето Джеймс Ротшилд го пренася в Париж, а Калман Ротшилд – по-късно неаполитанският набоб – с помощта на испанските банкери го прехвърля през Пиренеите.

Но работата не е съвсем безопасна. Веднъж началникът на полицията на град Кале се усъмнява. Те го подкупват. По-късно парижкият началник на полицията иска от правителството да му разреши да задържи Джеймс Ротшилд. Но финансовото министерство, упорито вярва на фалшивите ротшилдовски писма и златото безпрепятствено преминава към армията на Уелингтън.

В последния период на Наполеоновите войни Ротшилдовци вече на практика поддържат финансови връзки не само между английското правителство и Уелингтън, а и между Англия и съюзниците ѝ Австрия, Прусия и царска Русия.

Заключителният акорд на Наполеоновата ера – битката при Ватерло, в сравнение с досегашните сделки означава легендарна „акция“ за Ротшилдовци. Битката при Ватерло издига Англия като първа сила в Европа, а Ротшилдовци като първи банкери в Европа. Тази акция на Ротшилдовци успява поради това, че петимата братя Ротшилд организират изключително добра информационна и куриерска служба, която осигурява изпълнението на сложните, тайни и опасни финансови операции по време на войната. (Лондонският клон на тази куриерска служба в старата ѝ форма съществува до Втората световна война!)

Информацията струва пари. Но какво друго може да е по-ценно от информацията за изхода на битката при Ватерло? Връзката е ясна и лондонската борса, трперейки, следи. Ако Наполеон победи при Ватерло, тогава ще паднат английските държавни облигации. Ако загуби, тогава империята му ще се сгромоляса и английските държавни облигации ще скочат до небето.

В късните следобедни часове на 19 юни 1815 г. един Ротшилдов куриер на име Ротуърт се качва на пристанището Остенде на бързоходен кораб от куриерската служба на Ротшилдовци – според законите на банката корабът не може да вземе друг пътник. Натан Ротшилд прекарва нощта на 19 юни в едно от пристанищата на канала, на английския бряг,

във Фолкстън. В зори на 20 юни той вече знае, че Наполеон е загубил битката при Ватерло. Куриерът на Ротшилдовци преминава канала осем часа по рано от вестоносеца на Уелингтън.

Натан Ротшилд най-напред съобщава на английското правителство, че Наполеон е претърпял поражение, а след това отива в борсата. Всеки обикновен banker, притежавайки такава информация, навярно ще вложи всичките си пари в английските държавни облигации. Но не и Натан Ротшилд. Той започва да продава английски държавни облигации – и то в голямо количество. Без да казва нито дума, той стои на обичайното си място, като се опира на една от колоните на борсата (която оттогава наричат „колоната на Ротшилд“) и продава. В борсата се разнася: „Ротшилд продава!“ Навярно знае нещо: битката при Ватерло е загубена. А лондонският Ротшилд продължава да хвърля на пазара английските държавни облигации с движение на пръста при всяка продажба. След това в момент, когато държавните облигации са на най-ниска точка и борсата още не се е съзвела, той с едно-единствено движение купува обратно всичко, което е продал – само че за част от продажната цена. След няколко минути и в борсата официално достига новината за поражението на Наполеон. Стойността на английските държавни облигации скача високо и банката Ротшилд просто поглъща несметна печалба.

Сто и четиридесет години по-късно Фредерик Мортън, един от биографите на династията, коментира събитието така: „В този ден дори не може да се изчисли колко замъка, състезателни коне, картини от Вато и Рембранд са спечелени за потомците.“

След падането на Наполеон банката Ротшилд превежда платените от Франция репарации на стойност 120 млн. фунта на Лондон, Виена и Берлин – разбира се, срещу значителна комисиона. През техните ръце преминава и английската финансова помощ за Виена, затова през 1817 г. Ротшилдовци намекуват на виенския двор, че вече заслужават някакво отличие. Дворцовият съветник фон Ледерер, който се занимава с отличията и императорските награди, предлага на двореца да наградят Ротшилдовци със златна кутия за енфие с монограма на императора, изобразен с диаманти. Ротшилдовци обаче скромно заявяват на двореца, че имат достатъчно диаманти, вместо това биха предпочели благородна титла. Бургът е изненадан, а придворният съветник Ледерер предлага на императора поради това, че братята Ротшилд са евреи, да ги поставят в най-ниската категория на благородниците. Така Ротшилдовци получават от Виена правото да поставят думичката „фон“ пред фамилното си име. Поканват ги да си предложат и фамилен герб.

Братята без стеснение представят в императорската канцелария такъв проект за герб, който би направил чест дори на някой ерцхерцог. В него има всичко: от орел до леопард, от лъв до пет златни стрели, хванати в шепи, което символизира единството на петимата. Като допълнение глави с корона и шлем сред украшенията, обкръжаващи герба. Императорската канцелария ужасена пише писмо на финансовия министър, в което споделя, че гербът на Ротшилдовци не може да се изпълни, тъй като според законите на хералдиката на тях не им се полага нито корона, нито лъв, нито орел. Служителите на канцеларията с перото си грозно надраскват скъпо проектирания нов герб на Ротшилдовци.

Малко по-късно, на 23 септември 1822 г., обаче къщата Ротшилд дава личен заем от деветстотин хиляди форинта на Метерних, всемогъщия канцлер на императора, при особено благоприятна лихва, който той трябва да върне за седем години. След пет дни със заповед на императора братята Ротшилд получават титлата барон и бюрократите на хералдическата канцелария със скърцане на зъби разрешават да се изпълни гербът така, както е предложен от Ротшилдовци: с орел, лъв и шлем.

И днес този герб, получен по благоволието на Метерних, украсява бланките за писма за лична кореспонденция на банките Ротшилд.

През десетилетията след Наполеон английската държава се свързва за цели поколения с банката Ротшилд в Лондон. (Една част от сделките със злато на Банк ъф Ингленд и днес се уреждат чрез английската банка Ротшилд. В една от канцелариите на втория етаж на лондонската банка заедно с представителите на четири други големи банки Ротшилдовци всекидневно определят курса на златото на английския пазар.)

Веднъж Натан Ротшилд иска да обмени в канцеларията на Банк ъф Ингленд едно кредитно писмо, издадено от франкфуртската банка Ротшилд. Банк ъф Ингленд му отговаря, че е склонна да обмени собствените си банкноти за злато, но не и кредитни писма на други банки. На другия ден Натан Ротшилд се явява в касата на Банк ъф Ингленд с десетфунтова банкнота, за да му я обменят със злато. Когато изненаданият касиер се съгласява, лондонският Ротшилд изважда от претъпкания си портфейл нова банкнота и обменя и нея. А след това в продължение на няколко часа продължава тази игра, така постъпват и девет от доверените му лица също с претъпкани портфейли в другите девет каси на Банк ъф Ингленд. За един ден английският златен запас намалява със сто хиляди фунта. На следващата сутрин Натан Ротшилд е отново в касата на Банк ъф Ингленд заедно със своите деветима чиновници. Излезлият директор го пита, докога ще продължи тази лоша шега. Отговорът е:

„Банката Ротшилд ще гледа с недоверие на банкнотите на Банк ъф Инг-ланд дотогава, докато Банк ъф Ингланд се отнася с недоверие към кредитните писма на банката Ротшилд...“ В Париж другият брат, Джеймс Ротшилд, главният герой на контрабандния трик на Уелингтън, вече е парижки генерален консул на австрийската империя; през 1828 г. той купува разкошния дворец на министъра на полицията на Наполеон, Фуше, на улица „Лафит“. На всеки, който го попита, защо е избрал тъкмо този дворец, той отговаря: „Защото Фуше беше този, който ме дебнеше при делото Уелингтън, за да може да ме задържи.“) И днес този дворец е главната квартира на Ротшилдовци.

Поетът Хайне е редовен гост на къщата на улица „Лафит“, но свободният му дух не понася много поклоните пред златото. Той писа: „Вгледайте се как се кланят и раболепничат хората пред него. Така извиват гръбнака си, че и най-добрият акробат не може да го направи като тях. Пред вратата на канцеларията му застават смирено като Мойсей на планината Хорейб, когато открива, че ходи по светата земя. Мойсей сваля сандалите си и съм сигурен, че тези агенти биха свалили обувката си, ако не се страхуваха, че миризмата на краката им ще смути барона... Тези дни видях как един лакей, облечен в златна ливрея, носеше през коридора на двореца нощото гърне на барона. Там чакаше някакъв борсов спекулант, който повдигна шапката си пред важния предмет. Запомних името на този човек. След време навярно ще стане милионер...“

Хайне не се огъва пред златото. Веднъж Джеймс Ротшилд дава голяма вечеря на няколко приятели банкери. На кафето и коняка след вечерята той поканва и Хайне – с блясъка на ума си да забавлява банкерите. Поетът обаче изпраща следното писъмце по лакея на Ротшилд: „Скъпи господин бароне, след вечеря обикновено пия кафето си там, където вечерям...“

Виена, разбира се, е „отделен номер“, като се има предвид, че там Ротшилдовци се сблъскват с много по-строги разпореждания за ограничаване на евреите, отколкото в Англия или Франция. Тук евреите например не могат да притежават имение, да получават правителствена служба и политическа мисия. Натискът на австрийската полиция е толкова голям, че поради очакваните неприятности Ротшилдовци не смеят да изпратят своя пълномощник на прочутата Виенска конференция на победителите над Наполеон. В Лондон и във Франция са „императори“, докато във Виена не могат да се доближат до някой министър.

По-различна е историята за това как виенските Ротшилдовци през мрежата на тези ограничения стигат до заема, даден на Метерних, и до

баронския герб, украсен с корона.

В 1819 г., по поръчение на братята, Соломон Ротшилд пристига във Виена и тъй като съгласно ограниченията не може да има къща, той наема една единствена стая в един от известните хотели на града, в „Рьомишер Кайзер“. Първата му дейност е да организира австрийски държавен заем за около 50 млн. форинта. Заемът протича под гаранцията на Ротшилд с огромен успех. Виенският двор спечелва от него няколко милиона форинта, а Соломон Ротшилд – шест милиона форинта. След държавния заем той наема цял етаж в „Рьомишер Кайзер“. След няколко месеца наема още един етаж, след това още един. Накрая целият „Рьомишер Кайзер“ става дворец на Ротшилд, макар че съгласно закона не може да има собствена къща. След успеха на държавния заем следва уметелото стопанисване на преведените на Виена английски субсидии, а после една много деликатна „фамилна история“. Главното действащо лице е Мария-Луиза, хабсбургската императорска дъщеря, жената на заточения Наполеон. Виенският конгрес обявява Мария-Луиза за „жертва на Наполеон“, дава и Пармското херцогство, а Метерних ѝ намира любовник – царедворец на Найперг. Скоро императорската дъщеря сключва брак с Найперг, и то толкова таен, че дълго време не записват децата си в гражданския регистър. Децата обаче – при каквито и специални обстоятелства да са заченати – са внуци на австрийския император. Метерних възлага на Соломон Ротшилд незабелязано да продаде част от Пармското херцогство, което принадлежи на Мария-Луиза, да вложи по подходящ начин парите и така да осигури наследство на внуците. Ротшилд изпълнява задачата и от този момент съюзът Метерних – Ротшилд в действителност управлява Австрия. Оттук има само една крачка до онзи известен заем от 900 хиляди форинта и до придобиването на герб, богато украсен. В 1835 г., когато умира императорът, Метерних, изплашен, че една евентуална паника на борсата може да разклати австрийската икономика, а с това и неговото положение, се обръща отново към Соломон Ротшилд. Той заедно с парижката банка Ротшилд публично заявява: ако някой иска да хвърли на борсата австрийски държавни облигации, виенската и парижката банка Ротшилд са готови да ги изкупят по най-високата дневна цена. Европейските борси се успокояват, а Ротшилд „подпомага“ Метерних при временните му затруднения. (Откъа от писмото на австрийския пълномощен министър в Париж до Метерних: „Трябва да Ви призная, господин канцлер, че изумяващо голямото влияние на банката Ротшилд веднага потисна финансовата паника, която започваше да завладява по-нервните вложители.“) Метерних и Ротшилд са заедно и

в дните на революционната буря през 1848 година. (Метерних пише на Соломон Ротшилд: „Ако дяволът ме отнесе, той ще отнесе и Вас“)

Вечерта на 13 март в осем часа дяволът идва за Метерних, революционната маса публично изгаря портретите му на виенските улици. Двадесет часа по-късно Метерних избягва във Франкфурт. В джоба му се спотайват хиляда златни форинта, които получава от Соломон Ротшилд, и едно кредитно писмо до франкфуртската банка Ротшилд. Няколко месеца по-късно тълпата нахлува и в сградата на „Рьомишер Кайзер“ и Ротшилд също – поне временно – избягва във Франкфурт.

Той е „абсолютният banker“ на „абсолютния канцлер“ на Хабсбургския гнет – както казват по онова време. А такива връзки са извънредно трайни. И днес потомъкът на Метерних ежегодно изпраща по една каса рейнско вино на баронеса Ели Ротшилд в Париж, която му отговаря с каса „Шато Лафит“, съкровището на областта, владение на фамилията, в която се произвежда това прочуто в цял свят вино. Но не само виното пътува. Западните „светски хроники“ ежегодно отбелязват, че фамилията Ротшилд и Метерних се посещават взаимно в семейните си замъци.

В 1832 г. по улиците в Рим се появява подигравателен хвърчащ лист. Текстът му гласи: „Тъкмо сега Ротшилд целуна ръката на папата, а при излизането си по най-изтънчен начин изрази задоволството си от наместника на свети Петър. Докато другите, разбира се, наведени целуват пръстите на краката на светия отец, Ротшилд хвана малкия пръст на ръката на папата, за да не се наведе прекалено много.“

Предисторията на гневния хвърчащ лист е следната: Калман, четвъртият брат Ротшилд (който по-късно приема името Карл), по това време е господар на най-голямата неаполитанска банка.

Чрез братята си той успява да склони Метерних и австрийците да освободят Неаполитанското кралство. С негови пари ерцхерцовете на областта пресушават тосканските блата, а папата модернизира чифлиците си. И става така, че папа Григорий XVI не само го приема и не само го предпазва от прекалено дълбок поклон, но окачва на гърдите на италианския Ротшилд големия кръст на ордена „Свети Георги“.

През това време в Германия смятат петия брат за ръководител на династията. Той е ходатаят на семейството: той отправя молби до европейските короновани глави за отличия и консулски назначения. Франкфуртската банка съгласува международната стратегия на династията. Амшел, синът на стария патриарх Майер, пази франкфуртската крепост Ротшилд. Няма инвестиция между Рейн и Дунав, в която той да няма пръст. Няколко стотици немски фабрики, железопътни линии и шосета

се раждат в стаите на франкфуртската банка Ротшилд. В градината на тази банка много по-рано е добре дошъл гост младият прусак, който по-късно става канцлер на немската империя: Ото фон Бисмарк. В 1851 г., когато Прусия изпраща Бисмарк като представител на събранието на немската конфедерация, Амшел става ковчезник (пазител на хазната) на конфедерацията, а това (както пише Маркус Ели Раваж, елин от биографите му, в книгата си „Петимата от Франкфурт“) „означава, че в известен, смисъл той става първият финансов министър на родилата се от конфедерацията империя“.

От Франкфурт дирижират и женитбите на Ротшилдовци. Законът на фамилията задължава младежите по възможност да се женят за момичета от по-далечните клонове на Ротшилдовата фамилия, а момичетата да се омъжават за аристократи. В Лондон дъщерята на Натан се омъжва за лорд Саутхамптън. Една от племенниците му – дъщерята на френския Ротшилд – става съпруга на граф Роузбъри. По-късно съпругът ѝ става министър-председател на Британската империя. Една от девойките от неаполитанския род Ротшилд се омъжва за херцог Дьо Грамон, а нейната сестра – за херцог Ваграм.

Според техния закон всички сватби трябва да стават във франкфуртската къща. Ротшилдовци и аристократите, сродили се с фамилията, се подчиняват на това изискване. Обикновено за разкошните каляски няма място в тясната улица на гетото и гостите са принудени да се спъват по калдъръма, а със своите тоалети дамите едва преминават през тясната врата. Този закон се спазва до смъртта на Амшел Ротшилд, който умира на осемдесет и една година.

Историята на банката Ротшилд се преплита с големите обрати в историята на Европа, за което голям дял има бързината на информацията на Ротшилдовци, нещо повече – уелото разпространяване на фалшива информация. И това се потвърждава не само от примера на легендарния куриер от Ватерло.

През февруари 1820 г. например Ротшилдовци първи узнават, че пред парижката опера е убит предполагаемият наследник на Луи XVIII, претендентът за френския престол. С него загиват и надеждите на Бурбоните. Куриерите на Джеймс Ротшилд първи пристигат в Лондон, Виена, Франкфурт и Неапол и банките Ротшилд предизвикват на борсите наследствения банкрут на Бурбоните, преди още правителствата или конкурентите да разберат какво се е случило.

Десет години по-късно специално обучени пощенски гълъби отнасят новината за юлската революция от парижките Ротшилдовци на

братските банки в чужбина. В Англия лондонската банка Ротшилд по-рано от английското правителство узнава, че Луи Филип се възкачва на френския трон. Талейран, голямата фигура на европейската дипломация, в писмо до сестрата на Луи Филип пише за този факт: „Ротшилдовци винаги информират английското правителство за събитията 10–12 часа преди да пристигнат съобщенията на английските посланици. Това е така, защото куриерите на Ротшилдовци имат на разположение специални кораби, които не вземат други пътници и които прекосяват канала независимо от атмосферните условия.“

В книгата си за Ротшилдовци („Ротшилдовците: един семеен портрет“) Фредерик Моргън пише, че куриерската мрежа на Ротшилдовци е по-сигурна, отколкото мрежата на която и да било велика сила. Тъкмо затова често се случвало посланиците на Англия, Франция, Испания, акредитирани в различните европейски страни, да им поверяват легационната поща. Австрийската тайна полиция докладва за това на Метерних, на сърдечния приятел на Ротшилдовци, като отбелязва, че куриерите от Неапол за Париж преминават през град Пиаченца. Тук има австрийски гарнизон и затова – се съобщава в полицейския доклад, – „от куриерите могат да се поискат писмата за проверка“.

Приятелството между Метерних и Ротшилдовци не пречи на канцлера да издаде заповед за проверка – и не възпира Ротшилдовци да не излъжат канцлера. Метерних тайно нарежда на гарнизоните да приемат куриерите на Ротшилдовци като официални австрийски куриери само по отношение на писмата, подпечатани с императорския печат, а другите пратки да отворят и цензурират. В отговор на това Ротшилдовци изграждат друга мрежа, успоредна с тази. Някои от куриерите имат задачата да се оставят да ги проверяват. Те с готовност се „съгласяват“ да отворят носените писма, които, разбира се, нарочно съдържат фалшива информация и които австрийската полиция стриктно препраща за Метерних.

След всичко това няма нищо чудно, че в 1870 г. Наполеон III търси посредничеството на френския и на английския Ротшилд, за да узнае дали английското правителство е склонно да му окаже помощ срещу заплашващото го пруско нахлуване. Лондонският Ротшилд заедно с английския министър-председател Гладстон се явяват при кралица Виктория в Уиндзорския дворец. След тази аудиенция английското правителство решава Англия да не се намесва. Така френските Ротшилдовци знаят, че пруско-френската война от 1870 г. ще избухне, преди това да знае самият Наполеон III. И, разбира се, съответно на това определят

финансовите си маневри.

След разгрома на Франция кайзер Вилхелм I, Молтке и Бисмарк разполагат главната си квартира в замъка на един от френските Ротшилдовци във Ферьер. Кайзерът разглежда всички салони на замъка, парка конюшните и оранжерииите. А след това казва: „Един крал не може да поддържа всичко това. На това е способен само един Ротшилд.“

Ротшилдовци присъствуват и при раждането на Британската империя. Около 1860 г. те построяват нова сграда в Лондон в съседство с двореца на херцог Уелингтън, на Пикадили 148. В този дворец на 14 ноември 1875 г., неделя, на вечеря е поканен Дизраели, министър-председателят на Англия. По време на вечерята се появява камериер, който на сребърен поднос връчва писмо на Лайънел Ротшилд, тогавашния ръководител на лондонската банка. Писмото е донесено от един агент на парижките Ротшилдовци, съдържанието му Лайънел прочита на госта си. Същността на съобщението е, че задушаваният се от дългове египетски владетел, халифът, предлага на французите притежаваните от него акции от Суецкия канал – но той не е доволен от финансовото предложение на френското правителство. Суецкият канал тогава е един от най-важните стратегически, търговски и политически пътища на света. Англичаните отдавна имат желание да сложат ръка на него, но не могат да принудят халифа да преговаря с тях. Новината на агента на парижкия Ротшилд сигнализира, че настъпва удобният момент. Според една от по-ранните записки Дизраели само попитал Лайънел Ротшилд: „Колко искат?“ Дватамата стават от масата и телеграфират в Париж. Докато да им поднесат коняка след вечерята в библиотеката, отговорът на парижките Ротшилдовци пристига: халифът иска 4 милиона фунта. По тогавашния курс 44 милиона американски долара.

На другия ден се задвижва политическата машина, но не без скърцане. Тъкмо тогава парламентът е във ваканция, а има закон, който забранява на Банк ъф Ингланд да отпусне заем на британското правителство без съгласието на парламента. Независимо от това ръководителите на банката съобщават на Дизраели, че не могат веднага и наведнъж да поставят на негово разположение четири милиона фунта, без да смутят лондонската парична борса. А Дизраели знае, че всичко зависи от бързината. Той посещава първо кралица Виктория, а после свиква на заседание Министерския съвет. Само след половин час министър-председателят се появява на вратата на заседателната зала и на чакащия го в преддверието секретар казва само: „Да“.

Секретарят знае за какво се отнася тази дума. За това, че кабинетът

възлага на Дизраели да поиска пари не от Английската банка, а от Ротшилдовци за покупката на Суецкия канал. Фредерик Мортън описва тази сцена, разиграла се в светая светих на банката Ротшилд, по следния начин: „Когато секретарят влезе в стаята, Лайънел Ротшилд седеше в креслото си и ядеше мискет. Той продължи да яде и тогава, когато човекът на Дизраели му съобщи, че английското правителство би желало още утре да получи четири милиона фунта. Лайънел две секунди мълчаливо дъвка гроздовите зърна, а после изплю семките и каза: «Ще ги получи.»“

Два дни по-късно лондонският вестник „Таймс“ съобщава, че банката Ротшилд е внесла по сметката на египетския халиф четири милиона фунта и с това 177-те хиляди акции, които досега са били в ръцете на египетския владетел, стават собственост на правителството на нейно величество. Това осигурява контрола на Великобритания над Суецкия канал. На 24 ноември 1875 г. Дизраели пише възторжено писмо на кралица Виктория: „Ваш е, Мадам, Ваш е! Изиграхме френското правителство! Четири милиона фунта стерлинги, и то веднага! Това може да направи само една фирма: Ротшилд!“

Историята на Ротшилдовци изобилствува с десетки такива епизоди. Една статистика, изработена преди Първата световна война, показва, че само лондонската банка е финансирала 18 правителства в различни страни. Стойността на заемите ѝ, изразена в днешни пари, достига 30 милиарда долара. Кралица Елисавета, жената на Франц-Йосиф, прекарва последния ден на живота си във вилата на Ротшилдовци при Женевското езеро, преди да я прободат камата на един анархист. В Лондон кралица Виктория е постоянен гост в замъците на Ротшилд, а всяко лято прекарва няколко седмици в замъка на фамилията в Южна Франция. (В спомените на един от братята Ротшилд е записано, че веднъж баронеса Алис Ротшилд извиква на кралица Виктория: „Веднага излезте от тревата, защото ще стъпчете цветята ми!“ Виктория покорно излиза.)

Това е върхът – и той не се изменя дори тогава, когато от петте банки Ротшилд всъщност остават само три. Когато Италия се обединява, банката Ротшилд, свързана с Неаполитанското кралство, затваря вратите си.

Във Франкфурт някогашното немско семейство остава без мъжки потомък, той умира, и затова в 1901 г. ликвидират тамошната банка. (До идването на Хитлер франкфуртската банка все още работи, ръководена от жена, но тя няма предишното си значение.) Последното франкфуртско момиче от рода Ротшилд се омъжва за един banker на име Голдшмит

и банката започва да се нарича Банка Ротшилд-Голдшмит.

В сравнение с този фантастичен връх Първата световна война означава относителен упадък на Ротшилдовци. Много от хроникьорите на династията смятат, че с Първата световна война започва световнополитическата роля на Съединените щати и заедно с тях ролята на американските капиталисти и банкери. Факт е, че през Първата световна война всяка банка Ротшилд подкрепя правителството, в чиято столица се намира. В тази война от нов тип вече няма възможност да се съгласуват действията, нито пък да се продължат „романтичните“ традиции на шпионската и куриерската служба на Ротшилдовци. Тази специфична епоха има и своите, комични случаи.

През войната жената на господаря на френската банка, барон Морис дьо Ротшилд – навярно за да си откъдне от военновременните лишения – заминава на почивка в Сен Мориц. Тя отсяда в ползващия се и досега с легендарна слава хотел „Палас“, след като дирекцията му е уверила баронесата, че „в хотела няма немци“. На вечерята обаче пред очите на мадам Ротшилд се мярнала жената на един немски фабрикант на шампанско, която също е отседнала в луксозния хотел. Жената на Ротшилд, забравяйки, че фамилията ѝ води началото си от Франкфурт, напуска хотела с думите: „Не мога да гледам немци.“ Тя решава повече да не стъпи в Сен Мориц.

Но за Ротшилдовци дори и обидата е сделка. За да отмъсти, баронесата убеждава съпруга си да изгради нов луксозен курорт в живописната местност „Межев“ на френските Алпи. И днес „Межев“ е един от най-скъпите френски зимни курорти и един от бисерите на недвижимото имущество на Ротшилдовци...

Фредерик Мортън пише: „Когато през 1918 г. оръдията замлъкват, нищо вече не е такова, както бе преди, дори и самите Ротшилдовци.“

Това в историята на фамилията не означава друго, освен че „в сравнение с великото столетие“ на Ротшилдовци банката действа поскромно, но все още на извънредно високо равнище. Имуществото остава незасегнато, а търговските интереси продължават да носят фантастична печалба. Може би разликата може да се формулира така, че в този нов период на господство на монополистичния капитал Ротшилдовци вече не упражняват такова съдбоносно влияние в обратите на световната политика, както по време на битката при Ватерло или заема за Суецкия канал.

Дейността на австрийската банка Ротшилд, разбира се, се ограничава и докато през 1914 г. виенските Ротшилдовци са най-важните

банкери на монархията, след 1918 г., след разпадането на монархията, те се движат в по-тесни граници.

През това време сътрудничеството между английските, френските и австрийските Ротшилдовци се проявява на първо място в областта на финансовите спекулации. Ръководна роля в тях играе включително и днес извънредно влиятелната френска банка Ротшилд. По това време барон Едуард Ротшилд е и член на дирекционния съвет на Френската национална банка.

Ротшилдовци организират международен банков синдикат, чиито пипала стигат от виенската банка Кредитенщалт, контролирана от Луи Ротшилд, до нюйоркската банка Морган. Международните валутни манипулации носят огромна печалба на фамилията – чак до настъпването на голямата криза през 1929 г. Тя засяга много чувствително положението особено на австрийските Ротшилдовци. През 1930 г. най-важния селскостопански кредитен институт на тогавашна Австрия, Боденкредитанщалт, е на ръба на банкрута и австрийският канцлер лично отива при барон Луи Ротшилд с молба да поеме пасивите на банката. Кредитанщалт, контролирана от Ротшилдовци, удовлетворява молбата на канцлера, но при обстоятелствата на кризата спасителната акция дотолкова обременява семейната банка, че една година по-късно самата тя е принудена да преустанови плащанията. Фалитът на Кредитанщалт означава всъщност началото на средноевропейския поток на голямата депресия, избухнала през 1929 година. Банкрутът струва на Ротшилдовци 30 милиона златни шилинга, а на австрийското правителство най-малко два пъти по-голяма субсидия!

Но и след банкрута на Кредитанщалт Луи Ротшилд остава най-богатият човек в Австрия. Фалитът не засяга виенската фамилна банка (С. М. Ротшилд и синове). Австрийските Ротшилдовци продължават да са едни от най-големите земевладелци в Средна Европа.

На запад от австрийската граница обаче все по-силно тропат ботушите на нацистките шурмови отреди и става ясно, че на виенските Ротшилдовци им предстои известно изпитание. Не затова, че са банкери, а защото произлизат от франкфуртското гето.

Легендарният куриерски институт на Ротшилдовци все още функционира по лични въпроси и френската банка Ротшилд на 10 март 1938 г., в деня преди окупирането на Австрия от нацистите – аншлуса, – предупреждава Луи Ротшилд да напусне незабавно Австрия. Баронът обаче не иска да наруши спокойствието си и едва на другия ден отива на виенското летище (разбира се, придружен от камериера си). Преди да се

качи на цюрихския самолет, двама СС часови го познават и отнемат паспорта му.

Два дни по-късно есесовци се явяват в двореца на Луи Ротшилд и му заповядват да ги последва. С това задържане започва трагикомедията между нацистите и виенските Ротшилдовци, която е толкова характерен пример за свързващата, специфична и почителна връзка между Хитлер и едрия капитал.

Барон Луи посреща есесовците с думите, че с радост ще ги последва, но преди това трябва да вечеря. Щурмоваците, които обикновено не уважават такива желаниа, този път, изглежда, имат специални указания, застават покорно около масата, застлана с покривка от дамаска, докато баронът (обслужван от трима камериери) вечеря спокойно, изплаква пръстите си с ароматизирана вода, изпушва цигарата си след вечеря, взема обичайното си лекарство. След това тръгва с есесовците.

Завеждат Луи Ротшилд най-напред при един от шефовете на новата австрийска полиция, ръководена от нацистите. Според записките тук протича следният диалог: „И така, вие сте Ротшилд. Точно колко сте богат?“ На този въпрос барон Луи отговорил, че са нужни няколко дни, докато неговите счетоводители въз основа на сегашното положение на световните борси и пазари на суровини могат да установят това. „Е, добре – казал полицейският шеф, – тогава кажете поне колко струва виенският ви дворец заедно с предметите на изкуството в него.“ Отговорът прозвучава така: „Колко струва катедралата «Свети Стефан»?“

Тук полицейският началник прекъсва разпита и отвеждат барона в една килия. Но там не остава дълго. Преместват го скоро във виенската главна квартира на гестапо и го настаняват в стаичката до стаята на лишения от поста му австрийски канцлер Шушниг.

Не става дума за това, че барон Ротшилд е заплашен от някаква физическа опасност. Гьоринг изпраща в Швейцария специален пратеник, известния Ото Вебер, който съобщава условията на цюрихските агенти на Ротшилдовци. Според тях те ще освободят барон Луи, ако маршал Гьоринг получи за тази услуга 200 хиляди долара (разбира се, не в марки, а в долари, и то поставени в трезора на някоя швейцарска банка). А хитлеристката империя да получи имуществото на австрийската банка Ротшилд, включително и чехословашкия завод за стомана „Витковице“. Представителите на Ротшилд в Цюрих се пазарят много сериозно. Те съобщават на изненадания пратеник на Гьоринг, че Ротшилдовци преди две години тайно са прехвърлили пакета акции на „Витковице“ на една английска фирма. В замяна на това за освобождаването на барон Луи

Ротшилд те са съгласни да дадат на Берлин имуществото на австрийската банка. Заводът във Витковице обаче може да се получи само след като баронът пристигне в чужбина, и то само в случай че нацистите заплащат на английските Ротшилдовци три милиона фунта.

Преговорите се протакат. През това време нацистите вече окупират Чехословакия, но заводът „Витковице“, който е в английски ръце, все още не е тяхно владение.

По време на най-разгорещените спорове веднъж внезапно се отваря вратата на „стаята Ротшилд“ в сградата на виенското гестапо и се появява сам кръволокът Хайнрих Химлер, страшният шеф на СС. Пазарят се цял час за условията, но барон Ротшилд не отстъпва. Химлер излиза, а след един час се появяват СС-транспортни работници. Те внасят в стаята един стоящ часовник стил Луи XIV и една неподходяща към него грамадна китайска ваза, а леглото му покриват с кадифена покривка в портокалов цвят. По този начин явно Химлер иска да покаже, че баронът ще трябва още дълго да остане в главната квартира на виенското гестапо. Но барон Луи Ротшилд, комуто е съвсем ясно, че за него са валидни специални закони, изкрещява на есесовците: „Изнесете тези безвкусни неща! Впрочем тази стая изглежда като краковски публичен дом!“

На другия ден представителите на Химлер съобщават, че приемат условията на Ротшилдовци и баронът може да си отиде. Луи Ротшилд отговаря, че сега е двадесет и три часът, че той не може да очаква от виенските си приятели толкова късно да му бъдат на разположение и затова желае да прекара още една нощ в главната квартира на гестапо. В историята на гестапо дотогава няма подобен случай и затова трябва да се поиска, специално разрешение по телефона от Берлин.

Последната нощ Луи Ротшилд прекарва вече като гост във виенското гестапо, два дни по-късно преминава швейцарската граница. През юли 1939 г. немците съобщават, че съгласно споразумението ще преведат на лондонските Ротшилдовци три милиона фунта за акциите на „Витковице“. Английското правителство обаче влиза във войната, преди тези пари да са пристигнали в Лондон.

Виенската трагикомедия не се повтаря в Париж, защото парижките Ротшилдовци заминават навреме – една част от тях за Лондон, а друга част – за Съединените щати. Впрочем в Лондон се плетат онези нишки, които са източници на днешната власт и връзки на френската банка Ротшилд. Един от младите членове на френската фамилия Ротшилд, Ги дьо Ротшилд, в Лондон се присъединява към генерал Дьо Гол и в негова

услуга изпълнява много задачи. В края на войната той е адютант на военния комендант на Париж. (Впрочем къщата на „Пикадили“ 107 – по време на войната „Клуб на свободните френски офицери“ – е също собственост на английските Ротшилдовци.)

Нацистите, макар и да не залавят Ротшилдовци, „залавят“ имуществото им. Фамилията прехвърля една част от картините и произведенията на изкуството в испанското и аржентинското посолство, а много ценности пренася в Лувър, за да се ползват от съответната защита като „френска национална собственост“. Лувърът обаче не означава защита, защото по настояване на Гьоринг Хитлер издава специална заповед, която анулира документите за прехвърлянето на собствеността на Ротшилдовци и съгласно която запазва правото си да разполага със съкровищата на фамилията.

След войната се установява, че нацистите са ограбили 203 частни колекции във Франция – около шестдесет хиляди художествени предмети. Повече от четири хиляди от тях са на Ротшилдовци. Сигурни представители на фамилията посрещат влаковете на товарните гари и подреждат картините, статуите, гоблените съобразно с това, от кой дворец са и на кой член от фамилията принадлежат.

След Втората световна война, при новото съотношение на политическите и икономическите сили в света, старата ръководна роля на Ротшилдовци не може вече да се възстанови. Но двата останали стълба, лондонската и парижката банка Ротшилд, и до днес са смятани за големи финансови сили.

След десетгодишна реставраторска работа отново съществува разкошният символ на властта на Ротшилд, замъкът във Ферьер, който е изумил Вилхелм I. Когато цитираният вече хроникьор на династията Фредерик Мортън влиза, за да разгледа замъка, той написва само няколко изречения, които добре отразяват противоречията между легендата и съвременната действителност на Ротшилдовци. „Салони, достойни за император; кристални полилеи и висящи градини: картини, струващи съкровища; гоблени, инкрустации от злато, слонова кост и миди; лебеди в изкуствените езера; крановете в баните от плътно сребро. Човек се пита: живял ли е някога Робеспьер, имало ли е някога Френска революция?“

РОКФЕЛЕР – „СВЕТОВНИЯТ ПЛАНТАТОР“

Син на търговец на коне. „Бродуей“ 26, 1400-а стая.
Лъдлоуското кръвопролитие. Лампичките на „Стандард“.
Война, печалба, подялба. Пет момчета, едно момиче.
Дейвид, банкерът. Фирмата в Белия дом

Когато за пръв път след Втората световна война се прави подробно сведение за фамилиите с големи имуществва, имуществото на фамилията Рокфелер с нейните 21 членове възлиза на 3 милиарда долара, а 17-те милиона годишен доход са обложени с данък. Това е доста внушителна сума. Изследователите на имуществото на Рокфелер обаче още тогава забелязват, че не това изразява нечуваното политическо и икономическо влияние, което фамилията и контролираните от нея предприятия упражняват върху икономиката на Съединените щати и капиталистическия свят, нещо повече – върху външната им политика. Преди няколко години се изготвя ново сведение. Според него – като се взема предвид спадането на стойността на долара от 1946 г., имуществото на Рокфелер, вложено в различните огромни предприятия, се оценява на около 6 милиарда. Ако към него се прибави и стойността на банковите сметки и недвижимите имоти на фамилията, сумата може да се закръгли на около 7 милиарда. Това само по себе си означава, че финансовата мощ на фамилията Рокфелер след Втората световна война се е удвоила. А според най-новите сведения имуществото на фамилията вече достига десет милиарда.

В противовес на такива „самотни вълци“ като Гети финансовата мощ на Рокфелеровци нарочно се явява раздробена. Така например помладият Джон Д. Рокфелер, тогава глава на семейството, в 1960 г., в годината на смъртта му, с имуществото от един милиард долара е едва на шесто място в списъка на американските богаташи. В крал на 70-те години в списъка на богатите е Аби Рокфелер, която заема най-знатно място сред членовете на фамилията, но и тя с имуществото си от 300 милиона долара е едва на седемнадесето място в списъка. А Дейвид Рокфелер, председателят на втората най-голяма банка на Съединените щати, Чейс Манхатън, е едва на двадесет и трето място с 280 милиона долара. Другите: най-младите Джон Д., Лорънс, Уинтърп и Нелсън, всеки с по 260 милиона долара, са на 24-то, 25-то, 26-то и 27-о място.

От това подреждане наблюдателят разбира, че не зад числата

трябва да се търсят действителните размери на икономическата и политическата сила на династията Рокфелер. Ясно е например, че икономическата власт на Дейвид Рокфелер, председателя на Чейс Манхатън, е значително по-голяма, въпреки че е на 23-то място, от властта на Гети, макар той да е на първо място в списъка. Значително по-добре ще си изясним действителността, ако вместо степенуване на личните имуществва изследваме какви са предприятията, в които членовете на династията имат решаваща дума. В поредицата, разбира се, най-значителни са различните предприятия на „Стандард Ойл“, преди всичко на „Стандард Ойл ъф Ню Джързи“. Това е навярно най-голямото промишлено предприятие в капиталистическия свят. От акциите му семейство Рокфелер притежава около 15 процента – това на практика означава контрол над цялото огромно предприятие. Подобно е положението и в другите предприятия на „Стандард Ойл“: със собственост 12–17 процента от акциите Рокфелеровци държат в ръцете си действителното ръководство. В много по-малко съотношение, но с много голямо влияние Рокфелеровци участвуват и в най-големите железопътни линии на Съединените щати, нещо повече – и в една част на големите стоманени тръстове. Към това трябва да се прибави финансовата власт, който упражнява Чейс Манхатън Банк, и контролът над нийоркската Фърст Нешънъл Сити Банк. (Тя е третата по големина банка в Съединените щати, следователно в две от прочутите „три големи“, „Big Three“, банки Рокфелеровци имат решаващата дума.)

Няма да бъде пресилено, ако кажем, че сегашните шефове на династията Рокфелер гледат от висотата на най-голямата финансова и икономическа власт в капиталистическия свят към някогашното си начало.

Това начало започва от един търговец на коне и пътуващ аптекар, който през втората половина на 40-те години на миналия век обикаля селата на щата Ню Йорк. Той продава коне и „лекарства-чудо“, приготвени от топена кристална захар и различни билки. Истинското му име и досега е забулено в тайна: сигурно е само това, че се нарича д-р Рокфелер, Уилям Ейвъри, което име узаконява след женитбата си. Той има седем деца, първото от които се ражда в 1839 година. Този син става петролен крал и основател на династията. Името му е Джон Дейвидсън Рокфелер. Той завършва търговско училище и още шестнадесетгодишен става помощник-счетоводител в една агенция за въглища и жито в град Кливленд. На деветнадесет години е напълно самостоятелен. Отваря комисионен магазин с хиляда долара капитал. Парите получава назаем от баща си – срещу много висока, 10-процентова, годишна лихва!

Не минава една година и той заболява от тежка стомашна болест. Повече от две години се храни само със сухар и кисело мляко, а лекарите му предричат ранна смърт. Косата и веждите му окапват, а лицето му се набръчква. На двадесет години е така състарен, както на деветдесет и осем. През последната си година погребва тридесет и седмия си домашен лекар.

В 1862 г. вниманието на двадесет и три годишния Рокфелер е привлечено от „петролната треска“ и той построява рафинерия в щата Охайо, на около 200 мили от петролните кладенци в околността на Кливланд. Не случайно избира това място. Този младеж, с лице на мумия е първият, който разбира значението на транспорта от гледна точка на търговията с петрол и че Кливланд, разположен близо до големите американски езера и при пресичането на две железопътни линии, в бъдеще ще играе ключова роля при доставянето на петрол до най-големите тогава промишлени области и до източното крайбрежие на Съединените щати.

Рокфелер изкупува повечето от акциите на Южната рафинерийна компания. Тя доставя суровия петрол на рафинериите и, разбира се, той установява връзка с най-големите железопътни компании. По това време на територията между петролните полета и рафинериите действуват три големи железопътни компании. Ери, Сентръл и Пенсилвания. Рокфелер сключва тайни споразумения преди всичко с ръководителите на Пенсилвания. Подробностите за това стават публично достояние покъсно, едва когато те завеждат съдебно следствие срещу петролния крал. Същността им е следната. Рокфелер осигурява превозването на определено количество суров петрол при условие Пенсилвания да превозва неговия петрол на половин цена, като в същото време му плаща тайно и известен процент от по-високите транспортни разноски, заплащани от неговите конкуренти. Това означава, че петролът на Рокфелер става по-евтин от петрола на конкурентите и те са принудени да избират: или да фалират, или да свият знамената.

Тези средства са най-безобидните. Рокфелер закупува варелите и петролните цистерни, за да не могат конкурентите му да превозват петрола. Той организира първата промишлена шпионска мрежа в капиталистическия свят и с нейна помощ купува онези земи, през които конкурентите искат да прокарат петролопровода. Построява такива петролни рафинерии, които привидно са конкурентни на рафинериите на Рокфелер, но в действителност са негова собственост. А когато конкурентите му се съюзават с тези предприятия, смятайки, че ще се борят заедно

срещу Рокфелер, разбират, че са продали предприятията си на противника! В 1870 г. Рокфелер вече поглъща най-опасните си конкуренти и с основен капитал от един милион основава компанията „Стандард Ойл“.

Тогава той се сблъсква с железопътната линия Пенсилвания, с която по-рано така успешно сътрудничи. Собствениците на Пенсилвания с тревога разбират, че все повече зависят от товарите на Рокфелер. Затова решават да застанат на страната на един от останалите конкуренти на Рокфелер, рафинерийната компания Емпайър. В отговор на това агентите на „Стандард“ заливат петролните полета и навсякъде предлагат по-висока цена за суровия петрол от хората на Емпайър. Така цената на суровия петрол все повече се повишава и в един момент Рокфелер неочаквано намалява цената на рафинирания петрол във всички градове, където и Емпайър продава петрол. Това, разбира се, му струва голяма материална жертва и риск. Но той знае, че ако успее да унищожи съюза Емпайър–Пенсилвания, ще си възвърне богато парите, които рискува сега. В избухналата ценова война съюзът Емпайър–Пенсилвания изпада в такова отчаяно положение, че накрая Пенсилвания вече безплатно превозва петрола на рафинерията Емпайър, но и така не може да се състезава с дъмпинга на цените на Рокфелер.

През това време сред работниците на Пенсилвания все повече нараства недоволството, защото железопътната компания, разбира се, се стреми да намали загубата от безплатния превоз на петрола с голямо уволнение на работниците и с намаляване на заплатите им. Агенти на шпионската служба и на службата за сигурност на Рокфелер, облечени в работнически дрехи, се появяват сред железопътните работници, като ги поощряват към насилствени и по възможност въоръжени прояви. Тези провокатори не се интересуват, че работниците на Пенсилвания ще трябва да заплатят за това с кръвта си. През юли 1877 г. в локомотивното депо в Питсбърг избухва известният „локомотивен бунт“. Ръководителите на Пенсилвания се обръщат към националната гвардия за помощ и първият залп на гвардията убива двадесет души. Този залп предизвиква истинско въстание. Гвардията е отблъсната за известно време и тълпата запалва всички локомотиви и петролни цистерни на Пенсилвания. В зори Пенсилвания търси съдействието на Белия дом и накрая хвърлят федерална войска срещу работниците от локомотивното депо. Следват нови залпове. Падат нови убити и ранени. След като изпълняват задачата си, агентите на Рокфелер изчезват. Докато млъкнат залповете и се разнесе пушекът от горящите железопътни вагони, докато се приберат кървавите жертви от работниците на локомотивното депо, Рокфелер

унищожава съюза Емпайър–Пенсилвания. Унищожени са петстотин цистерни за петрол, хиляда товарни вагона и сто и двадесет локомотива. В буквалния смисъл на думата Пенсилвания, „влачейки се по корем“, се явява пред Рокфелер и приема всичките му условия. Накрая на преговорите господарят на „Стандард Ойл“ като император разпределя, в подходящо съотношение, превозите на петрол между най-големите железопътни компании. Оттогава на практика в САЩ никой не може да превозва петрол без разрешение на „Стандард Ойл“. Пожънатата кървава победа над Пенсилвания допринася до голяма степен за това, че в 1899 г. вече почти цялата рафинерийна промишленост в Съединените щати е в ръцете на групата „Стандард“. Тръстът на Рокфелер обединява 80 предприятия в рамките на 34 акционерни дружества и дава работа на сто хиляди души. Един от най-известните историци на промишлеността в Съединените Щати, Айда Тарбел, в прочутата си книга за формирането на имуществото на Рокфелер пише: „През втората половина на XIX в. страхът на американските делови хора от «Стандард Ойл» може да се сравни само с ужаса, в който Наполеон хвърля владетелите в Европа в началото на XIX век.“

По това време в американското законодателство започва голяма битка, която си поставя за цел да се раздробят монополът „Стандард Ойл“, и то под капиталистическия лозунг „в защита на свободната конкуренция“.

Още в началото на борбата Рокфелер изпреварва държавните разпореждания. Използва това, че в различните американски щати са валидни различни закони против тръстовете. В щата Охайо, където се ражда „Стандард Ойл“, тези закони са били относително строги. От осемдесетте предприятия Рокфелер избира онова, в седалището на което законите били най-меки и където най-евтино може да се подкупят местните политици. Така изборът пада на щата Ню Джързи. Агентите на Рокфелер работят с големи суми за подкупи и просто за няколко седмици убеждават законодателите на Ню Джързи да разработят и гласуват закони за тръстовете, които да са подходящи за „Стандард Ойл“. Така старото вино „Стандард“ може да се налива в нови мехове. Те реорганизират цялото начинание. От 34 акционерни дружества, обединяващи 80 предприятия, образуват 20. Технически те са „независими едно от друго“, но в действителност принадлежат към почти неизвестната дотогава „Стандард Ойл ъф Ню Джързи“. Те правят и този трик, като разпускат общия дирекционен съвет на „стандард Ойл“. Разбира се, привидно. Дирекционният съвет заседава точно така, както дотогава в сградата на

„Бродуей“ 26. Лишават го само от името му. В официалната кореспонденция след това споменават решенията му под следната форма: „Господата се срещнаха на «Бродуей» 26 в стая 1400 и според мнението им...“.

С това борбата не свършва. И то не защото в Съединените щати е общо възмущението от практиката на Рокфелер, та борбата срещу него се превръща във вътрешнополитическа битка и хайката за популярността на президента става нейна органична част. В първите години на века, ръководен от вътрешнополитически и пропагандни цели, президентът Теодор Рузвелт започва ново нападение срещу реорганизирания вече монопол „Стандард“. Въпросът пълзи бавно по различните американски съдилища и достига до една от важните си фази тогава, когато Федералният съд на Съединените щати осъжда едно от предприятията на Рокфелер да заплати парична глоба заради използването на тайни превозни тарифи. Въпросното предприятие е „Стандард Ойл ъф Индиана“. Според съдебното решение то трябва да заплати поотделно за всяко използване на незаконните превозни тарифи по 20 хиляди долара обезщетение. Наказанието означава 29 милиона долара, което за времето е равностойно на това, всеки жител на Съединените щати, включително и кърмачетата, да заплати по 35 цента.

Рокфелер – с бяла перука на набръчканата си глава – тъкмо играе голф, когато един пратеник му съобщава за паричната глоба. Петролният богатш отваря писмото, прочита го и дава десет цента бакшиш на пратеника. После се обръща към другарите си: „Да продължим играта, господа.“ Един от тях го запитва колко трябва да заплати. Рокфелер му отговаря спокойно: „Двадесет и девет милиона долара.“ И – както Албърт Кар, един от неговите биографи-писатели, отбелязва: „Никога не е играл голф така добре, както този следобед.“

(Хладнокръвието на Рокфелер е обяснимо, ако си припомним, че от 1882 до 1906 г., следователно за 24 години, с капитал 70 милиона долара той спечелва 700 милиона долара – т.е. работи с повече от 40 процента годишна печалба.)

Разбира се, Рокфелер знае и това, че започнатата срещу него кръстоносна война никога няма да бъде последователно завършена. Защото развитието на капитализма вече отдавна слага край на епохата на свободната конкуренция в Съединените щати. Същият Теодор Рузвелт, който по вътрешнополитически причини и за да угоди на общественото мнение, започва редица процеси срещу „Стандард Ойл“, тихомълком дава възможност на друг хищник, на големия banker Морган, да

погълне независимите дотогава средни американски стоманени предприятия и да образува стоманения монопол „Юнайтед Стейтс Стийл“.

Така че Рокфелер знае: всички решения, взети срещу него, ще останат формални, колкото сурови и строги да изглеждат.

В началото на лятото на 1911 г. делото „Стандард“ стига до Върховния съд, който осъжда Рокфелер, като го задължава да разформирова монопола „Стандард Ойл“. Тогава „Стандард Ойл“ получава днешната си форма. Разкъсват монопола само привидно. Рокфелер всъщност запазва участието си, само фиктивно променя регистрирания под името „Стандард Ойл ъф Ню Джързи“ тръст във фондации, самостоятелни предприятия и семейни фирми. В действителност властта остава незапегната, дори нараства.

Във връзка с това Албърт Кар споменава един много интересен случай. След съдебното решение за разформироването на тръста „Стандард Ойл“ всички смятат, че Рокфелер претърпява поражение и акциите на „Стандард“ ще паднат на борсата. Но по-късно разбират, че борсовите спекуланти и въобще финансовият свят добре виждат действителността. След съдебното решение стойността на акциите на „Стандард“ скачат с фантастична скорост. Както Кар пише: „Това беше един от най-големите фойерверки в историята на «Уолстрийт».“

Ясно е, че след това вече не може да се започне ново нападение срещу „Стандард“, следователно монополът в новата му форма става по-стабилен и по-постоянен, отколкото преди. Докато фойерверкът свърши, разбира се, акциите на вече „независимите“ предприятия на „Стандард“ общо струват 200 милиона долара повече. Самият Рокфелер при борсовите манипулации след съдебното решение спечелва 56 милиона долара. По това време американските вестници изчисляват, че ако той обмени личното си имущество за златни петдоларови монети и ги нареди една върху друга на пристанището на Ню Йорк, златният стълб би бил висок колкото двадесет и пет статуи на свободата. Един от известните политически карикатуристи на времето отпечатва карикатура във вестник „Чикаго Трибюн“: ръководителите на големите американски монополи, наредени в редица пред Върховния съд, го молят да бъдат разформирвани, Рокфелер начело на новия (но в действителност много стар) „Стандард“ с непроменена жестокост продължава да граби. „Стандард“ става един от най-прословутите „частни полицаи“ и стачкопотушаващо предприятие, най-големият „клиент“ на службата Бъргхоф. Ръководителят на това начинание, господин Бъргхоф, който сам се нарича „крал на стачкоизменниците“, в спомените си поставя на първо място

„Стандард Ойл“.

Бъргхфови също вземат участие в прочутото „лъдлоуско клане“ през лятото на 1913 година. В този малък град в щата Колорадо империята на Рокфелер има минно предприятие. Работниците, протестирайки срещу нечовешкия живот и нечовешките трудови условия, напускат галериите, разбунтувани срещу „Стандард“. По нареждане на Рокфелер ръководството на мината, като се споразумява с щатската полиция на Колорадо, събира стачкоизменници, пенсионирани полицаи, войници-дезертьори и търсени каторжници от градчето за потушаването на стачката. Хората на Бъргхоф ръководят тази сбирщина. Но не могат да потушат стачката, работниците от мината на Рокфелер въпреки мъчителните лишения издържат дълги месеци. Накрая, хвърлят американската армия срещу лагера на работниците и в защита на интересите на Рокфелер със залпове избиват стачниците.

Джон Рид, големият журналист, който по-късно стана хроникьор на Октомврийската революция, в една вълнуваща кореспонденция, посветена на Рокфелеровци след лъдлоуското кръвопролитие, пише: „Това са вашите мини, това са ръководените от вас войници и бандити. Вие сте убийците!“

Империята Рокфелер смазва работниците, бореци се за правата си. Подобна е съдбата и на конкуренцията. Но, разбира се, не със залпове, а с по-рафинираните средства на търговската борба.

Още в началото на разпростирането на „Стандард“ петролният крал проучва по какъв начин може да стъпи и в чужбина. Вторият най-голям производител на петрол в тогавашния свят е царска Русия. Тук петролните кладенци са монтирани с шведски съоръжения, но те увеличават имуществото на семейството на Нобел, настанил се в Петербург, и на Ротшилдовци. „Стандард Ойл“ сключва търговско споразумение с предприятието Ротшилд–Нобел, но въпреки това не може да стъпи на петролните полета на царска Русия. И не успява затова, защото образуваната към края на века компания „Ройъл Дъч Шел“ с английски и холандски капитали (отчасти с посредничеството на лондонската банка Ротшилд) има много по-добри връзки с тогавашните господари на бакинския петрол.

Впрочем „Ройъл Дъч Шел“ става най-големият конкурент на „Стандард“ и на други територии. Между тези два хищника се разгръща една от най-жестоките войни на цените в историята на петрола. Това е борбата за завладяването на китайския пазар. В края на миналия и началото на този век, когато голяма част от земното масло се използва за

осветление, Китай със своите четиристотин милиона въпреки изостаналостта сипредставлява съблазнителен пазар. „Стандард“ раздава безплатно лампи в хиляди затънтени китайски села с надеждата, че ще ги напълнят с петрола на Рокфелер. Но тъй като по това време „Ройъл Дъч Шел“ е вече господар на големите петролни полета в Индонезия, е значително по-близо до китайския пазар, отколкото Рокфелер. Така че лампите на „Стандард“ в китайските села в повечето случаи се пълнят с петрола на Шел. За завладяването на пазара Рокфелер се опитва в световен мащаб да повтори онази война на цените, с която по-рано завладява американския вътрешен пазар. Тук обаче положението е значително по-неблагоприятно и накрая той е принуден да се споразумее с господарите на „Ройъл Дъч Шел“.

Тази война на цените вече излиза далече извън рамките на „Стандард Ойл“. Тя е част и от „историята“ на „Ройъл Дъч Шел“ и не на последно място довежда до по-късните последици – през 1928 г. големите петролни тръстове разделиха помежду си света и създадоха международния петролен картел, онзи съюз между големите хищници, който сега води борба на живот и смърт с развиващите се страни, богати на петрол.

Макар че Рокфелер трябва да разбере от опита си от войната на цените, че „не е сам в света“, все пак има голяма възможност да разпространи влиянието си. Защото в Америка през 1895 г. Форд вече основава в град Детройт фабриката си за производство на автомобили. През 1901 г. в света има само десет хиляди коли, през 1914 г. обаче броят им е близо милион. В началото на Първата световна война 3 на сто от военния флот вече е преустроен за петролно гориво. В 1937 г. съотношението достига 50 на сто и става ясно, че така ще стане след време и с търговските кораби.

Само за месеци Рокфелер разбира големите петролни възможности през Първата световна война. В 1915 г. все още се страхува, че поради войната могат да се провалят интересите на компанията „Стандард“, бавно превърнали се в международни. В 1915 г. той отказва да се включи и в обявения американски заем в полза на англо-френския съюз. Големият banker Морган, който работи заедно с Рокфелер, забелязва по-рано предлагашите се възможности и влага неколкостотин милиона долара в първия военен заем. Рокфелер и „Стандард Ойл“ „се събуждат“ към 1917 година. При втория американски военен заем той се включва със седемдесет милиона долара. В края на 1917 г., когато не само немската армия, а и французите се борят с трудностите в доставките на

петрол, Клемансо, министър-председателят на Франция, се обръща за помощ към тогавашния американски президент Уилсън.

В този апел прозвучава станалият по-късно прочут пророчески израз: „В следващите битки петролът е тъкмо толкова важен, колкото кръвта.“ „Стандард Ойл“, който знае еднакво добре да използва и двете течности, през последните 18 месеца на войната доставя почти 15 милиона тона петрол на Европа. Тогава публикуват само печалбата на „Стандард Ойл ъф Ню Джързи“, която възлиза на 200 милиона долара. В тази сума, разбира се, не е включена печалбата на станалите фиктивно самостоятелни дъщерни предприятия след привидното разделяне на тръста „Стандард“, която също се влива в джоба на династията Рокфелер.

След Първата световна война се ускорява международното проникване на „Стандард“, макар че в повечето случаи големият конкурент, „Ройъл Дъч Шел“, трябва да вземе нещо от плячката. (Така например, когато в 1921 г. венецуелският диктатор Гомес разпродава петролното съкровище на страната, делегацията на едно от дъщерните Рокфелерови предприятия, „Стандард Ойл ъф Индиана“, чака в преддверието на президентския кабинет – докато Джеймс Ротшилд от името на Шел се пази с диктатора за цената на петролното съкровище.)

Подобно, но много по-сложно разпределяне става между двете световни войни в Близкия Изток. Тук в отделните страни – от Иран до Саудитска Арабия – „Стандард Ойл“ със съюзниците си разпределя петролното съкровище в зависимост от това, дали английското или френското военно и политическо влияние е по-силно и доколко е могло да обуздае апетита на Рок-фелер. Докато преди Втората световна война на тази територия англичаните са най-големите господари, участието на тръста „Стандард“ е сравнително скромно. „Само“ 15 процента от близоизточния петрол е в ръцете на Рокфелер. Но към тези 15 процента се включват и петролните полета на бъдещия най-голям про-изводител – Саудитска Арабия. След разпадането на английската империя след Втората световна война саудитският петрол играе решителна роля за организирането на близоизточната американска „петролна империя“.

В тридесетте години бащата на сегашния крал Ибн Сауд продава на Рокфелер за 247 хиляди долара първата петролна територия. Тази петролна област през изтеклото оттогава време донася средно годишно 500 процента печалба на династията Рокфелер.

Самата династия, разбира се, остарява, а „първона-чалният хищник“ – старият Джон Д. Рокфелер, не дочаква избухването на Втората световна война. Няколко години преди смъртта му синът му Джон Д.

Рокфелер II ръководи деловите работи.

Търговските хватки, които династията прилага, във всеки случай са достойни за основателя. След избухването на Втората световна война става ясно, че „Стандард Ойл“ е свързан с всички клонове на немската петролна търговия. Между „Стандард Ойл“ и гръста „ИГ Фарбен“, който играе такава голяма роля в завоевателната политика на Хитлер, съществува тясно картелно споразумение. „Стандард“ се оттегля от пазара за изкуствен каучук и изкуствен бензин, а „ИГ Фарбен“ се задължава да не изнася произведенията си на американския пазар. Когато след Втората световна война американският Сенат решава да разследва този въпрос, един от директорите на „Стандард Ойл“ открито признава пред комисията, че през октомври 1939 г., следователно един месец след избухването на войната, се е срещнал на холандска територия с представителя на „ИГ Фарбен“. Той казва следното: „Направихме всичко възможно, за да намерим такова разрешение, което да ни помогне да просъществуваме през военното време независимо от това, дали Съединените американски щати ще влязат във войната или не.“ На практика това означава, че „ИГ Фарбен“ и през войната получава комисионата за петролните деривати, произведени по негови лицензи. По същия начин и „Стандард Ойл“ получава от „ИГ Фарбен“ за патентите си – например за един специално рафиниран бензин за самолети – полагащия се бакшиш. Сумите се превеждат чрез Южна Америка. Нещо повече, в началния период на войната също чрез Южна Америка „Стандард Ойл“ доставя първокачествен бензин за самолетите на въздушните сили на Гьоринг.

Рокфелеровци се намесват също и при подбора на съдиите в Нюрнбергския процес. Това се налага, за да не излязат наяве сделките, сключени с нацистките тръстове. Хауард Питърсън, който след войната като ръководен служител в американското военно министерство определя американските съдии в Нюрнбергския процес, е бил един от адвокатите на „Стандард Ойл“, натоварен да реализира сделките между „Стандард Ойл“ и „ИГ Фарбен“. Шефът му Форестъл (който по-късно полудява и се самоубива) е един от ръководителите на контролираната от Рокфелер банка Дилън–Рийд, преди да седне в министерското кресло. Рокфелеровата династия играе решаваща роля и за започването на „студената“ война. Едва ли може да се приеме за случайни, че през най-критичните години, от края на 1947 г. насам, Джон Макклой – юридическият съветник на най-голямата Рокфелерова банка, Чейс Манхатън – е всевластен диктатор на зоната, окупирана от американците в Германия...

Тази страшна власт и особено нейният създател, първородният син

на търговеца на коне и странствуващ аптекар, занимава фантазията не само на изследователите на икономиката, а и на психиатрите и психолозите.

Джон Д. Рокфелер, меко казано, е странен човек. Навярно е един от най-големите лицемери, съществували някога на земята.

Той е твърдо убеден – или поне се преструва на твърдо убеден, – че имуществото си е получил от всевишния и който иска да му го отнеме, върши светотатство. Когато в началото на века съдебните органи започват да разследват делата на монопола „Стандард Ойл“, Джон Д. Рокфелер прави следното изявление:

„Добрият бог ми даде парите. Като пълномощник, аз стопанисвам собствеността на други по пълномощие на божие то провидение. Тъкмо затова смятам за мое задължение към бога и човечеството да използвам всеки цент, вложен в моето предприятие, и в бъдеще за благоденствието на обществото.“

Когато след благоприятното време на най-голямото ограбване разорените му конкуренти отправят жестоки обвинения срещу него, той упълномощава пастора от най-известната нюйоркска баптистка черква да направи от негово име следното изявление: „Стандард Ойл всъщност е ангелът на милосърдието, който търси хората и ги съветва: «Спасете се, както Ной се спасява в ковчега, и донесете цялото си имущество. Ние поемаме за вас цялата отговорност и риск.“

Този начин на поведение се забелязва в историята на цялата династия. Когато преди няколко години голямото американско седмично списание „Тайм“ интервюира Дейвид Рокфелер, един от внуците на основателя на династията, в разкошния президентски кабинет на Чейс Манхатън Банк, той казва така за дядо си и за баща си – „по-младия“ Джон Д. Рокфелер:

„Баща ми и дядо ми не позволяваха никога да чувстваваме, че разполагаме неограничено с пари. Казваха, че парите са на бога, а ние само ги стопанисваме.“ Дейвид Рокфелер например разказва, че когато бил на седем години, ако искал да си купи сладкиш, е трябвало шест часа да събира листа в семейното имение срещу два долара надница. Ако чисти плевели, получавал по един цент за всеки изтръгнат плевел. От семейството си получавал за лични нужди седмично по 25 цента. За разходите, които правел, трябвало да си води бележник, който баща му проверявал всяка седмица. За неточно осчетоводяване му налагали като наказание 10 цента глоба.

Прозрачната същност на тази поза, разбира се, не е трудно да се

разбере. За „стария“ Джон Д. Рокфелер не друг, а приятелят на Фройд, по-късно негов съперник, Юнг, навремето изнася лекция в Цюрихския университет, като анализира характера му въз основа на лични разговори. На третата лекция Юнг рисува на черната дъска „диаграми на съзнанието“ на няколко известни тогава личности. Той показва, че диаграмата на съзнанието на Рокфелер е най-простата от всички. „Единственото нещо, което изпъква от пустинята на това съзнание, е: аз (моето лично аз). Той е абсолютно егоцентричен, преценява целия свят през своето «аз» и смята всеки, чиито интереси са в противоречие с неговите, за лош“ – казва Юнг. Истинският разобличител на тази поза, разбира се, е самата финансова власт, която династията не изпуска никога от ръцете си.

Както и начинът на живот. За пръв път в Америка Рокфелеровци създават на повече от шестдесет хиляди декара такова имение, в което изграждат на всеки член от семейството отделен дворец. Имението и сега съществува в областта на хълмовете Поукантикоу, недалеч от Ню Йорк, под името „Кикуит“. Високи стени, плътни железни входни врати, въоръжена охрана и полицейски кучета го защитават от натрапниците. Главната сграда в имението е един гранитен дворец с петдесет стаи, построен в стил от времето на Джордж, която в тридесетте години е струвала два милиона долара. Днес вече никой не живее в нея.

В имението братята Рокфелер имат собствени дворци. И, разбира се, извън имението безброй много други резиденции: Нелсън Рокфелер има огромен чифлик във Венецуела, Лорънс – плантация на Хавайските острови, Уинтърп – в Арканзас. И дузини луксозни жилища от Бахамските острови до Ривиерата и от Рим до Лондон.

Сега господства третото поколение на династията, ако решим, че тя води началото си не от странстващия аптекар и търговец на коне, а от действителния основател, големия грабител и представител на „абсолютния егоизъм“ – Джон Д. Рокфелер.

Най-напред петте синове и дъщерята на неговия син, по-малкия Джон Д., получават правото да се разпореждат с имението, коетоосвен тяхно е собственост и на множество фондации и най-различни начинания. (Това дава възможност да се спестят десетки милиона долара – например от намалените данъци на благотворителните фондации! Характерно е, че Рокфелеровци въобще не плащат наследствен данък. Семейна традиция е членовете на династията навреме да „подаряват“ имуществата си на наследниците си и така формално умират бедни. При подаряване данъкът е значително по-нисък от данъка за наследяване.)

Последицата от това е, че привидно имуществото все повече се раздробява между наследниците и лабиринта от различни фондации и правното му контролиране става все по-трудно.

По такъв начин ръководството на Рокфелеровата империя мнимо се превръща в безлично. Най-голямото Рокфелерово петролно предприятие, „Стандард Ойл ъф Ню Джързи“, през това време избира друга фирма, променя името си в „Ексон“. Всекидневната му работа се ръководи от три хиляди менажери, които отделите на тръста за откриване на таланти избират от университетите. Те следят и контролират внимателно развитието им и теоретически за всеки е открит пътят към петчленния изпълнителен съвет на „Ексон“. Икономическите прогнози също изглеждат безлични. „Ексон“ всяка година издава така наречената Зелена книга за изгледите на петролната промишленост, но като автор на книгата не фигурира никой. В общи линии по-ложението е същото и в другите три американски петролни монополи („Сокал“, „Гълф Ойл“ и „Мобил“), зад които също така се крият интересите на първоначалното предприятие, създадено от стария Рокфелер – „Стандард Ойл“. Така в съюза на големите петролни монополи, наречен „Седемте сестри“, най-голямата сестра и трите ѝ сестрички и до днес са собственост на Рокфелер.

Дори характерната модерна ръководна организация на наднационалните монополи не може да открие обаче, че юздата се намира в много твърда ръка. Един от известните изследователи на американските големи имуществва, Фърдинанд Лундбърг, в книгата си „Богати и свръхбогати“ пише така: „Днес Рокфелеровци привидно са само мълчаливи съдружници в империята «Стандард Ойл», Но ако възникне какъвто и да било проблем, във връзка с който трябва да се упражни действителен контрол, тогава те имат възможности за това. И това го знаят всички генерални директори на «Стандард Ойл» в света, от Саудитска Арабия до Венецуела.“

Истината на този израз, отнесена и по личности, може да бъде доказана. Ръководителите на династията създават много грижливо разработено разпределение на труда, което след смъртта на младия Джон Д. Рокфелер изглежда така:

Джон Д. Рокфелер III ръководи фондацииите и благотворителните институти, което както от гледна точка на политическото влияние, така и от гледище на данъците придобива важно значение.

Дейвид Рокфелер става централна делова фигура на династията. В неговите ръце се намира банката Чейс Манхатън, която и до днес играе

решаваща роля в уреждането на финансовите въпроси не само на предприятията, контролирани от Рокфелер, а и на другите петролни монополи от групата на „Седемте сестри“ (например „Шел“ или „Бритиш петролийъм“); Лундбърг, като цитира един от генералните директори на предприятието „Стандард Ойл“, характеризира стила на Дейвид Рокфелер така: „Колкото пъти посетя Дейвид в имението, в Поукантикоу, винаги намирам някакъв министър-председател, крал или император, от когото човек не може да се доближи до Дейвид. Той непрекъснато се съвещава с най-важните ръководители на чуждите държави и ръководителите на американската политика независимо от партийната им принадлежност. Това вече не е светът на Големите сделки, а на Суперсделките, където изbledнява граничната линия между частта, упражняваща действителната власт на правителството, и върховете на деловия свят.“

Третият брат, Лорънс, получава правото да решава въпросите за инвестициите. А четвъртият брат, Нелсън Рокфелер – „видимият пълномощник“ на династията, застава на върховете на американската политика.

На тази точка заслужава да се спрем, защото чрез личността на Нелсън Рокфелер може да получим рязко очертана картина за онази роля, която потомците на Рокфелер (и техните избраници) играят в най-голямата финансова власт върху ръководството на действителната политика Нелсън Рокфелер, който почина през пролетта на 1979 г. на седемдесет години, е избиран четири пъти за губернатор на щата Ню Йорк. По времето на президента Форд заема вицепрезидентския пост и два пъти се състезава като кандидат за президент на своята партия. (Но и двата пъти загубва. Нелсън Рокфелер е член на либералното крило на Републиканската партия, която представлява финансовата аристокрация на източния океански бряг, и затова е по-либерален от издигналите се нови богаташи. Затова републиканският център – например Никсън – и най-крайното дясно крило – например Рейгън – мразят Нелсън Рокфелер. Освен това неуспехът на президентските му амбиции се дължи и на друго: ръководителите на Републиканската партия се страхуват, че избирателите няма да дадат гласовете си за човек, чието фамилно име е Рокфелер.)

Официалните постове, които Нелсън Рокфелер заема по върховете на американската политика, са достойни за уважение, но не са особено значителни.

Те не изразяват точно действителното политическо влияние на Нелсън Рокфелер и представляваната от него фамилия.

Това ще разберем по-добре, като се запознаем с няколко епизода. Така например с това, че след като Нелсън Рокфелер свършва „чирашките си години“ в директорските кабинети на семейната банка Чейс Манхатън, в 1940 г. той се включва в правителството на Рузвелт като държавен секретар на външните работи и разработва основните принципи на латиноамериканската политика на Съединените щати след Втората световна война.

В 1952 г. за пръв път го избират за губернатор на щата Ню Йорк. От този момент го смятат за един от водачите на Републиканската партия. Независимо от служебното му положение в действителност той избира двамата външни министри на Съединените щати през много важния период на формиране на американската външна политика.

Дийн Ръск, който по време на войната във Виетнам ръководи американското външно министерство, преди това е осем години председател на Рокфелеровата фондация и по личното предложение на Нелсън Рокфелер застава начело на Министерството на външните работи.

Може би още по-интересен пример е случаят с Кисинджър, който преди това става съветник по националната сигурност в правителството на Никсън (и съответно на това е главният ръководител не само по въпросите на външната политика, а и по въпросите на шпионската служба). А по-късно поема поста външен министър и на практика ръководи – особено след избухването на скандалите около Никсън – външната политика на Съединените щати. Кисинджър е в най-тесния смисъл на думата човек на Нелсън Рокфелер. Когато напуска професорското си място в Харвардския университет, за да стане политически съветник на Нелсън Рокфелер, Кисинджър сам казва: „Нелсън Рокфелер е лицето, което оказва най-значително влияние в жизнения ми път.“

Когато избират Никсън за президент, Рокфелеровци смятат, че темен човек трябва да заеме ключова позиция в обкръжението на несимпатичния им и лично, и политически Никсън. Случва се така, че в един хубав ден, когато Кисинджър обядва с Нелсън Рокфелер, Никсън го извиква по телефона. Моли го на другия ден да отиде във Вашингтон, като му предлага поста съветник по въпросите на националната сигурност. Кисинджър, разбира се, е значителен политик и политически мислител. Ако не уважава тази му способност, Нелсън Рокфелер няма да го вземе за съветник при себе си. Все пак, когато Кисинджър се завръща от Вашингтон в Ню Йорк, веднага отива при Нелсън Рокфелер и едва след неговото съгласие приема предложението му пост. Не е пресилено да се каже, че Кисинджър е пълномощник на Нелсън Рокфелер (и династията)

във видимите върхове на американската власт.

Но с това не свършва поучителната история. След провала на Никсън следва краткото президентско интермецо на Форд, а после Републиканската партия губи изборите и на власт идва правителството на Демократическата партия начело с Картър. Това правителство е по-войнствено от предшестващото го, по-упорито провежда политика, наблягаща на важността за американско военно надмощие. Но и Збигнев Бжежински е също откритие на фамилията Рокфелер.

През 1973 г. Дейвид Рокфелер, който ръководи банката Чейс Манхатън, в съгласие с Нелсън основава така наречената „Тристранна комисия“ със задачата да засили сътрудничеството между Съединените щати, Япония и капиталистическа Западна Европа в противовес на Съветския съюз.

Нелсън Рокфелер взема Кисинджър от Харвардския университет. А Нелсън и Дейвид намират Бжежински в Колумбийския университет. Той става секретар на Тристранната комисия. Там Бжежински се среща с Картър, по-късният президент, и с Харолд Браун, който става ръководител на военното министерство в правителството на Картър.

Характерна е „безпартийността“ на свръхкапитала. Кисинджър е съветник по въпросите на националната сигурност и министър на външните работи на правителството на Републиканската партия. Бжежински е съветник по въпросите на националната сигурност на правителството на Демократическата партия. Политическите им възгледи се различават, и то немалко. А и не се обичат много един друг. Имат обаче една обща черта и тя е решаваща: и двамата служат на династията Рокфелер. Правителствата идват и си отиват, под влияние на стратегическото положение и финансовите интереси американската политика взема различен облик. Рокфелеровци също се променят в зависимост от това, какво налагат обстановката в момента и интересът. Но каквато и форма да взема интересът, какъвто и стил да налага – интересът на династията остава най-важният.

Възможно е, когато Лундбърг в книгата си за свръхбогатите в десетте страници, написани с дребни букви, изброява безкрайната редица, на интересите на Рокфелеровци, да завършва затова дългата си статистика с тази суха бележка: „Светът е плантация на Рокфелеровци.“

КРУП – ОРЪДИЯТА НА ИМПЕРИЯТА

Чума в Есен. Оръдия и влакови колела.
Вила „Хюгел“. Берта и Густав. Родината на капитала.
Голямото грабителство.
Роби и червено вино. По нови релси.

През 1960 г. в годината на голямата криза на Круп, генералният ръководител на концерна, Бертолд Байц, с огорчение казва на един западногермански журналист: „Сега пресъхва реката, най-после виждаме какво има на дъното: малко злато и стари бутилки.“

„Малкото злато“, разбира се, не е толкова малко. В момента на кризата главата на династията Алфрид Круп фон Болен унд Халбах все още е най-богатият човек в Европа и Круповата империя с повече от сто завода е едно от най-големите промишлени предприятия в света. Поне такава е мнението и днес на икономическите историци. Повече от едно столетие търговските книжа на фамилията тръст са недостъпни за очите на изследователите, никога не е публикуван истинският баланс и затова е трудно да се разграничи действителността от легендата.

Оттогава организационно много неща са се променили. Преди всичко „последният Круп“, Арнт, се отказва от истинското наследство. У този младеж вече нищо не е „стоманено“. Той предпочита да прекарва времето в спалнята пред тоалетната си масичка, на чието „оборудване“ би завидяла дори и някоя холивудска филмова звезда. Той с часове изпробва пред огледалото перуки и от време на време демонстрира най-новите си кафтани, изписани от Мароко, пред красиви, стройни младежи.

По време на споменатата вече криза на Круп през 1960 г. Арнт Круп фон Болен унд Халбах е принуден да се откаже от едноличната собственост на фантастичното имущество. През нощта на 15 срещу 16 септември в дома на Бертолд Байц се провежда разговор, чието точно съдържание и до днес никой не знае. Бащата на Арнт тогава е тежко болен. Затова възлагат на Байц неприятната имотна операция. Тъй като западногерманските големи банки са склонни да отворят огнеупорните си каси, за да подпомогнат борещия се със стопанските трудности концерн само ако той стане съвременен акционерен дружество. За това е нужен подписът на младия Арнт. Отказването, разбира се, не означава мизерия. Последният Круп получава годишен доход (след като се приспадне

данъкът) около два милиона западногермански марки. Към това следва да се прибави и наследеното от баща му частно имущество, стойността на което се оценява почти на един милиард марки. Още през първата, 1967 г., Круповата издънка харчи два пъти колкото дохода си, или четири милиона марки. Естествено големи са режийните му разноски. Много средства поглъща поддържането на замъка Блюнбах със седемдесет и двете стаи и седемдесетте души прислуга, с второто по големина имение в Австрия. Скъпо е поддържането и на вилата в Мароко в един оазис край Маракеш; на мюнхенския дворец, на чиито стени висят картини от Рубенс и Ван Дайк; на луксозната яхта под името „Антоний II“ и на автомобилния парк – начело с „Ролс-Ройс“, цялата задна част на който е заета от един вграден трон...

Последният Круп не е първият, меко казано, който с особените си прищевки изненадва околните. Историята на фамилията е пропита с дъха на гниенето. Най-много, което може да се прибави към това, е, че при предшествуващите го поколения безскрупулното печелене на богатства все още закрива от света действителността. Димът от мините и стоманените печи потиска по-лошата миризма на частния живот.

Интересно е, че първият Круп, който пристига в Есен през 1587 г., също носи името Арнт. Историците на фамилията и до днес спорят за нейния произход. Според един от вариантите Круповци имат холандски произход, един век по-рано фамилията им име още е Кропен или Кроп. Това е сигурно, тъй като през 1587 г. въпросният Арнт собственоръчно вписва името си в градския регистър. Подписът му обаче е толкова нечетлив, че поколения немски историци спорят кое е името на фамилията: Круп, Круппе, Крип или Крипе.

Въпросният пра Арнт, макар и да не знае добре да пише, се оказва хитър делови човек. По това време град Есен – както и другите градове на Европа – е периодично заливан от опустошителни епидемии. Дванадесет години след като Арнт Круп се настанява в дома на търговците на есенския „солни пазар“, чума връхлита града. Есен е обхванат от паника, риданията на болните се смесват с кръсците на веселящите се, които продават къщите и земите си на първия явил се купувач, на прага на сигурната си гибел, за да погуляят още веднъж.

Арнт Круп обаче не плаче и не гуляе, а купува. Купува на безценица градини и пасища извън стените на тясното градче Есен. Земи, които по-късно струват съкровище и които четири века след есенската чума са собственост на династията Круп. През по-късните си години Арнт Круп се нарежда сред членовете на ковашкия цех, но той не строи

работилници. Преди всичко е търговец, както показва и случаят с чумата, интересуват го по-скоро земята и градините.

През 1612 г. синът на Арнт, Антон Круп, осем години преди започването на тридесетгодишната война, която потапя цялата немска, земя в пламъци и кръв, се оженва за Гертруд Кръозен, чийто баща е собственик на една от двадесет и четирите оръжейни работилници в града. Този Антон е първият Круп, който произвежда оръжия. Той продава годишно хиляда оръдия, а през 1641 г. в протокола на есенския градски съвет се споменава за него вече като за „дълбокоуважавания патриот, благородния господин Антон Круп“. От това с основание може да се направи изводът, че търговията с оръжията се развива добре. Оттогава Круповци се нареждат сред най-богатните граждани на Есен.

Американецът Уилям Манчестър, автор на най-съвременната и може би най-обширната семейна история на фамилията Круп, си спомня: „И така, има един Круп, който в областта Рур почти три века преди Вердюн и повече от три века преди Сталинград вече продава оръдия.“

После следва дълга пауза. Търговията с оръдия на Антон Круп обаче е зловещ сигнал: като оръдейният огън зад далечния хоризонт. Забогатяващите Круповци се занимават с много неща: имат магазин за хранителни стоки, месарница, бояджийски магазин и магазин за дрехи. Една от жените на фамилията Круп, известната Елене Амалие Круп, през 1800 г. се обръща отново към въглищата, стоманата и работилниците. Тя купува за дванадесет хиляди талера една леярна на север от Есен – „Гутехофнунгсхюте“, която по-късно става една от най-гордите крепости на империята на Круповци. В работилницата най-напред се произвеждат тенджери, а по едно време – по поръчка на Прусия – и оръдейни гюлета. Седем години след купуването на работилницата госпожа Елене Амалие възлага ръководенето ѝ на своя деветнадесетгодишен внук Фридрих Круп. От известните единадесет поколения Круповци той принадлежи към седмото, и досега неговото име (Фрид. Круп, Есен) стои на фасадата на Круповите заводи в целия свят.

Семейната легенда на Круповци представя Фридрих Круп като мъж, който притежава блестящи качества, у него талантът е съчетан с енергия. Истина е, че на Фридрих Круп не му липсва енергия и че страстно търси нови методи в областта на чугуно- и стоманолееенето, но той не е добър търговец. По това време над Европа се появява сянката на Наполеон. След смъртта на баба си Фридрих Круп се колебае – дали да сътрудничи в търговията с французите, или не? Накрая решава да им сътрудничи – тъкмо тогава, когато голямата Наполеонова армия потегля

на изток, за да бъде постепенно разгромена в неизмеримите руски равнини. Поглеждайки назад в далекогледа на миналото, този факт изглежда комичен: Фридрих Круп на служба при Наполеон, окупира Рейнска-та област, копае траншеи край стените на Есен. Траншеи срещу прусите, които, преследвайки разбитите войски на Наполеон, се приближават към границите на града!

Вярно е, че дори след поражението на Наполеон Фридрих Круп остава в града, но търговията му и тогава не процъфтява. Преди всичко защото след голямото поражение на императора английската стомана се появява отново на континента. Работилницата на Фридрих Круп, която наричат „Стоманолерна фабрика“ (Gusstahlfabrik), наистина не е повече от селска ковашка работилница. През 1824 г. той е принуден да продаде дори и градската си къща, в която фамилията живее повече от двестата години. Близко до работилницата си построява много по-проста и по-малка къща. Тази къща в подножието на нарасналите грамадни фабрични сгради съществува до 1944 г., когато изгаря от запалителни бомби на Втората световна война.

(Възкръсващата империя на Круп построява на същото място ново копие на къщурката, за да се съживи и легендата.)

Действителността все пак е тази: Фридрих Круп умира на тридесет и девет години на креват със сламеник, преселва се в гроба един претърпял несполука, честолюбив провинциален майстор-ковач.

На 8 октомври 1826 г. новият глава на семейството най-възрастният син, Алфред Круп, пристига за погребението на баща си. Той прави „баланс“. Балансът е твърде плачевен. Наследството на четиринадесетгодишния нов глава на семейството се състои от една работилница със седем работника, семейна къща на стойност едва 700 талера, една крава и няколко свине. Алфред Круп се оказва роб на стоманолееенето, но през първите години, изглежда, претърпява несполука както баща си. След двадесетгодишен живот работилницата работи само с пет работници и с цената на най-големи трудности получава поръчки, колкото да просъществува.

Безспорен обрат донася обстоятелството, че в малката си работилница Алфред Круп започва да произвежда стоманена сплав, която се заварява много по-лесно и в същото време е по-твърда и по-еластична. През 1834 г. Алфред Круп обикаля големите германски градове с мостра от тази стомана и се връща с дюзини поръчки. След една година работилницата на Круп вече работи с тридесет работници, а след две години с шестдесет.

Решителният търговски скок не се дължи просто на „гениалността“ на Алфред, както твърдят поколения наред придворните историци на династията. Истина е, че произвежданата стомана в малката работилница на Круп е с отлично качество, но тя не надминава на времето си най-качествената английска стомана. За увеличаването на поръчките допринася също и политиката на немската митническа уния, която Пруссия подкрепя с цялата си енергия и която е икономическият предвестник на по-късната немска империя. Немската митническа уния създава онези търговски условия, при които новата стомана на Круп може да конкурира вносната английска стомана.

Опирайки се на тази политика, Алфред Круп обикаля цяла Европа: сключва сделки от Варшава до Прага, от Париж до Брюксел, а във френската столица посещава дори и Джеймс Ротшилд. С помощта на Ротшилд той се стреми да се сдобие с поръчка от френския монетен двор, който да използва стоманени инструменти тип Круп.

И до днес не е ясно защо Алфред Круп се връща към производство на оръжия. Факт е, че за пръв път в 1836 г. работилницата на Круп започва да прави опити за производство на оръдия и в 1843 г. произвежда първото стоманено оръдие. Историците на фамилията не говорят много за това, но е доказано, че Алфред се опитва първо да продаде стоманените оръдия на англичаните. В писмото си до британското правителство той се позовава на това, че в сравнение с досегашните бронзови и чугунени оръдия неговите са несравнима по-добри. Англичаните обаче му отказват с любезно писмо, а и пруското военно министерство не проявява по-голямо разбиране.

След като години наред Алфред Круп бомбардира с писмата си хората на берлинското военно министерство, в 1844 г. той получава първата поръчка, но едва три години по-късно, в 1847 г., доставя оръдието. Когато оръдието пристига в оръжейния склад в Шпандау, никой не помисля, че то ще пише история. Това е първото Крупово оръдие на Пруссия...

Цели две години оръдието на Алфред Круп събира праха в арсенала и едва в 1849 г. го изпитват. След това изпращат писмо в Есен. Някакво „писмо с недомлъвки“: оръдието не е лошо – пишат, – но е много по-скъпо от произвежданите досега бронзови и чугунени оръдия, не може да се конкурира с тях. А по-късно Алфред пише на един свой приятел, че началникът на берлинския арсенал му казал открито: „Не искам и да чуя за стоманени оръдия, защото Уелингтън и с бронзови оръдия побеждава Наполеон при Ватерло.“

Тогава Алфред Круп отново се обръща към англичаните и в 1851 г. на изложбата в лондонския „Кристален дворец“ излиза едно стоманено оръдие. Оръдието предизвиква голяма сензация – но не се явява купувач. На няколко пъти той го предлага на английското правителство, предлага го на французите, предлага го и на царския двор в Русия – но оръдието не е нужно на никого. Само един единствен човек се интересува: това е херцог Вилхелм от Хохенцолернската династия, по-късният Вилхелм I. Той дори посещава есенската работилница и окачва на гърдите на Алфред ордена „Червен орел“, четвърта степен.

Вилхелм обаче все още няма никаква власт в Европа – а истинските величия продължават да отхвърлят предложенията на Круп. Специалистите на цар Александър II изпитват изпратеното им стоманено оръдие и учудени установяват, че то може да стреля четири хиляди пъти, без да се пръсне. Като знак на признание те поставят оръдието в артилерийския музей на Петропавловската крепост – и продължават да използват старите оръдия.

Историческа шега е, че Наполеон III – чиято власт по-късно Круповите оръдия разбиха – едва не купува 300 Крупови оръдия. Той се отказва от сделката по настояване на френските „ковачи на оръжие“, фамилията Шнайдер. Смята, че е патриотично задължение да подкрепя производенията на новата фабрика Шнайдер в градчето Льо Крьозо.

Круповият завод расте бавно: в 1857 г. вече работи с хиляда души и стоманата Круп е призната в цяла Европа. Но големите сделки, истинският скок към богатството и властта се бавят. По това време най-доходното производство, моторът на развитието на фабриката още не е оръжието, а са влаковите колела. Железницата е един от символите на промишлената революция на XIX век и Алфред Круп е един от първите, който може да произвежда стоманени колела, без да се заваряват. Тогава заводите Круп избират за своя емблема три колела, преплетени едно в друго. И днес тези три колела са фабричната запазена марка.

Едва през есента на 1859 г., когато възхищаващият се от стоманените оръдия Вилхелм Хохенцолернски става владетел на Прусия, оръдията започват да се произвеждат на колела. Изведнъж Круп получава поръчка за 312 стоманени оръдия и пруското военно министерство веднага превежда половината от стойността, сто хиляди талера. От този момент Круповци са под пруско знаме и новият владетел в писмо до Алфред Круп хвали патриотизма на династията, като казва, че те „последователно са отказвали чуждестранните поръчки на оръдия“ (И всичко това идва, след като от десетилетия Алфред Круп напразно предлага

стоманени оръдия на руския цар, и... на Наполеон III.).

Патриотичната поза е още по-странна, защото в резултат на пруските поръчки фабриката получава грамадни чуждестранни поръчки. По това време все още Руската империя е най-големият клиент на Круповци. В 1863 г генералите на Александър II правят поръчка на стоманени оръдия в Есен за един милион талера – пет пъти по-голяма, отколкото генералите на Вилхелм!! Династията дължи името си „кrale на оръдията“ на руските царски поръчки. По онова време в един берлински вестник се съобщават подробности за руската сделка на Круп за един милион талера, в тази статия за пръв път наричат Круп „крал на оръдията“.

Успехът не променя Алфред – оръдейният крал от време на време се държи особено. Още за неговия баща Фридрих са характерни пристъпите на депресии. Понякога дни наред той лежи на леглото, с лице към стената и не отронва нито дума на никого. Докато изгражда оръжейната си империя, Алфред страда от безсъние и мания, че го преследват. През живота си написва повече от петдесет хиляди бележки – повечето от тях на малки листчета. Според хроникьорите на фамилията голяма част от тях се отнасят до личната му безопасност (Един пример: „Смятам, че трябва да се ангажира още един пазач, който да контролира сегашния телохранилел, а дори и трети, който да наблюдава втория.“)

Дори и замъкът на фамилията Круп в Есен, вилата „Хюгел“ носи белезите на тази странна обремененост. Вила „Хюгел“ която играе такава мрачна роля в историята на Германия, се проектира повече от пет години и се строи цяло десетилетие. След като Алфред Круп се страхува не само от „преследващите“ го, но и от пожар, строителите на вилата са изправени пред много тежка задача. Сградата (която изкуствоведите още тогава наричат смесица от „главна гара и околийски съд“) трябва да изградят така, че да не се използва дървото като строителен материал, което по онова време не е лесна задача. Разбира се, и дума не може да става да поставят газопровод: газът е избухлив. По онова време Алфред Круп и без това няма особена нужда да използва газови лампи, защото записва нощните си бележки на тъмно. Той добре може да пише на тъмно, както и на дневна светлина. За да си осигури безопасност от пожар, Алфред Круп затваря работния си кабинет с тройна желязна врата от външния свят. Кралят на оръдията се страхува не само от пожар, а и от течение, затова изисква във вила „Хюгел“ да не може да се отваря нито един прозорец. Проветряването става със специални канали, които едновременно с това доставят на Алфред Круп така необходимата му мизантропия на тор.

Този факт се нуждае от известно обяснение. Една от характерните особености на краля на оръдия е, че той още от младежките си години придава вълшебно значение на различните миризми. Дели ги на „благодарни“ и „вредни“, а от благодарните най-много цени миризмата на пресния конски тор. В една от бележките си пише, че когато усеща тази миризма, „се успокоява и му идват творчески мисли“.

Във вила „Хюгел“ този въпрос е разрешен така: работният кабинет на Алфред Круп е разположен на височина два етажа над конския обор и в затворената с три врати стая по специална, сравнително къса вентилационна тръба му се доставя „ароматът“.

Явно е, че има нещо нередно в състоянието на краля на оръдия. Оръдията обаче са в ред и в 1870 г. в пруско-френската война те наистина разбиват артилерията на Наполеон III. Стоманените оръдия на Круп стрелят два пъти по-далеч от френските бронзови оръдия и освен това много по-бързо и по-точно. Навремето военните специалисти са принудени да признаят, че оръдията на Круп са „най-голямата военна изненада“ в пруско-френската война.

Военната победа, разбира се, донася огромен търговски успех на Круп. Цяла Европа купува оръдията на Круп. Турция защитава Босфора с оръдията на Алфред Круп, а в далечен Китай по онова време най-влиятелният феодален военен господар, Ли Хунганг поръчва 270 полски оръдия Круп за армията си. Дори и малката Андора купува оръдия Круп – макар че не може да ги използва, защото херцогството е толкова малко, че ако стрелят с някое оръдие, гранатата ще падне или на испанска, или на френска територия.

От 1870 г. в продължение на десетилетие и половина броят на работниците на Круп на всеки три години се удвоява.

Напълно е естествено, че кралят на оръдията принадлежи към най-бесните врагове на германските работници. В германската едра промишленост (в заводите на Круп) се въвежда за пръв път черен списък на работниците. Когато разберат, че някой работник е член на Социалдемократическата партия, веднага го изхвърлят от завода. В 1877 г. Алфред Круп произнася реч пред работниците си. „Радвайте се на това, което имате – казва той. – След свършване на работата бъдете при семействата си, с жените и децата си, със старите си родители. Занимавайте се с домакинска работа. Тя да бъде вашата политика. Тогава ще бъдете щастливи. Щадете се от вълненията, свързани с големите въпроси на националната политика. Те изискват повече време и знания, отколкото един работник може да притежава...“

Немските работници, разбира се, не обръщат внимание на тази Крупова теория и в 1877 г. – за пръв път – изпращат дванадесет социал-демократически народни представители в немското Национално събрание. В отговор на това канцлерът Бисмарк, създава прочутия закон против социалистите, с който поставя извън закона Социалдемократическата партия. Както свидетелствуват бележките в архивата на Круп, Алфред, „ликувайки, приветствува решението на канцлера“.

В заводите Круп въвежда свой закон против социалистите, като налага желязна дисциплина на своите работници.

Бележките, предназначени за завода, обикновено започват с обръщението „Скъпи Заводе!“; сякаш пише писмо до един-единствен човек. В една от тези бележки той предписва всички работници в завода Круп да носят върху дрехите си нашивка с обозначение на ранга и колко време работят в завода. В друга своя бележка той отбелязва, че „особено в по-низшите класи разкошът все повече се увеличава“, затова нарежда – след като „децата на всеки порядъчен човек ходят с нальми“, в Круповите училища не са нужни подове в учебните стаи. Измисля десетки наказания и затова полицаите в завода са повече от работниците. Всеки, който поиска дори само за няколко минути да напусне работното си място, трябва да иска писмено разрешение от началника на цеха, дори и тогава, когато иска да отиде до тоалетната. Макар че отдавна от завода са изгонени членовете на Социалдемократическата партия, в една от прочутите си бележки Алфред Круп нарежда: всяка вечер заводската полиция да преглежда кофите с отпадъци, дори и изнесената домакинска смет пред работническите жилища. Може би ще попадне на следите на забранена литература. Специален инспектор следи окачените по стените хартии в заводските тоалетни – да не би да са откъснати от забранена литература. Такъв е кралят на оръдията, най-богатият човек в Германия, когато умира през 1887 г. в спалнята си зад тройна желязна врата и миризма на тор. Синът му, Фридрих Алфред Круп, още по времето на баща си се смята за „външен министър“ на завода. Той обикаля световните столици от Пекин до Сантяго и още като младеж е един от най-опитните хора на „професията“ фабрикант на оръдия.

Фридрих Алфред намира достоен партньор в лицето на новия немски император. Когато Вилхелм I умира, наследникът Фридрих III е известен като мекошав и либерален. Той управлява само 99 дена – умира от рак.

Войнолюбивият му син Вилхелм II се възкачва на престола и става най-големият закупчик – извън Хитлер – на оръжейните заводи на

династията Круп и едновременно патрон на фамилията.

По това време в коридорите на вила „Хюгел“ се редят на опашка най-талантливите откриватели на епохата, от конструктора на двигателя, наречен на негово име, Рудолф Дизел, до предлагащия бездимен барут Нобел. Този барут и няколко десетки други нови изобретения бързо модернизират Круновите заводи. Тогава вече пещите на Фридрих Алфред произвеждат 320 хиляди тона стомана годишно и оръдейната му империя наброява 43 хиляди работници. Почти целият Есен е в ръцете на Круп. В града той има двадесет и два магазина за хранителни стоки, много пекарни, мелници, леярна за свещи, фабрика за облекло и обувца. Дори и черковните тържествени свещенически дрехи, библиите и разпятията носят надписа: „Buwegliche Habe Fried Krup“ („Лична движимост на Фридрих Круп“).

През седемте години след смъртта на баща му личният доход на Фридрих Алфред Круп се утроява. В германската империя той плаща най-големия данък върху дохода. С развитието на германския милитаризъм Берлин е най-големият клиент на Круп. През 1887 г. 33 на сто от търговския оборот на завода е с императорското правителство – а седем години по-късно става 67 на сто. В същото време Круп е не само главният оръжеен доставчик на подготвящия се за авантюра германски императорски двор, а едновременно с това и член на международния картел за въоръжаване. Най-големите производители на оръжия (Круп, английският Викърс–Армстронг, френският Шнайдер, американският Карнеги) сключват договор за размяна на лицензи. Докато Фридрих Алфред обвинява германските работници, че им липсва патриотизъм, и в същото време въоръжава армията на императора, той получава комисиона 45 долара на тон за броните, които произвеждат по патента на Круп доставчиците на оръжия за бъдещата война – Викърс–Армстронг, Шнайдер и Карнеги. Още по-точно казано: Круп печели и от онези императорски оръдия, които по-късно убиват френските, английските и американските войници, и от онези френски, английски и американски оръдия, които масово избиват войниците на Вилхелм II.

Със сделките отново всичко е в ред. Но със следващия Круп отново нещо не е в ред. Фридрих Алфред покорно се оженва, раждат му се две дъщери: Барбара и Берта. Но той изпитва истинско възхищение само от красиви младежи. Първият берлинчанин, който разбира, че кралят на оръдията на императора обича момчетата, е Конрад Ул, собственикът на берлинския хотел „Бристол“. Повод за това му дава обстоятелството, че винаги при пристигането си в Берлин Фридрих настанява жена си в друг

хотел. А по-късно Круп осведомява Ул да не се изненадва, когато от време на време при него в хотел „Бристол“ се явяват с препоръчително писмо италиански момчета. Ул трябва да ги приеме официално на работа – но те ще „работят“ само тогава, когато Фридрих Алфред пребивава в хотела, като месечната си заплата ще получават от Круп.

Властта на Круп е огромна – и все пак Ул се страхува, защото член 175 от закона на Вилхелмовата империя заплашва със строг тъмничен затвор мъжете-хомосексуалисти. Така че в страха си Ул уведомява началника на берлинската полиция и с това започва из-вестното „дело Круп“, което разклаща и трона на самия Вилхелм II.

Разбира се, Круп не е единствен с такъв вкус. Всеизвестно е, че в генералния щаб на армията хомосексуализмът е извънредно много разпространен. Всички адютанти на Вилхелм II са хомосексуалисти. Най-близкият личен приятел на императора, херцог Ойленбург-Хертефелд е „любовник“ на военния комендант на Берлин, генерал Молтке. Записано е, че в едно от имененията на херцог Фюрстенберг при увеселение началникът на военния кабинет на императора се явил пред Вилхелм II в розова балетна пола с розов венец на главата. Естествено и дума не може да става полицията да посегне на такива величия, независимо от това, какво предписва чл. 175 от закона. Партньорите в играта на Фридрих Алфред Круп обаче не са херцози и генерали, а безлични италиански момчета и това повишава опасността. Затова полицейският началник на Берлин нарежда на собственика на хотел „Бристол“ да съобщи на краля на оръдията, че италиански момчета по-вече не могат да работят в хотела.

Така и става – и истинският скандал едва тогава започва. Разочарован от постъпката на Ул, Фридрих Алфред започва все по-често да пътува из Италия, отсяда в двореца си на остров Капри и развъртава с дузини деца на тамошните рибари. Накрая се вдига такъв голям скандал, че италианското правителство предупреждава краля на оръдията да напусне земите на Италия и никога да не се завръща! Този скандал вече не може да се потули и на страниците на английските и италианските вестници се появяват грамадни статии.

Във вила „Хюгел“ скандалът избухва едва тогава, когато „непознати благожелатели“ изпращат статиите от италианските и английските вестници на жената на Круп. Тя се обръща за съдействие към Вилхелм II, той обаче смята, че преди всичко трябва да се запази семейното достойнство на Круповци срещу нападките на една истерична жена. Затова затварят жената на Фридрих Алфред в лудница с мотивировката, че

„има умствено смущение и се нуждае от продължително лечение“. Всичко това обаче не може да спре лавината. В Германия социалдемократическият вестник „Форвертс“ съобщава за случилото се под заглавие „Круп на остров Капри“ и обръща внимание на държавния прокурор, че чл. 175 от Наказателния закон е валиден и за кралете на оръдия.

Седмица след появяването на статията Фридрих Алфред вечеря с двете си дъщери Берта и Барбара в трапезарията на вила „Хюгел“. След вечерята той се оттегля в стаята си и никой повече не го вижда жив. Официалното съобщение за смъртта му, е кръвоизлив в мозъка, а според слуховете – самоубийство. Загадъчната смърт на Фридрих Алфред Круп и до днес не е обяснена. Няколко часа след настъпването на смъртта поставят тялото му в ковчег, чийто капак plombират, за да не могат и най-близките членове на фамилията да видят трупа му.

След смъртта на Фридрих Алфред Круп освобождават от лудница госпожа Круп. Сега обаче в политическата битка на страната на династията Круп твърдо застава императорът. Той взема участие в погребението на „ковача на оръжията на империята“ и произнася реч, в която обвинява социалдемократите в „извършване на убийство чрез клевета“, после добавя: „Онова странно обстоятелство, при което последва тъжното събитие, накара мене, владетеля на германската империя, да дойда тук и да издигна над този дом щита на германския император.“

След това Вилхелм II придружава ковчега до гроба. Около него пристъпват шестима адютанти – всички хомосексуалисти.

Когато в Райхстага един депутат-социалдемократ иска да порицае безсрамното използване на погребението на Круп за целите на императорската политика, отнемат му думата.

Шестнадесетгодишната Берта Круп става наследница на много фабрики, стоманени заводи и мини. Тъй като Фридрих Алфред няма син, юридически фирмата се реорганизира в „акционерно дружество“. Новият устав на фирмата приема Берта Круп за „собственик и ръководител на семейното имущество“ и така утвърждава по-ранния закон на династията, че винаги цялото имущество става собственост на „най-възрастния наследник“. Според немските закони по онова време едно акционерно дружество трябва да има най-малко петима членове. Фирмата Круп отпечатва 160 хиляди акции. От тях една получава вуйчото на Берта, една – Барбара и три получават тримата членове на дирекционния съвет. Другите 159 995 акции остават в ръцете на Берта Круп.

В 1906 г., когато Берта навършва двадесет години, императорът решава, че нейното моминство трябва да бъде принесено пред олтара на

империята. За съпруг на Берта Круп Вилхелм II избира един нисък дипломат с безкръвни устни, бивш аташе в пруското посолство във Ватикана. Годеникът се нарича Густав фон Болен унд Халбах. Той е с шестнадесет години по-възрастен от годеницата. Сватбата, разбира се, става във вила „Хюгел“. Лично императорът завежда Берта пред олтара, а в ъгъла на черковния салон стои цялото правителство. Със специална заповед императорът урежда годеникът да получи името Круп. Така че от деня на сватбата съпругът на Берта започва да се нарича Густав Круп фон Болен унд Халбах. Това име запазват и следващите поколения.

Новият пришълец прибавя няколко достойни качества към дотогавашните черти на „истинските“ Круповци. Изглежда, че инстинктът на Вилхелм II е непогрешим. Густав се оказва едва ли не най-големият педант на земното кълбо. На гостите, поканени във вила „Хюгел“, съобщават, че закуската ще бъде сервирана в 7 часа и 15 минути и че не може да се закъснява. Ако някой гост случайно се появи в 7 часа и 16 минути, той ще намери вратата на трапезарията затворена и няма земна сила, която да я отвори пред него. Според Густав закуската може да продължи само 15 минути, семейната вечеря – 50 минути. Съгласно предварителните предписания в 22 часа и 15 минути Густав и Берта са в брачното легло. Точността дава своите плодове. Девет месеца и 28 дена след сватбата се ражда първият им син. Алфрид Круп фон Болен унд Халбах, покъсният военен престъпник.

Оттогава с извънредна точност се появяват децата: шест момчета и две момичета.

Любимото четиво на пришълеца във фамилията Густав е железопътното разписание. Ако случайно открие грешка и някое разписание, той пише гневно писмо до дирекцията на железниците. Галерията на третия етаж на вила „Хюгел“ е заета от грамадна железница-играчка.

Всяка седмица по един час децата на Круп се учат на точност в тази галерия. Баща им с хронометър в ръка застава до железницата-играчка и контролира движението на малките локомотивчета и вагончета.

Хронометри работят и на други места: така например новият господар на дома дава нареждане, когато на обед или вечеря той е привършил с едното блюдо, чиниите пред всички трябва да бъдат събрани. При Густав Круп фон Болен унд Халбах не може да се яде бавно.

Госпожа Берта е достойна партньорка. Тя играе благородната роля на моралистка. Нарежда прозорците на вилата, които са вече преустроени да се отварят, ношно време да стоят отворени, независимо колко е студено навън. Това – разсъждава тя – ще попречи на буйните

камериери и камериерки да ходят от стая в стая. Раабира се, мъжкият и женският персонал са настанени в отделни крила на сградата. Двете крила обаче са съединени с един пасаж от желязна конструкция. Нощем госпожа Берта, запита в дебел шал, се появява в мрачните коридори и наблюдава пасажа. Когато забележи на него камериерка, камериер, коњяр или готвачка, незабавно ги изгонва.

Скоро започват да наричат съпруга на госпожа Берта, който се оказва „по-голям Круп от Круповци“, „Железния Густав“. Когато в 1912 г. чествуват стогодиш-нината на фирмата, в Есен се организира рицарско тържество. Видните личности на фирмата вземат участие в него, облечени в редновековни дрехи и доспехи. Госпожа Берта облича дрехите на някаква господарка на крепост, Алфрид, „престолонаследникът“, в кадифени дрехи с хермелинови кантове язди своето пони, а „Железният Густав“ е в стоманените доспехи на средновековен рицар. На стогодишното тържество присъства целият генерален щаб, разбира се, и самият император Вилхелм, който в тържествената си реч заявява, че „оръдията на Круп дават силата на германската армия и флот“.

Патриотичното рицарско тържество не променя положението, че „родината“ на капитала е печалбата. Вярно е, че след юбилейното тържество награждават Густав с „Железния кръст“. Независимо от това той продължава несмушавано да доставя оръдия на онези страни, за които всеки знае (най-добре Круп), че в една приближаваща война ще бъдат противници на Германия. Така например Англия, Франция и царска Русия получават редовно най-модерните оръдия на Круп, а по време на германо-английското надпреварване в морското въоръжаване корабостроителниците на Круп доставят годишно по осем военни кораба на английския флот! Тъкмо в годината на стогодишния юбилей, само няколко месеца след „рицарското тържество“, се разбира, че агентите на Круп са откраднали повече от хиляда тайни документи от хранилището на германското военно министерство. Документите те предават на французите и френският печат ги използва за засилване на нападките срещу Германия. Щурмът на парижките вестници срещу Берлин носи пари за Круповите заводи. Колкото повече крещат френските вестници, толкова поголеми стават поръчките на военното министерство на императора. И до днес не е ясно по какъв начин полицията се е добрала до тази афера. Факт е обаче, че арестуват двама директори на фирмата Круп и няколко седмици се е очаквало „процесът Круп“ да се разрасне в най-големия скандал в кайзерова Германия. Но лично императорът потулва аферата. По нареждане на двора месеци наред във вестниците не се появява нито

дума за скандала Круп, освобождават и задържаните директори. Тогава в германския Райхстаг Либкнехт произнася прочутата си реч против Круп: „Тази чествувана фирма използва системно имуществата си, за да съблазни офицерите от генералния щаб да издават военни тайни. Но, изглежда, у нас не може да се произнесе името Круп, без да изпеем в бираиите и офицерските дружества модните патриотични маршове.“

Германската десница, разбира се, се нахвърля озверена върху Либкнехт, един от нейните водачи, Хугенберг, казва, че „в действителност няма афера Круп, а само афера Либкнехт“.

След речта на известния ръководител на германското социалистическо движение обаче се налага поне формално да се заведе съдебен процес и затова генералните директори на фирмата „Круп“ заедно с няколко офицери са отново арестувани. Процесът – явно по указание на кайзера – завършва със смешни присъди. Генералщабните офицери са осъдени на четири до шест месеца затвор, а директорите на Круповите заводи – да заплатят по 1200 марки парична глоба. Тъкмо по средата на процеса „Железният Густав“ получава от императора пруския орден „Червен орел“ II степен с дъбово клонче...

Две години след това поучително събитие избухва Първата световна война. В дните преди обявяването на войната в Круповите заводи работят 80 хиляди работници. Броят на работниците за няколко месеца нараства на 150 хиляди и през първата година на войната са построени 36 нови Крупови заводи само в Есен и околностите му.

Круповите оръдия, подводници и кораби са моторите на германската военна машина. Най-грубото оръдие на завода – „Дебелата Берта“, наречено на името на мършавата Берта, играе решителна роля при по-късните първи германски военни успехи на Западния фронт.

Круп произвежда прочутото „Парижко оръдие“, с което германците обстрелват френската столица.

Войната донася по-големи успехи на Круповите заводи и на династията, отколкото на Германия и на генералния щаб. Когато надмощието на съюзниците започва да се чувства все повече, генерал Лудендорф извиква при себе си „Железния Густав“ и го информира за действителното положение на фронта. Моли го да разговаря с кайзера и да го убеди да започне преговори за примирие. Круп обаче е по-войнствен и от Лудендорф, навярно защото в търговските книги на заводите „Круп“ войната недвусмислено е „победоносна“.

От месец август 1914 г. печалбата на Круповите заводи е 432 милиона марки – фантастична сума в тогавашна Германия.

Непосредствено след разгрома на Германия изглежда, че ще настъпят мрачни дни за Круповите заводи. На Версайските мирни преговори „Железния Густав“ фигурира в списъка на военните престъпници. Предшествуват го само кайзерът, престолонаследникът и адмирал Тирпиц. Дори Хинденбург и Лудендорф са след него. Този списък не обезпокоява особено „Железния Густав“. Много повече го плаши фактът, че революционните вълни, които заплашват Германия, нахлуват и в есенските цехове, нещо повече – едва ли не и във вила „Хюгел“. (Веднъж един от бронираните автомобили на рурската работническа милиция нахълтва до прага на вилата.)

Круповата династия преживява тежките месеци в едно от фамилните имения, в замък Блонбах, скрит в полите на австрийските Алпи, чиито кули и водосточни тръби са украсени с миниатюрни оръдия, разположени с голям вкус. От този замък „Железния Густав“ заедно с други едри индустриалци финансира онези реакционни „свободни отряди“, които по-късно убиват двамата големи ръководители на германската работническа класа Роза Люксембург и Карл Либкнехт.

След няколко години Круп усилено работи за тайното превъоръжаване на Ваймарската република, като през това време подновява връзките си с едрите ан-глийски, американски и френски оръжейни заводи. В 1926 г. английският тръст „Викърс“ плаща на Круп 40 хиляди фунта „такса за използване и обезщетение“ за онези патенти в производството на оръдия, които използва през войната.

Що се отнася до въоръжаването, агентите на американската тайна служба още в 1921 г. установяват, че 26 от най-новите патенти на Круп се отнасят за нов вид артилерийски прицелни конструкции, 17 за полски оръдия и 14 за тежки оръдия. В документите на Круп официално тези конструкции получават значително по-невинни имена. Между 1921 и 1930 г. в огнеупорните каси на германския генерален щаб се крие „Крупов речник“. От него компетентите хора разбират, че изразът „селскостопански влекач на трактор“ означава танк, а „самоходен трактор“ – тежко оръдие, монтирано на железопътен вагон.

Това тайно въоръжаване се улеснява и от чуждестранните сделки на Круповци. Така например още в началото на двадесетте години Круп се сдобива с пакета от акции на шведските заводи „Бофорс“ и от този момент шведските заводи произвеждат открито и масово в Есен нови типове оръжия. Подобни предприятия Круп има и в Холандия.

На хоризонта на германската политика тогава вече се появяват нацистите. В изборите през 1930 г. партията на Хитлер печели 107

мандата в Райхстага, в следващата година престолонаследникът на фамилията Круп, Алфрид, вече влиза в хитлериската партия. През февруари 1933 г., седем дни преди запалването на Райхстага, самият „Железен Густав“ застава начело на делегацията на едрия капитал, която се среща с Хитлер в сградата на Имперското събрание, в кабинета на Гьоринг. (Тогава Гьоринг е председател на Имперското събрание.) На срещата Хитлер произнася програмна реч, а от името на едрите индустриалци го поздравява „Железния Густав“, като уверява нацистите в подкрепа на германския едър капитал.

След речта на Круп Шахт, върховният финансов и икономически специалист на нацистите, се провиква: „А сега, господа да преминем към касата!“ Отново Круп е първият. Предлага на Хитлер един милион марки за политическите му цели, по-точно за финансиране на терористичните избори през 1933 г., докато другите едри капиталисти, участващи в срещата – на брой двадесет и четирима – дават общо два милиона марки. Хитлер наистина не може да е недоволен от щедростта на „Железния Густав“.

След завземането на властта от нацистите Круп се хвърля с всички сили в новата сделка за въоръжаване. (Но не може да се откаже изцяло от старите „кайзерови обичаи“ и за известно време дава следното нареждане на берлинския си шофьор: когато той, Густав Круп, излезе от някое съвещание с партньорите си, шофьорът да следи ръцете му. Ако Круп държи ръкавиците в дясната си ръка, шофьорът да застане мирно, да чукне петите си и да козирува според традициите на старата кайзерова армия. Но ако Круп държи ръкавиците в лявата си ръка тогава шофьорът трябва да поздрави с вдигната напред ръка, по нацистки.) Всичко това, разбира се, не е друго освен игра. През април 1933 г. Густав Круп, вече нарежда на всички членове на дирекционния съвет да влязат в нацистката партия. През август в заводите въвежда задължително нацисткия поздрав и който не е склонен да вдигне високо ръка незабавно го уволняват.

Госпожа Берта повече държи на имперските обичаи, отколкото съпругът и, когото кайзерът изтегля от посолството при Ватикана и поставя начело на династията Круп. Записано е, че когато Густав дава нареждане да снемат имперското знаме от вила „Хюгел“ и вместо него да издигнат знамето с пречупения кръст, госпожа Берта казва ядосано на мъжа си: „Толкова ли дълбоко затънахме?“ Густав и отговаря: „Фюрерът винаги е прав.“

През двете години след завземането на властта Хитлер и

нацистката партия получават 12 милиона марки от династията Круп. Това не е лошо и за сделките, защото завземането на властта от нацистите засилва темпа на въоръжаването, а с това се увеличава и ползата за фирмата „Круп“. Нищо чудно, че когато в 1936 г. Хитлер за пръв път посещава заводите в Есен, според записките Густав Круп носи не една, а две ленти с пречупения кръст.

След Втората световна война синът му Алфрид разказва, че за времето от идването на власт на Хитлер до връхната точка на войната (следователно между 1933 и 1943 г.), за едно десетилетие, имуществото на Круп се утроява.

През това време атеросклерозата на „Железния Густав“ все повече се развива и за късо време се появява опасност да възникне вътрешна война между Алфрид и братята му за подялба на семейното имущество.

Хитлер лично се намесва в спора: той писмено подчертава, че концернът „Круп“ е от решаващо значение за неговата система, и в резултат на тази намеса през 1943 г. Алфрид става единствен ръководител на империята Круп.

В действителност Алфрид Круп доста по-рано поема от болния си баща фактическото ръководство. Инициалите А. К. все по-често фигурират на най-важните вътрешни тайни нареждания на фирмата. Една седмица преди Хитлер да нападне Полша в 1939 г. специален пратеник заминава в Есен и без да обръща внимание на борецкия се с атеросклерозата Густав, информира Алфрид Круп за предстоящото нападение. След войната между документите на Круп е намерено поверителното нареждане с инициалите А. К.: „Всички доставки за Полша да бъдат незабавно преустановени. Договорите трябва да бъдат анулирани. На полските клиенти, настояващи за ускоряване на доставките, да се дават уклончиви, забавящи отговори.“

В пожънатите нацистки военни успехи през първите години на войната Хитлер не забравя кои са „ковачите на оръжие“ в империята. През 1940 г. той лично идва в Есен, за да предаде на Круповци „Нацисткото златно знаме“ и ордена „Националсоциалистически трудов завод“. На тържеството Хитлер прегръща едва пристъпващия „Железен Густав“, докато Алфрид се от-дръпва скромно назад. Като награда старият Круп получава ордена „Орел на Германската империя“ с надпис: „Германски стопански ръководител“.

Докато нацистите заливат Европа, по следите на армията непрекъснато върви Алфрид Круп. Той пътува с изстребител, означен със специален знак, и включва най-ценните фабрики в окупираните територии към

концерна „Круп“. Има специално пълномощно да ограбва: не е нужно одобрението на никаква цивилна или военна власт за поемането на някой завод или мина.

Докато „Железния Густав“ получи втори мозъчен кръвоизлив и с това да стане неизбежно назначаването на Алфрид, Хитлер само утвърждава едно съществуващо от години фактическо положение. През ноември 1943 г. пратеници на Хитлер вземат участие в една доста неприятна церемония, която по особен начин символизира действителното положение не само на Круповите заводи в още грабещата, но вече плъзгаща се към поражение Германия – а и приближаващия край на нацистката система.

Генералите от СС, пратеници на гестапо и хората от генералния щаб се събират пред три кресла в големия салон на вила „Хюгел“. В едно от тях седи госпожа Берта, в другото Алфрид, а в третото старият Густав. Но това трето кресло е поставено до подвижен клозет, разположен зад параван, защото старият господар вече не само не може да контролира заводите „Круп“, а и действията на собствените си черва. До това кресло стоят четирима камериери, готови при потрепване на ръката на „Железния Густав“ да го отнесат зад паравана. Нацистките пратеници предават личното нареждане на Хитлер, а после госпожа Берта тържествено заявява, че се отказва от владенето на фамилното имущество в полза на сина си Алфрид.

След това новият наследник произнася: „Съгласен съм с декларацията на майка си – изречено тихо – да поема семейното имущество и неговото ръководство.“ Преди да може да завърши речта си, старият Густав е принуден да наруши сцената. При нервното потрепване на ръката му слугите изтичват с него зад паравана. Пратениците на нацистката партия, гестапо, СС и генералния щаб, облечени в парадни дрехи, и току-що назначеният собственик на империята Круп мълчаливо и смутено се споглеждат, докато зад плюшените завеси се чува шумът на водата.

По това време на Източния фронт бронираните части на Съветската армия в историческата Курска битка доказват и техническото превъзходство над танковете на Круп. И докато в салоните на вила „Хюгел“ участващите в тържеството смутено се гледат, зад Източния фронт директорите на заводите, заграбени от Алфрид и присъединени към имуществото на Круп, шурмуват нацисткото военно командване за железопътни вагони, за да демонтират и докарат на запад машините от тези заводи...

Алфрид Круп – както подобава на член на СС от 1931 г. – продължава да служи вярно и при приближаващата катастрофа. Естествено всекидневните трудности не го засягат. Любимото му питие, шотландското уиски, никога не се свършва в мазето, както и цигарите „Кемъл“ в златната му табакера.

Бомбардировките „отхапват“ все по-големи части от тялото на империята „Круп“ в Есен. Както един от биографите на династията отбелязва: за това дори не е нужно човек да знае да се прицелва. В границите на града Круповци владеят пет милиона квадратни метра заводска площ, седем пъти по-голяма от площта на вътрешната част на града. Към края на 1944 г. около четиридесет на сто от тази площ е опустошена.

Всичко това обаче не променя начина на живот на Алфрид Круп и вила „Хюгел“. В книгата си за историята на фамилията Манчестър описва такава случка: чрез една декемврийска вечер на 1944 г., когато върху масата, подредена със сервиз от масивно злато, поднасят на Круп вечерята, за бифтека камериерът налива бяло рейнско вино. Това е непроситимо – Алфрид Круп добре знае, че в мазето на вила „Хюгел“ има качествено френско вино. На въпроса му камериерът със заекване съобщава, че преди няколко дни бомба паднала близо до замъка и повредила водопроводната мрежа. Поради това два дена нямало вода в крилото за персонала и когато по някаква немарливост там избухнал пожар, изгасили огъня с червено вино. Според Манчестър в този ден от последната зима на войната Алфрид Круп казва: „Това все пак е прекалено!“ – и като прави гримаса, изпива с бифтека рейнското бяло вино.

Докато в крилото за персонала на вила „Хюгел“ гасят пожар с френско червено вино, Алфрид Круп иска от СС нови и нови концлагеристи за работници. Останали са безброй писма и нареждания, които свидетелствуват за тесните му връзки и в последния период на войната със създадените нови заводи на Круп в окупирана Полша и аушвицкия лагер на смъртта¹. Алфрид Круп е този, който в едно от писмата си до Хитлер използва израза „унищожаването чрез труд“, доказвайки, че много по-полезно е концлагеристите, годни за работа, да се трудят до смърт, отколкото просто да се избиват. Робският труд в икономически смисъл на думата, разбира се, не е пълноценен, но е от огромна полза за заводите „Круп“. Плащат 4 марки дневно на СС за всеки работник лагерист, от които удържат 70 пфенига за „прехраната“. Дори и сметките,

---

1. Освиенцим. – Бел. ред.

останали от 1943 г., доказват тази адска сделка.

Що се отнася до прехраната на концлагеристите в заводите „Круп“, „поднасят“ я преди всичко с волски жили и гумени палки. Един от близките сътрудници на Алфрид Круп, фон Бюлов, в писмата си, написани на бланките на фирмата „Круп“ от есента на 1944 г., негодува, че волските и гумените палки са много малко, и от името на фирмата изисква нови доставки от складовете на СС ...

Когато нацистката империя рухва и е потърсена отговорност, един американски патрул арестува Круп във фойето на вила „Хюгел“. Той попада в следствен затвор, но не могат да го привлекат в големия процес на главните военни престъпници в Нюрнберг. И то защото обвинителите от американската и английската армия поначало искат да привлечат под отговорност бащата на Алфрид, „Железния Густав“. За тях Алфрид е престъпник с второстепенно значение, защото формално той едва през 1943 г. е поел ръководството. Главният английски съдия Лорънс обаче е принуден да признае, че „Густав Круп фон Болен боледува от старческа атеросклероза и не може да се яви пред международния съд“.

Съветският главен прокурор, а в началото дори американският и френският прокурор, са на мнение, че Алфрид всъщност е военен престъпник от първостепенно значение, така че мястото му е на подсъдимата скамейка в големия Нюрнбергски процес. В спора най-напред американският, а по-късно и френският прокурор променят мнението си и решават, че щом като в списъка на главните военни престъпници фигурира Густав, не може да бъде „заменен“ с друг обвиняем, колкото и виновен да е той.

Така че едва през 1947 г. Алфрид Круп е изправен пред един американски военен съд. През тези две години обаче се случват редица неща. Американското правителство започва да преминава към „студената война“. През септември 1946 г. американският външен министър Бърнс, пътува с някогашния специален влак на Хитлер за Щутгарт, където се среща с представителите на германския едър капитал, и в речта си, произнесена в градския театър, говори за значението на новото организиране на германската едра промишленост. Докато започне процесът на Алфрид Круп в 1947 г., действителните ръководители на американската политика го смятат за бъдещ съюзник. Самата присъда, която произнасят през юли 1948 г., е привидно строга. В мотивировката се подчертава, че между Круп и германското имперско правителство, и особено генералния щаб, съществува действителен съюз и развитието на фирмата „Круп“ се дължи до голяма степен на личната подкрепа на Хитлер.

Осъждат Круп на дванадесет години затвор и „конфискация на личното му имущество“, макар че още от началото е неясно и неопределено дали смятат концерна „Круп“ за лично имущество на Алфрид.

От дванадесетте години Алфрид Круп излежава едва две и половина. Макклой тогавашният американски всевластен диктатор на американската зона в Германия (юрисконсулт на банката на Рокфелер – Чейс Манхатън), на 31 януари 1951 г. само с един подпис анулира присъдата на Круп и поставя край на споровете около тълкуването на конфискацията на имуществото. Той заявява, че Круп получава обратно цялото си имущество, защото „конфискацията на имуществото противоречи на принципите на американското правораздаване“.

Тези две и половина години също не са никакво голямо изпитание. Бюлов, който настоява пред СС да пратят бързо гумени палки и който е в затвора заедно с Круп в бележките си пише, че теи две и половина години са „единствената слънчева ваканция“. Алфрид Круп получава разрешение да се съвещава в затвора с директорите си. На тези дирекционни заседания зад решетките на затвора се пушат холандски пури, белят се портокали и банани, докато трезво се спори за финансовите баланси на реорганизираните заводи „Круп“. Когато Алфрид Круп излиза от затвора, на отсрещния тротоар са наредени членовете на дирекционния съвет на фирмата. На ъгъла на улицата ги чака нает бял микробус „Фолксваген“. На едната му страна е изписана фирмата на пералня. Не във вътрешността на колата се крие най-новият модел спортна кола „Порше“.

Това е подарък от членовете на дирекционния съвет за Алфрид по случай излизането му от затвора. Скриват я в наетата кола, за да не направят голямо впечатление. Но след няколко сгради „Поршето“ се изгъркулва от „Фолксвагена“ и така процесията пристига в есенската дирекция на фирмата, където с френско шампанско поздравяват Алфрид.

По време на „студената война“ съществуват всички възможности за Круп да стане отново първокласна сила в Германия. Но защо това не е така – но е от липса на желание, а поради законите за развитието на капиталистическата икономика. Ясно е, че промишлеността в технологичното развитие не търпят вече онази династична господстваща форма, която повече от век и половина се запазва в империята Круп. Затова по върховете на концерна не могат да вземат разумни решения. Така например поради погрешните сметки и разсъждения на Алфрид Круповци не се освобождават навреме от онези мини и металургични заводи, които по-късно се превръщат в най-големия им товар и накрая предизвикват финансова криза. (Например Флик, чийто концерн с с подобен

характер, в края на войната навреме се освобождава от нерентабилните предприятия и реорганизира модерно своята империя.)

Трудностите се увеличават все повече. По-голямата част от стотите големи заводи и дъщерни предприятия на Круп (предимно мини, металургични заводи, заводи за строителни и корабостроителни машини) стават губещи. Когато през 1960 г. избухва кризата Круп, годишният оборот на „империята“ все още е пет милиарда марки. Но по големина тя е вече едва на девето място в редицата на западногерманските концерни и всичките и задължения надхвърлят три милиарда марки. Тогава западногерманските едри банки се раздвижават, за да спасят концерна Круп. Цената обаче е висока. Правителството на Федерална република Германия поема гаранция за задълженията на фирмата към банките и за получените нови кредити за експорт.

Срещу това то поставя условието концернът „Круп“ да престане да бъде „семейна фирма“ и да се преустрои в акционерно дружество или в дружество с ограничена отговорност. Алфрид е принуден да приеме този ултиматум. Разбира се, необходимо е и Арнт да се откаже от наследството срещу богато обезщетение, съгласно онзи известен нощен разговор на четири очи с Байц. Докато всичко това се уреди, не само семейният концерн „Круп“, а и самият Алфрид е вече смъртно болен. На 30 юли 1967 г. той умира от рак. (Арнт открито заявява: „Навярно това ще прозвучи ужасно, но едва сега може да се движа свободно.“)

На погребението на Алфрид заводският духов оркестър свири мелодията „Миньоре, напред с щастието!“, която не подхожда много за един крал на оръдията и за един хитро, предсрочно освободен военен престъпник. С този псевдосвещен акорд приключва историята на империята Круп, която в същото време е в пълния смисъл на думата история и на германската имперска експанзия, притискала Европа в продължение на няколко поколения. Заглавието на репортажа на хамбургското списание „Шпигел“ за погребението се отнася не само за личността на Алфрид, а и за съвременното отношение на силите в Европа: „Кралят вече беше мъртъв, преди да умре.“

От този момент фирмата Круп тръгва по нови релси. Да се прави преценка на новия период е още рано. Предприятията се оформят в акционерни дружества, като голяма част от акциите се намират в ръцете на така наречената „фондация Круп“, пръв председател на която става Байц. Непосредственото ръководство на концерна се извършва от дирекционен съвет. През първите две години този съвет вече „похабява“ трима генерални директори. От това отчасти може да се направи

заклучение, че между фондацията и върховете на дирекционния съвет бушува борба за власт. А също и че западногерманските големи банки не провеждат достатъчно последователно реорганизацията. Вярно е, че Круп се освобождава от дефицитния си завод за товарни коли и от няколко мини. В разделения на шест отрасли концерн стоманената и металната промишленост продължават да играят решаваща роля, обаче в най-модерните технологични отрасли Круп не е представен достатъчно.

Все пак трите преплетени колела продължават да бъдат емблемата на един от гигантите на западногерманската промишленост. Вила „Хюгел“ обаче вече не е център на най-голямата власт. И ако последната Крупова издънка се появи на карнавала в Рио в костюм на някой ацтекски император, украсен с цветни пера и струващ 6000 долара, малцина ще си спомнят за океана от кръв, сълзи и омраза, причинени някога от тази фамилия.

МИЦУЙ – УПОРИТИЯТ САМУРАЙ

Шогун, даймио, самурай.
 Големият пробив. На върховете на политиката.
 Събуждането на клинично мъртвия.
 Мъгла и мрак

Ако има имущество и власт със световно значение, с чието раждане трябва да се запознаем, дори с легендите, водещи в далечното минало, и с новите за европееца мъгливи и непознати понятия, това е историята на един от гигантите на японската икономика, на фамилията Мицуи. Едва ли ще бъде пресилено да кажем, че тук става дума за древна история на далекоизточната островна държава, чието влияние днес в света на електронноизчислителните машини се чувствава и върху организацията на Мицуи.

Историята на фамилията Мицуи почти не може да се разглежда, без да се припомним някои черти на старата японска действителност. А тя, както при всеки народ, се губи сред мрака на легенди и митове. Най-важно е да се спомене, че още през VI век (следователно почти четиристотин години преди основаването на Унгарската държава) различни големи племенни фамилии налагат волята си на императорската династия.

Първата такава фамилия е Шога. През историческите бури на сменящите се една след друга могъщи фамилии в 1192 г. ръководителят на една от тях приема титлата шогун, което просто означава командир, а в действителност е военен диктатор. В историята на Япония тази институция съществува почти седемстотин години и играе решаваща роля. През тези седем века във феодална Япония успоредно с номиналната власт на императорската фамилия винаги шогун и неговата организация, свързана с една фамилия, тоест шогунатът, означава истинската власт.

Шогуновци, т.е. тяхната фамилия, са в непрекъсната борба с други големи феодални фамилии, разбира се и с техните клики, които се състоят от сравнително по-слаби чифликчийски фамилии. Тези чифликчийци се наричат даймо. Всеки от тях поддържа малка феодална армия, съставена от самураи, чиято единствена задача е да служат в армията на чифликчията. В самурайските семейства това задължение се предавало по наследство от бащата на сина. Чифликчията обикновено подарявал на самураите по-малък чифлик, който също се обработвал от

крепостници.

Според легендата праотецът на фамилията Мицуи е такъв самурай, която преди хиляда години служи на тогавашния шогун. Според официалната история на фамилията Мицуи, през XII век мъжете от тази фамилия служат като самураи при много властната фамилия Сасаки, близо до древната японска столица Киото. По-късно неколцина от потомците на тази магнатска фамилия сключват брак с момичета от фамилията Мицуи. Гербът на най-мощната японска едрокapиталистическа династия и днес е идентичен с герба на фамилията Сасаки.

Към средата на XVI век от обществото на занаятчийските цехове, рибарите и търговците излизат първите по-големи сарафи, търговци на ориз и собственици на кораби.

По това време се появяват и първите манифактури, масовото организиране на ръчното производство на тъкани и др. Към края на XVI век фамилията Мицуи вече не върти самурайската сабя. От нея произлизат най-напред търговци на оризово вино, а по-късно и собственици на тъкачница. В 1673 г. един от братята Мицуи основава една от първите фирми в страната за обмяна на пари и лихварство, а после започва търговия с коприна. В началото на XVIII век фамилията Мицуи вече е едно от най-богатите търговски семейства.

Посетителят в света на транзисторите и изчислителните машини, влизайки в музея Мицуи, изпитва особено чувство, там той може да узнае, че фамилията Мицуи е първата в Япония, която използва рекламата и обявленията. (Раздават чадъри, направени от прозрачна хартия, върху която е написано името Мицуи, заплащат на театралните директори и на артистите, за да произнесат думата Мицуи както при четенето на класическите текстове, така и при изнасянето на популярните пиеси.) Тази фамилия е първата в Япония която използва предшественика на чека. За пръв път тя прилага двойно счетоводство. Фамилията Мицуи никога не уволнява служителите си (ако нямат някаква вина и ако работят честно). Отношенията между работодателя и работника, близки до „семеините“, които и днес играят толкова важна роля в японския икономически живот, са въведени от фамилията Мицуи.

В началото на XVIII век най-голямата японска банка и търговска къща са собственост на фамилията Мицуи. Главата на фамилията има титла „банкер на императора“.

По това време фамилията Мицуи разработва „семеината конституция“, която е валидна и до днес. Тя е тясно свързана с ролята, която фамилията играе в историята на Япония, херметически затворена от

външния свят цели двеста години (от 1640 г. до средата на XIX век). В 1640 г. всички японски пристанища се затварят. Забранява се строежът на кораби, подходящи за по-дълго морско плаване. Издава се нареждане, според което нито един японец не може да напусне страната. Ако някой все пак успее да направи това и се завърне, очаква го смъртно наказание. Смъртна присъда заплашва и онези чужденци, които се осмеляват да стъпят на японска територия.

В тази страна със странна и задушна атмосфера фамилията Мицуи изработва своята „конституция“, която съдържа четиринадесет „заповеди“. Първата група заповеди формулира мисълта: „личността е нищо, фамилията е всичко“. Затова винаги трябва да се избира глава на семейството, който да разполага с власт и да действа от името на династията. Властта преминава само върху най-възрастния син, който е пазител и администратор на семейното имущество. Друга група заповеди разглежда задачите и задълженията на главата на семейството. Четиринадесетата заповед гласи: „Особено щастие те постигна, че се роди в царството (в страната) на боговете. Почитай твоя бог и император, който е тяхно въплъщение на тази земя.“ От това вече може да се съди за онази особена атмосфера, отличаваща формите на старата история и днешната власт на големите японски капиталистически фамилии от онези, които познаваме от историята на европейския и американския капитализъм.

Тази разлика става още по-очевидна, ако включим и клетвата, която вече почти триста години всяко момче от фамилията Мицуи трябва да положи при постъпване на работа във фирмата: „В присъствието на многуважаемите духове па нашите праотци се заклевам, че ще укрепвам семействата, които принадлежат към нашата фирма, и ще разширявам начинанията, създадени от нашите предшественици. Ще спазвам конституцията на нашата фамилия и няма да се опитвам да я променя. Заклевам се тържествено в това и в присъствието на достойните за почит духове на нашите праотци го потвърждавам с подписа си.“

Трудно можем да си представим такова делово „въвеждане“ при някои от фамилиите Ротшилд, Круп, Рокфелер или Форд.

Фамилията Мицуи се разраства в парниковия въздух на затворена Япония, но тя е една от онези големи финансови и търговски фирми, които чувствуват, че трябва да се приключи с епохата на изолираност. Когато под командуването на адмирал Пери американските кораби се появяват пред затворените японски пристанища и счупват прозореца на „парника“, фамилията Мицуи е първата, която установява връзка с

„чужденците“ – тогавашният глава на фамилията изпраща един художник на кораба на Пери, за да нарисува портрета на адмирала. И когато тази затворена система на шогуната се пропуква и започва епохата на половинчатите буржоазни реформи, мъжете от семействата Мицуи първи прекосяват океана, за да проучат американския търговски и банков свят.

Завоевателният подход срещу Корея и войната с царска Русия са първите две големи възможности за Мицуи. Преди войната държавните ръководители в тясно сътрудничество с Мицуи започват индустриализира-нето на Япония с крупни централни инвестиции. Когато държавната власт, рискувайки стотинките на данъкоплатците, изиграва своята роля, включват се Мицуи и другите големи японски капиталистически фамилии, които се издигат едновременно с нея. Те закупуват евтино от правителството организирани с обществени пари предприятия – от мините до тъкачните фабрики.

Това дава „начална скорост“ на Мицуи и на другите тръстове. На този факт заслужава да се обърне особено внимание, защото същият процес, разбира се, в много по-развита форма се повтаря и след Втората световна война.

На това развитие фирмата Мицуи дължи, че седем години след настъпването на сегашния век и след присвояването на „плячката“ от Руско-японската война тя е най-големият производител на оръжие в страната, главата на фамилията получава титлата барон, а впоследствие го награждават с ордена „Изгряващото слън-це“. Нещо повече, търговският флот на фирмата Мицуи (който тогава се състои от 39 кораба) взема активно участие в превозването на военновременните оръжия.

Този процес на развитие без прекъсване продължава до Втората световна война. В резултат на струк-турата на японското общество обаче „голямото име“, личността изчезва, потъва, а фамилията, непрекъснато обновяващата се династия, стои на преден план: „Мицуи“.

На прага на Втората световна война разпространето на Мицуи просто създава неподобно монополно положение. Фамилията държи в ръцете си 112 големи японски капиталистически предприятия. В японския икономически живот има 18 такива отрасли (от производството на чугун до хранителната промишленост), от производството на които тази фамилия притежава повече от половината. (Особено в химическата промишленост, където на практика Мицуи контролира цялото японско производство.)

През последните години в своята сфера на влияние Мицуи

осъществява и други монополюкапиталистически начинания, които още повече повишават влиянието на фамилията. Споменатите начинания, свързани с капиталите на Мицуи, се ръководят също от „големи фамилии“.

Този нечуван многообемен съюз в историята на японската икономика е известен под името „Великият Мицуи“. Подобно на американските или европейските капиталисти, фамилията Мицуи трябва да воюва с конкурентните едрокапиталистически семейства за разделянето на пазара. Исторически най-известен съперник на династията Мицуи е и си остава концернът Мицубиши, собственост на знатната фамилия Ивасаки. От 1870 г. до Втората световна война японската вътрешна политика, дори и военната (разбира се, с известно опростяване), е огледало на борбата за власт между Мицуи и Мицубиши и на споразуменията, постигнати при тази борба. Например фамилията Мицуи има грамадно влияние сред армията и въздушните сили, а Мицубиши се насочва към флота. Тези интереси играят голяма роля при формирането по-късно на японската военна стратегия. Възможно е картината да ни стане още поясна, ако проучим двете най-важни партии на японската парламентарна система, формирали се към края на 70-те години на миналия век. Без да преувеличаваме, можем да кажем, че те се смятат като политически представители на фамилията Мицуи и Мицубиши. Мицуи създават Консервативната партия. (Японското ѝ име е Сейюкай.) А Мицубиши – Реформистката партия, наречена по-късно Демократическа партия. (Японското ѝ име е Минсеито.)

През бурните моменти на японската история тези партии са известни под различни имена. Характерно е, че след поражението през Втората световна война се създава отново парламентарната система и тези две партии отново се съживяват. Партията Сейюкай се възобновява под името Либерална партия, а Минсеито запазва старото си име – Демократическа партия. През 1948 г. тези две партии се обединяват, като до днес Либерално-демократическата партия управлява Япония...

През Втората световна война Япония е разгромена, отнета е и властта на фамилията Мицуи. Непосредствено след войната американските окупатори нареждат големите японски монополистични имуществата да бъдат раздробени. Но това нареждане е само формално. Властта на големите банки остава незасегната. А при династията Мицуи (също и при нейните съперници, едрокапиталистическите фамилии) тъкмо банките са тези, които централизират разпръснатите им интереси. В началото на „студената война“, когато американците коригират политиката

си и решават да се възстанови икономическата власт на големите японски капиталистически фамилии – те трябва да събудят един клиничен мъртвец. Фамилната власт с помощта на незасегнатите фамилни банки (банка Мицуи и банка Даи-Ичи) само за няколко месеца се реорганизира отново в старата си форма. През втората половина на 50-те години тези две банки вече са сред петдесетте най-големи банки в света, а в самата Япония фамилията Мицуи е единствената, в чиито ръце са две от седемте „гигантски“ банки в страната.

Що се отнася до производството, различните специалисти все още спорят, кой има по-голямо участие, дали Мицуи или Мицубиши. Двата гигантски монопола разполагат с приблизително равна сила и двата контролират приблизително 30 на сто от икономиката на Япония, издигнала се като втора промишлена капиталистическа сила в света. В рамките на това, разбира се, има разлика във вида на оформилите се центрове на властта. Така например почти 70 на сто от производството на кораби се намира в ръцете на наследниците на барон Ивасаки, на тръста Мицубиши. В противовес на това така наречената „търговска къща“ на фамилията Мицуи е най-голямата японска фирма за експорт-импорт. Така че повече от половината от японския износ минава през ръцете на Мицуи.

Не е самонадеяност, а самата действителност онова, което днес Мицуи казва за себе си. В един американски икономически вестник, който излиза в Далечния Изток, банката Мицуи дава следното обявление: „Ако искате да намерите място в японския делови свят, потърсете пътя към банката Мицуи, която ръководи 143 клона в страната и е в постоянна връзка с повече от 1700 чуждестранни банки. Тя има дъщерни предприятия в Ню Йорк, Лондон, Банкок, Бомбай и Сингапур.“

А друго обявление на тръста Мицуи, предназначено за чуждестранните туристи, дава още по-ясна картина за влиянието на тази много известна династия върху икономическия живот: „В Япония може да пристигнете с океански кораб, построен от Мицуи с желязо от собствените му мини и облагородено в стоманолеярните му заводи. В което и пристанище да пристигнете, съоръженията му са доставени от Мицуи. Може да се качите в трамвай, произведен от Мицуи, и да отидете до някой от хотелите «Мицуи». Вечер преди сън може да четете книги, издадени от издателствата на тръста «Мицуи», на светлината на електрическа крушка, произведена от Мицуи. Сутрин, когато се събудите, може да пиете чай от плантациите на Мицуи, подсладен с продукт от неговите захарни фабрики. А след това може да посетите някой от универсалните магазини на Мицуи, където ще намерите всичко: от скъпоценни камъни до

домашни потреби.“

През последните десетилетия стотици книги и студии се занимават с историята на фамилията Мицуи и с ролята, която тази фамилия играе в японската история през вековете.

Откриването на истината се затруднява от обстоятелството, че наследниците на самураите на Мицуи се придържат към заповедите на „фамилната конституция“ и не се извяват открито на сцената на страната, както на Запад рокфелеровци, круповци или ротшилдовци. Двестагодишната пълна изолация и живото влияние на старата традиция до днес не дават възможност ясно да проличат личните връзки между Мицуи и японската политика също така, както и между ИТТ и американското правителство. Само в отделни случаи може да се попадне на връзки, които водят до личности.

Така например японският външен министър Мацуока, един от организаторите на далекоизточните грабителски войни, е непосредствен агент на Мицуи. Принц Коное, министър-председател, чието правителство почти изцяло е съставено от хора на Мицуи, в самото начало на 40-те години осъществи преминаването на Япония към открития фашизъм. Или например съвсем сигурен агент на Мицуи е адмирал Сузуки, който през април 1945 г. застава начело на правителството и чрез неговите връзки сгромолясващата се Япония намери полесно пътя към американските тръстове.

Така че в историята на фамилията Мицуи има повече легенди, мъгла и мрак, отколкото при фамилиите на големите европейски и американски „барони-грабители“. Американският изследовател Джеймс С. Алън вярно отразява положението, когато пише: „В Америка властта на фамилиите Морган, Рокфелер, Дюпон и Мелън е грамадна, но те нямат възможност за такъв всеобщ контрол, както в Япония тръстовете, подобни на Мицуи.“

„ШЕЛ“ – ПЕТРОЛ В МИДЕНА ЧЕРУПКА

Стар магазин за редки предмети.

Детердинг излиза на сцената. Петролна женитба.

Съветският петрол. Раждането на картела.

Кавказката мечта. Векът на безличност.

В Лондон на юг от Темза, се издига небостъргачът на петролната компания „Шел“ – „Ройъл Дъч Шел“, от върха на който се открива изключителна гледка към английската столица. „Гледката“ и от тапицираните работни кабинети също не е за пренебрегване. След най-големия гигант на Рокфелеровата империя – „Стандард Ойл ъф Ню Джързи“, „Ройъл Дъч Шел“ заема второ място в редиците на големите петролни компании в света. В нея работят 174 хиляди души, тя има повече от 200 дъщерни предприятия, 74 рафинерии, 60 хиляди километра петролопровода, а общият обем на флота за превозване на петрол е близо 20 милиона тона. Годишният оборот на „Ройъл Дъч Шел“ е към 18–20 милиарда долара, а чистият годишен доход възлиза на милиард и половина. От Венецуела до Малайзия и от Бруней до Съединените щати кладенците на десетки държави вливат земно масло в петролопроводите и танкерите на „Шел“.

Като проследим пътя на създаването на големите имуществва, установяваме, че „Ройъл Дъч Шел“ е особено интересна тема. При раждането на имуществото и тук стоят способни, хитри и безмилостни пионери, по своему големи личности. Люшкането в борбата между монополите и редицата компромиси накрая преустроиха този колос така, че днес вече не може да се нарече компания на една, дори на две фамилии. Тъкмо на този преобразяващ процес се дължи разликата в историята на „Ройъл Дъч Шел“ и на предприятията, основани от „големите хищници“.

Във всеки случай началото на историята отговаря на „класическите“ правила.

Действието се развива в лондонския „Ист Енд“, където в седемдесетте години на миналия век един възрастен господин на име Самюъл Маркъс притежава специален магазин за редки и декоративни предмети. Забележително за магазинчето са кутиите, пълни с охлюви и миди, рамки за картини и декоративни предмети – в съответствие с викторианският вкус на епохата, Самюъл Маркъс и синът му в началото украсяват

стоките с миди от британското крайбрежие. Търговията обаче с години те разцъфтява и се разраства. Търсят се все по-големи и по-разнообразни миди, които те доставят най-често от Индия, Индонезия, Китай и Япония. Така младият Самюъл Маркъс става пътуващ търговец на седеф и миди с много далекоизточни връзки. „Мида“ на английски е „шел“. Когато в края на седемдесетте години на миналия век Самюъл Маркъс основава предприятието под името компания „Шел“, то няма нищо общо с петрола. Петролът е включен в сделките няколко години по-късно, когато компанията „Шел“ т.е. компанията „Мидена черупка“, установява, че петролът, използван тогава предимно за осветление, предоставя огромни търговски възможности с Индия, Китай и Индонезия.

Когато „Шел“ започва да се занимава с петрол, той се сблъсква веднага с пословично упорития и безмилостен Рокфелер, с господаря на „Стандард Ойл“. В началото корабите на Маркъс превозват петрола на ротшилдовци и Нобел също така както продуктите на „Стандард“. По-късно обаче Рокфелер настоява корабите на Маркъс да превозват само неговите продукти. Това изискване е част от монополните планове на „Стандард“, но Маркъс решително се противопоставя на Рокфелер. Той прави много умен ход, насочва се към танкерите, които по това време са техническа новост. През 1892 г. е построен първият танкер „Шел“, който наричат „Мурекс“, научното латинско име на един охлюв. (Оттогава корабите на петролния флот на „Шел“ носят латинските имена на охлюви и миди.)

Така въоръжен, начело на петролната компания „Шел“, Самюъл Маркъс се опитва да води борбата с рокфелеровци. Навярно бързо и катастрофално щеше да пострада в тази битка, ако не намери съюзник в лицето на Хенри Детердинг, по-изобретателен, по-ловък и по-безмилостен грабител и от Рокфелер – който също така има неприятности със „Стандард Ойл“...

Хенри Детердинг се ражда през 1865 г. в холандския град Амстердам. Фамилията му произхожда от Лайден и според старите хроники някога през XVII век един Детердинг бил сред най-известните производители на лалета. Говори се, че дори прочутият владетел Вилхелм Орански купува от него няколко специални луковици. Потомците на производителя на лалета са по-малко щастливи. Фамилията загубва имуществото си и бащата на Хенри Детердинг е капитан на малък товарен кораб. Корабът пътува между остров Суматра и холандските пристанища. Младият Детердинг е на десет години, когато баща му умира и спестеното с труд имущество на фамилията се разпилява бързо.

На десетгодишна възраст Хенри Детердинг става чирак при един ротердамски фирмописец, по-късно е разносвач при един от агентите за обмяна на пари в ам-стердамското пристанище, след това е чиновник в тъмната канцелария на една малка холандска банка. В тази канцелария той продължава да се мъчи шест години, докато успява да стане счетоводител.

В 1888 г. Детердинг спечелва конкурса за прокурист в Холандското търговско-акционерно дружество, което по това време вече има значителни петролни интереси на територията на далекоизточните холандски колонии, днешна Индонезия. Детердинг става ръководител на клон на предприятието и е един от онези, които изпращат в хиляди бидони петрол в Китай. Така всъщност и той се сблъсква със „Стандард Ойл“, раздаваща лампи в Китай, която се стреми да завладее китайския пазар. Тогава, разбира се, Рокфелер не знае, че в света живее човек на име Хенри Детердинг. По-късно е принуден да запомни това име...

Две години след като Детердинг започва да действа в Далечния Изток, един от ръководителите на Холандското търговско акционерно дружество, Аугуст Кеслер, в рамките на компанията създава Кралската холандска петролна компания. Това име, преведено на английски, звучи така: „Ройъл Дъч Ойл Коу“. По начало целта на новата компания е да направи нови проучвания в островния свят, обещаващ голяма плячка, и така да разшири експлоатираните петролни територии. Освен това да намери пазар за увеличаващото се производство. Детердинг става ръководител на търговския отдел на новата компания, което значи, че той най-непосредствено се сблъсква с агентите на „Стандард Ойл“, когато поиска да сключи сделка. В началните търговски битки Детердинг се оказва безмилостен и упорит и скоро става главен инспектор на „Ройъл Дъч“. Когато Кеслер умира, в „деловото си завещание“ предлага на дирекционния съвет на компанията да изберат Детердинг за негов заместник.

„Стандард Ойл“, познавайки силите си, смята, че може да се сражава на няколко фронта, и започва офанзива едновременно и независимо една от друга срещу „Шел“ и „Ройъл Дъч“. Използва метода, който така успешно прилага вътре в Съединените щати, наречен политика на превземане отвътре. Прави опит да закупи на борсата пакета акции на „Ройъл Дъч“. Детердинг обаче проучва грижливо съдбата на принудените да се предадат десетки малки петролни фирми в Америка. В решителния момент той пуска милион и половина от така наречените „акции с предимство“. Разпределят ги между сигурни финансови съюзници,

които гарантират, че няма да продадат акциите, на агентите на Рокфелер. Така предотвратяват първата маневра на „Стандард“

Детердинг знае, че това е само първото сблъскване, и търси съюзник срещу по-силния от него противник. Дори и да не знае – има кой да го предупреди. Лондонската банка Ротшилд навреме предава по „жицата“ на Маркърс, шефа на фирмата „Шел“, която превозва петрол от царска Русия, а също и на Детердинг. Предупреждават ги, че трябва да се съюзят, ако искат да издържат на силната власт на „Стандард Ойл“.

Всъщност обединяването на „Шел“ и „Ройъл Дъч“ се дължи на банката Ротшилд.

Първата стъпка към обединяването е тази, че Детердинг спечелва една вътрешна война в рамките на „Ройъл Дъч“. Някои от ръководителите на предприятието искат да преместят седалището на компанията в пристанището на Сингапур. Според тях така щели да бъдат още по-близо до китайския пазар. Детердинг разбира, че тези привидни и временни предимства биха били голяма тактическа грешка. Той се поучава именно от опитите на Рокфелер, че транспортните разходи и във връзка с това евтините морски тарифи играят решителна роля. А с големите транспортни компании от европейския център може най-добре да се преговаря и само Европа може да бъде база на един формиращ се крупен петролен флот. Спорът завършва с успех на Детердинг. Седалището на „Ройъл Дъч“ се премества, но не в Сингапур – цялата централа настаняват в Хага. Това решение се оказва историческо, то определя по-нататъшната съдба на фирмата.

Изборът на седалището е благоприятен за посредническата фирма Ротшилд да осъществи обединяването, голямата среща на Детердинг със Самюъл Маркърс. През 1903 г. в Лондон те стискат ръцете си. Впрочем тогава Маркърс е вече кмет на Лондон. По-късно му дават благородническа титла, лорд Бриърстенд. А малко по-късно под името сър Хенри Детердинг и синът на холандския капитан на кораб става британски благородник. На лондонската среща Детердинг и Маркърс изработват единен фронт срещу общия враг и създават така наречената Азиатска петролна компания. В нея вземат участие по равно „Ройъл Дъч“ на Детердинг, компанията „Мидена черупка“ на Самюъл Маркърс и банката Ротшилд. Четири години по-късно ротшилдовци продават по равно своята част на двамата си партньори. Така се създава сегашната структура на монопола. Ражда се „двуглавият гигант“: тръстът „Ройъл Дъч Шел“. От акциите 60 на сто притежават холандците в Хага, а 40 на сто – англичаните в Лондон.

Така натискът на един по-мошен от него противник принуждава предприятието „Ройъл Дъч Шел“ да излезе от рамките на фамилените, династичните интереси и да приеме по-модерна, по-съвременна структурна форма. Разбира се, при тогавашните условия самата битка се води още от първото поколение на „големите хищници“ с брутални средства. В тази борба пълководец на „Ройъл Дъч Шел“ с Хенри Детердинг. А сраженията стават в целия свят. В Китай, а по-късно и в Западна Европа двата състезаващи се петролни тръста са принудени да си разделят плячката. Такива споразумения през течение на годините се повтарят десетки пъти – от Мексико до Венецуела и от Близкия Изток до Индонезия – тогавашна Холандска Индия.

Във всеки случай Детердинг има и специални ударни карти. Такава е например хусарското нашествие в Съединените щати на „петролния флот“ на „Ройъл Дъч Шел“. Това нашествие е възможно благодарение на обстоятелството, че Детердинг малко по-рано от Рокфелер разбира възможностите на тексаските петролни полета и преди да се събуди „Стандард Ойл“, успява да постигне споразумение с няколко по-малки, независими производители. На американската борса с пълен успех Детердинг прилага бойните рецепти на „Стандард“ срещу Рокфелер. Една част от акциите са продадени на сигурни и добре платени пасивни съдружници, които Детердинг здраво държи в ръцете си и които са сигурна гаранция, че няма да продадат акциите на „Стандард Ойл“.

Рокфелер е силно разгневен, но не може да направи нищо. Американските петролни кладенци и днес принадлежат към най-големите „съкровища“ на „Ройъл Дъч Шел“.

Друга ефектна ударна карта на общата фирма Детердинг–Маркъс е английският флот. По това време британският кралски флот е най-големият военен флот в света и първият лорд на адмиралтейството, лорд Фишър, рано разбира стратегическата важност на петрола. На прага на Първата световна война, когато по-малко от три на сто от корабите в света използват за гориво петрол, почти половината от английския флот вече преминава към петролно гориво. (Главно по предложение на лорд Фишър доставчиците му на петрол, господата Маркъс и Детердинг, влизат в редовете на магнатите.)

Руският петрол изиграва голяма роля в историята на „Ройъл Дъч Шел“ и особено за личната кариера на Детердинг. През 1907 г. ротшилдовци продават участието си в Азиатската петролна компания; със своя фантастичен нюх те, изглежда, са почувствували приближаващото сътресение в царска Русия... През 1912 г., пет години преди Октомврийската

революция, Лондонската банка Ротшилд се оттегля от бакинските петролни полета и продава своите царски петролни акции.

Преди да настъпи на руската земя световноисторическият обрат, „Ройъл Дъч Шел“ има възможност да сключи крупни сделки през Първата световна война.

През годините на войната химиците на „Ройъл Дъч Шел“ откриват взривното вещество тринитротолуол, необходимо при производството на дълбокоморските мини, използвани най-вече срещу подводниците. Това донася фантастична печалба на предприятието. Разбира се, и при „Ройъл Дъч Шел“ се повтаря добре известната история. Знаем, че капиталът няма родина. Докато мините, съдържащи новия взривен материал, унищожават германските подводници, през Швеция „Ройъл Дъч Шел“ продава петрол на Германия на цена, петнадесет пъти по-висока от тази на международния пазар... Според изчисленията през Първата световна война „Ройъл Дъч Шел“ реализира чиста печалба 69 милиона фунта, което означава, че фирмата получава по два фунта печалба за всеки загинал във войната. (Като „смекчаващо обстоятелство“ заслужава да се спомене, че Рокфелер, големият съперник, спечелва още повече, над сто милиона английски фунта по тогавашния курс.) Въоръжен с тази печалба, начело на „Ройъл Дъч Шел“, Детердинг посреща бурята на Октомврийската революция.

След октомври 1917 г. германците правят опит (с турска помощ) да завладеят бакинската петролна област; след капитулацията на Берлин обаче англичаните вече се появяват на сцената. И англичаните са онези, които издигат високо знамето на „Ройъл Дъч Шел“. Акостиралите в пристанището на Баку английски ко-раби, когато виждат щурма на Червената армия, се оттеглят обратно. Революционната армия разгромява белогвардейците на Кавказкия фронт и през юли 1920 г. англичаните първо трябва да напуснат Баку, а след това и петролното пристанище на Батуми. Преди да се оттеглят окончателно белогвардейците, инженерите на Детердинг извършват крупен саботаж. Те вдигат във въздуха голяма част от огромния петролопровод, а кладенците запълват със стоманобетон.

Детердинг обаче живее с надеждата. Този финансов мангат с извънредно остър ум, но заслепен от политическа омраза, е така твърдо убеден в провала на съветската власт, че заминава за Париж и срещу злато купува кавказките петролни акции от избягалите във френската столица руски аристократи и капиталисти.

Хвърляйки поглед от далечината на историческите десетилетия,

заслужава да отбележим, че Детердинг е имал възможност да сключи благоприятно търговско споразумение със съветското правителство. Москва, икономическите интереси на която диктуват по-бързо да се съвземе тласнатата в мизерия страна, предлага на няколко пъти сключване на взаимно изгодно споразумение. За свое нещастие обаче Детердинг избира борбата. Омразата на петролния магнат до голяма степен се разпалва и от втората му жена, дъщеря на руския царски генерал Кондояров. По това време тя се движи сред парижката емиграция на царската аристокрация и от леглото на един много богат петролен спекулант, арменец Гулбенкиян, скача в прегръдките на Детердинг... Крайният резултат днес вече е история, записана с главни букви, в която името на Детердинг е отбелязано с дребен шрифт под линия. Броените на емигрантите жълтици пропадат напразно. Руската следа, меко казано, не може да се впише в златната книга на „Ройъл Дъч Шел“.

На пораженията Детердинг реагира с ожесточен гняв и през следващите години сляпо подкрепя всички противосъветски политически опити. Първият опит е конференцията в Генуа през 1922 година. На това съвещание на масата на международната конференция за пръв път присъствуват представители на съветската дипломация. В действителност са поканени, за да ги принудят по някакъв начин да изпълнят предложенията на капиталистите, свързани с петролните им интереси. В генуезката програма фигурира „уреждането на правото на собственост“ на съветската петролна промишленост, което е фино формулиране на опита за ново ограбване на петрола. На конференцията петролният въпрос играе решаваща роля. Съветската делегация прави няколко предложения. Но под натиска на Детердинг тези предложения са отхвърлени.

„Дипломатите“ на петролните тръстове напускат Генуа, но накрая се събират в парижкия хотел „Мажестик“. Тук вече Детердинг ръководи съвещанието и по същество обявява двойна тактика. Преди всичко той настоява да се вземе решение за общ бойкот на съветския петрол, което значи да не купуват петрол от младата съветска държава и по такъв начин да я принудят икономически да падне на колена. Успоредно с това Детердинг мисли и за военна намеса. „Ройъл Дъч Шел“ приема на работа „със специална мисия“ някой си генерал Макдоноу, който преди това е един от ръководителите на военната шпионска служба. Детердинг се надява, че грузинският национален заговор, за назряването на който получава сведения от английската тайна служба, ще му даде възможност да се намеси. През 1924 г. в Грузия наистина избухва контрареволуционен бунт, но за няколко дни е потушен, тъй като работническите и

селските маси не го подкрепят.

През 1926 г. е следващото „изхвърляне“ на Детердинг. По това време при една блокада във Франкфурт детективите на Ваймарската република намират голямо количество фалшиви руски банкноти (въведените тогава червонци). По-късно се изяснява, че чрез агенти са искали по контрабанден начин да ги внесат в Съветския съюз. Това предизвиква известния процес за червонците. Нишките без съмнение водели към Детердинг. Естествено фалшифицирането на парите е част от общата противосъветска икономическа офанзива.

Детердинг, разбира се, е много влиятелен човек, но по време на процеса се изяснява, че във финансовия саботаж са били замесени и някои групи от френския и немския капитал. Поради това съдът произнася оправдателна присъда, като се мотивира, че организаторите на фалшифицирането на парите са действували, „от една страна, по безкористни политически причини, а, от друга, банкнотите не са пуснати в обращение“.

Както става ясно по време на злостните противосъветски акции на Детердинг, жаждата за печалба и желанието за търговско разширение играят по-голяма роля от всичко друго. Същият Детердинг, който в Париж, в хотел „Мажестик“, се обръща към международните петролни величия с предложение за бойкот на „червения петрол“, когато става дума да засили бойните си позиции, не се колебае да използва петрол, закупен от Съветския съюз, срещу съперника си на световния пазар Рокфелер.

„Ройъл Дъч Шел“ е първото голямо предприятие, което въпреки изявленията на Детердинг купува петрол от Съветския съюз и се опитва да го използва, за да отнеме част от купувачите на „Стандард Ойл“. Рокфелер, чиято тайна служба няма съперник, узнава за това и чрез едно от дъщерните си предприятия с изкусна търговска хватка закупува една трета от съветските петролни излишъци.

Детердинг беснее от гняв и настоява пред „Стандард Ойл“ „честно“ да поддържат бойкота, съгласно взетото решение в хотел „Мажестик“. Тогава разузнавачите на „Стандард“ му поднасят точен списък на закупения от „Ройъл Дъч Шел“ петрол от Съветския съюз, нещо повече, съобщават му и имената на купувачите.

Детердинг е принуден да отстъпи и враждата „Стандард“ – „Ройъл Дъч“ относно покупките на съветски петрол накрая става непосредствена предпоставка за раждането на международен петролен картел.

Десетилетните войни на цените от Китай до Мексико и до Близкия

Изток накараха двамата големи съперници най-после да разберат, че по отношение на съветския петрол те трябва да постигнат търговско споразумение, валидно за целия свят. Накрая е постигнато споразумение в Северна Шотландия, в разкошния ловен замък на Детердинг Акнъкери. Кралете на международния петролен капитал получават покана за „лов на бекаси“ в замъка.

За лов Рокфелер изпраща един от доверените си хора, генералния директор Уолтър Тийгъл, мъжа, който разобличава двойната игра на Детердинг по отношение на покупките на съветски петрол. С този жест Рокфелер иска да покаже, че в света на петрола той е истинският шеф, затова изпраща „посланика“ си там, където „владетелите“ на другите фирми присъствуват лично. Вторият най-важен партньор при договарянето, разбира се, е домакинът Детердинг, като представител на „Ройъл Дъч Шел“. Като трети партньор на масата сяда представителят на петролния тръст „Бритиш петролийм“, изцяло английска собственост. (По това време той има големи интереси в Иран и Близкия изток. Това показва и старото му име Британско-персийска петролна компания.)

Събралиите се петролни ловци не убиват бекаси, но се споразумяват за разпределянето на много по-ценна плячка. На 11 септември 1928 г. се ражда „Акнъкерската спогодба“. Те открито заявяват, че целта ѝ е „регулирането на производството на петрол и разпределянето на международния петролен пазар“. Новият картел при тогавашната му оригинална форма обединява седем големи монопола. Преди всичко, разбира се, тримата участващи: британско-холандския „Ройъл Дъч Шел“, чисто английската „Британо-персийска петролна компания“ и първородната рожба на монопола на Рокфелер „Стандард Ойл ъф Нью Джързи“. Към тях се присъединяват още три Рокфелерови предприятия, които само формално са независими. Те са: „Стандард Ойл ъф Калифорния“ („СОКАЛ“) и обединението „Стандард Ойл ъф Нью Йорк“ – Вакуум („МОБИЛ“), както и „Гълф ойл“. Включва се също и един независим от Рокфелер тексаски петролен тръст: „Тексас Ойл Къмпани“. Както се вижда, картелът, образуван в шотландския ловен замък, има седмина членове. Затова десетилетия наред го наричат „Седемте сестри“. Сестрите обаче не са съвсем равноправни. От списъка става ясно, че срещу един англо-холандски и един чисто английски петролен тръст стоят пет американски петролни монопола и от тези пет четири зависят непосредствено от Рокфелер. Независими от това дали на Детердинг му харесва или не, но на „лова на бекаси“ в Акнъкерския замък Рокфелер е този, който грабва най-голямата плячка. Детердинг е недоволен, но е

принуден да се съгласи, че съотношението между петролните сили все повече натежава на страната на американците.

От 1928 г. обстановката се променя, но по отношение на своята същност Акнъркерският пакт е валиден и днес. Разбира се, съотношението на силите е променено. Една част от страните, големи производителки на петрол, и политически се събудиха. Друга част настояват за икономически предимства. Оттогава и производителите имат своя „картел“, за да се борят срещу петролните тръстове. Поради това едно от най-важните споразумения на Акнъркерския пакт вече е неизпълнимо.

В замъка на Детердинг тогава наистина се споразумяват преди всичко за това – да пускат петрола на пазара по една цена, по така наречената картелна цена, и да регулират производството така, че да си осигуряват най-подходящата за тях цена. Но животът стъпка всичко това. На практика днес цената на петрола се диктува от съюза на производителите. Това е нова черта на днешното положение. А старата е, че петролният картел, създаден в Шотландия, към който в последно време се присъединяват и два много по-малки френски монопола, продължава да съгласува бойния план в тази икономическа борба, която обхваща целия свят.

За Детердинг шотландският пакт означава всичко друго, но не и петролен мир. В Германия вече се чуват бойни барабани и пет години след шотландския „лов на бекаси“, Хитлер взема властта. Германският генерален щаб – както това става ясно и от историята на фамилията Круп – доста по-рано започва превъоръжаването на Германия, при което петролът играе решаваща роля.

От историята на рокфелеровци знаем, че „Стандард Ойл“ твърде рано пуска пипалата си към германския петролен пазар. Разбира се, и Детердинг не закъснява. При него и личната страст подклажда сделката. За рокфелеровци превъоръжаването на Германия означава, че един нов купувач се появява на хоризонта, и то купувач с развита химическа промишленост, съюзът с който е сделката, носеща печалба. А Детердинг освен това вижда и друго в германската сделка. Пред него отново блясва миражът на съветските кавказки петролни полета.

И по-рано Детердинг често посещава Германия. Нали оттам той организира и трика с червонците. Но от началото на тридесетте години неговите посещения стават все по-чести. Той контролира не само клоновете на „Ройъл Дъч Шел“ в Германия, а няколко пъти посещава и Хитлер.

Когато акулите на едрата германска промишленост начело с Круп се явяват пред Хитлер и пускат своята „лепта“ в касата, Детердинг

отсъствува. Но той прави вноската си. В изборната каса на Хитлер той превежда голяма сума от личната си сметка. Портретът на Хитлер е окачен на стената в кабинета му. Нещо повече, по-късно и стената, се премества в Германия. Детердинг купува замъка на холандската кралица Вилма в Мекленбург заедно с имението към него от около петдесет и две хиляди декара, (Кралицата придобива това германско имение чрез брака си с мекленбургския херцог.) Нещо повече, сър Хенри дотолкова се вживява в промяната, в новите политически възможности, че сменя и съпругата си. Великият руски княз Кирил, който живее в емиграция и е претендент за „царския престол“, тласка в прегръдките му дъщерята на царския генерал, а самият той се оженва за Шарлоте Кнак, чийто баща е един от най-богатите в Хамбург и стълб на местната националсоциалистическа партия.

Детердинг прави огромни услуги на Хитлер. Така например през 1935 г. благодарение на влиянието на Детердинг и „Ройъл Дъч Шел“ се постига англо-нем-ската спогодба за флота, която допринася за засилването на нацисткия флот. Нали той е най-големият доставчик на петрола на английския флот и от десетилетия напред играе решаваща роля в английската флотска политика.

Не е за подценяване и следният епизод. Когато става отчуждаването на германския еврейски капитал и въобще „ариезирането“, немските предприятия понасят големи загуби на лондонската, парижката и нюйоркската борса. Тогава Детердинг, като използва финансовата сила на „Ройъл Дъч Шел“, се опитва да подкрепя акциите на германските предприятия, които се борят срещу борсовия натиск. Разбира се, него не го смущава фактът, че с помощта на сключения боен съюз с някогашния търговец на мидени черупки, евреина Самюъл Маркъс, се издига до върховете на петролната власт.

През тези години името на Детердинг се среща навсякъде, където стратегията на Хитлер се нуждае от помощ. Детердинг предава северно-югославското участие на „Ройъл Дъч Шел“ на германското петролно предприятие „Пройсаг“. Детердинг щедро участва във финансирането на ежегодната „зимна помощна акция“ на Гьобелс. Детердинг изпраща агенти в Мароко, за да подпомагат военния преврат на Франко срещу Испанската република.

Детердинг използва политическото влияние на „Ройъл Дъч Шел“, за да наложи на английското правителство становище за „ненамеса“ и с това да допринесе за победата на испанските фашисти, подпомагани от Хитлер и Мусолини.

Макар „Ройъл Дъч Шел“ организационно да не прилича на Круп или Рокфелер и да не е „частна империя“ на един единствен човек или династия – до края на живота си като император, по суверенен начин Детердинг урежда делата на монопола и личността му оставя своя отпечатък върху неговата политика.

Съдбата обаче е благосклонна към Детердинг. Той не вижда как втората му, „кавказката мечта“, рухва на руското полесражение. През февруари 1939 г. затваря очи на немска територия. Представители на хитлеристкия вермахт и на СС обкръжават катафалката в мекленбургския замък и се прощават с мъртвеца с нацистки поздрави. Войната вече хлопа на вратите, но край катафалката все още поставят един до друг венците на холандската кралица, на английския крал и Хитлер.

Със смъртта на Детердинг „Ройъл Дъч Шел“ загубва ръководителя, който се отнасяше с такава специфична страст и омраза към Съветския съюз, и същевременно човека, който е достатъчно умен, дързък и жесток, за да застане като равен срещу Рокфелеровата империя. От този момент „Ройъл Дъч Шел“ организационно се различава още по-силно от „Стандард Ойл“, отколкото преди. След смъртта на Детердинг империята „Шел“ по-малко се обвързва с личността на един-единствен ръководител: и дума не може да става една фамилия, една династия да разполага с такива грамадни контролни възможности в организацията на „Шел“, както и днес това е у рокфелеровци в империята „Стандард“. Така че „истинският роман“ на „Ройъл Дъч Шел“ всъщност приключва със залязването на Детердинг. А с разпадането на Британската империя икономическото значение на „Ройъл Дъч Шел“ в света намалява. Нещо повече, в преустройващата се организация на тръста се вместили и американски интереси.

Днес „Ройъл Дъч Шел“ е един от грамадните безлични свръхмонополи в капиталистическия свят. Списъкът на „собствениците“ му е много дълъг. Една част от интересите на Детердинг поема холандското правителство, а друга част – американската банка Морган. В английското крило споменът за някогашния търговец на мидени и охлювни черупки все още се пази от банката Монтегю-Самюъл, която разполага със значителен пакет акции „Шел“ и в ръководството на която влизат наследниците на Самюъл Маркъс. В редицата на другите големи акционери е френско-английската банка Братя Лазар, зад която стои лорд Каудри, когото смятат за един от най-богатите хора във Великобритания. Сред главните акционери на „Шел“ е и английският химически тръст ИСИ, който се смята също за свръхмонопол. Нещо повече, голям акционер е и

английското правителство.

При изострената борба със страните-производителки тази раздробеност е неблагоприятна за „Ройъл Дъч Шел“, защото затруднява бързите и ефективни решения. До средата на 50-те години „Шел“ наподобява „двуглаво чудовище“. Всяко що-годе важно решение трябва да се съгласува с хагското и с лондонското ръководство. А най-големите сделки съвместно се решават от Хага и Лондон. През 1957 г. тази организационна форма се променя.

Премахва се съществуващата преграда между „Шел“ и „Ройъл Дъч“. Правото да взема решения се възлага на дирекционен съвет, съставен от шест души, всеки от които отговаря за една област (например: финансови въпроси, проучвания и откриване, природен газ и др.). „Шестимата“ се срещат три пъти в седмицата и така имат възможност да вземат по-бързи и по-ефективни решения.

При днешната обстановка на международния петролен пазар положението на „Шел“ не е благоприятно. Когато английските икономисти разговарят с главния директор на „Шел“, той сравнява тръста с грамаден танкер, който трябва да промени посоката на движението си.

Слабата страна на компанията „Шел“ винаги е била тази, че в сравнение с другите величия на картела тя разполага с малко концесии за суров петрол. А силната ѝ страна е рафинирането, транспортирането и търговската мрежа до бензиновите станции. Задачата на „Шел“ би трябвало да бъде от слабостта си да изкове добродетел. Рафинирането и транспортът наистина са област, където страните-производителки засега по-трудно могат да „контролират“ големите петролни тръстове. Поради естеството на работата тя е свързана с мястото на производството. Така „Шел“ с известно право се надява, че значението на „мидения символ“ ще нарасне и компанията ще заеме по-добро място от досегашното в съвета на картела „Седемте сестри“. Това обаче – дори и да се осъществи – ще бъде нов етап в историята на обезличения петролен тръст.

В борбата с хищниците все пак Рокфелер побеждава психологически. Неговите потомци и днес са кралете на петролната търговия, докато имената на Детер-динг и Самюъл Маркъс изчезват от прашните страници на промишлената история и главните банкови книги.

ФОРД – АМЕРИКАНСКАТА ЛЕГЕНДА

Момъкът от фермата. Петдоларовият трик.
Корабът на мира и военновременната печалба.
Гладно шествие и кръвопролитие.
Профсъюзен етикет. Голямото кръвопреливане.

Върху стената на фойето на дирекционната сграда в Детройт, „автомобилната столица“ на Съединените щати, портрет на мъж, неколкократно по-голям от човешки ръст, поздравява посетителя. Слаб, възрастен господин с посребрена коса и тъмносини очи. Под портрета е прикрепена малка табела: „Хенри Форд. Роден на 30 юли 1863 г. в гр. Диърборн. Починал на 7 април 1947 г. в гр. Детройт“. Отдолу са наредени снимки с надпис: „Развитие на автомобила «Форд»“, фотографии на двадесет и два избрани модела. Всъщност това е историята на „моторизирането“ на Съединените щати – органична част от американската история, върху чието икономическо, политическо, дори и военно влияние специалистите и днес спорят.

Хенри Форд е човекът, който благодарение на случайността и особено стечение на обстоятелствата в съответния момент се появява на повърхността, за да задвижи този процес, икономически вече назрял.

Привидно става дума за традиционна американска „кариеристична история“, която може да напише всеки пропагандатор на „американския начин на живот“. Башата на Хенри Форд е принуден от глада в Ирландия да прекоси океана. Старият Форд е един от рядко срещаните ирландци. Принадлежи към най-строгите, най-аскетичните последователи на протестантската вяра. Хенри Форд се ражда близо до гр. Диърборн в щата Мичиган във ферма, в която всяка вечер се чете Библията и където всеки трябва да работи до изтощаване. Форд посещава училище само до петнадесетгодишна възраст и през целия си живот се гордее с изумителната си слаба култура. Това е едно от качествата му, благодарение на които платените му писари правят от него, един от най-хитрите и най-безмилостните милиардери на Съединените щати, „шампион на дребните хора“ и „враг на хитрите адвокати и банкери“.

Бъдещият милиардер още като дете проявява интерес към всякакви машини, конструкции и движещи се тела. Трябва да се признае, че има нечуван технически усет и не се страхува от обикновената работа. Един

от изследователите на живота на американските милиардери – Джон Тебел, в глава от книгата си „Наследниците“ със странното подзаглавие „Посещение на бароните-грабители“, много интересно сравнява характера на Рокфелер и на Форд. Рокфелер също е неграмотен, той казва, че никога не е имал време да чете.

По странен начин в това отношение и Форд е като него. Имуществото на Форд е резултат на XX век. Но самият Форд е истинско дете на XIX век. У него няма нищо модерно. Той е типичен селски младеж, с усет и любознателност към машините и конструкциите и с неизлично недоверие към книгите. Но на него му липсва фантастичният усет на Рокфелер към ръководене на тръстове. Форд не е творческа натура. Талантът му се състои в това, да коригира и организира съществуващите методи, докато станат годни да ги използва за свои цели. В сравнение с другите „барони-грабители“ този селски механик не можа да разбере извършващите се обществени промени в американския живот. Воюва с по-груби мерки от събратята си срещу развитието на профсъюзното движение и неговото име е синоним на най-черните страници от историята на американската промишленост.

Всичко това обаче става в мъгливата далечина на онзи ден в късната есен на 1876 г., когато дванадесетгодишният Хенри Форд пътува с баща си със семейната каруца за Детройт и на шосето вижда за пръв път „стар автомобил“ с парен двигател.

По това време той има малка работилница във фермата на баща си, в която поправя часовниците и селскостопанските машини на фермерите от околността. На шестнадесегодишна възраст напуска родната си къща.

Отива в Детройт като чирак при един производител на коли, а после става калфа в работилница за производство на корабни двигатели. През 1887 г., на двадесет и три годишна възраст, се връща отново във фермата и се оженва. Но на село издържа само една година, през което време не обработва земите си. Опитва се да изработи трактор, прави и опити с бензинови двигатели. След една година е отново в Детройт, посъпва на работа в компанията „Едисон“, която електрифицира града.

В автобиографичните трудове на Форд и в написаните за него хвалебствени химни се твърди, че той произвежда първия автомобил. Това обаче не отговаря на истината. Форд е още неизвестен механик при Едисон, когато през 1892 г. някой си американски майстор на име Чарлс Дюрия конструира първия автомобил в Съединените щати. В повечето от книгите на Форд обаче това име не се споменава, а според легендата

през 1893 г. в кухнята на детройтското си жилище Форд изработва първия си бензинов двигател, който изпитва във ваната, за да не капе масло по пода. Говори се, че жената на Форд наливала бензин в двигателя капка по капка. Този двигател, конструиран на кухненската маса, три години по-късно движи първия автомобил на Форд, който пухти по улиците на Детройт. Но не е сигурно, че това е наистина така. Защото няколко години по-рано Форд се запознава в Детройт с един опитен инженер на име Кинг, който работи върху четирицилиндров четиритактов автомобилен двигател и през 1894 г. го изпитва на собствения си автомобил. Съвсем вероятно е произведеният на кухненската маса двигател на Форд да дължи доста много на труда на Кинг, който има несравнено по-голяма техническа култура от Хенри Форд.

От всичко дотук става ясно, че истинският пръв не винаги е пръв.

Дюрия и Кинг не разполагат със средства и това решава съдбата им. Въпреки таланта си те изчезват в мрака на неизвестността. А името Форд става понятие. След раждането на първата кола на Форд шефът на детройтската фабрика на Едисон завежда Форд в Ню Йорк при самия велик откривател Томас Едисон. За срещата на Форд и Едисон знаем само от спомените на Форд, а те не са никакъв сигурен източник. Сигурно е, че Едисон отпуска заем на Форд чрез детройтското предприятие и по такъв начин Форд произвежда около една дузина автомобили. Те обаче не приличат на по-късните коли на Форд. Това са състезателни автомобили, които печелят доста голям успех на първите организирани в Америка автомобилни състезания.

По това време Форд произвежда автомобили със заемите на Едисон и други любители на автомобилите. Той напуска фирмата „Едисон“ и започва да работи самостоятелно, организирайки предприятието „Детройт Моуър Къмпани“. През 1903 г. разбира, че със спортните автомобили не се печелят много пари, и основава предприятието „Форд Моуър Къмпани“. Започва с капитал от 28 хиляди долара, а стойността на всички акции (голяма част от които купуват приятели и познати) не надминава 150 хиляди долара.

Форд предлага акции и на Едисон, старият откривател обаче отказва. По-късно в спомените си Едисон отбелязва този епизод така: „В началото помагах на момъка, без да мисля, че накрая той ще произвежда милиони от тези проклетни коли.“

Първата кола на Фордовото предприятие се появява по улиците на Детройт през 1904 г., една година след основаването му, а две години по-късно фирмата осчетоводява четвърт милион долара чиста печалба.

Междувременно много от акционерите загубват желание, те намират търговското развитие за не особено бързо и решават да вложат парите си в други предприятия, с по-голяма лихва. Хенри Форд купува техните акции и така към 1906 г. той е собственик на около 60 на сто от предприятието, което значи, че може да решава пълновластно.

Форд прави голям удар през 1908 г., когато на пазара се явява прочутият модел „Т“. От тази кола между 1908 г. и 1927 г. той произвежда 15 милиона броя. Това е такъв рекорд, който „Фолксваген“ можа да надмине едва през 1972 година.

При Форд винаги е трудно да се узнае истината, както беше и около модела „Т“. Пропагандата на Хенри Форд, разбира се, приписва създаването на тази конструкция само на неговия гений. Книгите, издадени по това време, но сега потънали в забрава, обаче говорят за труда на голям брой талантиливи инженери, които Форд е съгласувал. Нещо повече, общоизвестно е, че Хенри Форд докарва от Франция една кола от моделите „1905“ на заводите „Рено“, по негово нареждане разглобяват колата на най-дребните и части и някои от конструктивните идеи той изпълзва в модел „Т“.

Независимо от това модел „Т“ пожънва огромен успех и рекламният му лозунг – „Доставяме го във всички цветове, при условие че поръчате черен“ – обикаля Съединените щати.

Авторите на легендата за Форд обичат да изтъкват, че организаторът на този огромен търговски успех е извънредно обикновен и нравствен човек. Яде малко, живее просто, не пие, не пуши, рано си ляга, всяка неделя ходи на черква и обича да се пързала на кънки. Необходимо е да се отбележи, че тази пропаганда всъщност постига изумителен успех. За обикновените американци (с изключение на собствените му работници, които го познават по-отблизо) Форд е някакъв „народен светия“, който „забогатял от труда си“ и който през целия си живот се бори срещу големите банкери. Заслужава да се цитира главата за „бароните-грабителите“ от книгата на Тебел: „Днес не може да се пише обективно за Форд, широкото обществено мнение вярва повече на легендата. На онази легенда, която се разпространява от най-ефикасната пропагандна машина в историята на американската промишленост. Според нея Форд е човекът на «американското село». Той символизира хитрия селски младеж, дошъл и надхитрил обиграните делови хора на големия град. Колкото става по-богат, толкова по-силно бичува банкерите и този блъф също така допринася за засилването на легендата.“

Действителността е много по-сива и по-жестoka от легендата. Ключ

за разбиране на действителността дава онзи начин на мислене, който най-ясно проличава от спомените на Форд. Ето: „Хората, които са талантливи и способни да творят, мразят всяко еднообразие; много често те смятат, че и другите хора са също така неспокойни. Тъкмо затова те излишно симпатизират на работниците, които ден след ден извършват една и съща работа. Средният работник обаче желае такава работа, която да не го уморява много физически и да не го принуждава много да мисли.“

Ако трябва да се каже нещо за Хенри Форд, то е това, че той не проявява излишна симпатия към работниците. В американската промишленост той е един от първите, които прилагат методите на Тейлър и на подобни нему промишлени рационализатори за повишаване темпото на труд и успоредно с това и на производителността. Между 1909 и 1914 г. неговите инженери (за които не споменава нито дума в биографичните ги книги) разработват и практическото прилагане на конвейера в заводите на Форд. Резултатът е фантастичен: през 1913 г. сглобяването на една кола модел „Т“ трае около 13 часа. През април 1914 г., само три месеца след първото конвейерно сглобяване, монтажът про-дължава само 93 минути.

Не е нужно да се обяснява, че това донася на Форд безброй милиони печалба.

В сянката на тази печалба трябва да се проследи политиката на заплащането в заводите „Форд“, особено онази стъпка, която в промишлената история е позната под името „петдоларовия трик“.

Непосредствено преди въвеждането на конвейера при тогавашните условия заводската администрация стоварва върху работниците такова физическо и умствено натоварване, че те бягат от завода. Освен това и дневната надница е по-ниска от два и половина долара. По същото време другите детройтски заводи плащат много повече. Според тогавашните статистики през 1913 г. работниците на Фордовите заводи се сменят почти три пъти. Поради това и съобразявайки се с бавно действащите профсъюзи, фордовци обявяват, че ще плащат по пет долара дневно.

Тази стъпка пропагандистите на фордовата династия славословят десетки години като „Фордова революция“ и този блъф преглъщат дори големите американски банкери.

Глашатаяте на „Уолстрийт“ нападат остро Форд. Никой не отбелязва обаче, че въвеждането на петдола-ровата надница става на 5 януари 1914 г., точно девет дена преди да бъде пуснат първият конвейер в заводите на Форд. Ясно е, че с фантастичното ускоряване на монтажа

няколко дни по-късно фордовци си възвръщат неколкократно повишението на надниците. Интересно е да се отбележи и това, че Форд, нравственият човек, не плаща на всички работници надница от пет долара, а само на онези, които намира за „морално достойни“. Освен това никой не получава такава надница през първата половина на годината от постъпването му на работа. Несемейните също не я получават, а така също и онези, които се развеждат с жените си или имат любовници. (Според статистиката две години след обявяването на „петдоларовия трик“ една трета от работниците на Форд печелят по-малко от пет долара.)

Този факт днес изглежда трагикомичен, но той улеснява Форд при създаването на такава заводска шпионска организация, която няма равна на себе си в историята на модерния капитализъм. Така нареченият „Общественоизследователски отдел“ при завода обхожда работническите жилища и се стреми да открие такава „неморалност“, според която работникът да не може да получи петдоларовата надница.

Преди Първата световна война заводите на Форд произвеждат дневно вече две хиляди коли модел „Т“ и Хенри Форд е многократен милионер. По това време започват политическите му стремежи. А доколко те са съвместими с неговата жестокост и безчовечност, скрити зад строгите му морални речи, това само психиатър може да установи. Известно е, че когато избухва Първата световна война, в Детройт Хенри Форд прави следните изявления: „Причината за войната е капитализмът. Капиталистите трябва да бъдат унищожени, тогава войните ще изчезнат от лицето на земята.“

Тази блестяща истина, която, разбира се, е установена не от Форд, звучи фалшиво в устата на човек, който тъкмо тогава чрез експлоатацията на няколко десетки хиляди работници заграбва годишно по двадесет-тридесет милиона долара печалба...

Противоречието обаче не смушава много Хенри Форд. Той наема кораб и със своите привърженици тръгва за воюваща Европа, за да „обяви кръстоносна война за мир“. На палубата на кораба се събира странна компания: религиозни фанатици, проповедници, германски агенти и агенти на фабричната тайна полиция на Форд. Докато корабът „Оскар II“ да прекоси океана се узнава, че Съединените щати ще се намесят във войната срещу Германия. Затова, щом като „Оскар II“ спуска котва в Норвегия, Хенри Форд слиза от кораба, настанява се в един хотел и при първата възможност се връща в Съединените щати.

Времето на псевдосвещените проповеди отминава, започва „истинска работа“: през войната трябва да се печелят пари.

През Първата световна война Форд – според собствените му признания – от момента на намесата на Съединените щати работи изцяло за нуждите на войната. Той произвежда товарни коли и торпедоразрушители, танкове и корабни двигатели, изобщо всичко, каквото неговите заводи могат да произведат. През 1917–1919 г. лично „апостолът на мира“ получава от печалбата на фирмата около 130 милиона долара. От това може да се направи извод за цялата печалба на предприятието, за която никога не се публикува официално точна статистика.

Печалбата дава нови възможности на Форд. Сумите, които той спечелва през войната, му позволяват да купи и останалите в чужди ръце акции на „Форд Моуٹر Къмпани“. За тази маневра се налага да похарчи не по-малко от 105 милиона долара. Самите акционери, като се има предвид курсът на акциите на борсата, не губят, но щяха да спечелят повече, ако не ги бяха продали на Хенри Форд.

От няколко епизода при купуването на акциите може да се направи заключение, каква дебела струя от пари се излива в джобовете на Форд. Записано е например, че Розета Хаус, сестрата на онзи ръководител на предприятието, който някога представи Форд на Едисон, купува през 1903 г. акции за сто долара. За 16 години те носят на дамата 96 хиляди долара дивиденди, а когато Форд изтръгва акциите от ръцете на дребните акционери, заплаща 260 хиляди долара за акциите на госпожа Хаус.

Но тази маневра на Форд си струва усилието, защото закупуването на всички акции означава, че това толкова грамадно предприятие „Форд“ става „фамилно“. Изглежда, това събитие засилва склонностите на Хенри Форд за власт. Той все по-определено започва да подчертава, че се бори за политическа сила. Кандидатства първо за сенаторско място, а през август 1923 г. пише статия в едно американско списание. (Поточно пишат я неговите писари.) Статията е озаглавена: „Ако бих бил президент на Съединените щати“. Тези негови мечти не се сбъдват и политическите си несполуки Форд обяснява по странен начин с „международното еврейство“. След като в гр. Диърборн, в центъра на заводите, Форд има собствен вестник, който се разпространява в 700 хиляди броя, той има възможност на страниците му да започне една от най-бесните антисемитски кампании в американската история.

Хроникьорите и биографите на Форд безброй пъти се опитват да обяснят тази кампания, започнала през 1923 година. Правят се предположения, че някакви банкови клонове или акционерни групи в еврейски ръце му причиняват трудности при купуването на акциите. Но няма доказателства – още повече че големите американски банки (тогава

повече, отколкото днес) са в ръцете на „протестантски бели американци“. В „Уолстрийт“ господствуват Морган, Мелън, Вандърбилт, Астор и др. „стопроцентово чисти американци“.

Резултатът от поредицата статии е такъв, че десетилетие по-късно в едно от изявленията си Хитлер се позовава на духовния си предшественик Хенри Форд. (През март 1933 г. Хитлер прави следното изказване: „По мое мнение начело на все по-засилващото се националсоциалистическо движение в Съединените щати стои Хенри Форд. Антисемитската му политика, изградена на баварски основни принципи, заслужава най-искрените ни възхищения. Сборникът му от статии за еврейската опасност, излезли в неговия вестник, преведохме неотдавна и издадохме в милиони бройки.“)

Поредицата от тъмни статии години наред предизвиква процеси и контрапроцеси. Особено неприятно за Форд е, че при доказателствата на процесите стават достойни методите на вътрешната полиция на завода, методите на дебнене и терор над работниците. Затова накрая Форд отстъпва и прави формално необичайно изявление, че „се отказва от антисемитските си възгледи“. После, верен на търговската си тактика, хвърля отговорността върху автора на уводните статии, някой си Камърън, който от години се подчинява на всеки знак на Хенри Форд. Както казват обикновено: „изхвърлихме канапето“. Предприятието на Форд уволнява Камърън.

Този процес – макар и да приключва с фалшивото извинение на Форд – показва известни маниакални черти на неговия характер, които по-късно причиняват много страдания, дори и проливане на кръв.

Този фанатик с изключителен технически и организационен талант се стреми името му да бъде увенчано с ореола на непогрешимостта. В ръководството на грамадните му предприятия неизбежно участвуват стотици извънредно талантливи инженери и организатори. Сред тези таланти е и синът му, Едсъл Форд, много добре подготвен, а по характер напълно различаващ се от баща си. Дори името му без съгласието на баща му не се споменава при каквито и да било съобщения за предприятията Форд. А такова разрешение Хенри Форд дава много рядко.

Като някои диктатори преди и след него, Форд също се навира навсякъде и по най-фантастични теми прави гръмки, нетърпящи възражения изказвания. Така например той издава няколко книги и така наречени „студии“, които се занимават между другото с фармация, палеонтология и танцово изкуство. В седалището на Фордовата империя в Дийрборн местното радио предава постоянно специална програма „В неделя

вечер разговор с Форд“. Понякога в нея участвуват и много талантиливи артисти. Това обаче е само опаковката на същността на програмата, която се състои от прекалено набожни проповеди, ругатни към bankerите, хвалене на Форд като „благодетел на работниците“ и винаги завършва с църковни хорови песни. Допълнение към портрета на милиардера е и музеят на Форд. Тук може да се види например една лабораторна стъклена плоча която след смъртта на стария господар намират под леглото му, в кутия от обуца, на гърба на която е залепен надпис „Последният дъх на Едисон“. В музея може да се види и онази грамадна картина, нарисувана през 1929 г. по случай една тържествена вечеря. На централното място на масата седи тогавашният президент Хувър. Около него са петстотинте избраници на търговския и финансовия свят, за които Форд похарчва един милион долара, за да ги „доведе“ на вечеря. По-късно няколко лица са прерисувани. Защото Форд не може да понеса на картината да фигурира финансист, с когото някога е имал противоречия. Може да се смята за естествено изключително бързото разцъфтяване на тайната служба на Форд, защото тази империя трябва да се защитава с всички средства. От характера, от цялата същност на Форд става ясно, че той не се плаши дори и от насилието.

Докато засилващите се американски профсъюзи принуждават един след друг големите тръстове да сключват договори, Форд затваря входната врата пред профсъюзните организатори. Ръководството на заводската полиция той поверява на един шампион по бокс, няколко пъти осъждан – известния Хари Бенет, който започва кариерата си в началото на двадесетте години като „личен телохранител“ на децата на Форд. Според официалната му служба той е ръководител на личния състав, но в действителност не се занимава с всекидневните или засягащите техническото развитие на заводите лични дела. Главната му задача е да създава атмосфера на физическа или въоръжена заплаха и това изпълнява така отлично, че към 1937 г. самият губернатор на щата Мичиган характеризира състоящия се тогава от 600 души Фордов шурмови отряд така: „Хенри Форд назначава на работа най-големите гангстери в държавата.“

Няколко тежки епизода от този вътрешен терор влязоха в историята на промишлеността и американското работническо движение.

Така през 1932 г., при най-дълбоката точка на голямата икономическа криза, се провежда известната „ди-ърборнска гладна манифестация“, И през тази криза Форд печели извънредно много, и по твърде брутален и прост начин. Уволнява 50–60 хиляди души и вместо тях приема нови работници, на които заплаща четвърт заплата. (Прочутият

„петдоларов трик“ отдавна вече е забравен.) На приетите през 1932 г. нови, изгладнели работници Форд плаща един долар надница.

Обяснимо е защо недоволството в Диърборн и околността му расте бързо и преминава и в град Детройт. През февруари 1932 г. протестна „гладна манифестация“ тръгва от Детройт към заводите на Форд. По-голямата част от участващите работници са уволнени от него. Табелите в началото на манифестацията не съдържат никакви политически искания, а само хляб, работа, при конвейера по две почивки дневно от 15 минути и премахване на шпионирането на работниците. При входа на големия Фордов завод „Ривър Руж“ градската полиция и шурмовият отряд на Форд посрещат манифестантите. Битката започва с шурма на полицията със сълзотворни бомби, на което демонстрантите отговарят с камъни и разпръскват полицаите. Тогава телохранителите на Форд и градските полицаи стрелят в тълпата. На замръзналата земя падат четирима убити и петдесет ранени. (Впрочем при сбиването Бенет е ранен, един камък го улучва в слепоочието. След оздравяването му като награда за страданията получава от господаря си автомобил „Форд-Линкълн“, а след това Хенри Форд откъсва от едно от именения си доста голям парцел и го прехвърля на името на Бенет, за да си построи вила.)

Другият голям скандал също е част от историята на борбата на американското профсъюзно движение. Източниците го споменават като „Ривърружкото кръвопролитие“. То е доста по-късно, през 1937 година.

Политическото положение в Съединените щати се променя значително. Икономическата криза отслабва, в Белия дом президент е Рузвелт, който добре знае, че без да се удовлетворят основните изисквания на професионалните съюзи, не може да се модернизира капиталистическото производство. Тъй като в стопанския живот на Съединените щати автомобилната промишленост играе все по-голяма роля, профсъюзът на работниците от автомобилната промишленост (съкратено на английски: UAW) допринесе особено много за подобряването на заплатите и трудовите условия на работниците от автомобилната промишленост.

Но в крепостите на Фордовата империя все още не го допускат.

През май 1931 г. UAW решава да изпрати организатори във Фордовите заводи, за да разпръснат листовки и по този начин да запознаят работниците с целите на профсъюзното движение и да ги поканят да се организират. Бандата на Бенет и местната полиция, която винаги сътрудничи на Форд, разбира се, знаят за този план и охраняват с оръжие завода. Когато организаторите се опитват да влязат във фабриката, Фордовата полиция брутално ги разгонва. Голяма част от тях са тежко

ранени. На един счупват главата, а на друг гръбнака. Когато след няколко часа жените им раздават протестни листовки пред входа на завода, Фордовата гвардия се нахвърля и върху тях. След това неколцина от ръководителите на UAW правят опит да влязат в завода. Сред тях е Уолтър Ройтър, който по-сетне застава начело на целия съюз на автомобилните работници, а още по-късно на всички професионални съюзи СЮ. Хората на Бенет нападат и профсъюзните ръководители и им нанасят жесток побой.

След „Ривърружкото кръвопролитие“ профсъюзите завеждат дело срещу Форд, който години наред се стреми да обори присъдите. Съдът произнася осем присъди срещу Хенри Форд, с които го задължава да разреши дейността на профсъюзите в неговата империя. Хенри Форд обаче не се подчинява на съдебните решения, нещо повече, през 1939 г. не изпълнява дори решението на Върховния съд на Съединените щати. През февруари 1941 г. се налага Върховният съд да вземе ново решение, за да се допуснат профсъюзите в заводите на Форд. Една част от американските историци на промишлеността и до днес смятат, че Форд навярно щеше да продължи борбата с профсъюзите, ако Втората световна война и във връзка с нея липсата на работна сила не бе отслабила позициите му за преговори.

Вярна представа за характера на Хенри Форд дава и фактът, че след като повече от десет години се бори – и то в пълния смисъл на думата люто, – най-после позволява да се образуват профорганизации и веднага след това започва най-фантастична демагогия.

Стига до там, че предлага всички Фордови произведения да носят профсъюзен етикет и запазена марка...

Докато всичко това се върши, търговската империя на Форд отдавна вече се разпростира извън границите на Мичиган, нещо повече, извън границите на Съединените щати. Център, разбира се, остава заводът „Ривър Руж“ в Диърборн който вече е предградие на разширяващия се Детройт. Според мнозина на прага на Втората световна война това е най-голямото промишлено предприятие в света, със собствена товарна гара, с докове и грамадни валцови цехове.

В 18 града на Съединените щати работят заводи на Форд, а в 21 щата има складове за резервни части. Най-големите Фордови заводи (особено тези в Детройт, Кливланд, Чикаго и Бъфало) са свързани с отделни Фордови железопътни линии. Фордови заводи и монтажни цехове се появяват в много държави от Китай до Бразилия. Съгласно договор, сключен с Форд, „Каучуковият крал“ Файърстоун създава за автомобилния

крал опитна каучукова плантация от един милион и сто и петдесет хиляди декара във Флорида. Фордовата империя притежава петролни полета в Калифорния, гори и каменовъглени мини, банки и корабни дружества в редица американски държави. В Бразилия, в долината на Амазонка, грамадна каучукова концесия от почти един милион хектара обслужва Фордовите заводи. ...

„При мене нищо не се губи напразно“ – казва Хенри Форд. Биографите му пишат, че неговите електроцентрали изгарят дори и отпадъчните дъски и дървените стърготини. В заводите за желязо отпадъците разбъркват с цимент и ги използват за строеж на заводи. Създават хартиена фабрика за преработване на хартиените отпадъци от канцелариите. Веднъж Форд казва гордо: „Тук попадат и изпратените ми десетки хиляди писма с молба за пари. И от тях правя пари...“

Като се имат предвид предшествуващите събития, едва ли е изненадващо, че Хенри Форд се отнася със симпатия към нацистка Германия. Както се вижда от изявленията на Хитлер, симпатията е взаимна. По-късно това се потвърждава на няколко пъти. В един от заводите си Форд приема на работа Фриц Кун, известен като председател на смятания за шпионска организация „Германо-американски съюз“, по-късно изпратен в концентрационен лагер. Това е само „прикритие“ за Кун. При Форд той само получава заплата, а всъщност свободно кръстосва страната и организира мрежата на своя съюз. Друго потвърждение за приятелските отношения между Форд и Хитлер е награждаването на Форд през лятото на 1936 г. с „Големият кръст на ордена Пруски черен орел“. Той е първият американски гражданин, удостоен с тази съмнителна почит.

В съответствие на това след избухването на Втората световна война Форд се противопоставя на намесата на Съединените щати. Но след японското нападение не може повече да защитава становището си. Освен това Форд знае, че войната ще донесе грамадна печалба на неговите заводи. Така че той използва военната конюнктура. Тогава е построен в градчето Уйлоу Рън един от новите, грамадни заводи на тръста. Тук Форд произвежда бомбардировачите Б-24 „Лиърейтър“, от които доставя почти десет хиляди. Освен това доставя на армията повече от петдесет хиляди самолетни двигатели, тридесет хиляди танкови двигатели и стотици хиляди различни военни превозни средства. И до днес не може да се прецени точно каква печалба донесат на Хенри Форд тези няколко военни години. През това време в семейната тръстова организация на Форд неизбежните промени настъпват много бавно поради

кралския авторитет и диктаторското поведение на главата на семейството, нетърпяща възражения. Форд е вече на седемдесет и седем години, когато японците нападат Пърл Харбър. Официално от средата на двадесетте години синът му Едсъл Форд ръководи заводите. Това обаче е само формално, с оглед на данъчната политика.

Едсъл Форд е умерен човек, той не наследява бруталната твърдост на баща си, разбира, че трябва да се намери възможност за споразумение с професионалните съюзи. Много от историците на промишлеността на Съединените щати са на мнение, че борбата с баща му и не на последно място с гангстерската организация на Бенет ускорява смъртта му. През 1943 г. той умира на петдесетгодишна възраст. След него седемдесет и деветгодишният Хенри Форд отново поема и официално ръководството на империята.

Докато свърши войната, от ръцете на стария „барон-грабител“ вече изпада ръководството и династията трябва да избира нов престолонаследник. Според обичаите на „кралските семейства“ изборът пада на най-възрастния от тримата внуци, който носи името на дядо си и като крал застава начело на Фордовата империя под името Хенри Форд II. През 1945 г., когато на двадесет и девет годишна възраст „се възкачва на трона“, той още не е „монарх“, защото от време на време дядо му енергично се намесва в ръководството на работата. Тази „намеса“ коства много пари на тръста, защото през последния период от живота си Хенри Форд допуска грешка след грешка.

Всъщност тогава десетилетие и половина Форд непрекъснато губи позиции срещу големия конкурент, модерно организирания „Дженеръл Мотърс“. Военновременната конюнктура прикрива този „процес“. Но след 1945 г. концернът губи няколко десетки милиона долара годишно. Хенри Форд II вижда, че трябва да се извърши „кръвопреливане“. Преди всичко той се освобождава от гангстерите на Бенет. Интересно е, че майка му, жената на Едсъл Форд, госпожа Елеонора, е онази, която застава с най-силна омраза срещу някогашния пълновластен шеф на Фордовата полиция. Бенет трябва да си отиде, а след него изгонват и другите гангстери. Разбира се, разпускат „организацията за вътрешна сигурност“ на заводите. Апаратът за сигурност остава, но придобива „законна форма“. Времето на гумените палки и биковите жили отминава, вместо бой се организира картотека, а вместо залпове – добро сътрудничество с Федералното бюро за разследване. Изгонването на гангстерите е само първата крачка в реорганизирането. За пълната реорганизация на заводите наследникът използва най-талантливите, многообещаващи млади

специалисти на американските промишлени предприятия и университети. Оттогава, когато се внасят „млади титани“ за съживяване на някое боледуващо предприятие или концерн, на американския търговски жаргон този метод се нарича „whiz kids“ (енергични деца).

Хенри Форд II притежава добър усет. Деветимата му млади директори се оказват великолепни организатори.

Между тях е и Макнамара който по-късно е генерален директор на Форд, после военен министър в правителството на Кенеди и Джонсън, а накрая става шеф на Световната банка. Един друг „whiz kid“, А. Р. Милър, чрез използването на най-новите постижения на електрониката и автоматизацията модернизира въведената от основателя на династията конвейерна система.

Тези млади менажери изправят на крака концерна, който днес отново излива от заводите си една трета от произвежданите от Съединените щати автомобили. В същото време укрепват и дъщерните предприятия на Форд в чужбина (преди всичко в Англия и във Федерална република Германия). Накратко: за пръв път през 1964 г. се прави опит да се оцени стойността на целия Фордов комплекс, пазарната стойност на всички акции възлиза на шест и половина милиарда долара. (През 1972 г. възлиза на осем милиарда, а през 1980 г. – на около петнадесет милиарда.)

След персоналните и техническите промени неизбежно следват и финансово-организационни. Наследствената и данъчната система на модерната капиталистическа държава както при всички други едрокапиталистически династии, така и при фамилията Форд налага акциите да бъдат разпръснати, тоест да се търси такова разрешение, при което данъците да откъснат колкото може по-малка част от действителното фамилно имущество. Разликата се състои в това, че поради бруталната диктатура и липсата на гъвкавост на стария Форд тези финансови маневри фамилията прави много по-късно, отколкото рокфелеровци или другите мокополнокапиталистически династии на Съединените щати. Американските икономисти изчисляват, че ако старият Хенри Форд е прилагал своевременно „данъчната техника“ на другите американски едрокапиталистически фамилии, днес фамилията Форд навярно би била два пъти по-богата! Старият господин обаче късно разбира тези възможности и така след смъртта му облагат концерна с огромни данъци.

По традиционния начин създаването на Фордовата фондация спасява положението. Едсъл Форд, а после баща му в завещанието си оставят голяма част от акциите на фондацията и така ги спасяват от плащане на дакък. Фондацията „Форд“ изразходва граматни суми за социални цели.

Но няма никакво съмнение, че при основаването на фондацията първостепенната функция е да прехвърли имуществото. И днес тя се смята за резерв на могъществото на фамилията Форд. От всичко 120 милиона Фордови акции само десет на сто се владеят непосредствено от фамилията. Тези акции обаче представляват четиридесет на сто от правото на глас. Акционерите притежават повече от 55 милиона акции, силите им обаче са разделени, и така 40 на сто от правото на глас за фамилията Форд на практика означава абсолютен контрол.

Теоретично, разбира се, може да се допусне, че някой тайнствен синдикат би се опитал да закупи свободните акции. Това обаче на практика е неразрешима задача. Разбира се, и в такъв случай фамилията Форд „би могла да мобилизира“ Фордовата фондация, която държи в ръце почти 50 милиона акции. Тя сега – като „благотворителен институт“ – няма право на глас. В случай на криза обаче фамилията може да предаде акциите на фондацията в „приятелски ръце“ и те отново ще уравнишат заплашващото равновесие.

В Съединените щати и във водещите капиталистически страни в света се говори много за „революцията на директорите“, като се твърди, че всъщност вече не собствениците, а директорите „управляват“ най-големите международни монополи. Контролният апарат на Фордовото имущество е отлично опровержение на това, че то далеч не е закономерно. Действителната власт във Фордовата империя – в съвременна форма и с по изтънчени методи – се намира тъкмо така в ръцете на фамилията, тоест винаги в ръцете на главата на семейството, както през онези години, когато основателят на династията за пръв път изправи работниците си пред конвейера.

ФЛИК – СЪКРОВИЩАТА НА РЕЙН

Старият хищник. Семеен живот.
Гробища – военно действие,
Деликатно равновесие. Нови черти на характера.

Прочутият алпинист Андерл Хекмайр, който пръв изкачва северната стена на Айгер, обяен в пот, наблюдава как две момчета, разбира се, с помощта на въже – се спускат надолу по скалите на Андите. При евентуално нещастие името на тези младежи ще предизвика изключителни усложнения в икономическия живот на Федерална република Германия. Пълзящите по стръмните скали на Андите са двамата внуци на починалия през 1971 г. на осемдесет и девет години финансов магнат Фридрих Флик. Двамата младежи Герт-Рудолф и Фридрих-Кристиан (в света на „висшите десет хиляди“ са известни под имената Мук и Мик), са наследници на едно от най-големите фамилни имуществва в Западна Германия.

Двамата алпинисти се стремят към все по-шешметни висини. Една година след шурмуването на шестхилядиметровите перуански върхове се готвят да изкачат Хималаите. Само неблагоприятното време ги задържа. Това не е малък риск, когато става дума за такъв фамилен концерн, чийто годишен оборот по това време надминава шест милиарда марки и където дядото се смята за най-богатия човек в Западна Германия, с лично имущество, което при смъртта му се оценява на пет милиарда марки.

Мук и Мик живеят и действуват в историята на фамилията, върху която и досега хвърля сянка фигурата на дядото Фридрих Флик.

След смъртта на стария хищник големите западногермански икономически илюстрирани вестници поместват на първа страница портрета му. Но негови портрети има и на други места. Така например върху стената на музея на бухенвалдския концентрационен лагер виси портрет на Флик над куп детски обувки и сандали. Под този портрет има надпис: „Фридрих Флик, военен престъпник, експлоататор на пленници.“

Кариерата на Фридрих Флик започва в първите години на века. След като завършва къолнската висша търговска школа, той основава търговско предприятие на едро за старо желязо. Забогатява бързо, но не блестящо. Тактично изгражда връзките си и през Първата световна война става генерален директор на едно от големите по това време

металообработващи предприятия, „Шарлотенхюте“. Тогава започва да се занимава с акции – и разбира, че всъщност към това има усет и талант. Съветският икономист Борис Ланин в студията си за концерна Флик посочва неговата фигура като илюстрация на думите на Ленин: „Лъвският пай от печалбата влиза в джоба на «гения» на финансовата маневра.“ През целия си живот Флик остава верен на този метод. Всъщност той не произвежда никога нищо. „Само“ придобива финансовия контрол над безброй предприятия, които обединява в една-единствена мощна фамилна великолепна компания.

Първият шурм на финансови манипулации – който всъщност поставя основите на имуществото – Флик извършва след Първата световна война, по времето на големия германски финансов разгром и галопираща инфлация. Тогава за поразително ниска цена той купува редица мини и металообработващи предприятия. После, по време на американските заеми за стабилизирането на германската икономика и подготовката за война, те просто сипят печалба.

През 1933 г., когато Хитлер идва на власт, Флик е петдесетгодишен и името му се споменава наред с името на круповци. Една година по-рано, през 1932 г., той брой сто хиляди марки на така наречения фонд „Химлер“ за финансиране идването на нацистите на власт. Той подписва и писмото, в което редица германски промишлени магнати молят Хинденбург да издигне Хитлер на канцлерското кресло. След завземането на властта от Хитлер той е един от големите меценати на СА и СС. (Документите доказват, че от предприятията на Флик само металообработващият комбинат „Риса“ плаща всяка година четиридесет хиляди марки в касата на СС) След избухването на войната по предложение на Гьоринг отличават Флик с титлата „Wehrwirtschaftsführer“ – ръководител на военновременната икономика.

По-късно на Нюрнбергския процес е прочетено писмо, което през ноември 1940 г. Флик пише на Гьоринг. В него той подчертава „моралното си право“ като стар привърженик на хитлеристкия режим да се ползва с предимство при поемането на стоманените заводи на територията на окупирана Франция, По-късно въз основа на същото такова „морално право“ Флик нахълтва в окупираната Съветска Украйна и получава за работници в заводите си повече от четиридесет хиляди пленници. Накрая на Втората световна война за миг изглежда, че империята на Флик ще се сгромоляса. Седемдесет и пет на сто от имуществото на Флик, създаденият през 1937 г. голям свръхтръст на мините и металургичните заводи – Friedrich Flick Verwaltungsgesellschaft (точният му

адрес: Dtisseldorf, Friedrich strasse 62–68), попада в територията на съветската окупационна зона, в Германската демократична република. А през 1947 г. един американски военен съд осъжда самия шеф на седем години затвор като военен престъпник.

Но и в затвора Флик забогатява! Вярно е, че загубва голяма част от имуществото си – предприятията му в западните зони обаче продължават да бълват пари.

И когато по силата на общото решение на правителството на ново създадената западногерманска държава и на Вашингтон след три години, вместо след седем, през 1950 г., го пускат на свобода, имуществото, което има, е достатъчно един от най-големите „финансови магьосници“ на немския капитал да се издигне отново на върха.

В момента на освобождаването си Флик разбира, че в рамките на големия свръхтръст трябва постепенно да намали ролята на въглищата и стоманата и вместо това от гледна точка на новата конюнктура да се ориентира към други промишлени отрасли (производство на автомобили, химическа промишленост и изкуствени материали, фина механика). Най-важната си операция Флик извършва в началото на петдесетте години, когато започва да изкупува пакета акции на концерна „Даймлер – Бенц“, произвеждащ колите „Мерцедес“.

Към края на петдесетте години контролът на Флик над концерна най-после се стабилизира и той става основата на организираната отново империя. Търговският оборот на групата „Даймлер–Бенц“ (тук принадлежат повече от 30 предприятия, включително и редица чуждестранни) съставлява около половината от целия оборот на империята Флик.

От другите стълбове на имуществото му трябва да споменем следните: на второ място са заводите от групата „Будерус“ (41 предприятия, производство на стомана, локомотиви и танкове). Трета по големина е групата „Динамит–Нобел“ (14 предприятия, химическа промишленост, изкуствени материали, взривни вещества, муниции). Четвърта е група „Фелдмюле“ (25 предприятия, хартиена и печатарска промишленост, строителна промишленост и агенции за продажба на недвижими имоти, корабоплаване). Накрая на пето място е групата „Максимилиансхюте“ (14 завода, между които и за преработване на старо желязо, с което някога Фридрих Флик започва).

В редицата на големите западногермански монополи фирмата Флик заема трето място след концерните „ИГ Фарбен“ и „Тисен“. Но тя е на първо място като фамилно имущество под еднолично капиталистическо ръководство – и от 1960 г. Фридрих Флик се смята за най-богатия човек

във Федерална република Германия. В семейния си живот е така безмилостен, какъвто е в грабителството. Над осемдесетгодишен е, когато през 1966 г. в три часа след обед погребва жена си. А в пет часа вече седи на бюрото си и дава нареждане за борсата.

Хроникьорите на империята Флик спорят и до днес върху това, дали тази безмилостност, духът на омраза във фирмата Флик не предизвикват онези вътрешни борби за власт, които дълги години разтърсват концерна Флик.

Биографите още не са стигнали до единомислие, но фактите говорят сами за себе си.

Първата битка се разгаря през 1962 година.

Флик има трима сина. Единият е убит на Източния фронт. По-възрастният от другите двама, Ото-Ернст, е по-упорит и с по-силна воля. По-младият, Фридрих-Карл, е по-гъвкав. Той се подчинява на волята на стария тиранин. През 1962 г. по-възрастният син завежда дело срещу стария господар. По време на процеса стават достояние интересни неща. Преди всичко това, че – както постъпват и другите милиардери – старият Флик изиграва данъчната служба. За да спести безвъзмездния данък за наследството, той „дарява“ 45 на сто от основния капитал на свръхтърста на холдинговата компания на името на двамата си сина. В документа за дарението обаче включва точка, съгласно която запазва за себе си правото да решава всички финансови и стопански въпроси, дори и правото да коригира по свое усмотрение устава на холдинговата компания!

Ото-Ернст възразява срещу тази „башинска диктатура“ и настоява неговата част от имуществото да му се предостави така, сякаш старият господар действително му я подарява (а не само да изиграе данъчната служба). Западногерманският съд, разбира се, не се противопоставя на Фридрих Флик. „Блудният син“ загубва делото, а с него и властта. Задоволява се с няколко милиона марки обезщетение и с парите купува поскромни имения в Канада, Съединените щати, Франция и Италия.

Тогава фамилният диктатор изготвя нов документ за дарение, като прехвърля онези 45 процента на трите деца на загубилия процеса Ото-Ернст, на двамата алпинисти и на сестричката им Дагмар. Така Мик и Мук попадат в центъра на борбата за власт.

Още първият период на борбата е свързан с няколко интересни положения. Западногерманските съдилища – независимо от това, че не споменават нито дума за данъчната измама на милиардера – с факта, че дават права на Фридрих Флик, признават привидния характер на

дарението!

Има и няколко други фамилни особености. От момента, когато изплаща обезщетението, Флик не говори със сина си. А това, което е още по-характерно, е, че Мик, Мук и Дагмар мълчаливо наблюдават как дядо им лишава родния им баща от имущество. След процеса те заявяват на кореспондента на „Ди Цайт“: „Отношенията ни с дядо са отлични и ние признаваме неговия авторитет.“ Когато старият Флик умира, големите западногермански вестници поместват траурни съобщения. Но дори и в семейния некролог не се споменава името на Ото-Ернст. За отмъщение Ото-Ернст не присъства на погребението на баща си.

След всичко това остава само Фридрих Флик, който и от гроба със същата неземна страст да се опитва да ръководи съдбата на имуществото, с каквато го натрупва.

Колкото и да е странно, и това се случва. Два месеца след смъртта на патриарха става ясно, че Фридрих Флик и от гроба изправя едни срещу други по-малкия си син и децата на по-големия, на прогонения син. Дори прави опит от онзи свят да назначи нов генерален директор на холдинговата компания... Този шефдъвър подготвя така – по негово нареждане изпращат Мик и Мук за известно време в чужбина. Единият от внуците отива най-напред на специализация при контролираната от Рокфелер американска банка „Шрьодер“, а след това при концерна ИТТ, станал известен с опита си да свали чилийското правителство на Алиенде (в отдела за „дългосрочно планиране“, който по-късно по време на интервенцията срещу Чили ръководи връзките на концерна с тайните служби).

Другият му внук, който дотогава стажува в „Дойче Банк“, по нареждане на стареца заминава също зад океана: в канцелариите на Американско-европейската банка в „Уолстрийт“.

Дядото използва отсъствието на двамата, за да изготви ново допълнение към завещанието. В него потвърждава ръководната роля в концерна на по-малкия си син, чичото на Мик и Мук Фридрих-Карл, като го задължава да върне обратно при кормилото на империята Флик като генерален директор бившия промишлен функционер Еберхард фон Браухич. (Само две години преди това Браухич напуска фирмата и преминава към концерна „Шпрингер“, защото се скарва с Фридрих-Карл). В новото допълнение на завещанието фигурира нареждането, двамата внуци, стажуващи в Америка, едва след отварянето на завещанието да узнаят за това.

Така тази първа част на „гробнищната операция“

дава надежда на Фридрих-Карл Флик, че той остава единствен владетел на империята – при условие че ще вземе за генерален директор в съответствие с последното желание на бащата онзи менажер, който преди две години заради него напуска фирмата Следва втората част от операцията. Боледуващият тогава вече от тежък бронхит и поради това пребиваващ в замъка си на Боденското езеро крал на концерна извиква от Америка внуците си и в присъствието на нотариус сключва споразумение с тях. Според споразумението правото на глас за формирането на търговската политика, което има фондацията „Фридрих Флик“, притежаваща три на сто от капитала на концерна, той прехвърля на двамата си внука. За това второ тайно споразумение синът му Фридрих-Карл не бива да знае.

Когато старият господар вече се намира в небесните ловни полета, при отварянето на завещанието се развихря небивал скандал. В канцеларията на нотариуса, от една страна, синът, Фридрих-Карл, и от друга – двамата внуци, узнават за двойната игра на покойния крал на концерна.

Започва големият процес Флик. Хроникьорите на династията и до днес мислят върху това, каква цел е преследвал големият грабител с тази двойна хитрост. Най-вероятната комбинация е, че Фридрих Флик по този начин иска да осигури равновесие между сина и внуците си. Той явно предполага, че щом като затвори очи, ще започнат вътрешни борби. Навярно мисли че от другия свят може да си осигури целостта на империята Флик. Колкото и чудно да изглежда, „гrobiщната операция“ всъщност успява, макар и не напълно така както старият хищник си е представял.

В началото на процеса Флик по-голямата част от акциите – 54,5 на сто – са в ръцете на Фридрих-Карл. Но търговската политика на концерна решава мно-зинството на гласовете. В гласуването вземат участие Фридрих-Карл, Мик и Мук – двамата внуци, Браухич – поставеният начело на концерна свръхдиректор, и зетят на стария господар. По време на процеса обаче Фридрих-Карл и Браухич, който ръководи тръста от негово име и вместо него, постепенно вземат надмощие. Впрочем внуците са привлечени от „сладкия живот“ и те не се интересуват толкова много от комбинациите на концерна, както лежащият в гроба дядо някога мечтае за това. Става така, че през 1975 г. тримата внуци, Мик, Мук и Дагмар, продават участието си на Фридрих-Карл. Така по-малкият син на основателя на тръста става единствен собственик, а „Браухич става негов пророк“.

Трябва да се признае, че свръхдиректорът извънредно ловко

маневрира през следващите години при преустройството на тръста. Всъщност прави това, на което Круп не беше способен. Постепенно се освобождава от икономически по-малко ефективните предприятия и стотиците милиони марки от тяхната продажба влага в така наречените „модерни промишлени отрасли“. Първо продават каменовъглените мини, а след това най-големия металургичен завод на концерна „Максимилиансхюте“. Вместо това придобиват голяма част от носещото огромни печалби западногерманско осигурително дело. При едно второ преустройство продават част от акциите на „Даймлер – Бенц“, което произвежда автомобилите „Мерцедес“, като задържат само десет на сто от тях. С получените суми купуват на първо място чуждестранни предприятия, както и значителен брой акции от няколко водещи западногермански предприятия.

Така през 1980 г. се оформя новата, съвременна физиономия на концерна Флик, която по разпределението на отделните отрасли се различава вече значително от структурата, създадена от основателя на тръста след Втората световна война (тогава смятана за много съвременна).

Според големината в този нов концерн първо място заема групата „Будерус“, която успоредно с най-модерните електрически локомотиви и металообработващи машини произвежда преди всичко оръжия, и на първо място танкове. Второто място заема „Динамит-Нобел“, която е един от гигантите на западногерманската химическа промишленост и център на производството на взривни вещества. На трето място е хартиената промишленост и групата „Фелдмюле“, играеща водеща роля в химическата промишленост. Към това се присъединяват и скоро придобитият осигурителен търговски отрасъл, придобитото участие в различните едри предприятия, а също купените в Съединените щати две машиностроителни и химически предприятия.

Пресметнато общо, в началото на осемдесетте години концернът Флик се състои от около сто едри предприятия, в които работят над сто хиляди души, а търговският му оборот е осем пъти по-голям от този на империята на „краля на печата“ Шпрингер. Отделно са акциите от двеста западногермански предприятия. Днес концернът Флик може да влияе на търговската политика на тръстовете Сименс, Байер, Хьохст... всъщност почти на всички едри предприятия от западногерманската промишленост.

В известен смисъл сградата на Флик се оказва по-трайна от крепостите на фамилията Круп. Най-новите прояви на историята на фамилията

Круп вече не може да се наречат „семейна хроника“. Империята Флик обаче и днес се намира в ръцете на сина на основателя, това е семейно предприятие с най-голямата икономическа власт в Западна Европа.

САУД – ФАРАОНИТЕ НА ПЕТРОЛНАТА ПИРАМИДА

Четиридесет души на камили.

Покоряване на пустинята. Сандъците на шейх Сюлейман.

АРАМКО. Потомци. Драмата в Мека.

Когато след дълга пауза поради стачка отново излиза патинираният вестник „Таймс“, журналистите в различни страни отразяват най-интересните събития, станали по време на стачката. На една от страниците са отбелязани по-незначителните събития. Там може да се прочете: „Преди два месеца един от шейховете на владетелската фамилия на Саудитска Арабия прекарва ваканцията си в Лондон. По време на престоя си той купува автомобил «Ролс-Ройс-Корниш» – специална поръчка, на стойност няколко десетки хиляди фунта, наема и шофьор. Когато престоят му завършва, шофьорът отвежда шейха на лондонското летище, придружава го до вратата на чакалнята за «особено важни личности» и го запитва какво да прави с колата. Отговорът е: «Задръжте я.»“

Отпечатани са и новини, пристигнали от Ню Йорк. През средата на седемдесетте години на най-скъпото място в Ню Йорк, на петия радиален булевард, гръцкият корабен магнат Онасис построява небостъргач. Луксозната постройка е наречена кула „Олимпик“, същото име носи и гръцката самолетна компания, контролирана от Онасис. Изключително скъпите апартаменти на кулата „Олимпик“ могат да се заемат само от добре подбрани наематели. Един от първите е саудитският поданик, чието име е почти неизвестно. Нарича се Аднан Хашогджи. Баща му е придворен лекар на основателя на днешната владетелска династия на Саудитска Арабия Ибн Сауд, следователно е доверено лице на семейството. Благодарение на това на сина му е възложено закупуването на оръжие за страната – и само от комисионите той натрупва няколко милиарда долара.

От тлъстите „трохи“, паднали от масата на фамилията Сауд, министър Хашогджи наема цял етаж в кулата „Олимпик“ и обзавежда повече от дузина стаи със скъпи шедьоври, макар и малко безвкусно. Към апартамента има покрит плувен басейн. Няколко дни след като се настанява, за обща изненада Хашогджи съобщава на предприятието, занимаващо се с поддържането на небостъргача, че желае да наеме и етаж под

жилището си, който смята да държи празен. Когато го запитват за подбудите на тази странна постъпка, той отговаря: „Страхувам се да не би изолацията на басейна да е некачествена и водата да намокри тавана на жилището под мене. Не искам да причинявам неприятности на никого.“

През 1980 г. в Саудитска Арабия официално съобщават, че чистият доход на страната надхвърля 80 милиарда долара, от които 12 милиарда не знаят за какво да похарчат. Затова решават да изградят сред пустинята нови, свръхмодерни градове и за да ги снабдят с вода, да построят съоръжения за десет милиарда долара за обезсоляване на морската вода. Когато един американски журналист запитва финансовия министър на страната – който, разбира се, е от членовете на владетелската фамилия – не е ли разточителство едно такова начинание, отговорът е следният: „При нас това не играе роля. Спомнете си, че ние бяхме склонни с взрив да откъснем ледените планини от Антарктида и да ги докараме с грамадни кораби-влекачи до нашите брегове. И за тава бяхме съгласни да похарчим 10 милиарда. Но не намерихме корабна компания, която да се съгласи да ги докара. А и американците ни казаха, че докато стигнат до горещите арабски брегове, голяма част от тях ще се стопи по пътя.“

През 1980 г. в Риад, столицата на Саудитска Арабия, се строи новият дворец на ръководителя на владетелската фамилия, на боледуващия тогава крал Халед. Сътрудниците на десет световно известни английски, американски и френски архитектурни бюра, облени в пот, работят по планове. Изпотяването се дължи на това, че Халед предварително определя на архитектите с модерен вкус стила и вътрешното обзавеждане на двореца.

Изискването е съвсем просто. В намиращия се в средата на пясъчното море изкуствено водоснабден, превърнат в оазис град Риад трябва да бъде построен дворец, копие на версайския дворец на френския крал Слънце – но по размери малко по-голям от оригиналния.

От проектантите се изисква вътрешното обзавеждане да е с мебели от епохата на Луи XIV и Луи XV. А трапезарията, в която 2000 гости да могат да ядат поднесените им деликатеси съобразно със старите традиции – с ръце, – да бъде увеличено копие на версайския световноизвестен Огледален салон. Освен това в пустинния „Свръхверсай“ според кралските изисквания трябва да се разположат една ултрамодерно обзаведена комплексна болница, една казарма, подземно скривалище, осигурено срещу атомни нападения, и десет киносалона.

След всичко това едва ли ще направи впечатление, че в централния салон на личния самолет тип „Боинг“ на крал Халед има грамаден

килим за молитва, поставен върху въртящо се съоръжение, вградено в пода на самолета. То обръща килима към Мека, независимо от това в каква посока се движи самолетът. Тези епизоди дават само бледа представа какво място се полага на саудитската кралска фамилия днес в света на свръхбогатите. Личното имущество на един Рокфелер, Форд или Онасис – въпреки различните фондации и банкови хитрости, не може с пълна точност да се знае, но все пак може да се прецени. В Иран заграбеното от династията Пахлави лично имущество дори и приблизително не може да се прецени поради избледнялата граница между държавната и императорската собственост – но могат да се предположат действителните му размери и с числа да се изрази стойността на спасеното в чужбина имущество.

За потомците на Ибн Сауд числата не означават вече нищо. Юридически страната тук е лична собственост на краля. На практика има разлика дотолкова, доколкото може да се говори за собственост не на един човек, а на фамилията Сауд. На всичко отгоре към това съществуващо, но неизразимо с числа богатство се прибавя и една навярно много по-голяма от това стратегическа стойност, която винаги може да се превърне в звонково злато.

Десетилетия наред Съединените щати и най-развитите капиталистически страни се намират в такова положение, че снабдяването им с петрол – всъщност и целият им стопански живот – зависят от близко- и средноизточния петрол.

А на територията на Саудитска Арабия има най-много петрол. Иранската революция показва, че Америка и Западна Европа могат да живеят и без иранския петрол. Същото би било, ако в резултат на някакъв обрат биха намалели доставките на която и да било друга близкоизточна страна. Саудитска Арабия обаче прави изключение. Тя е най-големият производител и най-големият износител. На картата на петролната пирамида потомците на Ибн Сауд са посочени в основата, върху която се изграждат другите етажи на цялата пирамида. Ако някаква пустинна пясъчна буря отвее нанякъде синовете и внуците на Ибн Сауд, в същият момент дори не бихме могли да си представим икономическите и политическите последствия за западния свят.

И това е само част от имуществото на фамилията Сауд, което не може да се изрази с числа...

Историята на формирането и разрастването на фамилията и на имуществото принадлежи към най-фантастичните глави от хрониката на свръхбогатите.

През есента на 1901 г. четиридесет бойци на камили напускат град Кувейт, на брега на Персийския залив. Камилите се отправят към безкрайното пясъчно море във вътрешността на Арабския полуостров. През деня вятърът развява зеленото знаме начело на малкия керван. През студената пустинна нощ на върха на пръта на знамето поставят и една петролна лампа. Керванът се води от висок, мършав младеж на двадесет и една години, който по това време вече е ветеран на внезапните нападения в пустинята. Името му е Абдул Азиз ибн Абдул Рахман ал Файсал ал Сауд. Привържениците му го наричат само Ибн Сауд. Той е прогонен шейх на една лишена от власт пустинна владетелска фамилия.

Планът в главата на Ибн Сауд, който препуска начело на четиридесетте бойци на камили, изглежда като кошмарен сън. Той решава да се скрие с хората си в най-безлюдната част на Арабската пустиня, която бедуините наричат „Празна област“ и която всеки керван заобикаля. Ибн Сауд мисли да се скрие с хората си за известно време в безлюдната пустиня, а след това в някоя удобна нощ да нападне град Риад. Той и по-рано е бил столица на пустинната държава на фамилията. Оттук вождът на съседното племе Ибн Рашид е прогонил Ибн Сауд.

В началото на века град Риад е заграден със стена, както всеки град в пустинята през библейски времена. От хилядолетия тук нищо не се променя, освен религията. В къщите, изградени от кирпич, живеят не повече от пет хиляди души. Кралският дворец, също е построен от кирпич. От околните сгради той се различава само по големината си. Дори градските стени са от трамбована глина, а също и крепостта, където живее с хората си управителят Адслан, пазещ властта на Рашид.

Четиридесетте бойци напускат „Празната област“ и през една гореща нощ достигат до стените на града. Хората на Ибн Сауд се прехвърлят през глинената стена и нахлуват в жилището на наместника. Те пленяват обитателите на харема и пазачите. Управителят не е в жилището, а в крепостта. Затова нападателите трябва да дочакат сутринта. Когато Адслан и придружаващите го излизат от крепостта, започва шумът.

Прозвучават само един-два изстрела. Борбата протича тихо, с ками и ятагани. Битката трае само половин час. Адслан и гарнизонът му, който се състои от не повече от сто души, са избити. Риад отново е в ръцете на саудитците.

Със завладяването на града Ибн Сауд си осигурява ценно време, за да си откъхне. Той успява да организира бедуинските племена, които пасат стадата си в околностите на оазисите и които се скитат из

безкрайната пустиня, заобикаляща града. Така спечелва време да се подготви за поход в пустинята с библейски бойни средства, който се проточва почти до Първата световна война. Рашид и неговите хора също всяка година атакуват саудовците, за да сломят властта на фамилията и да завладеят отново Риад, „стратегическия център“ на имението им. Нападенията обаче все повече отслабват и бедуинските конници на Ибн Сауд завладеват все по-големи територии. Настъпленията си те извършват в две посоки. Едното се насочва към Персийския залив, а другото към онези територии, които са окупирани от отслабващата все повече турска империя, „болния човек на Европа“. В началото на десетте години на нашия век Ибн Сауд вече е безспорен господар на вътрешната, пустинната територия на грамадния Арабски полуостров. Не успява да завладее само крайбрежните шейхства, които поддържат връзка с външния свят и привличат колониалните му амбиции.

Завладяването на пясъчната пустиня означава същевременно и това, че най-суровата и най-нравствената секта на исляма, ухабитите, налагат господството си над пясъка. Сектата Ухабитите е основана през XVIII век от някой си Мохамед ибн Абдул Уахаб, религиозен реформатор. Същността на неговото учение е, че трябва да бъдат отхвърлени всички суевверия, обичаи и други подобни, които с векове замъгляват оригиналните религиозни тези на пророка Мохамед. Трябва да се върнат към корана, който според религията Аллах сам е диктувал на Мохамед. Според корана трябва да се живее строго, да се избягват всякакъв лукс, скъпите дрехи, тютюнът и спиртните напитки и всякакво друго влияние. Към 1750 година Абдул Уахаб получава подкрепата на прародителя на Ибн Сауд, тогавашния саудитски племенен вожд, и в действителност ухабитската реформация избухва от дълбочината на пустинята. Дотолкова силно, че турският султан нарежда на владетеля на Египет, принадлежащ по това време на турската империя, да разгроми съюза между ухабитите и саудитите. След продължителна и тежка война в пустинята египетските армии отблъсват атакуващите под зеленото знаме на пророка саудитски бойци, а също така ограничават и влиянието на ухабитската секта на малка територия. След това следва нападение на Ибн Рашид и заточението на саудитската фамилия.

Сега след успешното нощно нападение на Ибн Сауд и 40-те бойци срещу Риад положението се променя. На прага на Първата световна война отново се развява зеленото знаме на ухабитите над пясъчното море във вътрешността на Арабския полуостров.

По това време англичаните започват да се съобразяват със

съществуването на фамилията Сауд. На първо място, затова, че след избухването на Първата световна война турската империя става съюзник на Германия и Австро-Унгария. Английското външно министерство и тайната служба решават че под лозунга за независимост арабските племена трябва да се разбунтуват срещу турците. Английската тайна служба изпраща двама агенти на арабска територия. В лагера на Ибн Сауд пристига капитан Шекспир (той няма нищо общо с писателя на драми и в края на името му липсва буквата „е“: Shakespeare).

На крайбрежните територии и преди всичко в свещения град Мека се озовава Лорънс, по-късно станал легендарен полковник. На тези територии господар е Хюсеин, който носи титлата „шерифът на Мека“. (Неговите потомци впрочем стават владетели на Йордания.) Хюсеин е арабин, коренно различен от Ибн Сауд. В сравнение със саудитите, живеещи суровия живот на бедуините в пустинята и привърженици на строгото учение на уахабитите, той е изискан, живее в разкош и принадлежи към арабските благородници, които поддържат непрекъснатата връзка с двора на султана. В Лондон недвусмислено смятат Хюсеин за „човек на бъдещето“ и за техен истински съюзник. Това показва и фактът, че Шекспир купува за 5000 фунта месечно подкрепата на Ибн Сауд, който държи под своя власт цялата вътрешна територия на Арабския полуостров. А в същото време полковник Лорънс плаща 20 000 фунта месечно на Хюсеин, шерифа на Мека. До октомври 1917 г., почти до края на Първата световна война, изглежда, че Хюсеин ще стане господар на Арабия. Полковник Лорънс като офицер на английската тайна служба язди в арабски дрехи начело на армиите на шерифа на Мека и на път към Палестина завладява големи територии от турците. Когато Лорънс по пътя за Палестина стига в град Акаба, шерифът се провъзгласява за „крал на Арабия“.

През следващите няколко години след Първата световна война положението не се променя. Ибн Сауд дълго време се колебае дали да рискува и нападне Мека.

В края на 1925 г. уахабитските конници потеглят към Мека. Те първо нападат богатия планински курорт град Тайф, намиращ се на 60 километра от свещения град. Задигат всичко, което може да се вземе, и съсичат 400 души. Хюсеин е още в Мека, в двореца си, но вече знае, че е загубил господството си над Арабия. Начело на един керван той тайно се скрива в пристанището на Акаба и англичаните го пренасят на остров Кипър. Неговият син Абдулах става първият владетел на кралство Йордания.

Зеленото знаме на ухабитите се появява по улиците на Мека. Бойците на Сауд се заемат с „прочистването“ на свещения град. Те унищожават преди всичко украсените гробове, събарят украсата на джамиите, счупват всички музикални инструменти и картини, изобразяващи човек. Две седмици по-късно Ибн Сауд начело на гвардията си лично влиза в Мека, а малко след това се провъзгласява за „крал на Саудитска Арабия“.

Ражда се страната, в която по-късно петролът се влива като пороен дъжд. Но в нея все още се строи с трамбована глина, господствуват древните закони на пустинята и всъщност страната е просяшки бедна.

Ковчезникът шейх Абдулах ал Сюлейман (когото 20 години по-късно наричат финансов министър) е доверен приятел на Ибн Сауд. Касата представлява дървен сандък с железни панци, в който държат талери с лика на Мария Терезия и който Сюлейман нощем скрива под леглото си. Източник на доходи всъщност е свещеният град Мека, където от четирите посоки на света се стичат поклонниците на исляма. Пътят за свещения град струва скъпо (без да се имат предвид най-бедните, които пешком и просещи изминават дългия път). За „добри финансови години“ се смятат онези, през които пристигат много поклонници. Така няколко години след завладяването на Мека по 100–150 хиляди поклонници посещават свещения град. За кралството на Ибн Сауд икономическата криза през 1929 г. означава просто, че намаляват поклонниците, и затова дървените сандъци на Сюлейман зяят празни.

Няколко години след мизерията, в началото на тридесетте години, на хоризонта започва да се появява възможност за добив на петрол, макар че тогава още никой не предполага, че пясъчните пустини на Саудитска Арабия може да се превърнат във финансов и стратегически център на цялата международна петролна търговия.

Историята започва с това, че един английски авантюрист на име Франк Холмс през 1923 г. за няколко хиляди фунта получава разрешение от Ибн Сауд да търси петрол. Проучванията му обаче завършват с неуспех. Холмс напуска Саудитска Арабия и продължава да сондира на Бахрейнския остров. В продължение на около пет години изследванията му и тук не дават резултат. Големите петролни монополи „Стандард Ойл“ в ръцете на фамилията Рокфелер и ръководеният от Детердинг англо-холадски „Ройъл Дъч Шел“ през тези години се борят за разпределянето на „света“, по-точно казано, за разпределянето на петролната търговия и затова Бахрейн и саудитската пясъчна пустиня не ги интересуват много.

Положението се променя донякъде едва тогава, когато Рокфелер и едно от дъщерните му предприятия – „Стандард ойл ъф Калифорния“, срещу 50 000 долара получават правото да търсят петрол и след пет безуспешни години черното злато извира изпод земята на острова. В очите на геолозите това увеличава вероятността, че и под пясъците на саудитци също се крие петрол. Англичаните се „събуждат“. Компанията „Бритиш Петролиъм“, голяма част от която се намира в държавни ръце, изпраща свои специалисти, за да преговарят с Ибн Сауд (който е не само крал, но едновременно и собственик на всички съкровища в страната) за купуването на една концесия.

По странен начин англичаните се сблъскват с един свой бивш агент, изпратен още през 1917 г. в Саудитска Арабия. Името му е Филби и навремето те му поставят задача да разубеди Ибн Сауд да не напада шерифа на Мека. Филби е странен човек, той чувствава необяснимо влечение към бедуинския живот. Той не изпълнява задачата, скарва се с английската шпионска служба. Сприятелява се с Ибн Сауд и приема мохамеданската религия.

Сега, когато агентите на „Бритиш Петролиъм“ се явяват в двора на Ибн Сауд, те срещат Филби, скрит под арабски дрехи. Опитният агент на тайната служба, разбира се, знае, че срещу предишните си стопани трябва да търси нови покровители. И без колебание се поставя в услуга на американците. В случая собственик на бахрейнското петролно откритие – „Стандард ойл ъф Калифорния“ (съкратено „СОКАЛ“), са американците. Филби добре познава начина на мислене на Ибн Сауд. Известни са му и финансовите методи на стария ковчезник, шейх Сюлейман, и съобразно с това той влияе на преговарящите страни. Когато узнава, че „Бритиш Петролиъм“ иска да заплати на Ибн Сауд в индийски рупии сумата, предвидена за разрешение за търсене на петрол, той веднага се свързва с представителите на „СОКАЛ“. Съветва ги да предложат на шейх Сюлейман да му заплатят с британски имперски златни монети. Това предreshава въпроса. Сключват сделката. В един майски ден в глинения дворец на Ибн Сауд, в присъствието на седящия на трона крал шейх Сюлейман започва да чете текста на споразумението: Споразумение за търсене на петрол за срок от 60 години. Годишен наем 5000 жълтици. Веднага заем на краля от 30 000 жълтици. Ако намерят петрол, по една жълтица срещу всеки пет тона петрол. От спомените на Филби знаем, че този следобед е особено горещо, а по това време дори и кралският дворец не познава климатичната инсталация. Ибн Сауд заспива на трона, докато шейх Сюлейман с монотонен глас чете текста на

споразумението. Той се събужда едва накрая, когато четенето свършва и в салона настъпва тишина. Тогава повдига ръка и се обръща към Сюлейман. „Добре – казва, – имай доверие в аллах, и го подпиши.“ Три седмици по-късно на хиляда километра от Риад, в град Джидда, на брега на Червено море, в дома на Сюлейман на грамадна маса седят пратениците на „СОКАЛ“, а на другата страна – Сюлейман. Зад него са няколко слуги и вече добре познатите сандъци, обковани с желязо. Американците с мъчителна бавност броят една по една 35 000 жълтици, а на другата страна хората на Сюлейман слагат златото в сандъците.

Това са първите пари, които Ибн Сауд получава (и то не за петрол, а за правото да се търси петрол). Американците основават акционерно дружество, в което решителна роля играе „СОКАЛ“ и чрез него Рокфелеровата империя. След неколkokратно променяне на името накрая се спират на името Арабско-американска петролна компания. (Съкратено на английски: „АРАМКО“.) Оттогава тези шест букви навлизат в историята на световната икономика и на международната петролна борба.

През първите години отначало не се случва нищо. В подножието на един хълм американците създават първия петролен град Джебел Дахран, защото техните геолози смятат, че най-вероятно е на това място да има петрол. Но до края на 1937 г. не откриват нищо и изследователите почти са склонни да прекъснат работата.

Тогава в хода на събитията се намесва случайността – или по-точно онази необходимост, която понякога се появява под маската на случайността. Американските сондъори на петрол приемат като странична услуга да изградят артезиански кладенци на няколко места в бедната на вода страна. През декември 1938 г. Ибн Сауд ги моли да построят няколко кладенеца и в околността на Риад. Американските инженери пристигат – и двама от тях от любопитство посещават един естествен кладенец, който бедуните познават под името „Аин Хит“. Това е кладенецът, с чиято вода преди 37 години Ибн Сауд и четиридесетте му бойци за последен път поят камилите си, преди да се прехвърлят през стената, заграждаща града.

Кладенецът „Аин Хит“ е естествено образуване: не е известно кога се е образувал, появява се на бял свят при срутване на тавана на една подземна пещера, изпълнена с вода, в резултат на ерозията и естественото движение на земята. Кладенецът всъщност е естествен кратер, дълбок 30 метра, на дъното на който блести водното огледало. От страна на кратера издълбават стъпала, за да могат камилите да слизат до водата по полегатата серпантина. Двамата инженери от любопитство влизат в

кратера, за да опитат водата, която от векове ползват поклонниците в пустинята. С широко отворени очи те оглеждат наоколо в дълбочината на кратера и веднага забравят водата. Пръстенът около водното огледало е образуван от същите скали, под каквито година преди това на Бахрейнския остров инженерите на „СОКАЛ“ намират петрол.

Геолозите веднага правят извод, че щом като в околностите на Риад на 30 метра под земята се крият същият вид скали, както на Бахрейнския остров – петролът не може да е далече.

От този момент започват с нов замах да търсят и броят на сондажните кули се увеличава и в околността на Джебел Дахран.

През март 1938 г. изпод земята потича първият петрол в Саудитска Арабия, а през май 1939 г. край бреговете на страната се появява първият петролен танкер.

Четири месеца по-късно обаче започва Втората световна война. Положението на международния петролен пазар се променя и нито един американски танкер не може да рискува в дългия и опасен път до Персийския залив. За златния дъжд все още трябва да се чака.

В дървените сандъци на Сюлейман златото отново се свършва. Петролът още не носи пари, а и поклонниците изчезват през войната. По върховете на американската власт обаче вече предугаждат, че през годините след войната пясъчната пустиня може да се превърне в чисто злато. В началото на войната президентът Рузвелт в официално писмо съобщава на тогавашния си външен министър: „Заявявам, че от гледище на националната сигурност на Съединените щати защитата на Саудитска Арабия е жизнено важен въпрос.“ (Този израз звучи точно така, сякаш са го писали 40 години по-късно.)

За интереса на американците говори и поканата, отправена в края на войната от президента Рузвелт към Ибн Сауд, който дотогава не е напускал територията на Арабския полуостров. Когато Чърчил научава за това, той преценява, че не бива да изостане от американските си конкуренти, и спешно заявява, че и той кани Ибн Сауд.

(Характерно е обаче, че до последния ден на конференцията в Ялта Рузвелт пази в тайна от Чърчил проектирания разговор с Ибн Сауд.) Американският разрушител „Мърфи“ закарва краля до „Голямото горчиво езеро“ в средата на Суецкия канал, където Рузвелт го очаква на един крайцер. На палубата на „Мърфи“ опъват шатрата на владетеля. За най-голяма изненада на капитана на кораба докарват 48 живи овце и изграждат специален резервоар за вода, защото Ибн Сауд пие вода само от извора в Мека. Срещата, може да се каже, е сполучлива, поне от

гледисще на американската петролна политика. Като прощален подарък парализираният Рузвелт подарява една от резервните си инвалидни колелчки на бързо остаряващия и вече трудно движещ се саудитски владетел. (Колелката се оказва малка за едрото тяло на Сауд и затова той никога не я използва, но до смъртта му я държат на малък подиум в отделна стая в риадския кралски дворец.)

Скоро след това Чърчил също се среща с владетеля, но те взаимно се ненавиждат. Причината е, че Чърчил постоянно пуши пурата си в присъствието на краля и консумира голямо количество коняк, като не се съобразява, че ухабитските предписания строго забраняват това. (Рузвелт, въпреки че е страстен пушач, по време на преговорите не запалва нито една цигара.)

При срещата с Чърчил се случва неприятност и с подаръците. Британският министър-председател подарява на Ибн Сауд кутия с парфюми, която струва едва сто фута. А Ибн Сауд му отговаря със саби, обсипани със скъпоценности, с необработени диаманти и с истински перли. Изпаднал в неудобно положение, Чърчил заявява, че неговият подарък е само „аванс“ и скоро с някой английски кораб ще изпратят великолепна кола „Ролс-Ройс“ на Ибн Сауд.

След срещите – по-скоро парадни, отколкото с действителна политическа стойност, Ибн Сауд се връща във все още бедната си страна. Една година по-късно обаче, когато започват доставките на петрол, в сандъците на Сюлейман се изливат десет милиона долара – все още в злато. Пет години след свършването на войната, в 1950 г., Ибн Сауд вече получава 250 милиона долара годишно, а през 1953 г. – в годината на смъртта му – близо 300 милиона. Тези пари все още влизат в сандъците на Сюлейман, защото страната е собственост на Ибн Сауд и възнаграждението, плащано от АРАМКО, е част от неговото лично имущество. Саудитска Арабия продължава да няма банкова система. „Златният поток“ не може да се използва за никаква стопанска цел. Сюлейман може да направи само едно и той го прави. Нарезда на придворните майстори да изработят още добре обковани с желязо каси за събиране на златните пари.

Привидно с това историята би могла да свърши. Така фамилията на Сауд се издигна в редиците на свръхбогатите и ако се погледне същността на работата, и днес не се върши нищо друго освен това, че Саудитска Арабия получава пари за петрола и огромна част от тези пари (макар че точно не може да се установи колко) се излива в касите на саудитския владетел и на шейховете.

През изминалите години, повече от четвърт век от смъртта на Ибн Сауд, историята на саудитската фамилия обаче толкова много се преплита с петролната политика и с маневрите на световната власт, че не може да приключи с пълните със злато сандъци на Сюлейман.

Преди всичко трябва да се изяснят семейните отношения.

Ибн Сауд има 300 жени, седемнадесет от които се смятат за съпруги. От седемнадесетте пет имат правото на „първа съпруга“ и тези пет жени раждат дванадесет момчета. (Останалите дванадесет жени му раждат още двадесет и три момчета.) В момента – като се вземат предвид всички династични клонове – саудитската кралска фамилия има повече от 4000 мъже. Жените не се броят.

Тези 4000 шейхове на практика държат в ръцете си стопанския и политическия живот на страната. Един френски дипломат пише: „Саудитската кралска фамилия е нещо като дирекционен съвет на един огромен тръст.“ Когато Ибн Сауд умира, синът на първата му жена – който също се казва Сауд – привидно без каквато и да било вътрешна борба и трудност се възкачва на престола. Законен престолонаследник става първият син на втората му жена, Фейсал. Двамата мъже по способност и поведение коренно се различават един от друг. В сянката на баща си Сауд трябва да чака дълго, за да вземе трона. Вече е над 50-годишен, когато става крал. На практика не прави нищо друго, освен несъзнателно да пръска парите. Поддържа огромен харем, има 5000 слуги, строи фантастични и крещящо безвкусни дворци. За десет години пропилява един милиард и половина долара.

Това необуздано пилеене въпреки огромните приходи от петрола довежда страната до ръба на стопанската катастрофа. Фейсал, който вече разбира значението на саудитското петролно съкровище, изпраща синовете си в английски и американски университети и познава до известна степен дейността на международната банкова система. Той организира бунта на една ръководна група шейхове. Предлагат на Сауд да абдикира, а по-късно се задоволяват с това – да запази формално кралската си титла, но да отстъпи на Фейсал действителното ръководство на държавните дела (което означава и фамилените дела). По-късно Сауд от кралския трон организира заговор за завземане отново на властта, но мнозинството от фамилията застава срещу него. По нареждане на Фейсал най-висшият религиозен съвет в страната, „съветът на улемите“, лишава Сауд и от короната. Фейсал става владетел. Сауд заминава за Египет, където умира в пълно изгнание през 1969 година.

Фейсал управлява до 1975 година. Тогава един от шейховете на

страничния клон на фамилията го убива с няколко изстрела. Скоро след това екзекутират шейха публично на главния площад на Риад. Няколко часа по-късно се събират на заседание петимата най-важни шейхове (в Саудитска Арабия ги наричат Вътрешните петима), за да вземат решение за попълването на престола. Членове на Вътрешните петима са двамата сина на третата жена на Ибн Сауд, Мохамед и Халед, двамата най-възрастни сина на четвъртата жена, Фахд и Султан, както и синът на петата жена, Абдалах. На заседанието Мохамед заявява, че както дотогава, и в бъдеще желае да се занимава с търговски работи и не иска да вземе пряко участие във властта. Така следващият син на третата жена, Халед, с разклатено здраве, се възкачва на престола през 1975 година. А за престолонаследник издигат най-възрастния син на четвъртата жена, Фахд. Така смяната на властта по върховете на фамилията протича сравнително гладко и Вътрешните петима оттогава играят решаваща роля в живота на страната.

До крал Халед застава най-възрастният син Мохамед с авторитета и опита си на делови човек. Фахд, следващият набелязан за крал, е със силна воля, целенасочен и властолюбив, който зад болнавия Халед представлява действителната власт. Шейх Султан, по-малкият брат на Фахд, става военен министър и главнокомандуващ армията, а синът на петата жена, Абдалах, осъществява задачите на вътрешната сигурност и е главнокомандуващ националната гвардия, съперница на армията.

Спокойствието вътре във фамилията обаче е само привидно.

Според имената на майките си синовете на Ибн Сауд се разделят на кланове, на племенни властни групи и съставът на Вътрешните петима отразява временното споразумение между синовете на третата, четвъртата и петата жена. Но от синовете на третата жена, Йилуви, след смъртта на Халед ще остане само Мохамед и така неизбежно властта ще премине в ръцете на синовете на четвъртата жена, Судеири. Тези синове и сега са известни под името „седемте Судеири“ и следващият крал ще бъде най-възрастният Судеири, сегашният престолонаследник Фахд. Успоредно с втория Судеири, Султан, от седемте братя само двама се занимават с деловите работи на клана. Другите още отсега заемат ръководни постове. Найиф е министър на вътрешните работи, Ахмед е заместник-министър на вътрешните работи, а Салман е губернатор на град Риад. Още по времето на Халед властта е съсредоточена в ръцете на „седемте Судеири“ в лицето на Фахд, както и в ръководството на военното и вътрешното министерство.

В началото на осемдесетте години се поставя въпросът, какво ще

кажат за това синовете на Фейсал, внуците на втората жена на Ибн Сауд. Този клан по името на жената получава името Ал Шейк. Няколко от внуците са били областни губернатори, Сауд министър на вътрешните работи. Абдел Рахман е командир на моторизираните войски, Бандар е началник-щаба на въздушните войски, а Турки е ръководител на тайната служба на страната.

При такива семейни предпоставки политическите „гадатели по летенето на птиците“ очакват към средата на осемдесетте години в най-богатата на земното кълбо фамилия борбата за власт между клановете Судеири и Ал Шейк да реши по-нататъшното развитие.

В края на 1979 г., когато вече започват да се появяват първите признаници на борбата за власт, в живота на Саудитска Арабия се случва небивало събитие. Завземането на голямата джамия в Мека хвърля в опасност за живота цялата династия и борещите се кланове са принудени за известно време да оставят на заден план противоречията си.

Вероятно причината за странното завземане на голямата джамия в Мека и на още по-странния шум светът никога няма да узнае напълно. Поради обясними причини шейховете ще останат неми, а главите на заловените нападатели (разбира се, без публичен процес) секирата на палача вече отрязва.

Мястото на събитията само по себе си е също легендарно. Голямата джамия в Мека от векове е един от свещените центрове за мохамеданите в света. В дво-ра на джамията има една четириъгълна сграда с плосък покрив, в който се съхранява, обхванат в сребърна фуния, свещеният камък Каабе. Тежка черна покривка, избродирана с цитати от корана, покрива светилището Каабе. Масово поклонниците посещават джамията преди всичко от започването на Хиджра, мо-хамеданската нова година. (Тази дума означава изтегляне, преместване. През 622 г. на този ден пророк Мохамед тръгва с привържениците си от Мека за Медина.)

Огромен лабиринт от джамии обгръща двора, в средата на който се намира Каабе. През 1968 г. обновяват напълно редиците от колони и галериите. През 1979 г. в тази свещена джамия в деня на Хиджра нахлува група нападатели, личността на които и до днес не е установена. Те се справили лесно с пазачите, които поради строгата забрана, валидна за голямата джамия, не носят оръжие и са могли да се отбраняват само с дълги сопи срещу нападателите, въоръжени с автомати. Нападателите вземат заложници, между които членове на семействата на Яманския шейх, на министъра на петролната промишленост. Фамилията Сауд – което е равнозначно на ръководството на държавата – веднага обявява

нападателите за еретици.

Това се налага, за да могат войските на шейх Султан и хората на националната гвардия на шейх Абдалах да използват оръжие между свещените стени. Първите съобщения, които, разбира се, преминават през филтъра на саудитската цензура, говорят, че еретиците, заели голямата джамия, искат техният водач да бъде признат за Махди, тоест за месия.

Въпреки строгата цензура новините бързо се разнасят, което показва, че шурмуването на голямата джамия не е дело на еретици и религиозни фанатици, а е действие със силно политически характер. Битката продължава две седмици, докато войниците на Султан и Абдалах успеят да освободят голямата джамия. Това вече говори, че окупираните прекалено добре владеят оръжието, за да могат да бъдат обявени само за религиозни фанатици. Появява се като свидетел един марокански поклонник, който разказва, че под свещените стени въоръжените окупатори произнасят речи срещу робството на саудитското население и бичуват грабителството и деспотизма на фамилията Сауд.

За това свидетелствува и фактът, че след освобождаването на джамията министърът на вътрешните работи шейх Найиф, един от седемте Судаеири, съобщава, че в Саудитска Арабия се изпълнява най-масовата екзекуция. В осем града ликвидират 63 души. Извършват и няколко персонални промени в ръководството на армията и силите на сигурността, а така също сменят и губернатора на град Мека. И това показва, че става дума за въстание против военно-политическото господство на фамилията, а не за месиянство.

По-късно се узнава, че окупаторите са искали да вземат като заложник самия крал Халед, главата на династията, който в деня на нападението е възнамерявал да посети свещения камък Каабе. На няколко пъти опериран от сърце, Халед се чувствава зле през съдбоносния ден и затова не се явява в джамията. Накрая въпреки строгата цензура светът узнава, че едновременно със завземането на голямата джамия в Мека е направен опит за въстание в Медина, близо до гроба на пророка Мохамед, и в град Рас Тамура, който е най-голямото петролно пристанище в страната.

Достоверността на официалния вариант за еретиците и очакващите Махди е напълно опровергана от френското съобщение, че специални, антитерористични отряди на парижката жандармерия са пристигнали в Мека с военен самолет, за да помогнат на саудитското разузнаване да ликвидира добре организираните въстаници. След това фамилията Сауд вече напразно повтаря варианта за безумния шурм на религиозните

фанатици. Светът и в него онези сили, продоволствието с петрол на които зависи от Саудитска Арабия и от фамилията Сауд, стояща начело на свръхбогатите на земното кълбо, от този момент са принудени да се съобразяват с евентуалното събаряне на властта на фамилията.

През последната четвърт на века бурната история на фамилията е следната: от огъналите се, препълнени със злато сандъци на финансовия министър Сюлейман, през борбата на състезаващите се помежду си фамилни кланове до изтрезняването след завземането на голямата джамия в ръцете на фамилията Сауд се изля такъв поток изумително богатство, каквото не познава историята на нито една милиардерска фамилия.

През последните години от господството на Ибн Сауд – предшествуващо засилващите се искания за национализиране в другите петролни държави – АРАМКО се съгласява да увеличи участието на краля. Оттогава Ибн Сауд получава 50 на сто от дохода от петрола. (Изразено на търговски език, оттогава и за Саудитска Арабия се прилага принципът по равно.) Скоро след това е измислен и така нареченият данъчен „скок“, който историята на петролната промишленост познава под името „златен трик“. Една част от преведените суми на краля се осчетоводяват като данък, платен на Саудитската държава. Понеже според американските данъчни закони един доход може да се обложи с данък само веднъж – тази сума АРАМКО приспада от сумата на данъка, който плаща на Съединените щати. С това изваждат 50 милиона долара годишно от джоба на финансовото министерство и ги поставят в джоба на фамилията Сауд – без тази маневра да струва нито стотинка на петролната компания. Всичко това обаче е само дребна хитрост. А въпросната сума се смята за дребна в сравнение с това, което се проследява през седемдесетте години и особено последвалата след блискоизточната война голяма петролна криза през 1973 година. Джим Ейкинс, смятан за „най-гениален“ специалист по петрола в американското външно министерство, който по-късно става посланик на своята страна в Саудитска Арабия, в една статия, станала прочута през пролетта на 1973 г., рисува застрашителна картина за бъдещето на снабдяването с петрол. Той пише: водещите промишлени капиталистически страни ще имат нужда от все повече петрол, от време на време петролът ще се смята за дефицитна стока и „ако не внимават“, през средата на 1980 г. цената на петрола може да стигне и до 5 долара за варел. В действителност предсказването на Ейкинс се оказва много бледо. През средата на 1980 г. цената на саудитския петрол стигна 30 долара на варел.

Когато Джим Ейкинс говори за петдоларова цена на петрола, в

прочутата си статия я формулира така: „От времето на краля, станал крез, светът не е видял още такъв поток от злато, какъвто ще потече към Саудитското съкровище.“

През средата на 1980 г. петролът струва точно шест пъти, колкото смята Ейкинс в мрачните си предвиждания. Саудитите стават шест пъти по-големи крезове. Навярно нито те, нито изчислителните машини на големите американски, английски и швейцарски банки, които стопанисват имуществото им, могат да определят неговите размери.

Но от завземането на голямата джамия в Мека светът узна, че това огромно имущество е изградено върху пясъчна основа – в действителен и в символичен смисъл на думата.

Осемдесет години след легендарния шурм на Ибн Сауд и неговите четиридесет бойци в пустинята потомците му вече трябва да се съобразяват с това, че докато избухне битката за власт между клановете – седемте Судеири, внуците на Ал Шейк и Вътрешните петима, споровете ще се водят не за държавната власт, изродила се във фамилна власт, а за разпределяне на безбройните милиарди, скрити в бронираните подземия на чуждестранните банки.

АГА ХАН – ПРОРОК НА КАНТАРА

Властелин без държава.
История на династията.
Малко политика. Четвъртият.

След „големите акули“ едва ли не освежаващо действа историята на едно съкровище, която се простира през столетия и обществени системи, съкровище, което не е трябвало да бъде набавяно. Защото е била дадено.

През един октомврийски ден на 1957 г. в Дар ес Салам, столицата на Танганайка (днешна Танзания), на врата на един деветнадесетгодишен младеж е закачено огърлие, полагащо се на „всевластния висш свещеник“ – Казар Имам. Младежът е завършил Харвардския университет и до този момент негова сфера на дейност е светът на големите западни крайбрежни курорти, казината, конюшните за състезателни коне и пробивните млади филмови звезди. Огърлието е правено от чисто злато, тежи почти три килограма и е изковано от четиридесет и девет пластини.

Броят на пластините не е случаен: той означава, че новият „всевластел висш свещеник“ е четиридесет и деветият, който заема този пост от времето, когато преди 1200 години е била основана исмаилтянската секта – една от сектите на мохамеданската религия.

От средата на XIX в. водачите на тази секта носят името и сана Ага Хан. Младежът, който между другото се нарича Карим, е четвъртият поред. Така че неговото официално име е Ага Хан IV.

Този сан има значителна тежест – и в преносния смисъл, и измерен на кантара. Предполага се, че днес членовете на исмаилтянската секта са около двадесет милиона. Живеят в разпръснати общества, между които това в Танзания – „коронното общество“ – дори не е най-голямото. Истинският център на сектата са Индия, Пакистан и Иран. Двадесетте милиона исмаилтянци считат вечния Ага Хан не само за свой висш духовен глава, но и за главен уредник на своите политически и преди всичко икономически интереси. Това означава, че той е абсолютен властелин, но без единна империя. Неговото владение – това са разпръснатите общности от Уганда и Танзания през Близкия изток, чак до Индия и Пакистан.

Същевременно този сан издига притежателя му сред най-богатите в

света. Поне една четвърт от двадесетте милиона членове на сектата са извънредно богати търговци, които обхващат в мрежата на деловите си връзки не само черния континент и Азия, но и Европа. Аристокрацията на двадесетмилионната общност от столетия има „симпатичния“ навик през няколко години да измерва теглото на вечния имам на огромна везна, като другото блюдо се е пълнело със злато, платина или скъпоценни камъни, докато везната се уравни. Статистика за най-старите измервания няма. Но през 1946 г., когато за първи път след Втората световна война е претеглен дядото на настоящия Ага Хан (и негов предшественик), възрастният господин е тежал 95 килограма, което навремето е означавало злато на стойност два и половина милиона долара. На следващото измерване, през 1950 г., в блюдото са поставени диаманти, чиято стойност е неизмерима и до днес.

Ага Хан III обаче е бил достатъчно мъдър и трезво мислещ, за да почувства в търсеция нови пътища „трети свят“ едва ли не провокираната остарялост на церемонията. Така че по същото време, когато прибира деветдесет и пет килограма скъпоценни камъни, той заявява, че това е последното такова измерване. И наистина: след нови четири години (а и до днес) в Карачи се провежда само символично претегляне.

Разбира се, великодушното не се отразява особено тежко на Ага Хан III. След последното действително измерване неговото лично богатство се преценява на 600 милиона английски фунта, което тогава, през 1950 г., прави около два милиарда долара.

Противно на богатството на големите капиталистически магнати, тук не може точно да се установи деловата структура на състоянието, тъй като става дума за строго фамилно имущество, върху което абсолютна власт има главата на семейството – властващият Ага Хан. Видимата част на богатството не е особено внушителна: няколко фабрики за преработка на индийски коноп в Индия и Пакистан, а в Европа – най-ценната мрежа от конюшни за състезателни коне и конеразвъдници. (Седем развъдника в Ирландия, пет във Франция и 300 чистокръвни коня, всеки от които струва цяло състояние.) Най-новото предприятие е курортният комплекс, наречен „Коста Есмералда“ – на остров Сардиния. Тук семейството закупува огромни недвижими имоти на морския бряг и разработва може би най-затворения в света и, разбира се, най-скъп курорт.

Всичко това обаче само по себе си още не може да обясни дохода, който преди двадесет години възлиза на милион и половина тогавашни долара. Според специалистите решаваща част от богатството е

разположено в дискретните трезори на швейцарски банки под формата на ценни книжа. Това е истинският източник на състоянието, но, разбира се, не е известно за колко ценни книжа и за акциите на какви предприятия става дума.

Като се пренебрегват скромните делови инициативи, излиза, че всъщност историята е дала в ръцете на тази фамилия това невъобразимо богатство...

Тя започва някъде в средата на IX в., когато се образува исмаилтянската секта. Първоначално тя е проповядвала, че пророк Мохамед, син на Исмаил, скоро ще се върне на земята като месия под името Махди. Според водачите на сектата тяхното родословно дърво започва чак от Мохамед, от чиято дъщеря Фатима и съпругът ѝ Али исмаилтяните водят своето потекло. В течение на вековете сектата многократно се е деляла на воюващи помежду си групи според това, кой лагер е отричал претенциите за произход на останалите. По времето на завземането на сегашните унгарски земи от маджарите водачите на сектата, които по едно време са се наричали „фатимиди“, по името на дъщеря на Мохамед, са господствували и над Египет.

Тук двеста години по-късно тяхната власт е била унищожена от Саладин. По същото време друго крило е властвувало над големи области в Персия и Сирия и според хрониките неговите водачи са били първите консуматори на наркотици и хашиш. За запазване на своята власт те избирали много прост метод: избивали противниците си с помощта на извънредно добре организирана голяма терористична организация. (Струва си да се отбележи, че според „Енциклопедия Британика“ формата на думата „убиец“, която се среща в доста европейски езици, произлиза от „асасин“, което означава „човек, който яде хашиш“.)

Властта на употребяващите хашиш в Сирия била ликвидирана от турците, а в Персия – от монголците. През XVI в. водачите на сирийското крило се прехвърлят в Индия, а около 1840 г. там отиват имамите на персийското крило. От този момент Индия (поточно тогавашната Британска Индия, обхващаща и днешните Пакистан и Бангладеш) станала главна опорна база на сектата. Първият Ага Хан, който провежда миграцията, получава титлата си от тогавашния шах на Персия. Неговият син, вторият, който носи това име, живее малко. В по-ново време Ага Хан (третият поред) е неговият внук, който носи титлата в продължение на седем десетилетия, от 1888 до 1957 година. Дъждът от злато и скъпоценни камъни, който става почти неизчерпаем източник на легендарно и може би неизмеримо богатство, се сипе в неговите ръце в продължение

на седемдесет години.

Благодарение на клюките светът познава Ага Хан III преди всичко като собственик на конюшни за състезателни коне, набоб и любител на красиви жени. И наистина възрастният господин присъства навсякъде, където се състезават коне, от Ривиерата до Флорида и Калифорния, където се върти рулетка и се лее шампанско. А по тези места не липсват и красиви момичета. Ага Хан обожава жените, а като се има предвид материалното му състояние, не е имал големи проблеми в тази област.

Негова първа съпруга е една персийска принцеса, с която се развежда рано. Жени се втори път за една от херцогините на нощта – танцорката от Монте Карло Терез Малияно, която тогава (преди Първата световна война) е смятана за „най-красивата жена на Ривиерата“. Когато през 1926 г. втората му съпруга умира, мултимилонерът взема една девойка на име Андре Карлон, която по-рано е продавала шоколад и бонбони в най-добрите заведения на френския бряг.

И накрая, за четвърти път, той се оженва за кралицата на красотата във Франция, по-младата с двадесет и осем години Ивет Лабрюс, която до смъртта му остава негова вярна спътница в живота. Когато през 1957 г. Ага Хан умира в Египет, за него построяват мавзолей в един очарователен палмов парк край горното течение на Нил. Близко до него съпругата построява за „бегума“ вила, също от мрамор. Оттогава някогашната кралица на красотата веднъж годишно отива до Нил, останалото си време прекарва в своя дворец на Ривиерата.

Всичко това обаче е само повърхност, която клюкарските издания следят старателно, а главните герои (Ага Хан и английското правителство) не правят нищо, за да променят картината. Те имат важни причини за това. Защото Ага Хан III е едно от главните средства за поддържане на английското господство в Британска Индия, като ефективно се използва сепаратизмът на общностите на хинду и мохамеданите.

Още през 1906 г. Ага Хан представя на вицекраля на Англия лорд Минто делегация от мохамедански първенци, която иска обособени изборни права за мохамеданското население на Британска Индия. В действителност това искане е внушено от англичаните и слага началото на тактиката на разцепление, която по-късно довежда до създаването на Пакистан и до цяла поредица от кървави бани и войни.

И през Втората световна война Ага Хан изиграва сериозна роля за защита на интересите на Англия, като призовава исмаилтянските общности в територията на английската империя (и дори извън нея) да бъдат лоялни към нея. Много от тези общности населяват извънредно

невралгични и ценни от политическа и стратегическа гледна точка области в държави от Африка и Близкия изток. По такъв начин поведението на Ага Хан е от огромно значение за Англия.

Тази традиция е продължена от Али Хан, сина на Ага Хан. И него светът познава като крал на „плейбоите“. Първата съпруга на Али Хан е знатна англичанка – дъщеря на лорд Чарстън, който между другото има роднински връзки и с династията на бирения фабрикант Гинес. (От този брак се ражда Карим, сегашният Ага Хан.)

Но истинската сензация идва, когато през 1949 г. Али Хан взема за своя съпруга Рита Хейуърт, американска киноартистка, която е на върха на славата си. От този момент фоторепортьорите на големите западни списания непрекъснато са по петите им. (Има какво да се снима. Бракът просъществува четири години, изпълнен с бурни разпри и примирия, от Холивуд до френската Ривиера.) След развода Али Хан продължава да води живот, достоен за славата му. Така и умира: след една прекарана в развлечение нощ той се блъска с колата си в едно дърво в парижкия Булонски лес.

Както при баща му, и при него под повърхността могат да се открият белезите на политическа дейност. С промяната на времето те добиват друга форма. По време на Втората световна война Али Хан е един от шефовете в мрежата на „Интелиджънс Сървис“ в Ерусалим, а неговата главна задача – „работата сред арабите“. След десанта във Франция играе ролята на свързка между английските и американските секретни служби. (Наред с това той не забравя фамилните си задължения. Освобождава от „нацистки плен“ онези расови коне, които през войната по указание на Гьоринг са изнесени от френските конюшни и са притежание на неговото семейство.) След Втората световна война за известно време Али Хан е ръководител на пакистанската делегация в ООН.

Карим, Ага Хан IV, далеч не е толкова колоритна личност. Когато завещанието на неговия дядо е прочетено, фактът, че старият господин е обявил за свой наследник него, като прескача сина си, предизвиква всеобща изненада. В очите на света той също преди всичко е продължител на старите традиции – три месеца от годината (сезона на конния спорт) прекарва в парижкия си дворец, а през останалите разделя вниманието, си между едромашабната сделка с парцелите в Сардиния и няколко не особено съществени посланически функции в ООН, с които обикновено урежда своите пакистански, английски и американски фамилно-политически контакти.

Същевременно той остава „вторият най-богат човек в света“ и то

само защото потомците на Фатима в продължение на много десетилетия през определен период „са го измервали и са го намирали за тежък“.

ДАСО – АЙСБЕРГЪТ

Богатство – с провали.
 В пустинята на Дьо Гол.
 Смъртта е забранена.
 Секретите на проектирането.
 Сделката на века.
 Изчезналият счетоводител.
 „Кой сте вие, мосю Дасо?“

Когато през 1970 г. по всяка вероятност най-богатият, но във всеки случай най-влиятелният промишлен магнат във Франция се решава да отговори на този въпрос, той е на седемдесет и осем години. Но неговата книжка „Талисманът“, очаквана с голямо нетърпение, разочарова читателите. Верен на наименованията на своите машини – „Мистер“ и „Мираж“, той се въздържа да повдигне воала, който прикрива неговия живот, зараждането на състоянието му, връзките му с политическите и военните среди. Парижкият „Експрес“ тогава със сарказъм отбелязва: „В своята книга Дасо съчинява коледни приказки за малки деца. Според извода от неговото произведение човек трябва да се учи добре, много да работи, да бъде честен и издръжлив. А ако той намери за талисман и една четирилистна детелина, никога нищо не може да му попречи да бъде най-богатият човек във Франция.“

За това, разбира се, трябва много повече от една детелина с четири листенца, но не може да се отрече, че талант и инициатива безусловно са нужни. Дасо изминава сложен и много пъти авантюристичен път, докато постигне, по думите на един от подпредседателите на Френския парламент: „неговата приемна да бъде най-важната в цяла Франция“. И трябва да се случат много неща, за да може тогавашният министър на транспорта, бивш генерален директор на притежаваната от Дасо Парижка търговска банка, Албен Шаландон, да каже: „Според мен мосю Дасо е най-богатият човек във Франция, а може би и в цяла Европа. Но този човек е айсберг. Онова, което се вижда над водата, е само малка част от цялото.“ Но и онова, „което се вижда над водата“, съвсем не е малко.

Марсел Дасо, истинското име на когото е Марсел Блок, потомък на талантливо семейство, е роден в едно от дребнобуржоазните преградни на Париж. Баща му е лекар. Неговият по-голям брат Дариус Пол Блок е питомец на известната Политехника, където се възпитават най-добрите

френски цивилни и военни инженери, по-късно генерал и член на Френската академия. Братовчед му Дариус Милот е един от най-големите френски композитори за времето си.

Конструкторският талант на младия Марсел се проявява рано. На тринадесетгодишна възраст той вече печели награда с един свой чертеж. А през 1909 г., годината, когато Блерио прелита Ламанша, той проектира нов вид въздушно витло. Седемнадесетгодишният конструктор го прави със собствени средства за 150 франка при един дърводелски чирак. По това време той посещава първата година от курса на създадено то Висше училище по авионавтика.

Когато избухва Първата световна война, ръководството на създаващите се френски въздушни сили забелязва витлото на младия конструктор и с това бъдещият диктатор на френската самолетна промишленост вече записва името си в голямата книга на въздушните войни. Правителството възлага изработката на витлата на фабриканта за мебели Менкле, шеф на чирака, изработил прототипа. Не след дълго от тази фабрика излиза една четвърт от френското производство на витла. С тази фабрика след войната е свързана и съпругата на младия Марсел Блок: това е дъщерята на мебелния фабрикант, госпожица Менкле.

По време на Първата световна война героят на нашия разказ проектира първия френски изстребител със самостоятелна конструкция – машината „СЕА-4“. Когато войната свършва, има поръчка за хиляда самолета.

Но Марсел Блок остава и в бъдеще най-способният авиоконструктор. Вярно е, че в началото на тридесетте години се хвърля с цялата си енергия в дейността на мебелната фабрика на своя тъст, но през 1935 г. той вече конструира изстребителя-бомбардировач „Блок-299“. Това би трябвало да бъде „ключовата машина“ на въздушните сили на Франция, които се нуждаят от подсилване срещу фашистка Германия. Но конструкцията се оказва несполучлива. Много бомбардировачи падат, а пилотите наричат самолета „летящ ковчег“. В средите на френските специалисти и до днес се спори по делото „Блок-299“. Самият милиардер казва, че причина за катастрофите е двигателят, произвеждан от фирмата „Гном-Рон“.

Все пак в средата на тридесетте години Марсел Блок е между най-състоятелните хора във Франция и е смятан за баща на френското самолетостроене. Когато преди няколко години журналисти разпитват висш чиновник от френското Министерство на въздухоплаването за тайната на тези ранни успехи, той с усмивка отговаря следното: „Тайната на

успеха беше, че Дасо знаеше по-рано от всички други от каква точно машина се нуждае генералният щаб. Никога няма да разберем дали той е знаел това инстинктивно, или е вмъкнал там свои хора. Във всеки случай, в момента, когато се правеше договор, той имаше, общо взето, преднина от шест месеца в сравнение с другите конструктори. Използваше най-добрите инженери-проектанти и не случайно още тогава предлагаше на влиятелни щабни офицери в оставка важни постове в своите заводи.“

Това определение заслужава да бъде цитирано, защото показва един от ключовете за приказния успех на Дасо, преминал през всички исторически и делови бури.

Междувременно обаче има и малки несполуки: през 1937 г. например френското правителство на Народния фронт национализира част от заводите на Блок. Неговият делови нюх не го изоставя и тогава. От сумата на обезщетението той купува акции на „Дженеръл Мотърс“ и до ден днешен е един от най-крупните чуждестранни акционери на американската фирма-гигант...

Когато войната обхваща Франция, а сетне върху нея пада сянката на поражението, фашистите незабавно залавят първия авиоконструктор на страната и го откарват в Бухенвалд. Небезинтересен факт от неговия жизнен път е, че дължи живота си на комуниста Марсел Пол, който го скрива от хитлеристите в болницата на лагера, и те, в неразборията, напразно търсят взетия като заложник фабрикант. (По-късно Марсел Пол става министър на промишлеността в първото правителство на Дьо Гол.)

Когато се връща от концентрационния лагер, Марсел Блок приема името Дасо. Първото правителство на Дьо Гол (в него постът министър па въздухоплаването, в лицето на Марсел Тийон, е зает от комунист) не връща заводите на бившия собственик. Но то изразява признанието си към неговите извънредни способности, като го назначава за генерален директор на тогавашния държавен самолетостроителен завод (SNCASO). Дасо не се задоволява с това. Една след друга основава четири самолетостроителни фирми, които по-късно се обединяват в „Женерал аеронастик Марсел Дасо“.

Годините на „студената война“ предлагат големи възможности на Дасо, който разбира: за пълното им използване трябва да се хвърли в политическия живот. През 1951 г. като член на голистката партия става депутат в Националното събрание, а веднага след това – член на военно-въздушната комисия към парламента. По този повод един от

подпредседателите на Националното събрание казва: „В действителност Дасо не е политик. Той стана депутат и се включи в борбите на политическата арена само за да намира по-лесно връзки с полезните за него в делово отношение министри.“ Във всеки случай факт е, че Дасо остава голист и след временното оттегляне на генерала през 1947 година. През този период, който привържениците на Дьо Гол наричат „преход през пустинята“, той докрай поддържа връзки с усамотилия се в провинцията бъдещ повелител на френската политика.

Междувременно Дасо използва годините на „прехода през пустинята“, за да засили деловите си позиции. Посредством изпитания си метод, разработен през тридесетте години, той включва в своята „върхова фирма“ десетки способни шабни офицери. Например генерал Галоа, теоретикът на френската „ядрена ударна сила“, става търговски директор на дружествата Дасо, а генерал Левек насочва дейността на проектантските предприятия. Разширява се и самата империя. Наред с пакета акции на „Дженеръл Мотърс“ производителят на самолети има значителни интереси и в „Ройъл Дъч Шел“. Парижката търговска банка, която е в негови ръце, се разраства в шестата по големина банка във Франция, а интересите му обхващат целия икономически живот на страната – от строителството на вили до издаването на вестници.

Вестникарската страна на въпроса заслужава специално внимание, тъй като говори много за самия човек и начина му на живот – а немалоко и за неговите държани в сянка политически връзки.

На пръв поглед „Жур дьо Франс“, списанието на Дасо, е един вид дамско луксозно издание, в което обаче няма място за фотографии на цветнокожи и брадати младежи и главно: в него е забранен всякакъв текст или снимки, свързани със смъртта. Това е единственото списание в света, което не писа и не публикува снимка за убийството на Кенеди. Дасо, който не пие, не пуши и едва се храни (негово любимо ястие са френските кренвирши, които обаче лекарите са му забранили), от време на време се появява в редакцията, за да проконтролира рубриката за гастрономия.

Зад блестящата цветна корица на „Жур дьо Франс“ обаче се крият и по-сериозни връзки от политически характер. Издател на списанието е генерал Гюйен дьо Бенувил. Същевременно той става шеф на пропагандата на цялата търговска мрежа на Дасо. Когато в края на войната с Алжир на власт идва генерал Дьо Гол, един от главните, които извършват подготовката по завземането на властта, е бившият водач на колониалното правителство, Жак Сустел, близък приятел на директора на „Жур

дъо Франс“. Днес вече има много документи и мемоари, които единодушно твърдят: по това време Сустел разполага своя щаб в редакцията на списанието, а за идването на Дьо Гол на власт немалка роля играе неограниченият кредит, който Дасо осигурява за него.

Във връзка с това достоен за криминален роман е епизодът, когато през месец май 1964 г. двама мъже с маски отвличат госпожа Дасо, съпругата на френския крал на авиационната промишленост, прибираща се от тържествена вечеря. Разбира се, тогава алжирската авантюра вече е приключила. Сустел отдавна е в изгнание, а реалистичната политика на Дьо Гол изтласква известната терористична организация ОАС в нелегалност. По време на разследването полицията установява, че отвличането на госпожа Дасо се насочва от Жан-Жак Казанова, гангстер от ОАС, който в „по-добрите“ времена е бил куриер в „Жур дьо Франс“. Може да се предположи, че там не се е занимавал само с разнасянето на писма и ръкописи от редакцията до печатницата...

Известно време за съдбата на мадам Дасо, дъщерята на мебелния фабрикант Менкле, в Париж се носят най-злокобни, ужасяващи вести. Слуховете са, че за живота на госпожа Дасо „тайната армия“ искала да бъдат освободени хвърлените в затвора от Дьо Гол генерали, привърженици на разбунтувалия се Сустел.

Но събитието има по-бърза и по-проста развръзка. Осемнадесет часа след отвличането генерал Бенувил, шефът на „Жур дьо Франс“ заминава за Швейцария, където тогава е главната квартира на гангстерите от ОАС. Двадесет и четири часа по-късно мадам Дасо вече е свободна. Намират я напълно здрава близо до Париж, в запустяла сграда на едно имение.

Във всеки случай този епизод ясно показва, че политическото влияние на Дасо и неговите хора успява да се осъществи и всред най-необузданите антиголист-ки кръгове в момент, когато те желаят вече да унищожат и самия генерал.

Наред с всички нюанси на откъси от детективски романи първостепенен изобилен източник на дейност и власт за Дасо са безспорно неговата едромашабна организаторска способност и конструкторският му талант.

Генерал Галоа, дясната ръка на краля на самолетната промишленост, казва по този повод следното: „Дасо е убеден, че самолет не може да се строи от колектив. Според него самолетът е произведение на изкуството. Трима художници едновременно не могат да нарисуват Мона Лиза. Трябва да има един ръководител, а зад него – един отбор.“ В този

случай няма съмнение кой е водачът. Дасо лично решава най-деликатните въпроси от проектирането на прототипите и същевременно държи в свои ръце контрола над качеството. Негов любим навик е да се появява в петъчните следобеди в „прототипния център“ край Париж, да задържа ръководителите и конструкторите в края на седмицата, за да контролира, оспори или промени проектите им.

Разбира се, този метод е възможен, защото самолетостроителният завод на дружеството „Авион Марсел Дасо“ от империята на Дасо е относително малък в сравнение с големите американски производители. В него са заети „всичко на всичко“ 15 хиляди работници, а проблемите на комплектуването се решават под формата на договорни поръчки към други фирми, преди всичко към „Аероспатиал“, която е в ръцете на държавата. Ключът за проектирането обаче Дасо държи винаги в ръцете си; неговите инженери са така наречените „комплектни хора“; противно на американската практика те не са „специализирани“ и всеки от тях е в състояние да създаде цялостна конструкция на самолет.

Тези методи правят възможни редица технически „пробиви“. Такъв е например изстребителят-бомбардировач „Мираж-3“, който образува гръбнака на голистките френски военновъздушни сили и който през 1967 г. изиграва извънредно важна роля в решаването на „шестдневната война“ между Израел и Египет. (При все това Дасо продава машините си изключително от търговски съображения: в същото време, когато „Мираж“ продължава да играе значителна роля във въоръжението на израелските военновъздушни сили, либийският въздушен флот също се въоръжава със самолети „Мираж“ на Дасо, нещо повече – за Либия, която плаща кавалерски от петролния си доход, кралят на френската авиопрмишленост съоръжава „някъде във Франция“ отделен, старателно охраняван център за обучение на либийски пилоти.)

В производството на военни самолети фирмата на Дасо и до днес се нарежда между най-добрите в техническо отношение. Един от най-сполучливите изстребители-бомбардировачи е „Мираж-6“, който е по-лек, по-бърз и по-евтин от предишните модели. По отношение на „цивилните“ самолети, които играят второстепенна роля в империята на Дасо, начело са малките реактивни машини от типа „Сокол“. Менажерите на големите тръстове ги използват за служебни и лични пътувания, а „Сокол“ вече е завладял повече от тридесет процента от международния пазар.

Разбира се, дейност от такъв мащаб не може да мине без поражения. Такова е например отхвърлянето на „Мираж-5“, модернизирани

вариант на „Мираж-3“, от правителството на САЩ. Според първоначалния замисъл тези машини би трябвало да се произвеждат от американския самолетостроителен тръст „Боинг“ по френски лиценз. Дасо води борба в продължение на осем години, от 1962 до 1970 г., докато накрая претърпява поражение. Вашингтон решава вместо „Мираж-5“ „Боинг“ да произвежда модела на американската компания „Нортроп Ейвисийшън“.

Две години по-късно въпреки пълната подкрепа на френското правителство Дасо губи и една друга битка, която влиза в историята на самолетостроенето и въоръжаването на капиталистическите държави под името „сделката на века“. Става дума страните от НАТО да бъдат снабдени с единен лек изстребител.

Съединените щати предлагат модела „Кобра“ на самолетостроителната компания „Нортроп“, оборудван с бордово въоръжение от самолетния завод на Хауърд Хюс, който по това време вече живее в пълна изолация, в състояние близко до лудост, но има здрави връзки с ЦРУ.

Французите желаят влезият на въоръжение в НАТО лек изстребител да бъде „Мираж-Ф1“, най-новото отроче на фирмата „Дасо“. Това, разбира се, за Дасо би било огромна сделка. В същото време френското правителство, което и до днес води до известна степен самостоятелна политика спрямо Вашингтон, е наясно и с политическата страна на въпроса. Генерал Естоал, един от най-именитите френски специалисти по въздухоплаването, казва: „Всъщност тук става дума дали в Европа ще има истинска самолетна промишленост, или ще паднем в плен на американския пазар?“

Борбата трае дълго и е изпъстрена с многобройни интересни епизоди. В огромен скандал се разраства например историята с писмото, което генерал Стелен – един от подпредседателите на Националното събрание – изпраща до тогавашния президент на републиката Жискард д'Естен. В това писмо се защитава по-зицията, че между френската и американската самолетостроителна промишленост трябва да има взаимодействие: ако НАТО избере френска машина, това би било огромна сделка за фирмата на Дасо – но в същото време ще бъдат прахосани без полза парите на френския данъкоплатец.

Стелен прави нетактична стъпка, като изпраща писмо с подобно съдържание до военните министерства на други четири страни – членки на НАТО (ФРГ, Белгия, Холандия и Италия). Един от офицерите в белгийския щаб е обзет от негодувание по повод на това, че генерал от френската армия и подпредседател на Националното събрание работи

по „делката на века“ против френската самолетостроителна промишленост. Той предава писмото на един парижки всекидневник и скандалът разтърсва цяла Франция. Особено когато става ясно, че подпредседателят на френския парламент генерал Стелен е заемал още една много доходна американска служба: бил е представител на „Хюс Еъркрафт Корпорейшън“ във френската столица.

Генералът трябва да подаде оставка. Прощава се и с подпредседателското кресло в Националното събрание. По такъв начин Дасо успява да отмъсти на противниците си. Но „делката на века“ той губи. Разбира се, не заради генерал Стелен, а просто защото все пак фирмата на Дасо (какъвто и свръхбогаташ да е нейният собственик) не може да съперничи по влияние и сила на големите американски самолетостроителни предприятия.

След това второ поражение върху деловата дейност на Дасо пада нова сянка, свързана с производството на свръхзвуковия самолет „Конкорд“. След извънредно големия технически и финансов успех на конструираната от Дасо „Каравела“ фирмата взема участие в съвместната френско-английска разработка на „Конкорд“. И когато в началото на 1973 г. първоначално американските, а по-късно и останалите клиенти отказват поръчките си за прекалено скъпия самолет, това засяга и гордостта на Дасо. Но само гордостта му. Защото главната финансова тежест на „Конкорд“ бе паднала върху гърба на френското и английското правителство. В същото време от реализацията на бойни самолети и от други свои интереси през първата половина на седемдесетте години френският крал на самолетостроителната промишленост спечелва (по собствено признание) онези седемдесет милиарда долара годишно, които позволяват на фирмата на Дасо да бъде „държава в държавата“. Значителна част от тази печалба увеличава личното състояние на Дасо.

В залеза на своя живот, на осемдесет и четири годишна възраст, владетелят на империята Дасо е принуден да застане очи в очи с още един типичен френски скандал. Герой е онзи главен счетоводител на фирмата, който обслужва делата, свързани с личното имуществено състояние на шефа. Един следобед Анри дьо Ватер, господинът, който заема този деликатен и доверен пост, при неизяснени до ден днешен обстоятелства намира съпругата си мъртва в хладката вода на ваната в банята на своя елегантен апартамент. Отчаян, той избягва с една танцьорка, но преди това посещава парижката банка на Дасо и тъй като в ръцете му е постоянно валидното пълномощно на водача на тръста, изтегля милион и половина долара за пътни разноски. Освен парите у него има още

нешо. Това е едно досие, което съдържа интересни документи, свързани с личните финансови маневри на Марсел Дасо. А танцьорката, която той е избрал за компаньонка в пътуването си, има интимен приятел... И също както в третокласен френски детективен роман преди отпътуването тя „прехвърля“ досието на приятеля си.

Първоначално Дасо (без да знае, че неговите документи са в ръцете на храненика на дамата) се появява на телевизионните екрани, при това в ролята на благороден шеф. Той заявява, че няма да прави донесение в полицията и ще възстанови малката финансова липса, защото „бедният Ватер“ явно е с нарушен разсъдък поради внезапната смърт на съпругата си.

Но храненикът също иска да спечели. Става така, че на страниците на два десни вестника, най-напред във „Франс соар“, а после и в „Льо Поан“, се появяват интересни подробности от досието на Дасо. Изброяват се политиките, които Марсел Дасо подкупна из целия свят (главно в Близкия изток и Африка), за да ги склони да купуват неговите самолети. Документите свидетелствуват за мраморния дворец-чудо, наречен „Малкият Трианон“, който Дасо строи близо до Париж за десет милиона долара. В счетоводството на фирмата Дасо разноските по строителството се осчетоводяват под формата на „производствени разходи“. В материалите става дума и за това, че счетоводният отдел на Дасо има секретна част. Онези, които работят там, изготвят фалшиви платежни ведомости, за да се създаде впечатление, че заплатите са по-високи от действителните. Това дава възможност от държавата и от чуждестранните клиенти да се искат по-високи цени за доставените самолети. И накрая: документите доказват, че Дасо, който е член на Камарата на представителите, пръска за предизборни разноски в своя район шест милиона долара. Между другото десните кметове на почти всички градове в района получават подарък по някой тенискорт или плувен басейн. Освен това Дасо поема всички разходи на провалилия се отгогава вестник, основан от по-раншния министър-председател Жак Ширак.

Веднага след скандала е повдигнат въпросът да не се търпят повече своеволията на Дасо, а предприятията му да бъдат национализирани.

До 1981 г. национализацията не е извършена и френското правителство има сериозна причина за това. Вярно е, че оръжейната промишленост на Франция не може да конкурира американската, но все пак износът на френското оръжие играе много голяма роля в страните от „третия свят“. А тъкмо заводите Дасо са гръбнакът на френските сделки с оръжие. На върха знаят добре, че френският износ на оръжие би бил по-

затруднен и усложнен, ако някой скандал по подкуп или зле успял трик се пише на гърба на правителството. Така че там се отказват да лишат от трона некоронования крал на френското оръжейно производство и оръжейни сделки.

Когато Марсел Дасо постига тази победа, той е на осемдесет и четири години. Очите му са оперирани многократно и от заобикалящия го свят вижда само контури. Отдавна не е посещавал конструкторите. Дава решения по деловите въпроси, когато негови доверени хора многократно му четат текста на документите или отново и отново повтарят съдържанието им, записано на магнетофонна лента. Непрекъснато му е студено: следствие на болест, която си е спечелил в Бухенвалд. И в най-горещо лято той се увива в балтон и шал – дори тогава, когато лежи под палмите на Лазурния бряг. Вече четири години не е наблюдавал изпитателния полет на последните си конструкции, не посещава големите изложби на авиационната промишленост във Франция. По всяка вероятност би видял само общите очертания на показаните модели.

Всъщност за последен път той се качва на самолет през 1945 г., когато френското правителство го прибира от Бухенвалд, на път за родината.

Мрази да пътува със самолет.

ШПРИНГЕР – КРАЛЯТ НА ПЕЧАТА

Легенда и действителност. Флот и флагман.
Двумилиарден тираж. Един револвер, калибър 7,35.
Провалът с касетите.
Смъртта на престолонаследника.

Когато „Карл“ се свързва по телефона с шаба на Вътрешна служба Аксел Шпрингер на „Кохщрасе“ 65 в Западен Берлин, в инкубаторите на този най-голям западногермански тръст по печата винаги се радват. Защото „Карл“ е един от онези политици, които, примъкнали се до крайните редици на Социалдемократическата партия в Западна Германия или от малките кабинети на външното министерство на брега на Рейн, срещу добро заплащане извършват редовно агентурна и шпионска дейност в полза на Шпрингеровия тръст. Откакто се разгръща по-трезвата и различна от практиката на по-раншните години „Източна политика“, тези агенти доставят за печата на Шпрингер десетки фотокопия от протоколи на поверителни разговори.

Например, през месец юли 1970 г., като се публикува протоколът, се прави опит да бъдат торпилирани състоялите се в Москва съветско-западногермански преговори.

През месец юли 1971 г. се публикуват изказвания на участници, направени в поверителната част на четиристранните преговори по въпроса за Западен Берлин, като се набавят дори шифрованите телеграми на вашингтонския посланик във ФРГ.

Това не са нови методи на работа. Още през 1967 г. агентите на Шпрингер, снабдени с миниатюрни фотоапарати, получават задача да изготвят компрометиращи фотоматериали за сътрудниците от „Втората програма“ на западногерманската телевизия. (По това време Шпрингер се стреми да построи своя мрежа телевизионни предаватели.)

Агентурната офанзива претърпява политически провал. Печатът не успява да предизвика истерия и „керванът“ на разведвяването продължава своя път.

Поражението обаче не променя факта, че господарят на Шпрингеровия концерн Аксел Цезар Шпрингер всъщност е „цезар на печата“ във Федералната република, а като такъв си остава икономически и политически влиятелна личност.

Шпрингер властвува над голям апарат за въздействие върху общественото мнение, но това съвсем не му пречи да създаде легендата за своята кариера.

Легендата отнася Аксел Шпрингер в 1945 година. Тогава той е неотдавна уволнен германски войник. Връща го между черните от дим стени на бомбардирания Хамбург, където в едно мазе при светлината на газена лампа той пише на машина първите уводни статии за дребното вестниче „Севернонемски тетрадки“.

Създателите на предания са сътворили и следния анекдот: През 1946 г. командуването на окупиралите Северна Германия английски войски е упълномощено да издаде разрешение за няколко вестника и с тази цел Аксел Шпрингер се явява при майора, който отговаря за тях. Тъй като английският офицер е свикнал всеки, който иска нещо от военното командуване, да се представя за „преследван член на съпротивата“, той и към Шпрингер се обръща със следния въпрос: „Искате разрешително за вестника? А кой ви преследва?“ Героят от преданието Шпрингер отговаря: „Жените, господин майор!“ И получава разрешително.

В действителност „приказката за добрата фея“ е много по-трезва, по-малко духовита, но по-разбираема. Бащата на Шпрингер притежавал скромно издателство за вестници и списания в Алтона, близо до Хамбург, а семейството имало доста добри връзки с главните местни нацистки главатарии. (Така например дъщерята на обергрупенфюрера от СС Лоренц по-късно става трета съпруга на Аксел Шпрингер.) Наред с това, за да не се опростяват нещата, трябва да се каже, че самият Шпрингер не е бил нацист – просто опортюнист!

Семейните връзки не са били едностранни. Старият Шпрингер например е бил приятел на социалдемократа Макс Брауер, някогашен кмет на Алтона, който прекарва войната като емигрант в Америка, а след завръщането си става първия кмет на Хамбург. През 1946 г. Аксел Шпрингер взема разрешителното просто с помощта на Брауер, а не с находчивата фраза, както твърди преданието. За правилната преценка на ситуацията трябва да се вземе предвид, че по това време на власт в Англия са лейбъристите, така че разрешителното за сина на приятеля на Макс Брауер има по-дълбок политически подтекст.

Снабдил се с разрешителното, първоначално Шпрингер основава седмичника за радиопрограми „Хьор цу“, който жъне фантастичен успех и за няколко години тиражът му достига три милиона. Започва следобедния булеварден вестник „Хамбургер Абендблат“, а по-късно илюстрираното списание „Дас Билд“, изпълнено – според станалата

оттогава общоизвестна практика – с красиви момичета и отдалеч заобикалящо всеки истински проблем на победена Германия, която все още е в развалини. Подпомогнат от окупационните власти, този вестник се продава само за десет пфенига (една четвърт от цената на подобни издания) и по този начин за три години достига тираж три милиона броя.

За следващата стъпка идва ред, когато успоредно с началото на „студената война“ в Западна Германия се въвежда отделна парична реформа и с притока на чуждестранен капитал нараства конюнктурата в западногерманската икономика. По това време се създават неделното илюстрирано списание „Билд ам Зонтаг“ и „Кристал“. И накрая: англичаните оказват съдействие на Аксел Шпрингер да закупи списанието „Ди Велт“ само за три милиона марки. Това в началото е полуофициален орган на английските окупационни власти в Западна Германия. Но и до днес „Ди Велт“ е флагман на „Шпрингеровия флот“. И макар че най-интелигентните и свободомислещи журналисти отдавна са го зарязали, това е единственият вестник на „цезаря“, който е на професионално равнище.

Що се отнася до „Ди Велт“ и фамилията Шпрингер, старите аристократични семейства в Хамбург и до днес смятат Аксел Шпрингер за временен притежател на вестници и за негово най-голямо огорчение въпреки милионите му не го приемат например в хамбургския голфклуб. И когато узнава, че „Хамбургер Фремденблат“, който десетилетия наред е „списанието на патрициите“, запада, той истински ликува. Купува го незабавно, слива го с „Ди Велт“, а под неговото заглавие с все по-дребни и по-дребни букви се появява надпис: „Хамбургер Фремденблат“.

По време на целия този период той е считан за „независим съпътник“ на западногерманските социалдемократи и далеч не е – както днес – между организаторите и водачите на най-безочливите западногермански реваншистки стремежи.

Промяната, или метаморфозата, по характерен начин се обяснява не с политически или „идейни“ причини, а по чисто делови съображения.

През 1954 г. Шпрингер вече е между големите в печата на Западна Германия. Но той стига до мисълта, че от гледна точка на цялостната западногерманска политика Хамбург е все пак периферия и ако иска да бъде истински „крал“, трябва да стъпи и в Западен Берлин.

Случаят, който се представя, е достоен за френска комедия: главният акционер на крупното издателство „Улшайн“ избягва (вероятно в

Южна Америка) с една русокоса бар-дама и сто милиона марки. Предприятието е доста разклатено не толкова поради парите, колкото поради скандала. Шпрингер се „промъква в цепнатината“ и закупува осемдесет и три процента от акциите на дружество „Улщайн“. (Оттогава акции те му се увеличават на деветдесет и три процента.) За него това означава право на собственост върху всекидневниците „Б. Ц. ам Митаг“ и „Берлинер Моргенпост“. И което е може би още по-важно: появява се база за западноберлинско издание на основания през това време в Хамбург „Билд Цайтунг“ – най-голямото в Западна Германия булевардно списание. (Тогаваш Шпрингер дава следното изявление: „Хората, които днес у нас печелят милиони, са неизброими. Един Шпрингер печели само милиарди.“)

Прехвърлянето на Аксел Шпрингер от северногерманския център в неговата западноберлинска база същевременно означава и задължителна политическа метаморфоза. По германския въпрос платната на флота трябва да се ориентират в съответствие с ветровете – по онова време това е единствено посоката на американския вятър на „студената война“. Шпрингер действа с присъщата за него лекота и приспособяемост, като сключва политически брак с Аденауер, Щраус и САЩ. И за да бъде ефектът пълен, той с недвусмислено провокационна цел строи в центъра на Берлин, в непосредствена близост до държавната граница на ГДР, небостъргача „Шпрингер“ – за да управлява своята империя оттам, от оборудвания на осемнадесетия етаж кабинет със светлоотразителни стъкла на прозорците.

А през това време империята бързо се разраства. Шпрингер – в името на сключения политически брак с Щраус – се пресяга и в Мюнхен, където купува издателството с голямо минало „Киндлер унд Ширмайер“. Притежание на издателството е и литературното списание „Браво“, излизашо в почти милионен тираж. Следват редица луксозни списания, предназначени за различни възрастови групи на западногерманската „задоволена буржоазия“: „Твен“ – за читатели между двадесет и тридесет години, „Елтерн“ – за по-възрастни, „Жасмин“ – за онези, които без оглед на годините нямат нищо против, ако раздавачът пусне в пощенската им кутия и една по-голяма доза секс.

В този момент продукцията на Шпрингеровата империя се издава вече в двумилиарден тираж. Чистата печалба достига милион и половина марки годишно. В ръцете на Шпрингер са 88 процента от неделните издания, 81 процента от илюстрираните списания, 91 процента от изданията за младежи от различни възрасти, както и повече от половината

вестници-програми, занимаващи се с радиото и телевизията. Взето като цяло, това означава повече от една трета от целия западногермански печат. И тази значителна манипулаторска сила – начело с „Билд Цайтунг“, излизания в най-голям тираж и събуждащия най-долни политически и човешки инстинкти булеварден вестник в страната – недвусмислено служи на интересите на „студената война“, възпрепятствава разумните решения по европейските проблеми.

Разбира се, във върха владее характерният предизвикателен Шпрингеров и на няколко новомилиардери стил на живот. В началото този стил се характеризира със слаба англomanия. Денят започва със закуска при обслужване на прислужника с английски маниери Хайнц, после преглед на лондонския „Таймс“, а след това – понякога шивашки проби. (В повечето случаи облеклото пристига от Лондон готово. Естествено не защото е конфекция, а защото на „Савил Роу“, в ателието на най-добрия шивач на тази патинирана улица за мъжка мода има точно копие от фигурата на Аксел Шпрингер, върху което се извършват пробите по зададените образци материали.)

Открито трябва да се каже, тъй като все пак нищо не е безплатно, че зад този царствен стил на живот се крият здрава работа и големи организаторски спо-собности (Закуската сервира в 6 часа и 15 минути, а годишно Шпрингер провежда 25–30 хиляди делови заседания!)

По-късно деформациите в начина на живот излизат на преден план. На плажа на Зилт „острова на милиардерите“ в Северно море, Шпрингер пръска с хеликоптер хиляди рози за берлинската манекенка, която ухажда в момента. А общата площ на неговите замъци и владения лека-полека се приближава до територията на княжество Монако.

Списъкът е следният: три подобни на дворци луксозни вили в Хамбург; един средновековен замък в Шлезвиг–Холщайн; една по размери колкото замък „ергенска квартира“ на улица „Бербадот“, в най-представителната част на Западен Берлин; една романтична вила, обзаведена с мебели от времето на Луи XIV, на брега на Ванзее; един дворец в Уест Енд в Лондон („Ъпърбрук Стрийт“ 48). И най-накрая. „Клендерхоф“ на остров Зилт. Тук са разположени няколко малки дворци, построени и обзаведени в груб селски стил. В странична сграда е монтирана една от най-съвременните телефонни централи в Западна Германия, която дава възможност на собственика или неговите гости да влизат незабавно в пряка връзка с деловите си партньори в целия свят. Представителствата на Шпрингер в Западен Берлин, Хамбург, Хесен, Мюнхен, Лондон и Ню Йорк се обаждат с обикновено натискане на бутон. Имението

естествено има площадка за кацане на хеликоптери. И още по-естествено: има специално игрище за голф – да напомня за времената, когато хамбургските патриции не приеха Аксел Цезар Шпрингер в най-добрия голфклуб...

За първи път тази империя е разтърсена от взрив през 1968 г., когато на западноберлинската „Курфюрстенщрасе“ един двадесет и три годишен бояджия на име Йозеф Бахман, въодушевен почитател на Хитлер, дава три изстрела и ранява с опасност за живота Руди Дучке, тогавашен водач на Социалистическия студентски съюз. По възгледите на Дучке, които клонят към анархизъм, би могло да се спори, но явно този спор не трябва да бъде решен с куршумите от револвера калибър 7,35 на един фашистки атентатор. Съвсем явно е и това, че в подготовката на атмосферата на атентата решаваща роля има Шпрингеровият печат, който в продължение на седмици преди произшествието отправя груби нападки срещу Дучке и изобщо против студентството. Двадесет и четири часа по-късно представителствата на Шпрингеровия тръст в големите градове във Федералната република са обсадени от хиляди демонстранти и Шпрингер намира за по-добре да се оттегли със специален самолет в швейцарското си имение.

Няколко седмици по-късно той се връща и изготвя „контраплан“, състоящ се от две фази. Първата част се състои в „тактическо оттегляне“. Защото Шпрингер си дава сметка за това, че поради засилващите се настроения на обществеността срещу него в западногерманския парламент също се поставя въпросът: „Доколко за съществуващия в момента политически механизъм на Федералната република представлява опасност, ако Шпрингер монополизира печата?“ Така че той предава издателството „Киндлер унд Ширмайер“, като по този начин изпуска от контрол четиригълника „Браво“, „Елтерн“, „Жасмин“, „Твен“. По-късно тези издания западат.

След 1969 г. обаче започва настъпление. И то на онзи фронт, който потенциално представлява най-голяма опасност: сферата на електронизираните осведомителни средства. В борбата за придобиване на монопол върху печата в Западна Германия най-голямата слабост на Шпрингер е, че не успява да разкъса връзките на телевизията със структурата на държавата. Това означава, че той не съумява да изгради собствена телевизионна мрежа. Начин да бъде преодоляно това изоставане се представя, когато на международния пазар се появява „телевизионната касета“. Според Шпрингер, ако успее да придобие монопол върху производството ѝ, той би могъл да проникне в областта на електронизираните

осведомителни средства, без да притежава телевизионна предавателна станция.

С тази цел той започва преговори с фирмата „Бертелсман–Коенлехнер“. Тя е една от най-големите разпространителки на печатни произведения в Европа, която всеки ден доставя сто хиляди книги, грамофонни плочи или касети с телевизионни филми за четвърт милион абонати от ФРГ, Австрия, Холандия, Швейцария, Испания и Франция. По мнение на специалистите по този начин компютрите на фирмата разполагат със струваща цяло състояние адресна регистратура и посредством съюза Шпрингер–Бертелсман в ръцете на западногерманския крал на печата би попаднала мрежа, която по-късно той би могъл да използва за масово разпространение на касети.

В тази битка Шпрингер не постига резултат, тъй като се разбира, че за истинско разгръщане на бизнеса с телевизионните касети са нужни огромни технически възможности. Така че това става ловна територия на големите американски и японски тръстове в електрониката.

След поражението си в този експеримент Шпрингер отново реорганизира предприятието. Положението в средата на седемдесетте години се характеризира с това, че наред с „Улщайн“ той купува още две книгоиздателства, голям брой печатници и две информационни агенции, които заливат печата със статии в Шпрингеров дух. Наред с това засилва позициите на своите най-важни вестници. Тиражът на „Билд Цайтунг“ доближава пет милиона. Това и до днес остава всекидневната „отровна“ прес-дажба на средния западногермански гражданин. „Берлинер Цайтунг“ и „Берлинер Моргенпост“ монополизират почти напълно печата на Западен Берлин, а в годините за разведвяването чрез тези вестници Шпрингер прави всичко само и само да не заздравеят раните, получени при по-раншните „берлински кризи“.

Огромни печалби за Шпрингер носят радио- и телевизионните програмни издания („Хьор цу“, „Функ ур“), които са седмичниците с най-голям тираж в западногерманския печат. „Политическият флагман“ на Шпрингеровия концерт „Ди Велт“ излиза в значително по-малък тираж (250 000). Но това е така нареченото „висококачествено издание“, което и до ден днешен остава най-важният глашатай на олицетворявания от Щраус крайно десен курс в западногерманския печат.

В началото на осемдесетте години процентът на участие на Шпрингеровия концерт във Федералната република е малко по-малък в сравнение с най-изострения период на „студената война“. Но и така той владее двадесет и пет на сто от тиража на ежедневните издания и шестдесет на

сто от неделните. В предприятието са ангажирани дванадесет хиляди души, а годишният оборот е близо два милиарда долара.

Веднъж – много по-рано, още през 1961 г. – Шпрингер посещава САЩ и желае да се срещне с Кенеди.

По това време американският президент вече провежда по-разумна политическа линия и отговаря на молбата явно преднамерено, с възможно най-обиден тон. Той пита секретаря си: „Who is Mr. Springer?“

Тоест: „Кой е този мистър Шпрингер?“

След това се постарават тази забележка да се „просмуче“ в американския печат. Тогава Шпрингер със зачервени уши се оттегля от околностите на Белия дом. Но на въпроса, кой е той ясно отговаря дори „Дюрихер Вохе“ – либерален буржоазен швейцарски седмичник. Като коментира реорганизацията, проведена през седемдесетте години, той пише: „Шпрингер търгува със «студената война»; ако зависеше от него, той вероятно би търгувал и с горещата. Ако кажем за него, че е опасен човек, май ще се изразим прекалено благосклонно.“

В началото на осемдесетте години и една лична трагедия дава да се разбере, че, изглежда, опасността от търговията със „студена война“ прозират и хора, с които го свързват кръвни връзки. Най-възрастният син на Шпрингер, младият Аксел Шпрингер, от началото на седемдесетте години в продължение на девет години не разговаря с баща си, отрича политическата линия на неговите издания и не желае да играе ролята на „наследник на трона“.

Върху младия Шпрингер лежи огромен товар. Стареещият крал на печата се е женил четири пъти. Младият Аксел, който през 1980 г. е тридесет и осем годишен, е от втория брак. Освен това има и една дъщеря от първия брак на баща му, която нищо не разбира от бизнес. Раймунд Александер Шпрингер, потомък от четвъртия брак, е едва на седемнадесет години и е още ученик.

От 1978 г. „цезарят“ използва широка гама методи – от финансови шантажи до заплахи, – за да принуди сина си да се върне в тръста. Накрая наследникът е сломен. Макар и с нежелание, той приема поста заместник-главен редактор в неделното издание на „Ди Велт.“

Работи тук само две седмици.

В една ледена утрин на месец януари 1980 г., на една алея в Хамбург намират младия Аксел Шпрингер мъртъв. До него е захвърлен револвер. Според съдебния лекар: самоубийство; изстрел в челото.

По желание на бащата следствието е спряно. На погребението може

да присъствува само тесен семеен кръг.

Така по свой начин младият Аксел Шпрингер произнася присъда за най-голямата империя на печата във Федералната република.

ГЕТИ – САМОТНИЯТ ВЪЛК

Тайдуюгърския нефт. Съгън Плейс.
Животът изисква да знаеш. Деца и внуци.
Смърт преди преместването.

Водещите финансови списания в света и преди всичко американското „Форчън“ от време на време изготвят статистика за най-богатите хора. Първото място в тази статистика преди няколко години заема не някой член на фамилията Форд, Рокфелер или Ротшилд, а един сравнително непознат американски петролен магнат: Жан Пол Гети.

Пред журналист от „Форчън“ той прави следното изявление: „Онзи, който може да преброи парите си, няма и един милиард долара.“ Според статистиките, които си противоречат една на друга, Гети е разполагал със състояние от около три, три и половина милиарда долара. Точната сума не може да бъде определена, ако не поради друго, то – както е с всички „съвременни“ състояния – поради това, че парите са вложени в акции, а тяхната стойност естествено се мени. Първото място в листата на най-богатите хора не означава, че Гети има най-голяма финансова или икономическа власт в света. Също както в случая с Хауърд Хюс – втория най-богат американец, – и тук Гети се издига над големите фамилии-милиардери в резултат на еднолично владение и абсолютно самостоятелно стопанисване на имуществото.

Жан Пол Гети е потомък на семейство с ирландски произход. Роден е в град Минеаполис в САЩ. Неговият баща бил адвокат и бързо се включил в големите американски петролни сделки от началото на века. В началото на новото столетие той вече е бил милионер и в съответствие с това младият Гети учи в най-добрите американски и чужди университети. „Последната шлифовка“ той получава в Оксфорд малко преди Първата световна война.

Верен на семейните традиции обаче, Гети се интересува не толкова от науките, колкото от парите, като се оказва извънредно талантилив финансист. Преди повече от половин век, подобно на баща си, той се хвърля в петролния бизнес и е един от онези, които първи разкриват нефтените полета в щата Оклахома. Още тогава проличава, че Гети ще бъде нещо като „вълк единак“ в света на парите: обикаля петролните местности със своя стар „Форд“ и върши всичко сам – от геоложките

проучвания и взривяването до уреждането на юридическите въпроси.

Той е двадесет и три годишен, когато за непълни две години, без помощта на баща си, печели своя първи милион долари. Оформянето на неговата характерна черта на „вълк единак“ през този ранен период до голяма степен се подпомага от това, че по-възрастният Гети не е съгласен да му отпуска заеми, които биха улеснили или поне ускорили спечелването на останалите милиони. Старият господин на смъртния си одър дори коригира завещанието си и оставя цялото състояние на своята съпруга.

Биографите на милиардера отбелязват, че тогава младият Жан Пол се обръща към майка си за кредит, но госпожата не му дава нито грош. По тази причина Гети в продължение на тридесет години не говори с майка си, а когато един журналист го запитва, как е успял да направи това, над осемдесетгодишният богаташ отговаря: „Майка ми е виновна, че не станах милиардер десет години по-рано.“

Всъщност пътя за спечелването на действително голямото богатство за Гети открива голямата икономическа криза, започнала през 1929 година. Противно на общоприетата ориентировка – в съответствие с която широк кръг капиталисти и спекуланти се стремят да се освободят от имотите си, – Гети забелязва, че този период предоставя особено благоприятна възможност за придобиване на относително евтино имущество. Решаващата стъпка той по всяка вероятност извършва, когато купува по-голямата част от акциите на нефтената компания „Тайдуютър Къмпани“. Тя разполага с големи петролни полета, рафинерия, както и бензиностанции, които обхващат цяла Америка, а тогавашната ѝ стойност се преценява на 192 милиона долара. (Днес тя струва около шест пъти повече.)

За да придобие контрол над „Тайдуютър“, Гети трябва да се пребори със силен противник като династията Рокфелер. По-точно – със „Стандард Ойл“. Фактът, че след около петгодишна борба той успява да купи от един член на семейство Рокфелер голямата част от акциите на „Тайдуютър“, показва неговата извънредна сръчност, тактическо умение и не на последно място неговата агресивна упоритост. След това той трябва да се сражава още почти петнадесет години – от 1935 до 1950 г. – докато завладее пълния пакет акции.

Естествено в забогатяването роля играе и късметът – защото първият пакет акции на „Тайдуютър“ носи на Гети и правото на контрол над концерна „Спартан“, почти непозната фирма за авиочасти. Това е едно от дъщерните предприятия на „Тайдуютър“. Когато Съединените щати

влизат във Втората световна война, с малки реорганизации заводите „Спартан“ стават едни от най-големите доставчици на учебни машини и резервни части за американските военновъздушни сили.

Разпростирането на „собствената империя“ на Гети извън границите на САЩ започва след избухването на Втората световна война. Като осъзнава скритите възможности в блискоизточния петролен бизнес, през 1949 година той само за дванадесет и половина милиона долара придобива концесията за половината от неутралната зона, разположена между Кувейт и Саудитска Арабия. Тази област и днес дава две на сто от цялото производство на нефт в капиталистическия свят, което, разбира се, означава за Гети приказен доход. Впрочем с петролния бизнес е свързано и – може да се каже – единственото негово поражение в деловата дейност. Още през 1934 г. той получава от тогавашното правителство на Ирак както се казва, за „лула тютюн“, предложение да приеме една голяма концесия. Той обаче го отхвърля, защото преценява, че рискът е твърде голям. Веднъж в интервю, дадено на редакцията на „Форчън“, той казва: „Ако тогава не бях страхливец, сега щях да съм с тридесет процента по-богат.“

Следващата спирка в трупането на богатство е свързана със Суецката криза през 1956 г. и агресията на Англия, Франция и Израел срещу Египет. По-малките американски концерни, които имат интереси в Близкия изток, поддържат мнението, че външната политика на САЩ трябва да подпомага тази интервенция. Известно е, че „Стандард Ойл“ (преди всичко поради огромните си интереси в Саудитска Арабия) е на друга позиция. В съответствие е това тогавашният кормчия на американската дипломация Джон Фостър Дълес, който поддържа тесни връзки с рокфелеровци, взима решение против присъединяването към интервенцията. Нещо повече, с надеждата за по-нататъшно увеличаване на американското влияние той на практика възпрепятства нейното разгръщане. В периода на тази голяма криза Гети се изтегля в сянката на „Стандард Ойл“ и не се включва към настроените в полза на интервенцията. По-късно това му носи много печалби: Либия и дори Алжир отварят врати пред концерна „Тайдютър“, притежание на Гети.

(Между другото Гети рядко демонстрира подобна политическа мъдрост. Както голямото мнозинство от американските бизнесмени, той също страстно мрази Рузвелт и е възхитен – тук вече има малко съмишленици дори и в деловите среди – от Хитлер и Мусолини. Според неговите биографи той през 1937 г. нарича в дневника си Хитлер „голямата фигура на германизма“, а през лятото на 1939 г. отбелязва за Мусолини,

че е „най-великият син на Италия от времето на император Август“.)

Все пак факт е, че на практика Гети и неговите интереси – противно на други американски петролни милиардери, като например тексасецът Хънт – не играят роля във влиянието нито върху международната, нито върху вътрешната политика. Дори след своята седемдесетгодишнанина той посвещава цялата си енергия на печеленето на пари. Организира танкерен флот, а в американския щат Делаяур с 200 милиона долара инвестиции строи и до днес най-добре автоматизираната рафинерия в света. В последните години дейността му се разпространява и в Западна Европа. В Италия строи голям нефтепреработвателен завод и това става базата за големия делови успех, който по-късно в Западна Европа жънат продуктите с марка „Вицдол“

По такъв начин се образува империята Гети, в пладнето на която, през 1960 г., той от Калифорния се премества в Англия, в замъка Сътън Плейс, намиращ се в графство Съри. Всъщност Гети, винаги уединен и подозрителен, попада в центъра на вниманието след преместването си, като по това време започват и атаките на западните илюстрирани списания спрямо него. До този момент той никога не е разговарял с журналист, а веднъж плаща на информационната агенция „Асошиейтед Прес“ 10 000 долара само за да унищожи една фотография, на която той е показан в компанията на крал Сауд и кувейтския шейх да разисква по петролните сделки до един поднос с фурми.

Възможността да бъде спазвано инкогнито е намалена и поради това, че купеното имение доста бие на очи. Сътън Плейс някога е било владение на херцог Съндърланд; в него има петвековен замък с 34 спални и 14 бани. Когато запитват Гети защо е купил имението и замъка, той отговаря, че по време на пътуванията си из Европа харчи прекалено много за хотели. Този отговор е подозрителен най-малкото заради това, че магнатът плаща на херцога един милион долара и харчи още петстотин хиляди за ремонт на стария замък. Много по-убедителен е един неотдавна публикуван доклад на американското финансово министерство, според който Гети не само получава безплатно приказния замък, но дори печели от него. Защото факт е, че промяната на неговото местожителство от САЩ във Великобритания го поставя в благоприятно положение от гледна точка на американската данъчна система. От този „курс“ той печели доста повече, отколкото му струва „митото“ – цената на английския замък.

Малко след покупката на замъка поради дребен скандал Гети влиза в центъра на вниманието. Той устройва празненство по случай

придобивката, на което са поканени стотици гости от елита. Изваден е неоченимият златен сервиз за храна, който някога е бил собственост на английския крал. Репортер на голямо английско издание желае да направи фотографии на развличащите се, но една млада графиня го удря по главата с модерния тогава остър ток на обувката си и той заедно със скъпо струващия си фотоапарат пада в съвсем новия басейн, за който са похарчени 80 хиляди долара. Забавата свършва призори, но илюстрираното списание дава Гети под съд, а това дело до такава степен нарушава инкогнитото чрез печата, че всякакви по-нататъшни тайни стават безсмислени.

(Между другото на прага на заседателната зала един журналист задава на Гети въпроса: как е могъл да похарчи за празненството по откриването 30 хиляди долара; милиардерът отговаря: „Това не е разхищение. Вечерта струваше 30 хиляди долара. Тя продължи осем часа, а аз пресметнах, че за същото време моите интереси ми носят печалба от 67 хиляди долара.“)

От този момент в клюкарските рубрики и рубриците за висшето общество често се срещат новини за стила на живот на Гети и семейството му. Те, макар по произход да са лов на сензации, все пак като цяло дават картина, която не може да се нарече безинтересна от обществена и човешка гледна точка.

Преди всичко тези сведения за Гети говорят, че той трепери при мисълта за старост и болести и по тази причина се храни, общо взето, само с варени моркови, смокини и фурми, понякога от златен поднос. Пълни, богати обяд и вечеря яде най-много два пъти месечно. Преди хранене провежда дихателни упражнения на йога. По съвет на лекаря си той дъвче всеки залък по тридесет и три пъти. Когато излиза на разходки в парка, крачкомер, монтиран на крака му, отбелязва броя на предписаните от лекаря и „консумираните“ километри...

Част от този „пълнен с радости“ живот е и това, че Гети е общоизвестен скъперник. Онези, които са имали случай да гостуват във вълшебния замък, разказват, че в него има всичко две телефонни линии. Една пряка линия за Гети, друга за гостите – тя обаче действава с монета.

Може да се предположи, че тези черти от характера му играят роля за несполуките в личния му живот. Според група негови биографи той се е женил пет пъти, а според друга – седем. Разводите винаги са тихи и без скандали, а отхвърлените съпруги явно получават присъщото в такива случаи последно удовлетворение. Макар броят на браковете му да

е несигурен, то няма съмнение, че от различните съпруги се раждат всичко пет деца. Те обаче не носят много радост за милиардера.

Интересно е и е характерно, че връзката на Гети с неговите деца е отровена от същата причина, от която и връзката между Жан Пол Гети и неговата майка – парите.

През 1970 г. Гордън Питър Гети, третият син на милиардера, завежда дело срещу баща си, като настоява той да му прехвърли 44 милиона фунта от семейната база, реализирана още от волевата баба. Тази семейна база е създадена през 1934 г. в ценности на стойност около десет милиона фунта. Но тъй като става дума за петролни акции, стойността ѝ се оценява на 160 милиона фунта. Младият Гети иска от баща си – мулти-милиардер – да му прехвърли полагащата се за него част от дивидентите на акциите. Гети е точно толкова твърд със сина си, колкото навремето майка му с него. Той не желае да плати. Английският съд взема решение в негова полза и от този момент синът му не говори с него, така както навремето той не говореше с майка си.

Една година по-късно вторият син, младият Пол Гети, се замесва в история от друг характер и доста по-объркана. През 1964 г. той се запознава с млада дама на име Талита, манекен в първокласни модни салони в Рим и Париж, която благодарение на един благосклонен режисьор от време на време получава малки филмови роли. Две години по-късно младият Гети я взема за съпруга. Възрастният приема този брак крайно неодобрително, но не преустановява финансовата помощ на младите. Вследствие на това те без затруднения заемат двата най-горни етажа, с висящи градини, на един ренесансов дворец в Рим.

Животът им в Рим става все по-объркан. Бие на очи, може да се каже, дори и това, че когато през 1969 г. младата госпожа ражда син, дават му име Галакси Грамофон. Най-богатият човек в света приема факта отрицателно. У него не будят радост и онези съобщения, според които Талита участва в сборищата на римските хипита при Испанските стълби и в тези моменти носи внука на петролния милиардер на гърба си, увит в кърпа. Накрая, когато научава, че на известния с красотата си площад „Навона“ неговият син и наследник се е появил на демонстрация на „ул-тралевите“ с червено знаме и маоистки лозунг, той заплашва, че ще прекрати редовната си финансова подкрепа.

След тези епизоди, през юли 1971 г., домашният лекар на семейство Гети (в общи линии милиардерите имат семейни лекари във всички големи западни градове) е повикан в двореца, където в една от стаите лежи мъртва Талита Гети. Римската полиция възбужда следствие, тъй

като предполага, че младата жена евентуално е жертва на отравяне с наркотици. Няколко дни по-късно обаче влизат в действие адвокатите на семейството и следствието се прекратява без много шум.

По-късно петролният милиардер още на два пъти застава в светлината на международните скандални хроники. И двата случая обогатяват с нови черти силуета на неговия характер.

Едното събитие е свързано с шестнадесетгодишния внук на Жан Пол Гети, който по обичая в елитния финансов свят е наречен Пол Гети III, също като потомците на някогашните владетели. Младежът живее в Рим и тъй като разполага в изобилие с пари за харч-лък, има доста другари. В приятелските среди го наричат с прозвището „Златното хипи“. През юли 1973 г. младият безделник изчезва, а след няколко дни майка му получава от сина си писмо. В него Пол III пише, че е отвлечен и е затворен в една яхта, която плава край остров Сардиния. Похитителите му искат откуп от десет милиона долара и той моли майка си да изплати бързо тази скромна сума. Когато майката на Пол III се обръща по този въпрос към милиардера, той отговаря следното: „Няма да дам нито грош. Имам четиринадесет внуци и ако платя за този, по всяка вероятност ще отвлекат и останалите тринадесет.“ Както по-късно става ясно, хитрият милиардер е заподозрял, че любимото му семейство – по-точно Пол III и неговата майка – са инсценирали отвличането, за да откъснат от него известна сума в наличност. Господарят на Сътън Плейс отказва да плати откупа дори и тогава, когато след няколкоседмично изчакване похитителите изпращат в колет до майката на Пол III отрязаното ухо на пленника и заплашват с нови осакатявания.

Междувременно тогава дядото строи на калифорнийския бряг музея „Ж. Пол Гети“. Сградата струва десет милиона долара и е точно копие на една огромна римска вила близо до Неапол, останките на която историците са открили неотдавна. Приказната мозайка на пода в музея е доставена в Калифорния от мястото на едни разкопки в Северна Африка, а дългата повече от сто метра колонна зала е уредена с най-добрите образци от колекцията на Гети – гръцки и римски антики, барокови картини, френски мебели от XVII век, тапети и източни килими. Когато кореспондент на „Ню Йорк Таймс“ посещава музея за първи път, той казва, че „в целите Съединени щати по-богати са само музеят «Метрополи-тен» и Градският музей в Бостън“.

След всичко това един журналист посещава Ж. Пол Гети, който живее сам (с изключение на няколко телохранители) в тридесетте и четири спални и четиринадесетте бани на Сътън Плейс. Той пита

домакина: „Какво още иска от живота най-богатият човек в света?“ Отговорът звучи: „Искам и в бъдеще да се занимавам с търговски сделки.“

И той продължава. Навъсен, с болки в стомаха, като ръфа варени моркови от златния си поднос, увеличава състоянието си; направлява своите милиарди във все по сложния либиринт на петролния бизнес. Според един негов френски биограф той се усмихва само веднъж в годината – когато за Коледа кани в Сътън Плейс сто сирачета от околността. Тогава слага на главата си островърха клоунска шапка и с гладни очи гледа как децата гризат празничната торта, от която той не може да хапне.

По-късно той все по-трудно понася влажния английски климат. Издава разпореждане: да се опаковат картините, които украсяват стените на Сътън Плейс (Тинторето, Тициан, Рубенс, Реноар, Дега, Моне), като заедно с тях желае да се премести в скънчевото си имение на калифорнийския бряг, където е построен музеят „Гети“. Картините пристигат, но Гети умира между стените на Сътън Плейс – през ранното лято на 1976 г., в един дъждовен юнски ден, на осемдесет и три годишна възраст. Надживяват го неговото предприятие, тримата му каращи се помежду си синове и шестнадесет внуци, които го мразят – единият с едно ухо.

А. Д. „ПАХЛАВИ“ – БИЗНЕСЪТ НА МАГАРЕТАРЯ

Реза Шавад Коух – персийският казак.
Зараждането на богатството.
Земя и нефт.
Триъкът с фондациите.
Комисиони и бягство.

Когато повече от година след провала на иранския шах новото правителство нарича придобиването на богатството на вече живеещия в изгнание ексимператор „най-големият грабеж в историята“, в общи линии не протестира дори и онези американски и швейцарски банки, които манипулират изнесеното в чужбина и съхранявано под най-строга тайна лично състояние на императорското семейство Пахлави.

Особена нужда от протести няма. Иранското правителство почти не може да представи писмени доказателства. Казано по-точно: всички знаят, че писмените доказателства сочат само дребни трохи от големия пир на грабежа. Иранските документи показват незначителни факти, като например купуването на седемнадесет килограма чисто злато с държавни средства по нареждане на императора. От това злато се секат специални медали, с които владетелят прави подаръци. Според друг документ, похарчени са един милион долара за строеж на баскетболно игрище, облицовано с кедрово дърво, в двореца на престолонаследника. Между материалите фигурира квитанция от Чейс Манхатън Бенк, включена в деловите интереси на Рокфелер, която показва, че от Техеран в американската банка са прехвърлени с няколко вноски два милиона долара от личната сметка на владетеля.

Но това са дребни неща. И то е ясно, стига да знаем, че когато, преследван от революцията, шахът е принуден да напусне Иран, след него три самолета извозват документите, които свидетелствуват за произхода и натрупването на неговото състояние.

Вероятно светът никога няма да има точна представа за действителния размер на богатството на Пахлави. Защото неговото увеличаване се характеризира с два момента. Първият е, че напълно е заличена границата между иранската държавна собственост и състоянието на шаха (и неговите огромни разноски). И вторият, който прави невъзможно изготвянето на точен баланс – превърнато е в държавна тайна всичко, което е

свързано с имущественото състояние на династията Пахлави.

Когато историците търсят примери за това преплитане на държавен и личен разкош, обикновено изтъкват две събития. Едното е коронацията на императора и императрицата през 1967 г. (когато след много перипетии положението на владетеля изглежда вече сигурно). Другото – организираните в разрушената някогашна столица на империята Персепол тържества по случай 2500-годишнината от създаването на Персийската империя.

По време на коронацията шахът е облечен с мантия, наследена от неговия баща, богато украсена с бисери, злато и сребро. (Към нея са пришити два килограма истински перли.) При яката мантията е прихваната с игла. Тя е изработена през XVIII в. за персийски владетел и е украсена с брилянт от 781 карата. Златният колан, който притяга изпънатата генералска униформа, е с катарама, върху която блести смарагд от 175 карата, скромно обграден от 60 брилянта. Описанието на инкрустациите по короната с въодушевление се коментират по онова време и от читателите на западните илюстрирани списания. Императорската корона е с 3380 диаманта, 5 смарагда и 2 сапфира. Короната на императрицата е украсена с 970 брилянта, 499 диаманта, 105 бисера, 36 рубина и 36 смарагда. От бронирани хранилища на държавната банка е изваден и известният Паунов трон, заграбен от Индия от по-раншни управляващи династии. Той не е голям: висок е всичко 2 м и е широк 96 сантиметра. Но златните плочки, с които е покрит, са украсени с 26 733 диаманта, рубина и смарагда. (В момента на коронясването украшенията на короната са оценени на стойност 40 милиона долара, но, разбира се, това е само на „теория“. Цената на целия ансамбъл е многократно по-висока от общата сума на скъпоценните камъни, да не говорим за историческата стойност.)

Нека видим другия „взрив“ на лукс и разкош. Персепол, 15 октомври 1971 година. За владетеля и поканените гости в пустинната област, между руините, които показват някогашното величие на империята, са издигнати с необикновена безвкусица 60 фантастични огромни шатри. Опънати са върху конструкция от благородно дърво, а външната облицовка е от непромокаема пластмаса. Вътре очакват гостите лилаво-червено кадифе и коприна, стилни мебели, мраморни маси, свещници от злато и бронз. Ястията и напитките за празничния банкет доставя парижкият ресторант „Максим“. Готвачите и специалистите по напитките също са пристигнали от Париж. За нормалното протичане на празничния обяд иранската въздушна компания организира специален

„авиопоход“ между Персеполис и френската столица. (И трябва да бъде така: поръчани са 25 000 бутилки вино, разбира се, не какво да е. Марката е „Шато Лафит Ротшилд“, а цената – 100 долара за бутилка.)

Празненството струва сто милиона долара по онова време. Малко по-късно един американски журналист иска и получава интервю от владетеля. Той боязливо пита, дали персеполийският разкош не е бил малко прекален.

Тогава владетелят – за първи и последен път – обобщава своята философия за преплитането на личното императорско състояние в държавната собственост. Той казва: „Вие там, на Запад, не можете да разберете философията на моята власт. Персийците смятат своя владетел за баща. Което е тяхно, то е и на техния баща. И каквото е похарчил баща им – похарчили са го те. Аз само отпразнувах един семеен рожден ден. А главата на семейството – това съм аз.“

Толкова за връзката между личното състояние и държавната собственост.

Колкото до опазването на тайната, французинът Жерар дьо Вилер, един от историците на династията, който има близки връзки с двора, по онова време характеризира положението така: „Поради сложността на отделните компоненти и не на последно място поради безусловното спазване на тайната, не могат да се узнаят дори относително достоверни данни за състоянието на императора. Всичко, което е свързано с имуществото на владетеля или на другите членове на фамилията Пахлави, е строго секретно. На практика той сам провежда финансовите си дела. Има едно единствено доверено лице – заместникът на дворцовия министър Бехахниан. Част от състоянието на шаха са огромните участъци земя, които не бяха раздадени на селяните по време на аграрната реформа. По всички данни с цялото имущество оперира «Юнион де банк сюис», една от най-реномираните швейцарски банки. Източниците на доходи са най-различни – от давани под наем жилищни сгради и дворци в чужбина до петролоносачи. От банковите среди изтичат понякога подробни съобщения, но по-често се разпространяват клюки, от които може да се съди за размерите на богатството. Въз основа на тях се разбира, че става дума за лично имущество на стойност доста милиарда долара – дори като се пренебрегнат скритите зад държавни фирми семейни делови интереси.“

Ясно е, че поради преплетените факти и опазването на секретност в годините на императорската власт могат да се приказват само клюки. И те със страх се разпространяват в Техеран. Дават да се разбере, че

хотелът „Хилтън“ в Техеран всъщност е собственост на шаха; че една от сестрите на шаха за пет милиона долара е построила собствен дворец от розов мрамор; че херцогиня Асраф, друга сестра на шаха (три дворца в Иран, вила на френската Ривиера, два луксозни апартаменти в Париж и един в Ню Йорк), между другото е главен акционер в иранския тотализатор, откъдето всяка седмица си заделя от печалбите милиони.

Сигурно е едно: в резултат на тези спорадични съобщения и клюки Вилер дава следното изявление: „Стилът на живот на Пахлави би довел до фалит и Рокфелер.“

Всичко това обаче – нека си послужим с една американска оригинална фраза, използвана от Съединените щати по отношение на най-важния им съюзник преди време – е само „фъстък“. Обсипаните с брилянти атрибути на коронацията са наследени от далечните предшественици, но макар че са собственост на „главата на семейството“, по време на бягството остават в бронираните помещения на държавната банка. Външното великолепие дава само косвена, макар и многозначителна информация за действителното богатство на Пахлави. Но дори ако трябва да се примирим с положението, че светът едва ли ще узнае съвсем точно размера на фамилното състояние, историята на неговото пораждање и техниката на манипулациите с него са известни. За момента това е единственият факт, чрез който, макар без да може да се опише с цифри, може да се усетят мащабите на „големия грабеж“.

Всъщност историята на богатството трябва да се започне с развенчаването на една лъжа (или казано по-деликатно – на една илюзия). Провала на империята, на шаха и неговия антураж западните илюстровани списания, които лееха сълзи над съдбата им, представят така, сякаш в праха е повалена една древна династия.

Нищо не стои по-далеч от действителността. Бащата на императора е неграмотен магаретар, който в края на миналия век кръстосва улиците на най-южните квартали на Техеран, и досега смятани за едни от най-мизерните. Почти петмилионният Техеран тогава е град с осемдесет хиляди жители, заобиколен с рушаща се стена и дълбок ров с вода. Той има само една градска порта; през нощта тя се затваря, защото в околностите върлуват разбойници.

Не се знае точно кога въпросният магаретар идва в Техеран, не се знае дори кога е роден и с какво се е занимавал баща му. По-късно в автобиографията си шахът съчинява легенди за „древния персийски офицерски“ произход на семейството. Обаче никой не ги взима сериозно. Известно е само, че магаретарят се е казвал Реза и е роден в северната

част на страната, близо до Каспийско море, в едно селце на име Шавад Коух. Бил е на 40 дни, когато умира баща му. (И до днес семейната история забравя да отбележи от какво.) Майката заедно с осиротялото семейство тръгва пеша за Техеран с надежда да намери работа. Синът ѝ, когото тя дава за магаретар в околностите, познават като Реза Шавад Коухи, което означава по нашему Реза от село Шавад Коух.

Само едно нещо извисява младия Реза над неговото бедно обкръжение: необикновеният му ръст и извънредната физическа сила. Той е на 14 години, а не му стигат само десет сантиметра, за да бъде висок два метра. Ако магаретарят не беше пораснал толкова много, в историята вероятно нямаше да се появи династията Пахлави. На четиринадесетгодишна възраст Реза е приет в известния или по-скоро придобилия лоша слава персийски казашки полк. Наборният офицер включва в състава на полка едва започналия да възмъжава юноша поради извънредно голямата му физическа сила. За магаретаря Реза персийските казаци са пътя, по който той прави своята кариера: язди начело чак до императорския трон.

Това е времето, когато в Персия управляват императори от династията Каджар. В действителност те са слаби, безволеви, нямат власт и са играчка в ръцете на политиците от великите сили. В страната има две сфери на влияние. На юг и към Индия е наложила своята власт Англия. В северната част упражняват влияние и изграждат защитна зона срещу разрастването на Британската империя руските царе. Като част от тази стратегия под ръководството на руски офицери е създаден и персийският казашки полк. Той е дислоциран в околностите на Техеран и е смятан за елитна военна част в потъналата в мизерия страна. И не на последно място – полкът осигурява влиянието на царете спрямо обкръжението на императорите Каджар и от военна гледна точка.

На седемнадесетгодишна възраст (когато се оженва) Реза Шавад Коухи вече е висок два метра, има гъсти черни мустаци и напредва бързо по служебната стълба. Неговата сила и смелост, а и безмилостният му характер го правят подходящ да взима участие в наказателни експедиции срещу различни разбунтували се племена. На двадесет години той има офицерско звание и от този момент името му вече става Реза Хан. (На персийски език „хан“ означава предводител.) Пътят на младия офицер минава през междуплеменни войни, все по-големи политически интриги, разбиването на царското руско и английско влияние в страната, а след започването на Първата световна война – и на турското и германското опекунство.

Около 1910 г. той е произведен капитан в персийския казашки полк, а когато през 1917 г. царската империя, която поддържа полка, рухва, за кариерата на Реза Хан се откриват нови пътища. Белите офицери в казашкия полк постепенно губят влияние или се включват в английски наемни части, които се присъединяват към бялата гвардия, придвижваща се към южните граници на младата съветска държава. В персийския казашки полк остават едва 2500 отбрани кавалеристи. Те обаче са разположени на една ключова стратегическа точка – град Газвин, на 150 км западно от Техеран. Този град упражнява контрол над пътищата към Турция, Каспийско море и по онова време още маловажните области, богати на петрол. След като царските офицери оредяват, начело на казашките части застава единствен белогвардейски офицер – генерал. Този пост означава едновременно и главнокомандуващ тогавашните военни сили на Персия. От 1919 г. заместник на някогашния царски офицер става Реза Хан, който междуременно се е издигнал до звание полковник.

Както по-късно се разбира от изследванията на неколцина английски историци, външното министерство в Лондон и английската секретна служба от години следят внимателно кариерата на Реза Хан. Според тях след Октомврийската революция в Персия трябва да има силна и, разбира се, антисъветска власт. Императорите Каджар са слаби, за да изпълнят тази роля. Така изборът на англичаните пада върху бившия магаретар. През 1920 г. британската секретна служба се свързва с Реза Хан. Първородният син на Реза е наречен Мохамад Реза. Тогава той е точно на една година, а семейството все още не е богато. Вярно е, че то вече не обитава измазаните с кал къщурки в най-бедната част на града. Живее в един южен квартал на Техеран, където са се натикали дребни търговци и продавачи по пазарите, има и много занаятчийски работилници.

Обратът настъпва една година по-късно. Под натиска на Англия бившият царски генерал е отстранен от казашките части. Негов приемник и същевременно главнокомандуващ деморализираната армия става Реза Хан.

Закалените и дисциплинирани кавалеристи, дислоцирани в Газвин, са единствената боеспособна част в армията и Реза Хан бързо съзира изключителната възможност.

На 21 февруари 1921 г., начело на полка, той атакува и за 24 часа завзема Техеран. Не прозвучава нито един изстрел. В Англия взимат под внимание преврата с одобрителна усмивка. Назначават за министър-председател един изпитан свой агент, а Реза Хан получава

военното министерство. Император Каджар, застаряващ и податлив, остава на мястото си, но той няма власт. Военното министерство става огнище, от което Реза Хан утъпква пътя за следващите атаки. Преди всичко той извоюва за своето министерство правото да наложи отделен военен данък. С негова помощ увеличава личния състав на армията, повишава заплащането на войниците, купува оръжие от Франция. През месец октомври 1923 г. Реза Хан вече представлява действителната власт в страната. И то до такава степен, че един ден просто влиза в двореца на министър-председателя, изблъсква, в истински смисъл на думата, надолу по стълбите министър-председателя, а след това деликатно препоръчва на шах Ахмед, последния от владетелите Каджар, да замине на почивка на френския морски бряг. Шахът разбира от дума. Той назначава за владетел своя слабоумен брат и напуска страната. До есента на 1925 г. някогашният магаретар управлява Персия от своето кресло на военен министър. Дотогава обаче шах Ахмед си е отдъхнал добре на френската Ривиера и заявява, че желае да се върне в Техеран. На следващия ден войниците на Реза Хан обкръжават всички учреждения в столицата, а депутатите са събрани в сградата на Националното събрание. В тази сграда, заобиколена от войници, се „гласува“ свалянето на династията Каджар от трона, а по-късно – на 12 декември 1925 г. – и издигането на някогашния магаретар, роден в селцето Шавад Коух Реза Хан – на Пауновия трон, полагащ се на императора на императорите.

В голямата Огледална зала на построения от владетелите Каджар дворец Голестан Реза Хан – тогава той явно вече знае кой е Наполеон, тъй като преди десет години се е научил и да чете – поставя сам на главата си императорската корона. На стълбата на трона, в генералска униформа, стои едно извънредно слабо момченце на шест и половина години. Това е престолонаследникът Мохамад Реза.

Последният император Каджар умира на френската Ривиера, в една вила близо до Кан. Причина за смъртта на сваления монарх е прекалено интензивната принудителна лечебна процедура за отслабване.

А новият управник на държавата Реза Хан започна да „едрее“ по всички линии. По-голямо става дори и името му. По това време без всякакви исторически предпоставки към името на семейството се включва и думата Пахлави. Тя означава не друго, а названието на най-древния и най-чистия езиков диалект в Персия. Нейният избор сочи, че издигналият се от магаретар до император Реза желае да посее семето на разпространяваната по-късно легенда за „древния персийски произход“ на семейството.

Новата династия „пълнее“ и материално. По това време се полага основата на богатството на Пахлави, станало по-късно неконтролируемо и неизмеримо. Реза се стреми към парите със същата енергия, жестокост и безочие, както по-рано към властта. Остава великодушно двореца Голестан във владение на държавата, но на практика в него се разпорежда той. Вторият по големина дворец на Каджарите, замъка Ниаваран, той просто „слага в джоба си“ заедно с летния дворец, построен до Саадабат. Прогонва от дворците им десетки древни феодални семейства, които са се ползвали от милостта на Каджарите, и обявява приказните замъци, украсени с мрамор и злато, за лична собственост на императора.

В същото време до учудващи резултати водят и грабителските маневри на властелина, свързани със زمینите участъци. На първо място са конфискувани и предадени в собственост на семейството زمینите на едрите земевладелци, които не желаят да приемат господството на новия владетел или плетат интриги срещу него. Вторият метод представлява вълшебната дума „амлак“, В страната има огромни неизползвани, но перспективни необработвани територии. За да ги обсеби, Реза подновява една стара правна традиция: ако някой копае кладенец на доказана безстопанствена земя и за двадесет и четири часа намери вода, в присъствие на свидетели може да произнесе думата „амлак“. Това означава: „Това е мое владение“. Появява се нов собственик. Разбира се, в действителност такава „стратегическа операция“ може да започне само онзи, който има възможност да открие тези безстопанствени земи и е в състояние да раздвижи апарата за изкопаване на кладенци, който за един ден да започне търсене на десетки места. За всичко това новият владетел трябва едва ли не само да помръдне пръст. С помощта на магическата дума „амлак“ Реза си осигурява неизмерими участъци земя.

Така например само за няколко години негово владение става целият южен бряг на Каспийско море – по-късно там са създадени плажове, а цената на земята достига 100 долара на квадратен метър. Марвин Зонис, американски специалист от ирански произход, професор в Принстънския университет, изчислява, че Реза става най-едрият земевладелец и най-богатият човек в Иран. По време на своята власт той присвоява 2000 села. Това означава, че ако всяко домакинство наброява средно по 5 члена, той е собственик на 200 000 крепостни селяни.

Тази небивала сделка с недвижими имоти става основата на състоянието на Пахлави.

Друг източник на богатство, все още в този начален период, е нефтът – „черното злато“. Преди Първата световна война право на

изследователска работа по петрола получава един английски авантюрист от френски произход на име Д'Арси. За първи път пробните сондажи се увенчават с успех през 1908 година. Английският търсач на приключения измамва тогавашния владетел, като му плаща 20 000 фунта стерлинги. Приближава Първата световна война и Чърчил – тогава той е морски министър – разбира, че от гледна точка на снабдяването на флота с гориво все по-обилният ирански нефт може да има съдбоносно значение. По негово предложение английското правителство – по-точно Адмиралтейството – се снабдява с по-голямата част от акциите на Д'Арси. Подробностите за сделката се пазят в тайна. Според по-късни преценки обаче от началото на Първата световна война до 1933 г. Англия плаща за петрола 11 милиона фунта. Почти половината от тази сума влиза в личната съкровищница на Реза. През 1933 г. шахът принуждава англичаните да сключат ново споразумение. Той разбира, че действителната печалба на петролната компания е петнадесет пъти по-голяма от сумата, която влиза от Лондон в иранската държавна хазна и неговата лична каса. Новият договор увеличава иранското държавно участие в акциите, като по мнение на тогавашни специалисти увеличава личното състояние на Реза с по 1 милион фунта годишно.

Няколко години по-късно основоположникът на съкровището „Пахлави“ е пометен от историята. През първите години на Втората световна война Реза не крие симпатиите си към Хитлер и скоро в страната се създават бази на германските секретни служби. Постепенно това положение става нетърпимо за съюзниците. Англия с право се тревожи за снабдяването на флота с петрол; съветското правителство три пъти предупреждава Реза, че дейността на хитлеристките шпионски центрове застрашава сигурността на Съветския съюз, който граничи с Иран. Шахът прави опити да маневрира, но в края на краищата на 25 август 1941 г. английски и съветски части преминават иранската граница, като заявяват, че за периода на войната ще държат страната под контрол, и апелират към Реза да се откаже от трона.

Основателят на династията трябва да склони глава.

Той се отказва от трона в полза на сина си. По този начин владетел на Иран става младият Мохамад Реза, възпитаният в първокласни швейцарски пансиони син на някогашния магаретар, прогонен от Пауновия трон през месец януари 1979 година.

Англичаните качват лишения от власт основател на династията на борда на военен кораб и го откарват първоначално на остров Мавриций, а сетне в Южна Африка. Той умира там през 1944 година. Поради

вилнеешата по моретата война англичаните не се наемат да върнат ковчега в Техеран. Затова тленните останки на Реза са откарани по суша през Африка в Кайро. Ковчегът остава там чак до 1950 година. Едва тогава по молба на наследника Мохамад Реза той е изпратен и пристига в Техеран. Там, преди погребението, ковчегът е отворен още веднъж. Става ясно, че заграбилият приказно богатство Реза е ограбен посмъртно. От ковчегата са изчезнали инкрустираните с брилянти, рубини и тюркоази медали на шаха, както и обсипаната със скъпоценни камъни ръкохватка на сабята му. Никога не се разбира дали англичаните или египтяните са „обмитили“ сваления владетел.

Сложна и бурна е обстановката в страната и след Втората световна война. Мохамад Реза Пахлави, вторият владетел от „древната“ династия, синът на магаретаря, многократно застава на ръба на провала. (Веднъж, през 1953 г., когато по настояване на националното движение са национализирани намиращите се в английски ръце нефтени полета, той е принуден да емигрира за кратко време. Няколко седмици по-късно военен преврат, организиран от Централното разузнавателно управление на САЩ, го връща на трона.)

Летописът на съкровището във всеки случай е значително по-еднообразен от развитието на страната или дори на династията. Сътресенията след Втората световна война са причина в най-лошия случай нагребеното от Реза приказно богатство „Пахлави“ да се увеличава с по-бавни темпове. Неговият структурен състав не се променя. Когато обаче след 1963 г. императорската власт окончателно се стабилизира и стремително нараства ролята на иранския нефт в световната икономика, в бронирани каси на клана Пахлави отново потича фантастичен и неконтролируем поток от съкровища.

Разбира се, в методите настъпват значителни промени в сравнение с методите на персийския казак Реза. След като през 1953 г. Вашингтон и ЦРУ организират завръщането на шаха на Пауновия трон, в управлението на иранската петролна политика и манипулациите с личното имущество на шаха все по-решаваща роля започват да играят американски банки. Преди всичко това е управляваната от Дейвид Рокфелер Чейс Манхатън – най-голямата банка на фамилията Рокфелер, която има тесни връзки с върховете на политическата власт в Съединените щати. Това естествено означава, че подходът за трупане на богатство става „посъвременен“, като се намират нови форми за премахване на разграничението между личното имущество на императора и държавната собственост.

Методът е чисто американски. Най-големите фамилии милиардери са разработили така наречената „фондова система“ за укриване на част от състоянието им от данъчно облагане. По този начин се създават известни институции като фондациите „Форд“ или „Рокфелер“. Патроните на пръв поглед харчат огромни суми за благотворителни цели или за финансиране на университети, изследователски институти или стипендии. Но те са значително по-малки от данъка, който големите монополни капиталистически фамилии би трябвало да изплатят на държавната хазна, ако не съществуваха фондациите.

По такъв начин фондовете скриват ефикасно и „обезличават“ състоянията на най-големите американски богаташи. Магнатите бързо разбират, че методът, който осигурява голяма изгода дори при стабилизираната парламентарна демокрация в САЩ, в действителност сякаш е кроен за системата на иранското самовластие.

По такъв начин още през 1958 г. по препоръка на Рокфлеровата банка се основава т.нар. фондация „Пахлави“. Голяма част от състоянието си шахът формално приписва на тази фондация. Тук влизат Дружеството за корабоплаване в Персийския залив, Банката за развитие, Императорското книгоиздателско предприятие, Осигурителното дружество Мели, заводи за захар и цимент, както и редица хотели. От този момент „на теория“ шахът няма никакви имоти, но в същото време в ръцете му текат милиарди. Защото фондацията „Пахлави“ за разлика от фондациите на Форд или Рокфелер не действа в капиталистическа система с известен, съобразен със законите контрол. В условията на едноличната власт на практика и самата фондация е лично притежание на императора и неговото семейство.

Официално това означава, че владетелят е и „главен контролен орган“ на фондацията „Пахлави“ и като такъв официално прибира 2,5 на сто от нейните печалби. Кореспондентът на „Файнаншъл Таймс“ в Техеран – най-авторитетното английско икономическо списание, което е в много близки отношения с британските капиталистически среди – още по времето, когато шахът е на власт, пише книга за стопанското положение на страната и в нея най-открито твърди, че фондацията всъщност е собственост на владетеля. Кореспондентът Робърт Грейъм пише: „Фондацията «Пахлави» е сигурна и легализирана система от канали, по която се движат парични средства на корупция и подкупи. Наред с това тя дава възможност на императора да контролира цялата икономика с помощта на най-близки членове на семейството, а същевременно и скрито да финансира значителните разходи на двореца.“

Затова не е учудващо, че за дейността на фондацията „Пахлави“ никога не са изготвяни официални, контролируеми делови отчети. Точно така: никога не е казано официално кои от различните предприятия в икономиката на Иран спадат към интересите на фондацията (и всъщност към интересите на владетеля). Във всеки случай става известно, че притежание на фондацията е целият ирански танкерен флот, една от най-големите търговски банки в страната и третата по големина застрахователна компания!

Шахът и семейството му използват фондацията, за да присвоят част от огромните държавни постъпления от петрола. Във върха на своята власт само от иранските печалби от нефта шахът разполага с два милиона долара седмично. По всичко личи, че семейството присвоява пряко част от тази сума, като доверени хора на служба в държавната нефтена компания (от милостта на Мохамад Реза Пахлави зависят не само съдбите им, но и техният живот) правят фалшиво осчетоводяване.

Така например през 1977 г. един словоохотлив висш американски чиновник изпуска пред една следствена комисия на американския Конгрес необикновена забележка: става дума, че тази година между отчетите на държавното предприятие за петрол и данните на иранската национална банка, отнасящи се за постъпленията от нефтената промишленост, съществува разлика от 1,5 милиарда долара, които „не могат да се открият никъде“. Едва ли трябва да се казва, че никой не обръща внимание на въпроса, а най-малко американският Конгрес.

Намират се обаче и по-рафинирани методи за отклоняване на постъпленията от петрола към семейната съкровищница. Тъй като фондацията „Пахлави“ също е държавна организация, шахът и семейството под нейната фирма с лекота могат да прехвърлят част от печалбите от нефта в крупни капиталовложения в чужбина. По такъв начин за фондацията на владетеля е купен един небостъргач на Пето авеню в Ню Йорк. С помощта на този метод на няколко етапа са изкупени 25 на сто от акциите на фонда, контролиращ заводите „Круп“, две дъщерни фирми на „Круп“ в Бразилия, 13 на сто от акциите на въздухоплавателната компания „Пан-Америкън“ и над 50 на сто от акциите на мрежата от хотели „Интерконтинентал“.

Фондацията „Пахлави“ се оказва наистина сензационно откритие. През месеците октомври и ноември 1978 г., само за два месеца (когато над династията вече се събират буреносни облаци), тя изнася в чужбина повече от три милиарда долара. Тази сума изчезва в личните банкови сметки на Мохамад Реза Пахлави и неговото семейство.

Докато все още е на власт, съвсем особен източник на постъпления за шаха е фантастичното по размерите си въоръжение. Струва си да се навлезе по-подробно в лабиринтите на сделките по въоръжаването, тъй като те са единствени по рода си в света и в тази степен едва ли ще бъдат повторени. Разбира се, още от края на петдесетте години Съединените щати започват да въоръжават Иран. Но истинският бизнес от голям мащаб започва след петролната криза. Тогава шахът прави услуги на американската оръжейна индустрия, като част от доларите, получени срещу нефта, връща по каналите на оръжейните доставки. През 1974 г. (годината, когато значително се повишиха цените на нефта) внезапно нарасна и продажбата на американско оръжие. Една година по-рано Съединените щати продават на света оръжие „само“ за четири милиарда долара. През 1974 г. постъпленията са вече девет милиарда. Почти половината от продаденото, на стойност четири милиарда долара, купува държавата на Мохамад Реза Пахлави.

В американската въздушна база „Андрюс“ близо до Вашингтон един от големите самолетостроителни заводи „Гръмън Еъркрафт Къмпани“ в течение на цяла година поддържа луксозна съблекалня за шаха, обзаведена с климатична инсталация, където има десетки приготвени по мярка летателни костюми с герба на императорското семейство. Мохамад Реза Пахлави често използва съблекалнята, тъй като тайно често посещава тази база, за да контролира и управлява лично доставките на самолетите.

Всичко това е придружено с огромни печалби. За размера на сумите, внесени в личните банкови сметки на шаха, може само да се правят изводи от онези малко на брой източници и случайно изнесени пред обществеността данни, повечето от американски произход, които показват печалбите на значително по-маловажни личности. Така например само за доставката на изстребителите-бомбардировачи „Котарак“ от фирмата „Гръмън“ генерал Катами, един от зетьовете на Пахлави, който в момента случайно е шеф тъкмо на иранските военновъздушни сили, получава комисиона в размер на 90 милиона долара.

В друг случай генерал Туфанян, заместник на военния министър в Иран, получава от самолетната фирма „Нортроп“ 28 милиона долара за доставката на няколко дузини изстребителни „Тайгър“. И трети пример: англичаните плащат на един ирански търговец на име Шапур Репортер един милион английски лири, защото по поръчение на шаха извършва сделката по купуването на тежки английски танкове „Чийфтън“. От тези цифри по обратен път може да се съди – или по-скоро само да се правят

предположения – за размера на комисионата от всяка отделна доставка, която получава „коронованият купувач“, даващ окончателните становища по сделките.

Може да се каже, че двуметровият Реза Хан, яздещ с гола сабя начело на персийските казашки части, основава не само династия, но и специфично акционерно дружество. И акционерното дружество „Пахлави“ се оказва една от най-доходните делови инициативи в съвременната история.

Дори и когато се проваля.

На мястото на своето създаване „акционерното дружество“ функционира до „последната минута на дванадесетия час“. На 9 януари 1979 г., една седмица преди принудителното си оттегляне, Мохамад Реза Пахлави изпраща спешно послание до всички членове на своето семейство да предадат онова, което притежават, на фондацията „Пахлави“. (Чрез тази стъпка все още има известна надежда част от фамиленото съкровище, прехвърлено на сметките на фондацията, да бъде измъкнато от страната.) Тогава никой не знае до какъв финансов ефект ще доведе това последно обръщение.

Визиран единствено от делова гледна точка, крайният резултат от действащото малко повече от 50 години „предприятие“ не е лош.

Когато сваленият от Пауновия трон владетел, болен от рак, след две операции и дълго скитничество се оттегля на почивка по милостта на египетския президент в един дворец близо до Кайро, той все още е смятан за един от най-богатите хора в света. По най-скромни пресмятания изнесеното от Иран състояние на императора се изчислява на три милиарда долара, а общото съкровище на тесния семеен кръг – почти на десет милиарда.

Това, че Мохамад Реза Пахлави, чието скривалище се охранява от усилена военна стража, не може вече за нищо да изразходва невероятното си богатство, не променя същността на нещата.

Империята загива, но акционерното дружество остава. Милиардите на Пахлави продължават „да работят“. За банковите сметки на наследниците.

ОНАСИС – ЕДИН МОМЪК ОТ СМИРНА

Бежанци на палубата. Писарят на „ИТТ“.
Консултът и корабите. Двубой с Ниаркос.
Борба с тръстовете. Монако и други игри.
Един съпругески договор. Последните „удари“.

Краят на септември 1923 година. В Атлантическия океан вилнее буря. Старият 12 000-тонен италиански товарен кораб „Томазо ди Савоя“ скърца по всички шевове. В трюма на кораба, върху ръждясащи тръби и нахвърляни дървени трупи са се свили стотици емигранти – гърци и италианци. На изхода пази стража, която не им позволява да излязат на палубата и да нарушат спокойствието на пътниците в няколко поносимо обзаведени каюти. Във връхната точка на вихъра, когато хората в трюма падат един връз друг, а по-слабите вече почти се задушават от непоносимата смрад на мизерията, една ръка подава на пазача на изхода банкнота от двадесет долара. Матросът взима парите и в отвора на люка се появява фигурата на яко, чернокосо седемнадесетгодишно момче.

Момчето се нарича Аристотел Онасис и успява – макар и с цената на подкуп – да се измъкне от задушния трюм на чист въздух. Когато вихърът малко утихва, то се промъква до матроса, който пази помпата на цистерните със сладка вода. Дава му десет долара и измива от себе си мръсотията от вътрешността на кораба.

Остават му шестдесет долара. Толкова пари има в джоба си седемнадесетгодишният Аристотел Онасис, когато стъпва в Буенос Айрес на аржентинска земя.

В действителност бъдещият крал на морския петролен транспорт, който по-късно спечелва и ръката на вдовицата на един убит президент на САЩ, има сито детство. На палубата на „Томазо ди Савоя“ го хвърля ходът на историята, а не мизерията.

Бащата на Аристотел Онасис, Сократ, бил богат търговец на тютюн в турския град Смирна – днешния Измир. Наистина той не е бил милионер, но е между най-богатите членове на гръцката част от населението в града и се готви да изпрати сина си в Оксфордския университет. През Първата световна война Турция и Гърция воюват като участници в два противникови лагера. Турция е съюзник на Германия и Австро-унгарската монархия. Гърция, която в продължение на векове е живяла под

турска власт, се бие на страната на Антантата. В крак на войната, по време на следващите един след друг преговори за мир край Париж, Франция и Англия насърчават тогавашния министър-председател на Гърция, либерала Венизелос, да разпростре суверенитета на държавата си над Истанбул и със завземането на Смирна в Мала Азия – град с първостепенно значение – да укрепи стратегическото си положение в земите, които трябва да бъдат окупирани. (Истинската цел е да бъдат изтръгнати от ръцете на Турция Дарданелите – изходът на Черно море.)

През 1919 г. гръцката армия действително завзема Смирна, а привърженикът на Венизелос, Сократ Онасис, организира сред богатите търговци-гърци в града политически съюз, който подпомага окупационните войски и осигурява необходимите сведения.

Контраударът не закъснява. Офанзивата на гърците и тяхната жестокост разпалват пламъка на турския национализъм. Частите на поелия кормилото на разпадащата се турска империя Кемал Ататюрк се втурват в контранастъпление. През есента на 1922 г. мечтите за „велика Гърция“ се разсейват. Град Смирна е възвърнат, а гръцкото население в него е изстребено в истинския смисъл на думата. За шест дни са опожарени 5000 гръцки къщи и магазини; в порутените до основи квартали намират смъртта си 120 000 души.

Сократ Онасис не е обикновен грък. Той е един от най-богатите търговци в града и е от организаторите на финансовата подкрепа за гръцките окупационни войски. Очаква го затвор, а след признания, изтръгнати с изтезания – съдебно следствие и почти сигурна смърт.

По това време обаче 16-годишният Аристотел – най-възрастният потомък на семейството от мъжки пол, който е на свобода – вече се досеща, че почти всичко може да се купи. Той раздава запасите от ракия, скрити в избата на обезлюдения дом на Онасис, на турските офицери в околността срещу документ, който му осигурява право на свободно движение. С него той отива в изгорелия бивш гръцки търговски квартал и в развалините на бащината си кантора намира една от стоманените касетки на Сократ Онасис с пет хиляди долара в нея. От тях три хиляди използва, за да подкупи турския военен съд и да освободи баща си от затвора. Останалите две хиляди получава заместникът на американския консул в Смирна, за да качи без ред семейство Онасис на един от претърпаните кораби с бежанци, пътуващи за Гърция.

По време на фантастичното преселение, последвало поражението, към петмилионна Гърция, която и без това има огромни икономически затруднения, се устремяват милион и половина гърци. За Аристотел

Онасис – той от дете знае да си служи с парите, било за заместника на американския консул или за матроса, който стои на стража до помпата за вода – е достатъчно да хвърли само един поглед в Атина, за да разбере цялата безнадеждност на положението. Семейството пристига в гръцката столица през лятото на 1923 г., а през месец август младият Онасис вече пътува, свит в трюма на „Томазо ди Савоя“, към Буенос Айрес.

Първите месеци в Аржентина са изпълнени с труд, показван „правдиво“ само в много стари холивудски филми за кариерата на някой милионер. Работи като докер в пристанището, келнер в кръчма, мияч на съдове в кухнята на гръцки ресторант.

Това продължава една година – докато Аристотел Онасис, който с пристигането си знае гръцки, турски и английски език, а междувремево говори вече и италиански, и испански, да получи служба в аржентинската дъщерна фирма на разрастващия се тогава американски гигантски тръст „ИТГ“ („Интърнешънъл Телефон енд Телеграф“), която държи в ръцете си телефонната мрежа на Южна Америка. Получава 40 долара седмично, което тогава в Аржентина се смята за сериозна сума. Младият Онасис, който бе платил двадесет долара, за да излезе от мръсния трюм на палубата и още десет, за да облее тялото си с вода, използва първите си четиридесет долара, за да се появи с най-хубавия си костюм в един от добрите яхтклубове в Буенос Айрес и да поиска да бъде приет. Наред с подкупа, даден на съответното място, това е втората съставка на станалата по-късно прочута „рецепта на Онасис“ – първи стъпки в набиенето на връзки.

Когато не е на борда на някоя яхта, новият член на клуба се храни и живее като просяк. До момента, когато събира първите си хиляда долара. Тогава той пише на баща си в Гърция, който успешно продължава търговията, макар и при по-скромни условия. По това време в Аржентина не познават гръцкия тютюн; правят се смеси от кубински със сортове, произведени в южната част на Съединените щати. След работата си в „ИТГ“ Аристотел Онасис започва своята делова обиколка с образци, получени от своя баща. Задачата му е облекчена, тъй като голяма част от големите вносители са членове на яхтклуба. За две години Онасис излиза на аржентинския тютюнев пазар: една трета от количеството, употребено в столицата, са гръцки и турски сортове, доставени с негово посредничество. Сделките с тютюн започват през 1925 г., когато Онасис е на деветнадесет години. След две години, през 1927 г., той притежава сто хиляди долара.

Парите носят пари. Онасис, чийто делови инстинкт и талант

граничат с гения, знае съвсем точно как да приложи на практика тази древна сентенция. При над сто хиляди долара се появява и третият компонент от рецептата на Онасис. При наличието на връзки и добре вложени подкупи трябва да се рискува!

В пристанището на Монтевидео вълните удрят един полупотънал танкер с вместимост няколко десетки хиляди тона. Той ръждясва във водата повече от една година. Онасис заминава за Монтевидео, обикаля развалината с една моторна лодка и изчислява на място колко може да плати за нея. Извършва сделката за по-малко от един час. Танкерът е вдигнат от водата, ремонтиран е за десет хиляди долара, а след два месеца Онасис го продава с петдесет хиляди долара печалба. Това е неговата първа корабна сделка.

В същото време той продължава вноса на тютюн. Нещо повече, с обратния курс корабите вече пренасят към Европа жито, вълна, сол и необработени кожи за сметка на Онасис.

През 1929 г., на двадесет и третия рожден ден на Аристотел, шест години след като слиза на аржентинския бряг, състоянието му достига един милион долара. Той с неповторима енергия прилага на практика метода „подкуп–гърсене на връзки–риск“. Физиката му е такава, че още от дете се нуждае най-много от три-четири часа сън. Може да работи непрекъснато 48 или дори 72 часа. В тези случаи в края на третия ден заспива непробудно и след 12–14 часа отново е бодр.

По отношение на връзките си той достига държавно, респективно правителствено равнище в годината, когато печалбите му достигат първия милион. През тази година гръцкото правителство, на което министър-председател и тогава е Венизелос, въвежда наредба, според която вносът на държави, с които Гърция няма дългосрочни търговски спогодби, се облага с тежки митнически данъци. Това е против интересите на много гръцки и американски търговци, но Онасис е единственият, който започва битка. В продължение на месеци той залива с писма (и подаръци) правителствените чиновници в Атина и Буенос Айрес, заминава за родината си, където иска среща с Венизелос, позовавайки се на факта, че по времето на окупацията на Смирна баща му е правил големи жертви в полза на гръцката войска. Министър-председателят приема младия човек, приема предложението за сключване на търговски договор между Гърция и Аржентина, сетне изпраща всичко във външното министерство. Няколко дни по-късно Онасис се явява в кабинета на министъра на външните работи, който го приема много студено. Разговаря с Онасис, като почиства ноктите си, и му препоръчва да остави

телефонния си номер в министерския секретариат, за да го известят по-късно за съдбата на предложението. Онасис става, рита с десния си крак стола, на който е седял до този момент, после казва на стреснатия от шума министър: „Господин министре, мислех, че ще бъдете склонен да разгледате въпрос, който е важен за Гърция. Докато говорех обаче, вие дремехте и, изглежда, повече се вълнувате за ноктите си, отколкото за гръцката външна търговия.“ Министърът връща от вратата Онасис, който след две седмици, въпреки че е аржентински поданик, заминава за Буенос Айрес с гръцки дипломатически паспорт като извънреден пълномощник на правителството на Венизелос. След нови три седмици се сключва гръцко-аржентински договор за търговия. Онасис става главен консул на Гърция в Аржентина. Стоките отново потичат, а с това още по-бързо расте и състоянието му.

След тези значителни начални успехи, но като притежава сравнително скромни материални ресурси според мярката в света на богатите, Онасис се насочва към корабите. Всъщност нито запазилата се кореспонденция, нито подробната автобиография, нито описанията на неговия живот дават обяснение, защо са го привличали морските съдове и търговският флот. Може да се предполага, че роля играе първата успешна операция с ремонтирания полупотънал кораб и бързата печалба от него. Друго вероятно обяснение е, че традиционните търговски сделки вече са протичали прекалено спокойно и еднообразно, не са задоволявали онзи извънредно сложен стремеж едновременно към печалба, авантюри и риск, който, общо взето, характеризира първото поколение сътворители на власт и богатство.

През зимата на 1931 г., когато световната икономическа криза достига връхната си точка, малка търговска флотилия на едно от най-големите канадски предприятия за корабоплаване носи загуби и ръждява в пристанището на Монреал. Това са над десет кораба, всеки от които е струвал два милиона долара, но дори в този кризисен момент има цена сто хиляди. Поради тежкото стопанско положение за корабите няма стока, а собствениците са на границата на фалита. Онасис се появява в Монреал, разглежда корабите и избира шест от тях, които са в най-добро състояние. След това слага на масата 120 000 долара за всичките шест – точно толкова, колкото е стойността им като старо желязо. Получава корабите от застаналите пред банкрут владетели, но в тази рискована операция за малко не банкрутира самият той. Трябва да чака почти две години, докато осигури товар за своя малък флот. Междувременно налага се да продаде (с малка печалба) четири от корабите си, тъй като

поради кризата успява да използва само два.

Но много скоро и тези два му носят богата печалба, защото Онасис – пръв от бъдещите големи корабни крале – открива и безскрупулно използва една неповторима възможност – принципа на така наречения „облагодетелствуван флаг“. Тогава има – има и сега – няколко държави в света, чиито правителства правят опити да увеличат дохода си, осигурявайки специални данъчни облекчения за притежателите на кораби, които регистрират съдовете си във флота на съответната страна. По времето, когато Онасис започва да трупа състоянието си, Панама и Либерия са най-значителните държави с „облагодетелствуван флаг“. Освен с данъчните отстъпки те привличат инициативните собственици и с други „специалитети“. Там е забранено организирането на профсъюзи, изискванията за сигурност са извънредно леки, няма определено минимално заплащане. През тези години който иска да основе дружество за корабоплаване в Панама, трябва да заплати всичко петстотин долара. Подобно е положението и в Либерия. По това време (и чак до осемдесетте години) Панама и Либерия в действителност изобщо нямат собствен търговски флот. Но стотици кораби от американска, английска или друга националност кръстосват океаните под флага на тези държави. И точно, в статистиките търговските флотове на Панама и Либерия стоят на четвърто-пето място в списъците за капиталистическия свят.

Цялата дейност е малко повече от решаването на счетоводен въпрос, а предимствата са много, особено по време на кризи и безработица – безчовечно смъкване на надниците, безнаказано подлагане на риск живота на моряците, като се пренебрегват предписанията за сигурност, които другаде са задължителни.

Онасис съзира тази възможност още когато тя далеч не се е превърнала във всеобща практика. Той има само два кораба, но те вече плават под панамски флаг и издръжката им е наполовина по-ниска в сравнение с разноските на големите английски и скандинавски компании, които тогава доминират в световното корабоплаване. Флотът на Онасис расте, а милионите му се множат.

Изминават само няколко години и той отново рискува. И отново правилно преценява новите световни стопански насоки, все още почти незабележими за обикновения търговец. През 1934 г. състоянието му е вече близо десет милиона долара. Той поддържа пищни луксозни апартаменти в Лондон, Париж и Ню Йорк, претъпкани със скъпи картини, а името му става известно между аристократите на корабния бизнес. Тогава той стига до извода, че не след дълго в световната икономика ще

настъпи епохата на нефта. А за неговото транспортиране ще са нужни кораби; съвсем други в сравнение с тези, които превозват въглища. Възщност кризата все още продължава и големите корабостроителници в Швеция и Норвегия са готови да строят съдове и срещу предплата от десет на сто в брой. По това време средната големина на петролоносачите не превишава десет хиляди тона. По-голям танкер вече се смята за изключение. Онасис поръчва в Швеция един кораб за превозване на нефт с изместимост 15 000 тона. Нарича го „Аристон“. Следват още две поръчки – „Аристофан“ и „Буенос Айрес“. От тях само „Аристофан“ струва 700 000 долара, но предварително трябва да се заплатят седемдесет хиляди. Едва корабът е построен и Онасис, който превозва товарите поевтино, тъй като използва „облагодетелствуван флаг“, сключва първата си голяма сделка за транспортиране на петрол. Жан Пол Гети, един от големите „вълци-единаци“ в международната петролна джунгла, го упълномощава да превозва нефт от Калифорния за Япония в пристанищата на Мицуи – търговската къща с легендарна слава. За една година, макар и още неизплатен, „Аристон“ носи шестстотин хиляди долара печалба. През първите две години подобни големи печалби носят и „Аристофан“, и „Буенос Айрес“. Междувременно политическият небосвод в Европа се покрива с облаци. Но корабите на Онасис кръстосват моретата по-успешно от всякога. Доставят суровини и детайли за въоръжаващата се фашистка Германия по време на гражданската война в Испания превозват товари и за фашисти, и за републиканци. За всеки, който може да плати. От онези предвоенни години е изявлението на Онасис, което се смята за класическо: „Като грък аз принадлежа на Запада, като собственик на кораби принадлежа на капиталистическия свят. Най-много обичам онази страна, в която съм най-малко ограничен и от мен се иска най-малък данък.“

Когато започва Втората световна война, три от танкерите на Онасис оставят затворени в Швеция, където в момента са акостирали. Един от „специалитетите“ на шведския неутралитет е споразумението между хитлеристка Германия и Швеция, според което всички чужди кораби, хвърлили котва в шведско пристанище, не могат да предприемат плавания до края на войната. (По този начин шведското правителство дава на Хитлер гаранция, че тези съдове няма да бъдат използвани на страната на съюзниците.)

Докато трите танкера на Онасис бездействуват в Швеция, неговият флот, наброяващ вече десетки кораби, носи в годините на войната огромни печалби. Ърнест Лийсър, американски специалист по

корабоплаването, в своята книга за сделките на военните доставчици пише следното: „Голямата част от корабите са били в извънредно лошо състояние. Вярно е, че докато съществуват, те са носили полза за стратегическите усилия на съюзниците, но още по-голяма полза са имали за притежателите си. Стойността на превозите във военните зони е била удивително висока.“ По този начин в годините на войната богатството расте, а собственикът, който обича „сладкия живот“, се премества в апартаменти, по-разкошни от предишните, на последния етаж в „Риц“ – един от най-скъпите нюйоркски небостъргачи. През тези години той си купува имение в запазения за привилегирани личности залив Острига в Лонг Айленд, близо до Ню Йорк. Краят на седмицата той редовно прекарва там в компанията на председателя на филмовия тръст „Фокс“ с гръцки произход Скорас и още двама много богати гърци, собственици на кораби – Ливанос и Ниаркос.

Една особеност на тези военни години е, че по някакво чудо торпедата на фашисткия военен морски флот не попадат в корабите на Онасис. Според статистиките по време на войната на страната на съюзниците работят 450 кораба – собственост на гръцки капиталисти. Германските подводници потопяват 360 от тях. И от всичките 360 само един е на Онасис. (Той, разбира се, получава висока застраховка.) Този необикновен късмет не убягва от Федералното бюро за разследване на САЩ. Изходна точка на ФБР е, че Онасис е аржентински поданик, а Аржентина, макар и неутрална държава, по времето на диктатурата на Перон симпатизира на Хитлер. (След войната десетки фашистки военнопръстъпници намират убежище в Аржентина.)

Голяма част от нишките, които поддържат близостта с Германия, минават през ръцете на изгарящата от политически амбиции Евита – Ева Перон, съпруга на диктатора. А според сведенията на ФБР Онасис, който отдавна има слава на женкар и е на „ти“ с холивудските филмови звезди, е в нежни отношения с Евита. Става така, че самият Рузвелт одобрява инструкцията на шефа на ФБР Хувър Онасис да бъде под наблюдение по време на войната. От този момент Федералното бюро редовно подслушва неговите телефонни разговори, а финансовият отдел на контраразузнаването внимателно следи сделките му. Но доказателства не могат да се намерят. Истинско следствие срещу него не се възбужда никога, а когато илюминациите по случай края на войната осветяват терасата на Онасис на върха на „Риц“, състоянието му превишава тридесет милиона долара.

Непосредствено след Втората световна война в живота на Онасис

се случват две поредици от събития, които повлияват решаващо върху по-нататъшната му кариера. Първата – това е създаването на плана Ливанос–Ниаркос–Онасис. По това време Ливанос е притежател на най-големия собствен флот в света. Що се отнася до пропорциите, той би могъл да купи целия флот на Онасис с парите от джоба на жилетката си. Онасис взима за съпруга Тина, едната от дъщерите на Ливанос, за другата, Евгения, се оженва Ниаркос. Противно на очакванията семейните връзки не означават делови съюз. Напротив: между Онасис и Ниаркос започва борба, която продължава десетилетия – тя слага своя отпечатък върху историята на големите частни флотове в целия свят. (Веднъж Онасис се произнася за отношенията между им по следния начин: „Общо взето, си запълвахме времето, като се опитвахме да си прережем гърлата един другиму. От време на време сядахме заедно на вечеря и заради дамите се държахме прилично.“)

И другата серия от събития, която е вече от световно икономическо значение: войната между Онасис и големите петролни тръстове на Съединените щати. Особено много се разраства флотът на Онасис, когато той купува на безценица най-добрите от хилядите товарни кораби, построени по време на войната с държавни средства на САЩ. През войната те са известни с името „Либърти“, т.е. „Свобода“, и в смисъла на закона за продажбата има право да ги купи само поданик на Съединените щати. Това не е причина за сериозни затруднения. Тина Ливанос, младата съпруга на Онасис, е поданичка на САЩ и на нейно име са закупени десетки морски съдове. Известно време главният прокурор на САЩ прави опити да наложи вето над сделката, но без резултат. Играе роля фактът, че Онасис съобщава на шефовете на американските корабостроителни фирми решението си в следващите няколко години да направи поръчки в техните заводи за 50 милиона долара. Механизмът на корупцията във висшите среди влиза в действие, а Онасис успява да задържи корабите „Свобода“. Голяма част от тях са превърнати в петролоносачи. В още полуразрушените корабостроителници на ФРГ за Онасис се строят танкери, които са най-големите в света. Последният от тази поредица е спуснат на вода през 1954 г. в Хамбург. Със своите 50 000 тона водоизместимост за времето си той е най-големият петролоносач в света. Носи името „Ал Малик Сауд“ („Крал Сауд“).

Изборът на името не е случаен, нито е случаен фактът, че вместо с традиционното шампанско в Хамбургското пристанище корабът е кръстен със светена вода от Мека. Строежът на „Ал Малик Сауд“ е резултат на продължили повече от година тайни преговори, които води Онасис –

тогава той вече е притежател на състояние от 100 милиона долара – с наследника на Ибн Сауд, властващия от 1953 до 1964 г. крал Сауд. Разбира се, никому не е известно колко милиона долара са влезли по време на преговорите в кралската хазна и в швейцарската банкова сметка на саудитския принц, който извършва деловата работа. Факт е обаче, че крал Сауд и Онасис сключват договор: от този момент флотът на Онасис се ползва с приоритет при превоза на нефт, добиван от Арабско-американската нефтена компания (АРАМКО) в Саудитска Арабия.

Петролните тръстове тържествуват, тържествува и съперникът, родственикът Ниаркос. Той узнава (вероятно чрез някоя от дъщерите на Ливанос), че Онасис е подкупил за един милион долара един от принцовете при саудитския кралски двор, който заема поста министър на финансите. Но подкупът трябва да бъде доказан. На преден план е изкаран известният агент на ЦРУ Робърт Махию, който по-късно създава връзките между разузнавателното управление и мултимилionера Хауърд Хюс. Но и Махию не открива веществени доказателства. Онасис, колкото и да е силен, не може да се бори с връзките на петролните монополи с ЦРУ. Централното разузнавателно управление упълномощава Махию да разпространи новината за подкупа и големите вестници на Съединените щати като „информация от доверени източници“. Разбира се, това е урок не само за Онасис, но и за крал Сауд. Урокът успява. Крал Сауд, който тогава е в остър двубой със своя полубрат и по-късно наследник Фейсал, е принуден с един замах на перото да унищожи договора, сключен с Онасис. На всичко отгоре петролните монополи започват да бойкотират флота на корабовладателя. Всяка седмица пристанищните такси и разноските по поддръжка на обречените на бездействие кораби причиняват загуба в размер на стотици хиляди долари. Ако хвърлим поглед назад, би могло да се каже, че това е критичната точка в кариерата на гръцкия магнат. Ако монополите бяха докрай твърди в бойкота, те биха го унищожили.

Но световната политика казва своята дума. Бойкотът на нефтените компании започва през 1955 година. През 1956 г. Насър национализира Суецкия канал, който е затворен след англо-френско-израелската интервенция, а потопените кораби в тясната ивица вода за дълго време правят невъзможно всякакво движение. Затварянето на пътя през Суецкия канал изведнъж открива златна епоха за петролоносачите. Петролът от Близкия изток и преди всичко от държавите в Персийския залив повече не може да се транспортира през него; корабите трябва да заобикалят Африка. По този начин са нужни двойно повече кораби, а

времетраенето на пътя се увеличава с дванадесет дни. Преди кризата превозът на един тон нефт до големите западноевропейски рафинерии струва около четири долара. Няколко месеца, след като каналът е затворен, Онасис, който тогава вече е притежател на един от най-големите частни танкерни флотове в света, инкасира транспортна такса от 60 долара на тон. Това означава, че от всеки курс той печели по два милиона долара. Когато през 1957 г. Суецкият канал е частично отворен за ограничено движение, Онасис е със стотици милиони долари по-богат и успява да удържи на опита за бойкот на петролните монополи.

По това време той има положение, при което временната „покупка“ на княжество Монако за него представлява лека приключенска авантюра. Разбира се, това също е сделка, и то не каква да е. В тези години Онасис притежава кантори, луксозни апартаменти и замъци в Ню Йорк, Лондон, Париж и Буенос Айрес. Неговият може би най-разкошен дворец е на френската Ривиера между Ница и Кан. (Тук под името Уиндзорски херцог навремето се нанася и преживява остатъка от живота си английският крал Едуард VIII, когато поради женитбата си трябва да се откаже от престола.) В близко Монако Онасис придобива не само „игралка“ с размерите на княжеството, но и база за финансови операции, където по-меките от климата са само данъчните закони. За кратко време той спечелва приятелството на принца на Монако Рение и докато в един от замъците на принца те заедно играят на гоненица с веселите и пресметливи френски филмови звездички, на парижката борса хората на Онасис изкупуват акциите на „Дружеството за плажовете“ в Монте Карло. По този начин под контрола на Онасис влиза световноизвестното игрално казино, което носи голяма част от дохода на княжеството, а същевременно, тъй като в неговите ръце е пакетът акции на всевластното дружество, откриват се и неограничени възможности за спекулации с имения, струващи милиони. Когато принц Рение се оженва за известната филмова звезда от Съединените щати Грейс Кели, Онасис дава на младата съпругеска двойка един милион долара, а върху тяхната яхта самолет на гръцкия собственик посипва червени и бели карамфили. (Червено и бяло са националните цветове на Монако.)

Епизодът с Монако приключва под натиска на френското правителство. Париж – а лицето на строгия моралист Дьо Гол – не гледа с добро око как княжество, което дотогава е изключително под политическия контрол на Франция, в отделни операции се превръща в игралка на забъркващия се понякога в тъмни сделки милиардер. В средата на шестдесетте години радио „Монако“, което е във френски ръце, започва

разгорещена кампания срещу Онасис, а френските банки обещават на принца неограничени кредити, ако изкупи от него акциите на дружеството. Тъй като формално въпросът все пак се отнася не за „играчка“, а за държава, на везните се поставят не само пари, но и тежестта на държавната администрация. По препоръка на Франция Държавният съвет на Монако гласува закон за отпечатване на нови акции на „Дружеството за плажовете“. Така с един замах контролният пакет е отнет от Онасис. Друго решение на съвета е да се откупят от Онасис по 16 долара ценните книжа, които са в негови ръце. Той протестира, твърдейки, че една акция струва поне петдесет долара, но влиза в капан – може да се обърне само към Върховния съд на Монако, а към неговите членове е насочен строгият поглед на Дьо Гол. Онасис е принуден да изпусне княжеството от ръцете си. Това е едно от редките му поражения. Но за да се стигне до него, е нужна финансовата тежест на една мощна държава.

Следващата играчка на Онасис – тя го придружава до края на живота му – е построената за милиони долари пищна луксозна яхта, която той нарича „Кристина“, на името на дъщеря си. Външният блясък на тази играчка се увеличава със старинния мозаечен под на палубата. При нужда с едно натискане на бутон той потъва, за да отстъпи място на плувен басейн.

Подовите на помещенията, покрити с благородна дървесина, над стогодишните японски лакирани врати, картините на Ел Греко и на френските импресионисти в салоните, облицованите с китова кожа столове на бара, баните от сиенски мрамор – всичко това в продължение на години е предмет на патетични репортажи в големите западноевропейски илюстрирани списания.

„Кристина“ е не само луксозна яхта, но и организационен център на международните делови и политически връзки на Онасис. С помощта на изградената на нея телефонна централа за кратко време може да се осъществи телефонна връзка с която и да е точка на света. Отделни телефонни линии водят до агенциите на Онасис, създадени в най-големите световни борси. А ако някъде присъствието му е необходимо, на задната палуба го очакват в постоянна готовност два самолета – единият пригледен за кацане във вода, а другият – на суша.

На палубата на „Кристина“ тече истински, легендарен „сладък живот“. Десетки филмови звезди – от Грета Гарбо и Марлене Дитрих до Елизабет Тейлър, шествуват по мозаечния под на палубата. На този кораб разцъфтява една от големите авантюри на любителя на женски компании Онасис: отношенията му с Мария Калас – една от най-ярките

оперни звезди на шестдесетте години.

Всичко това получава широка гласност, например фактът, че два пъти на ден специален самолет доставя на яхтата пресен хляб от Париж.

Но не е това начинът, по който Онасис си вади хляба на яхтата. Тук постоянни гости са посетителите, които играят важна роля в съдбата на световната политика. Тяхното присъствие създава за Онасис своеобразна система отношения, а това облекчава неговите делови и борсови машинации, дава му възможност въобще да не се съобразява със законите на „обикновените хора“, дори със законите на обикновените капиталисти.

Между тези влиятелни личности може би най-довереният и най-значителен контакт е връзката на Онасис с Уинстън Чърчил. За първи път Чърчил се появява на борда на „Кристина“ през 1957 г. и оттогава до смъртта си всяка година прекарва с Онасис по няколко месеца. (Според Франк Брейди, един от биографите на корабния магнат, Онасис е отпразвял многократни и разгорещени нападки срещу Чърчил, който се смята за истински апостол на антисъветизма, и винаги от крайно десни позиции. Главна причина за упреците е, че според него на конференцията в Ялта в заключителната фаза на Втората световна война англичанинът не е принудил президента Рузвелт да прояви повече твърдост спрямо Съветския съюз. Едва ли трябва да се споменава, че за изминалите осем години между тяхната първа среща и смъртта на Чърчил Онасис става познавач на най-скритите политически и персонални връзки на деловия живот в Англия, а чрез него и на големите международни монополи с английско участие в тях.) Чърчил е постоянен гост – едва ли не квартирант. Но тук не липсва и бонският канцлер Аденауер, който окончателно обвързва Федерална република Германия с интересите на Съединените щати, а по негово време дейността на възродилите се западногермански тръстове взема международни размери. На борда на тази яхта се срещат за първи път Чърчил и Джон Фицджералд Кенеди, бъдещият президент на Съединените щати. Тогава за първи път идва тук и съпругата на стремящия се към високия пост млад сенатор – Жаклин Кенеди. Връзката не е прекъсната дори когато съпругът и е избран за президент.

Придружена от хора на секретната служба, Жаклин Кенеди посещава Онасис на яхтата заедно със сина на бившия президент Рузвелт. По това време младият Рузвелт е държавен секретар на Министерството на търговията на САЩ и не е нужно голямо въображение, за да се изясни, че става дума за нещо повече от посещение на вежливост на една

президентска съпруга и учтив търговски държавен секретар. В американския Сенат се чуват сериозни критики по повод визитата на двойката Жаклин Кенеди – Рузвелт. Споменава се за корупция, както и за това, че посредством Рузвелт Онасис желае да използва Министерството на търговията за уреждане на своите все още неизчистени пред американските власти дела.

За да характеризираме какво политическо, а при нужда и делово значение имат нишките, преплитачи се на палубата на „Кристина“, струва си да цитираме книгата „Разговори с Кенеди“ от Бенджамен Брамбли, един от водещите редактори на в. „Уошингтън поуст“.

(Брамбли е един от онези, които по времето на Никсън насочват от редакцията, на в. „Уошингтън поуст“ разкритията по скандала „Уотъргейт“.) Според автора за Кенеди е ясно, че връзката с Онасис ще принесе вреда на приближаващите президентски избори през 1964 година. Той помолва съпругата си да предаде на Онасис преди президентските избори кракът му да не стъпва на територията на Съединените щати. В друг случай, като смята изборите през 1964 г. за спечелени, Кенеди казва кого би желал да види като свой заместник през 1968 година. На въпроса на Брамбли той отговаря: „Отначало имах желание мой наследник да бъде Франклин Рузвелт, но със своето посещение на яхтата на Онасис той направи кандидатурата си невъзможна.“

Показателно за системата от връзки на Онасис е, че няколко часа след убийството на президента Кенеди той е специално повикан по телефона на яхтата си от шефа на протокола в Белия дом, като е поканен за почетен гост на погребението.

В своята книга „Смъртта на един президент“ която се занимава с обстоятелствата около убийството на президента, Уилям Манчестър рисува вледеняваща картина за поведението на обитателите на Белия дом и техните гости през тези драматични дни. Не може да се пренебрегне фактът, че освен Онасис единственият гост, който не принадлежи към семейството, е Макнамара, бъдещ шеф на Пентагона, генерален директор на фирмата „Форд“, по-късно ръководител на Световната банка. Това само по себе си дава известна представа за дълбочината на връзките и какво може да означава тази церемония при осчетоводяване сделките на корабопризежателя. Може би най-характерният – и най-отблъскващ – епизод в повествованието на Манчестър е описанието на шегите, които си разменят гостите на Белия дом преди погребението. „На кафето след вечерята – пише авторът – се появи братът на убития президент, министърът на правосъдието Робърт Кенеди и на шега извади един документ,

според който Онасис се задължава да предаде половината на своето състояние на гладуващите бедняци в Латинска Америка.

Идеята беше посрещната много весело: подканяха Онасис да подпише. Накрая корабния магнат извади автоматичната си писалка и изпиша името си с гръцки букви, като след това каза, че поставен по този начин, подписът му не трябва да се смята за действителен – освен това той използва писалка с мастило, което, употребено, след известно време става невидимо ...“

В тази човешка и политическа атмосфера се развива любовният роман между почитаната като „национална институция“ вдовица на убития президент и въртящият тъмни сделки милиардер. Също както убитият президент, и следващият брат на Кенеди, Робърт, който също се стреми към президентския пост, смята контакта с Онасис за опасен – да не говорим за брак. По време на изборната кампания през 1963 г. той категорично забранява на снаха си да поддържа връзка с Онасис до момента на президентските избори. Когато през 1968 г. е убит и Робърт Кенеди, коментарът на Онасис е следният: „Това е трагедия за Америка – но най-сетне Жаклин е свободна от фамилията Кенеди.“

Това са обстоятелствата, след които идва ред на епизод, навремето считан за „събитието на века“ – бракът между сина на търговеца на тютюн от Смирна и вдовицата на убития президент. Сложните отношения от край до край са оплетени от мрежата на търговските манипулации на Онасис. Тяхното влияние в политическите и деловите среди е неизвестно и до днес. Струва си да се предадат няколко от разпорежданията в съдържащия 173 параграфа съпругески договор. Фактите говорят по-добре от всякакъв коментар. 1. В момента на сключването на брака Жаклин Кенеди получава три милиона долара под формата на безданъчни полици; 2. Ако по-късно Онасис реши да изостави съпругата си, изплаща като обезщетение десет милиона долара за всяка брачна година; 3. Ако преди петата година Жаклин Кенеди реши да напусне съпруга си, тя получава двадесет милиона долара. Ако тя го остави след петата година, освен двадесетте милиона в продължение на десет години ще получи още два милиона долара; 4. Ако Онасис почине и бракът не е разтрогнат, вдовицата получава сто милиона долара; 5. Всеки месец Онасис ще изплаща на Жаклин Кенеди десет хиляди долара за поддръжка на нейния личен апартамент в Ню Йорк, седем хиляди за медицински разходи, фризьор и козметика. За десет хиляди долара месечно Жаклин Кенеди може да купува нови облекла. Онасис ще изплаща шест хиляди долара всеки месец за личната охрана на съпругата си.

Както се вижда, постановката, че в дадена обществена среда „човекът се превръща в стока“, не губи своята сила и в по-висши сфери...

Докато зад фасадата на „сладкия живот“ яхтата „Кристина“ се превръща в главен щаб на политическите и деловите интриги на империята „Онасис“, състоянието на нейния собственик по официални признания надхвърля сумата един милиард долара. Като се вземат предвид и „скритите резерви“, посветените говорят неофициално за два милиарда. През този период Онасис прави продължителни, проточили се с години опити да се превърне във фактически „собственик“ на една, този път истинска държава.

За цел на дейността си той избира своята родина Гърция. Когато през 1957 г. Караманлис е избран за първи път за министър-председател на Гърция, консервативният десен политик незабавно търси връзка с Онасис. Той му предлага да вземе в свои ръце слаборазвитата и губеща гръцка авиокомпания и да построи на гръцка територия голям корабостроителен завод. Скоро се появява съперник в лицето на родственика Ниаркос. Зад кулисите на конкуренцията се развихря гигантска по размери, но никога недоказана корупция. Караманлис и неговата партия подкрепят Онасис. Фамилията на тогава все още заемащия престола крал на Гърция и преди всичко неговата майка, която държи в ръцете си фактическата власт (тя е една от водачките на хитлеристката девическа организация), са на страната на Ниаркос. Нито една от страните не дава подкрепата си безплатно.

Накрая битката завършва с компромис: Ниаркос получава правото да построи корабостроителницата, а Онасис става пълновластен господар на гръцкото гражданско въздухоплаване. Той дава на самолетната компания новото име „Олимпик“ и още през първата година харчи за усъвършенствването ѝ 15 милиона долара. Междувременно министър-председател на Гърция става Папандреу, който е със значително по-прогресивен дух и пуритан от финансова гледна точка. Онасис иска от него тридесет милиона долара държавен кредит, за да купи за компанията си три големи самолета. Характерно за съотношението на силите и стила на милиардера е, че когато посещава кабинета на Папандреу, той дори поставя условия. Най-напред нека от правителството да гарантира на високо равнище печалбата от неговите капиталовложения. Второ: държавата със собствени средства да осуетява всички бъдещи стачки в „Олимпик“. При тези условия, казва Онасис, той не само ще приеме тридесет милиона долара, но един милион ще остави за Папандреу. Партията на един министър-председател винаги има нужда от пари.

Във всеки случай този опит няма успех. Папандреу изхвърля, в истинския смисъл на думата, Онасис от кабинета си и дава инструкции на секретарите си, че не желае повече да го вижда.

Но историята отново се намесва. И пак – както в случая със Суецкия канал – в полза на Онасис. Фашисткият преврат на полковниците от гръцката армия сваля правителството на Папандреу. Започва период, изпълнен със страдания и кръвопролития. В САЩ ознаменуват промяната, като само самолетостроителната компания „Боинг“ предоставя на Онасис кредита, който му отказва Папандреу. Първите презокеански полети на „Олимпик“ стартират от летището в Атина, където мраморното фоайе е украсено вече с портрета на Пападопулос, военния диктатор.

Още от първите си контакти Онасис разбира, че полковниците познаят езика на парите. За него се откриват несравними възможности: ако има късмет, той ще поеме в свои ръце ръководството на цялата гръцка икономика. Няколко дни след като Онасис се оженва за Жаклин Кенеди, самолетът му излита от палубата на „Кристина“ и се насочва към Атина. Настроението на яхтата е много потиснато. Децата на отдавна изоставената първа съпруга Тина Ливанос, вече пълнолетните Александър и Кристина, мразят новата стопанка, за която също изоставената Мария Калас прави следната язвителна забележка: „Жаклин Кенеди се омъжи, за да си имат децата и дядо.“

В Атина Онасис смята да работи по сделка, която за него е по-важна от всичко. Той преговаря с хората на хунтата да направи големи капиталовложения в гръцката икономика. В началото става дума за 400 милиона долара. Проектът за инвестициите предвижда да бъдат създадени редица предприятия в леката промишленост, корабостроителница, пещ за производство на алуминий и мрежа от хотели. Дългосрочният план за капиталовложенията е най-голямата стопанска инициатива в историята на Гърция.

Но диктатурата не бърза. Полковниците са на мнение, че тяхната власт ще укрепне, ако изстискат от Онасис колкото може повече средства – разбира се, като обещават съответни печалби. Корабният крал в това отношение се показва податлив – няколко дни след началото на преговорите вече става дума за сума от 600 милиона долара. Тогава обаче диктаторите неочаквано започват делови разговори и с омразния съперник Ниаркос. От този момент на шахматната дъска седят вече трима и преговорите се забавят. Пазарлъкът е твърд и безмилостен. Полковниците са наясно, че на който „хищник“ да се спрат, той ще бъде неко-ронованият крал на гръцката икономика и фактически „втори диктатор“ в

държавата. Това знае и Онасис и с помощта на изплетената на борда на „Кристина“ система от връзки търси помощ по върховете на световния капитализъм. Той заминава за Съединените щати и на борда на президентската яхта „Джули“ тайно се среща с президента Никсън. Ясно е, че за да придобие ръководната роля в икономиката на Гърция, той иска да спечели подкрепата на Белия дом. Разбира се, подробности от разговора на яхтата никога не стават обществено достояние. По-късно, когато звездата на Никсън залязва, различни комисии на Конгреса разкриват, че Онасис е „направил дарения“ за изборната борба на Никсън в размер на много милиони долари, като част от тях са употребени за декорация на новата президентска резиденция в Калифорния.

Но този път историята е против Онасис. Военната хунта в Гърция е свалена, преди милиардерът да е взел в ръцете си управлението на цялата икономика. А новото правителство не може да продължи преговорите с човек, склонен да подкрепи диктатурата със стотици милиони долари.

За Онасис възможността да поеме цялата икономическа власт над Гърция вероятно е върхът на кариерата.

Разбира се, богатството продължава да расте, а Онасис остава един от онези „хищници“, които запазват абсолютно самовластие над него.

От върха пътят е само надолу и той е маркиран с трагични моменти. Синът на Онасис, Александър, става жертва на самолетна катастрофа. Дъщеря му Кристина, на която е кръстена яхтата и която с трескава бързина се стараят да въведат в лабиринтите на деловия живот, трудно се справя с изпитанията – от съпруга до любовника, а оттам – до психиатъра. Самият Онасис през 1974 г. заболява тежко. Диагнозата е *myasthenia gravis*, а най-очевидният симптом – общо отслабване и изтощаване на мускулната система. Най-много това личи при мускула, който движи горните клепачи на очите. Лекуват го с кортизон, но развитието на болестта вече не може да се спре. Скоро той може да стои с отворени очи само като повдига клепачите си с лейкопласт, залепен към челото.

Краят явно приближава. Но последният голям делови „удар“ тепърва предстои. Като достоен завършек на своя живот, прекаран в делови манипулации, Онасис изиграва Жаклин Кенеди.

В една от най-важните точки от брачния договор се казва, че ако Онасис умре по време на брака, „вдо-вицата на президента“ ще получи сто милиона долара. По-късно, когато се оформя завещанието на Онасис, към това се добавя, че след смъртта на съпруга на Жаклин Кенеди

тя ще има на разположение годишна рен-та от двеста хиляди долара, а нейните деца, до на-вършване на пълнолетие, всяка година ще получават по двадесет и пет хиляди. По този начин, докато съпругът – със залепени клепащи – посещава най-скъпите увеселителни заведения в света, „Джаки“ може да разчита на 125 милиона долара.

Но тя не знае, че през месеците, когато кралят на корабоплаването преговоря с фашистките полковници за съдбата на гръцката икономика, едно от тайните условия на инвестициите е правосъдието, което обслужва диктатурата, да измени закона за наследяването!

Полковниците го изпълняват с готовност. Парламентът, който е в тяхна власт, приема закон с официално наименование „правилник, засягащ наследствените отношения на живеещи в чужбина гръцки поданици“.

Но спокойно може да се нарече „закон на Онасис“, защото е създаден по негово желание и по негова мярка. По същество в него става дума, че ако гръцки и негръцки поданик сключат брачен договор на гръцка територия, подписаните в договора финансови споразумения са невалидни. В същото време съпруга, която не е с гръцко поданство, не може да получи дори и четвъртината от състоянието на съпруга си – както това между другото предписват гръцките закони. Полага се само рентата, записана в завещанието. В един съботен ден, 15 март 1975 г. Онасис умира в една парижка болница. След няколко дни Жаклин Кенеди с изненада научава, че е станала последната делова жертва на сина на търговеца на тютюн от Смирна.

С този последен удар Онасис печели кръгло 100 милиона долари. Не този път не за себе си, а за флота „Онасис“, който след смъртта на хищника се управлява от безлични и усърдни менажери от името и за сметка на Кристина Онасис.

ХЮС – НЕВИДИМИЯТ

Една особена империя.
 Затъмнени стаи.
 Мормонската мафия.
 Ключът към Уотъргейт?
 Нишиките на ЦРУ.
 „Сума корпорейшън“.
 Смърт във въздуха

Когато в Камарата на общините задават няколко деликатни въпроса на английския външен министър, в столицата на Никарагуа – Манагуа, още димят развалините от земетресението. Въпросите са във връзка с един мъж, който в момента – началото на 1973 г. – заема цели два етажета в съвсем новия и най-люксов лондонски хотел „Парк Лейн“. Той се нарича Хауърд Хюс и тези, които задават въпросите (а и онези, които им отговарят), знаят добре, че според полуофициалните статистики той е вторият най-богат американец след нефтения магнат Жан Пол Гети.

Въпросите в английския парламент се отнасят до следното: по какъв начин пристигналият от руините на Манагуа Хауърд Хюс, без виза и без каквито и да е други документи за самоличност, е влязъл във Великобритания. Депутатът от Лейбъристка партия, който поставя въпроса, установява, че, изглежда, в отделни случаи, е достатъчно пътникът да покаже само чековата си книжка – тогава изискваните по закон документи могат да бъдат пренебрегнати.

По-късно се разбира, че английските власти наистина са затворили очи; милиардерът и свитата му са пуснати да влязат във Великобритания без всякакви документи със съдействието на банката на Ротшилд, след като Ротшилдовци посочват на английското правителство, че Хюс желае да направи в Англия капиталовложения на стойност най-малко 130 милиона долара.

Не по-малко тайнствено е и прехвърлянето на Хюс на международното летище в Маями. Защото милиардерът пристига там от Никарагуа, която по това време е ловна територия на монополите на САЩ и семейството на диктатора Сомоса, със собствен малък реактивен самолет. За да прекоси океана, той, разбира се, има нужда от по-голяма машина, и то не от редовните рейсове, а от обзаведения със салон и с болнично оборудване „флагман“ на собствения си въздушен флот. По това време

всесилните данъчни власти в Съединените щати от години преследват със специална следствена мрежа Хюс, тъй като подозират целия му легион в акционерни и данъчни измами в лабиринта на огромните му делови интереси. По тази причина от 1970 г. милиардерът изобщо не стъпва на територията на САЩ. Първоначално той си купува луксозен хотел на Бахамските острови, след това заминава за Никарагуа, оттам – в Канада, после отново се връща в Никарагуа. И сега от гостоприемните прегръдки на семейство Сомоса го прогонва единствено земетресението. Така, за кратко време в Маями, той е принуден да стъпи в САЩ – с брада, която покрива лицето му, с нахлупена на главата шапка с широка периферия и наметало, което покрива неговото измъчвано от болест тяло. Един офицер от митническите власти го разпознава и незабавно съобщава във Вашингтонския център за данъчни разследвания. Хората от центъра веднага влизат във връзка с Министерството на правосъдието. Там обаче получават изненадващ отговор, и то от самия министър. Инструкцията е: данъчните следователи да преследват по избор всички съдружници на Хюс, но самия милиардер да оставят на мира. По такъв начин в Маями тайнственият мъж безпрепятствено преминава от по-малкия самолет в по-големия, за да поеме към Лондон, където го очаква благоприятното положение на Ротшилдовци. Това е само едно от онези тайнствени, а много пъти и отблъскващи събития, които бележат житейското поприще на Хауърд Хюс. Не би трябвало да се учудваме, че от времето на първото поколение американски хищници никой свръхбогаташ не занимава толкова обществеността в Съединените щати. Защото не става дума „просто“ за някой, чието състояние по скромни изчисления се преценява на два-три милиарда долара, но за милиардер, за чийто живот и главно за последните десет години от него се налага терминът „симптом“.

Хауърд Хюс израства в Тексас. Баща му е притежател на фабриката за инструменти „Хюс Тул Къмпани“. Когато я наследява, той е на деветнадесет години. Стойността ѝ се оценява на половин милион долара. Най-важният продукт, произвеждан от фабриката, е специално устройство за петролни сондажи, което в продължение на години осигурява добър доход. По-късно в периода на развитието преди Втората световна война и по нейно време, „Хюс Тул Къмпани“ процъфтява още повече. Фирмата става една от базите за богатството на Хауърд Хюс. Дъщерните ѝ предприятия могат да се срещнат из целия свят. Продължава да произвежда главно оборудване за нефтени сондажи, но има и подразделения за производство на хеликоптери.

Малко след като приема наследството, младият Хюс отива в Холивуд и за обща изненада на специалистите от него излиза способен продуцент. Той финансира няколко станали популярни филма: „Ангелите на ада“, „Човекът с белега“, „Отлъченият“. Финансирането му се разпростира не само върху филмите, но и върху филмовите звезди. Чрез него започват своята кариера Джийн Харлоу, Джейн Ръсел и други артистки. Според „интимните специалисти“ на Холивуд в редицата възлюблени на Хюс са Лана Търнър, Линда Дарнъл, Джинджър Роджърс и Ава Гарднър. (По време на една разправа той удря шамар на последната, а артистката хвърля по Хюс тежък месингов пепелник. Милиардерът две седмици трябва да се лекува в една лосанжелоска болница.)

Според неговите биографи тогава за пръв път се проявява първата му специфична патологична черта – фетишизъм към чистотата. Веднъж той имал среща с известна филмова актриса, която не намирал за достатъчно чистоплътна. След срещата дава нареждане на прислужника си да изгори всички дрехи, които е носил същия ден – от шапката до обувките. По това време той разделя хората на четири „чистофайнически категории“: кирлив, мръсен, умерено мръсен и умерено чист. За великолепната актриса Кетрин Хепбърн, с която го свързват добри приятелски отношения, веднъж казва: „Обичах я много, защото беше чистоплътна: къпеше се четири пъти на ден.“

През средата на тридесетте години Хауърд Хюс се насочва към въздухоплаването. И тук специалистите са изненадани така, както по-рано филмовите спецове в Холивуд. Формално без специализирана подготовка, Хюс се оказва много добър и с богата фантазия проектант на самолети: тогава той поставя основите на „Хюс Еъркрафт Къмпани“. Наред с „Хюс Тул Къмпани“ това предприятие, развило се в едромашабен концерн, е вторият главен компонент в основите на неговото богатство и власт.

Малко след като Хюс изгражда тази втора крепост на своята империя, през 1936 г. президентът Рузвелт го удостоява с висока награда за успехите му в проектантската работа. (Хюс е първият, който проектира самолет, сглобен с потъващи нитове. По този начин той намалява въздушното съпротивление и постига по-висока скорост.) През 1937 г. неколкостранно поставя рекорди за бързина при прелитането на Атлантическия океан, а след това прелита около Земята за 3 дни и 19 часа, което тогава означава световен рекорд.

Втората световна война увеличава, разбира се, богатството на предприятията на Хюс, но в проектантската работа щастието му изменя.

Неговата фантазия го опива. Той не взима под внимание технологичните възможности по онова време. Проектира двестатонен транспортен самолет, който би трябвало да превозва 700 войници. Наричат машината „Спрус Гус“ („Спретнатата гъска“). Но тази птица се издига във въздуха само веднъж. Когато в американския Конгрес обвиняват Хюс, че живее на гърба на държавата, той сам сяда в кабината на „Спретнатата гъска“. Но самолетът едва успява да прелети два километра над пристанището в Лос Анджелос на височина 35 метра. (Оттогава Хюс държи птицата под строга охрана в отделен хангар, само наемът за който е 46 000 долара годишно.) Според отделни негови биографи това е признак на „упорито откъсване от действителността“.

За известно време в последните години на Втората световна война Хюс още веднъж се занимава с въздухоплаване и производство на филми. Изглежда, „упоритото откъсване от действителността“ не му пречи да трупа богатство.

С богата печалба завършват дори неговите най-авантюристични инициативи. Негова е за известно време прочутата филмова къща „РКО“ и макар че всяка година завършва със загуби, той все пак успява да я продаде с десетки милиони печалба.

Подобно е положението и с въздушната компания „Транс Уърлд Еърлайнс“, която от 1948 г. до 1966 г. също е в империята на Хюс. Когато през 1966 г. след дълги мъки и голям брой съдебни решения той продава акциите на TWA, получава закуп 546 милиона долара. Според финансовите специалисти на Съединените щати това е най-голямата сума, която е изплащана наведнаж на един-единствен човек.

Част от огромната сума, получена от акциите, след като скъсва с TWA, Хюс мъдро „напомпва“ обратно в двете основни фамилни предприятия, а останалата – около 250 милиона долара – влага за развитието на Лас Вегас – американския развлекателен и хазартен рай. От финансова гледна точка това също се оказва гениален удар: възходът на Лас Вегас, редицата хотели и увеселителни заведения, игралните казина и не на последно място спекулациите с парцели, свързани с тях, носят на Хюс нови неизброими милиони. Така горе-долу се оформя в средата на шестдесетте години действителната картина на империята Хюс, чиято – наред със заводите за инструментални машини и самолетния концерн – трета опорна точка става претъпканият с гангстери и авантюристи Лас Вегас.

До този момент пътят на Хюз не преминава границите на общите и далеч не твърди норми в света на свръхбогатите. След 1966 г. обаче

обстановката на тайнственост и мистика около него се съгъстява до такава степен, че много хора си задават въпроса, дали този милиардер не се е побъркал.

Защото по това време за Хюс започва периодът на пълно уединение, който продължава до края на живота му. От 1966 г. до смъртта му след десет години той на практика не се появява пред обществеността.

За цялото време той лично е водил разговори по телефона с не повече от половин дузина хора и всяка връзка не е продължавала повече от пет минути. Обикновено той урежда финансовите въпроси на империята си по специален телефон. (Сътрудниците му забелязват, че отделни разговори продължават по девет часа.)

В сменящите се едво подир друго негови скривалища за Хюс времето спира. Не понася нито часовник, нито календар, а стаите му се пазят от дневната светлина с дебели пердетата. Непосредствените му сътрудници работят на три смени по осем часа. Това дава възможност на милиардера да работи (чрез телефона), да се храни и да спи тогава, когато иска, независимо в кой час от денонощието.

Началото на този таинствен период се поставя на 27 ноември 1966 г., когато автомобил за превоз на мебели спира пред служебния вход на луксозния хотел „Дезърт Ин“ („Пустинната странноприемница“) в Лас Вегас. Във вътрешността на камиона, върху хвърлен на дъските дюшек, лежи милиардерът. Той става, влиза в специален асансьор, който го изкачва направо в апартамента с дванадесет стаи на последния етаж, изграден като истинска крепост.

През тази вечер Хауърд Хюс изчезва за околния свят. Апартаментът се пази от въоръжени телохранители, подбрани от членовете на мормонската секта – т.нар. мормонска мафия. Тези мормонски телохранители са необикновени хора: полубизнесмени, полуболногледачи, но и малко гангстери. Те измерват почти през час кръвното налягане на Хюс, те го мият и обличат, те редовно подгръват непретенциозния му обяд – консервирана супа. С течение на годините и с влошаване на здравословното състояние на някогашния левент Хюс, който от слабост е заприличал на жив скелет и страда от бъбречна недостатъчност, те трябва да изпълняват все по-страховити задължения. Първоначално снабдяват с наркотици милиардера, за когото се предполага, че постепенно полудява. (По-късно той сам си поставя инжекциите, тъй като се ужасява от мисълта, че членовете на мормонската мафия употребяват заразени игли.) Неговата мания за чистота, която по-рано изглежда като обикновена ексцентричност, сега се превръща в неразделна част от болестта му.

Около него постоянно има затворени в кутия стерилизирани книжни салфетки. С голи ръце не се докосва до нито една брова, чаша, прибор за хранене или документ. Изключва климатичната инсталация, защото смята, че тя внася във въздуха на стаята смъртоносни бактерии. Според него дрехите също са гнездо на микроби; постепенно свиква да лежи гол в стаята на старателно стерилизиран чаршаф. Облича се само няколко пъти – когато сменя скривалището си. Бъбречното му заболяване навлиза в напреднала фаза, а разрушаващото действие на наркотиците се чувства все по-силно; грижештата се за него охрана от мормони изпада във все по-тежко положение.

Никой не знае точно кога Хюс прекрочва границата на лудостта и дали изобщо я е прекрочвал от делова гледна точка. Според биографите му най-вероятно е периодите на временно стабилизиране в полусъзнателното му състояние да са придружени от бурни действия, много пъти водещи до гениални удари. Според едни той запазва действителен контрол върху империята си до 1976 г., а според други – до 1974 година.

Огромният апартамент на деветия етаж в хотел „Дезърт Ин“, неговата спирка на неговото отшелничество, където организъмът му е относително здрав, е претъпкан с електронна апаратура за стотици хиляди долари, осъществяваща незабавна пряка радио-телефонна връзка с всички предприятия на милиардера. Отделна уредба осигурява телефонните разговори срещу всякакво подслушване. През нощта четиринадесетте балкона на апартамента се осветляват от прожектор, а на стените отвън са монтирани телевизионни камери, за да се следи от помещението на охраната всяко подозрително движение около сградата.

На деветия етаж на „Дезърт Ин“ Хюс се крие четири години. До момента, в който след появата на данъчните власти решава, че е по-просто и по-удобно да насочва предприятията си от друга държава. Електронната апаратура го придружава из всичките му скривалища – от Бахамските острови до Никарагуа. Тук, в Никарагуа, Хюс за първи път говори за своя необикновен начин на живот, и то по време на една среща с диктатора Сомоса, продължила три минути. С малко мътен поглед той казва: „Работя върху открития, но постоянно ми пречат. Затова казах на хората си, че не искам да виждам никого. Може би малко прекарах.“

В лондонското си скривалище – по-късно следват Бахамските острови и Мексико – поради това, че живее в хотел, той не може да се похвали с прожектори и монтирани на стените телевизионни камери. Но специалистите му по вътрешно обзавеждане идват и тук, за да покрият с

черни тапети и пердета стените и прозорците – те трябва да осигурят добро психическо състояние на милиардера. И тук членовете на мормонската мафия отсядат във входното антре. (Хюс избира хората си от кръга на тази религиозна общност, тъй като са смятани за неподкупни.) Персоналът на хотела няма право да влиза в апартамента – само една служителка може да сменя бельото, и то в присъствието на двама въоръжени пазачи. На вратите, разбира се, са монтирани специални секретни брави, а отворите от старите са запълнени.

По такъв начин мерките за безопасност на главата на империята Хюс действуват сигурно и в самия център на Лондон. Напразно големите английски вестници и списания наемат за седмици наред скъпи и прескъпи апартаменти в съседния хотел „Лондондери“ и напразно насочват оттам телеобективи към хотела на милиардера – фотография на Хюс не е направена. В последните десет години от живота му големите издания в Англия и САЩ предлагат 50–70 хиляди долара за снимка на Хюс. Никой не успява да се справи със задачата. Когато след смъртта на милиардера за него излизат книги, главите за периода след 1960 г. са илюстрирани не с фотографии, а с рисунки, направени по описание на някогашните телохранители.

Разрастването на империята Хюс продължава и в нестабилните години на уединението – все по-често обременявани от ужасни болки и наркоманско опиянение. За това се оказват достатъчни, изглежда, и все по-редките периоди на просветление.

Преди всичко чрез връзките си във висшите властващи кръгове Хюс се стреми да опази своето финансово влияние и да направи неуязвими мъглявите си машинации дори тогава, когато лежи гол на стерилизирания чаршаф в затъмнената стая.

Освен традиционните делови методи неговата система от контакти има и две черти с решителна важност. Едната е връзката на Хюс с фамилията Никсън. Другата, която е в зависимост от първата – това е неговото взаимодействие с Централното разузнавателно управление на Съединените щати.

Що се отнася до връзката му с Никсън, Хюс е първият, който още през 1956 г., преди периода на уединението, съзира „политическата фантазия“ на Никсън, заемащ по това време поста вицепрезидент. Той дава личен заем от 200 000 долара на брата на вицепрезидента Доналд Никсън, който поради тъмна афера е изпаднал в затруднено финансово положение. Заемът и досега не е върнат. Но американското правосъдие долавя истинската дълбочина на връзката с Никсън чак по времето на

известната афера „Уотъргейт“.

Само долавя, защото пълната истина е неизвестна и до днес. Вярно е само, че по мнение на много специалисти делото „Уотъргейт“, разтърсило из основи политическия и икономическия живот в САЩ и довело до провала на Никсън, всъщност избухва поради връзката Хюс–Никсън!

(Да напомним: по начало „Уотъргейт“ – това е името на луксозен хотел във Вашингтон. По време на предизборната кампания през 1972 г. в тази сграда се помещава канцеларията на националната комисия на противниковата на републиканеца Никсън Демократическа партия. Щабът на Белия дом със знанието на Никсън наема няколко агенти на ЦРУ, които, търсейки документи и тайни сведения, влизат с взлом в „Уотъргейт“. Но една от групите взломджии се проваля. Това поставя начало на лавината, която повлича първоначално по-висши сътрудници на Никсън, а по-късно, като се придвижва към центъра на властта, унищожава и политически, и морално дори самия президент. Разследванията в Конгреса по делото „Уотъргейт“ разкриват за пръв път подробности за голям брой убийства, които се наема да извърши ЦРУ, като с това упражнява решително влияние върху световната политика.)

Всъщност завинаги остава загадка, защо Никсън и хората му организират този взлом, когато президентът е могъл да бъде сигурен в преизбирането си. И той е избран отново: скандалът става нетърпим едва след изборната победа.

Единственото обяснение, което изглежда логично и до днес, е връзката му с Хюс. Защото в процеса на разследването, което прави Конгресът, се разбира, че пари от Хюс получава не само братът на президента Доналд Никсън, но и самият Ричард Никсън. Става дума за сто хиляди долара, които един от членовете на мормонската мафия предава – в стодоларови банкноти – по поръчение на тогава вече криещия се Хюс – на бизнесмена Чарлс Ребозу, най-доверения приятел на Никсън. Не става ясно за какво е похарчена сумата. Според „добронамерени“ предположения тя е използвана в кампанията за президентски избори през 1972 година. Но други смятат, че отчасти с този милостив подарък Никсън купува разкошното си имение в Калифорния на брега на Тихия океан.

Да, само че – и това е съвсем особена гримаса на съдбата – начело на националната комисия на Демократическата партия също стои човек на Хюс.

Лорънс О'Брайън, председател на комисията, с голям авторитет порано ръководи пропагандната служба на Хюс във Вашингтон. Наетите от щаба на Белия дом и Никсън агенти на ЦРУ влизат с взлом именно в

неговата канцелария, в зданието на хотел „Уотъргейт“. Според признанията, прозвучали пред следствените комисии на Конгреса, просто защото Никсън се е страхувал, че О'Брайън, който работи за Демократическата партия и е бивш служител на Хюс, може би знае за подкупа от сто хиляди долара и за изпратените по-рано на брат му двеста хиляди долара. Затова той се решава да възложи на наемните агенти да претърсят архива на О'Брайън и да поставят в стаята му подслушвателни устройства.

Делото и досега не е изчистено докрай. Във всеки случай това е единственото разумно обяснение за разтърсилото световния политически живот дело „Уотъргейт“ и причините за взлома, което се чува пред комисиите на Конгреса. И до днес това остава най-яркият пример за онези финансови връзки, които обединяват главните фигури в политическия и стопанския свят на Съединените щати и които изплуват от благотворния мрак на доверителните контакти само в случай на големи политически катастрофи; но дори тогава не напълно.

Друга верига от връзки свързват тайнствения свръхбогаташ и неговата империя с върховете на ЦРУ. Основа за тяхното създаване е „Хюс Еъркрафт Къмпани“, която произвежда изчислителни машини за целите на електронния шпионаж, както и различни детайли за най-прецизните шпионски спътници. Между 1968 и 1975 г. ЦРУ сключва с авиозавода на Хюс 32 договора: поръчва прибори за електронно разузнаване за повече от шест милиона долара.

По поръчка на ЦРУ „Хюс Еъркрафт Къмпани“ строи огромния дълбоководен изследователски кораб „Глоумър Експлорър“. Той е конструиран така, че от него могат да се спускат на морското дъно огромни стоманени челюсти. Морският съд има две предназначения. На него възлагат надежди да се извадят от морските дълбини останките на съветска атомна подводница, която – поне по информация, получена от агенти на ЦРУ – е потънала по това време. Голямото желание е да се набавят бордовите компютри, в които е секретът на кода за ядрено насочване. Експериментът е неуспешен и тъй като е пазен в строга тайна, не може да се разбере дори това, дали първоначалната информация на ЦРУ за предполагаемото потъване на подводницата е нещо повече от обикновен блъф. Документи, появили се на бял свят след смъртта на Хюс, свидетелствуват по-скоро за друго: истинското предназначение на „Глоумър Експлорър“ е да поставя на морските дълбини прибори за разузнаване на атомни подводници за ЦРУ.

Едно е сигурно: „Хюс Еъркрафт Къмпани“ лежи в основата на

контакта между тайната служба и милиардера, а „Глоумър Експлорър“ е най-очевидното доказателство за това.

Свързват ги обаче и други нишки. На страната на Хюс се явява един тайнствен „бизнесмен“ – Робърт Махю. (Той играе роля и в делото Оносис.) Махю първоначално е бил агент на ЦРУ. По време на разследването, което прави Конгресът във връзка с „Уотъргейт“, става ясно, че той е работил за шпионската служба още през шестдесетте години и е взел участие в организирането на редица опити от страна на хората на ЦРУ – явно не без знанието на Белия дом – да премахнат Фидел Кастро. В процеса на разследването, което прави следствената комисия на Конгреса между 1962 и 1970 г., се хвърля светлина върху девет такива опита.

По-късно Махю и Хюс се нахвърлят един срещу друг. Преди всичко Махю иска да се възползва от влошеното физическо състояние на Хюс. Първоначално той става истински „светски пълномощник“ на водещия затворен живот милиардер, после с различни машинации пожелава да отскубне за себе си част от деловите интереси на Хюс. Противникът обаче, тежко болен, а може да се предполага, че и тръгнал по пътя на умопомрачението, отвръща със силен удар. Той незабавно уволнява Махю, който от своя страна дава шефа си под съд. На процеса пред обществеността са изнесени нови подробности за връзката Хюс–ЦРУ. Махю например представя документи, които свидетелствуват, че Хюс търси контакти с шпионската служба на своята родина преди всичко поради делови съображения. Според тези документи идеята на Хюс е, че ако засилва връзките си с ЦРУ, като притежава секретна информация, той ще може да шантажира правителството на САЩ и ще пречи да се разнищват в детайли различните машинации на тръста, както и данъчните измами.

Във връзка с тези съдебни дела става известен и третият елемент от взаимодействието между Хюс и ЦРУ. Когато представителят на интересите на Хюс във Вашингтон О'Брайън става председател на националната комисия на Демократическата партия, за негов наследник е назначен Робърт Бенет. Не след дълго Белият дом изпраща при Хюс пълномощник, с когото живеещият тогава в уединение милиардер преговаря по домашния си телефон. В резултат на тези разговори Бенет купува – разбира се, с парите на Хюс – една рекламна фирма във Вашингтон – предприятието „Мълън и с-ие“. В действителност фирмата „Мълън“ още от 1962 г. е един от прикриващите органи на ЦРУ. Тя има представителства в десетки градове из целия свят – от Стокхолм до Сингапур. Тези местни канцеларии са представителства на шпионската служба на

Съединените щати. (Между другото Бенет, председателят на „Мълън“, и до днес е един от генералните директори в предприятията на Хюс.)

По такъв начин едва ли прекаляват авторите Дейвнпорт и Еди в книгата си „Хюс – документи“, излязла след смъртта на милиардера, като правят извода: „Не подлежи на спор, че в деловата си дейност Хюс е прикриващ орган на ЦРУ. Въпросът, който ни измъчва, е: какво още е направил той по поръчка на ЦРУ, за което ние не знаем?“

От строго делова гледна точка малко преди смъртта си Хюс прави още едно голямо прегрупиране. Това става след като отстранява Махю и желае да укрепи личната си власт. Същността на реорганизацията е, че всички негови предприятия, които тогава се оценяват на около три милиарда долара, се обединяват в едно огромно холдингово дружество. Негов единствен акционер, т.е. стопроцентов владетел, е Хюс. Компанията получава името „Сума Корпорейшън“. Най-съществените предприятия в нея са: 1. Въздухоплавателната компания „Хюз Еърсуест“; 2. Телевизионната мрежа „КЛАС–ТВ“; 3. Мрежа, състояща се от седем игрални казина и луксозен хотел в Лас Вегас; 4. Хотели и землени владения на Бахамските острови; 5. Златни и сребърни мини; 6. „Хеликоптерни заводи Хюс“. Освен това в империята на милиардера влиза и предприятието „Хюс Еъркрафт Къмпани“, за което вече стана дума. Поради данъчни манипулации и по-резултатно прикриване на връзката с ЦРУ то е собственост на създаден от милиардера „медицински институт“. Но този институт се управлява от изпълнителна комисия, начело на която са ранг главен пълномощник стои Хюс.

След тази поредица от авантюри и загадки настъпва краят, споходил една от най-необикновените фигури от „клуба на свръхбогатите“ в Акапулко – изискания плажен курорт в Мексико. По време на своето странствуване, вече в ужасно състояние, Хюс се прехвърля от Бахамските острови в Мексико и в плажния курорт заема целия последен етаж на хотел „Принцесата на Акапулко“. Неговото хронично бъбречно заболяване го скована напълно, Хюс почти не приема храна и не желае да пие дори дестилирана вода. На 4 април 1976 г. главният представител на „Сума корпорейшън“ във Флорида неочаквано прави поръчка за самолет от „Бърза помощ“. Лекарят и летците получават инструкции да отлетят за Акапулко. В същото време в град Хюстън в Тексас представителството на Хюс, което заема два етажа от небостъргача на „Стандард Ойл“, вдига тревога в най-добрата болница в града. На шефа на болницата е казано, че скоро ще пристигне тежко болен на име Джон Коновър, нуждаещ се от интензивно лечение. По обяд на 5 април се затварят

всички изходи на „Принцесата на Акапулко“, а протестиращите гости са отправени по стаите им. Малко по-късно във фойето на хотела се появяват шестима души. Те бутат подвижно легло на колела, в което лежи слаб, превърнал се в кожа и кости четиридесеткилограмов старец. Лицето му е покрито с кислородна маска.

Самолетът излита от Акапулко, но Хюс–Коновър не пристига жив на територията на Съединените щати. Умира във въздуха. Погребват го до баща му, в непретенциозен гроб.

На церемонията присъствуват всичко 16 души.

На другия ден вестниците пишат, че страховитият Джеймс Ангълтън, сивият кардинал на американската разузнавателна служба, шефът на вътрешния контрашпионаж в рамките на ЦРУ, е плакал, когато научил за смъртта на Хюс. Той възкликнал: „Хауърд Хюс! Ако трябваше да се защитава интересите на родината, този човек знаеше своето място. Имахме късмет, че той беше наш...“

ХЪНТ И ХАМЪР – ДВА ПРОТИВОПОЛОЖНИ ПОЛЮСА

„Пророкът“ от Далас. Сянката на Кенеди.
Соя и сребро. Милионер в революцията.
Концесия и съкровища на изкуството.
Кариерата на „Окси“. Обратно в Москва

По това време старият корумпиран крал на Либия вече вееше в изгнание; властта е в ръцете на полковник Кадафи и младите офицери, вдигнали се против монархията. Още три години отделят света от голямата петролна криза през 1973–1974 г. и последвалото стремително покачване на цените. Но в Либийската пустиня битката за петрола вече е започнала. Кадафи поставя ултиматум пред нефтените компании – принуждава ги да намалят производството и заплашва, че ако не са съгласни да плащат по-скъпо, ще национализира нефта. В Триполи компаниите, принадлежащи към империята на Рокфелер, „дъщерите“ на „Стандарт Ойл“ и другите големи фирми слушат гръмотевиците на либийския министър на петрола почти равнодушно. Владенията им се простират из целия свят и те имат широки възможности да компенсират другаде евентуалните загуби.

Но две големи самостоятелни фирми водят горчива отбранителна борба с младите титани на Кадафи. Единствените значителни петролни интереси извън САЩ на нефтения барон от Тексас Харолдсън Лафйет Хънт са под пясъците на Либийската пустиня. Привидно положението на друга една самостоятелна компания – „Оксидентъл Петролиъм“, която е в ръцете на Армънд Хамър, е още по-тежко. Старият Хънт, когото по официални, но никога точни сведения смятат за третия най-богат човек на земята след Гети и Хюс, в действителност поставя себе си на първо място.

Когато се представя, има навика да започва разговора с възклицанието: „Здравейте, аз съм Х. Л. Хънт, най-богатият човек в света!“ (Веднъж обиденият Гети му изпратил послание, че ако Хънт толкова желае, той ще се откаже от почетната титла „най-богат човек в света“.)

Богатството на Армънд Хамър, владетеля на „Оксидентъл Петроулиъм“, също доближава сумата един милиард долара. Той обаче не може да конкурира състоянието на Хънт и играе много по-малка роля в

политическия живот на Съединените щати.

Общата битка с либийските полковници губи първо Хънт, а след него, с по-малки загуби, и Хамър. Те заедно губят и друго сражение: когато в средата на боя искат финансова помощ от гигантските петролни тръстове, обединили се в картела „Седемте сестри“.

На повърхностния наблюдател може да се стори, че Харолдсън Лафйет Хънт и Армънд Хамър, които воюват с Кадафи с различни средства, но на един фронт, са хора от един и същи тип. Сходството им обаче е само в това, че и двамата са от „самотниците“ в света на свръхбогатите, както Гети и Хюс. И по тази причина те са много по-богати от отделни членове на семейство Рокфелер, които имат по-голяма власт от тях и боравят със своето имущество чрез механизма на съвременните наднационални монополи, да не говорим за онези, които в действителност защитават интересите на „Стандарт“, „Шел“ и другите големи петролни тръстове.

Тук обаче повърхностната прилика свършва. Законите на печалбата повличат Хънт и Хамър един към друг за кратък период от време, но историята на двете състояния показва не сходство, а разлика между тях; показва, че светът на капитала и свръхбогатите е много сложен, за да бъде унифициран. Династията Хънт олицетворява крайно реакционното, почти фашистко течение на свръхбогатите; върху главата на семейството дори пада сянка от убийството на Кенеди. Армънд Хамър води кореспонденция с Ленин. Той винаги е добре дошъл в Кремъл, притежава Ленинска награда за мир, а след един разговор Брежнев му подарява своя златен часовник.

Историята на Хънт и Хамър (или, както ги наричат във финансовия свят, „X срещу X“) показва, че и по върховете на капиталистическия свят, където действуват строгите закони на системата и печалбите, също има възможност за избор между съвършено различни начини на поведение.

„X срещу X“ – две крайни точки; идеална тема за паралелна биография.

Старият Х. Л., основателят на състоянието „Хънт“ и същевременно шеф на клан, състоящ се от десетки потомци, е роден през 1890 г. в малко селце в централната част на Съединените щати. Лъндбърг, известен изследовател-историк на най-богатите американски фамилии, донякъде го сравнява с Форд. Х. Л. Хънт също е надарен с извънредна възприемчивост, блестящ делови усет и „слонска памет“. Според Лъндбърг той прилича на Форд и в това, че неговите вродени способности не се

счетават с висока култура; посещавал е училище само пет години; също както и при Форд неговото мнение се определя от интересите му в най-бруталния смисъл на думата. Лъндбърг прави извод, че вследствие на тези свои качества Хънт след Форд и като че в още по-голяма степен става един от пророците и финансовите опори на крайната десница в Съединените щати, достигаща границите на фашизма.

Преди да навлезе като опасен въжеиграч в американската политика, той извървява традиционния за издателите на състояния скитнически път. Бил е бръснар, каубой и картоиграч-мошеник, работил с в дърводобива и железопътното строителство. От тринадесетгодишен в продължение на седем години кръстосва южните и западните щати. Накрая се установява в Арканзас и започва с умерен успех да отглежда памук. Внезапното спадане на цените на памука през 1921 г. го принуждава да фалира. Тогава, в отчаянието си, се насочва към петрола.

Той е от онези авантюристи, които петролът примамва в Арканзас, а по-късно и в Тексас и голяма част от които умират в приюти за бедни. Но Хънт не го чака приют. Той намира нефт още при първия сондаж, което тогава се смята за невероятно и неповторимо. Началото на натрупването на богатството е покрито с гъста мъгла. Според фамилната легенда Хънт купил нужните съоръжения за пробиване на въпросния първи сондаж за 50 долара, като ги е взел назаем. Според друга версия – тази в книгата на Лъндбърг – парите за сондата в Арканзас той е спечелил на покер, като вероятно е играл нечестно.

По-нататък Хънт пренася своята дейност в Тексас. В околностите на град Килгор се среща с характерен маниак на петролната треска, когато историята на петролната промишленост и до днес познава под името „папа Джойнър“. В покрайнините на една ферма, собственост на някоя си весела вдовица на име Дейзи Бранфорд – местност, която големите нефтени компании смятат за незначителна, – папа Джойнър попада на нефтен кладенец с фантастичен дебит. На това място започва втората петролна треска в Тексас. Къщите в околностите на Килгор са разрушени, за да се издигнат сондажни кули на мястото им. Кули са издигнати и между надгробните камъни в градското гробище. Късметът на папа Джойнър примамва и Хънт. Но в този момент историята също се забулва в мъгла. Според официалната версия на фамилията си Хънт купува за един милион долара кладенеца на папа Джойнър и 4000 хектара земя около него. Тази версия обаче противоречи на факта, че две години по-късно вманиаченият търсач на петрол живее в една порутена колиба в предградията на Далас и умира в приют за бедни, докато Хънт, носен от

петрола, поема пътя към милиардите. (Изследователите на стопанските процеси в САЩ и досега не са наясно как всъщност Хънт е станал собственик на тези 4000 хектара – освен да ги е спечелил на покер.)

Разбира се, изключително бързото забогатяване на Хънт (и изобщо на независимите петролни милиардери) не може да се обясни просто с белязани карти. За това е нужен и най-големият трик в историята на данъчната политика на Съединените щати. А неговото прилагане на практика не би било възможно без онези подкупи, парите за които текат в джобовете на сенаторите и управниците на Тексас и другите петролни щати също така обилно, както земното масло от градината на Дейзи Брадфорд.

Тексасците наричат този голям номер „отстъпка за изтощение“. И, разбира се, в интерес на истината трябва да се добави: полза от него имат не само нефтените барони, които работят за собствена сметка и изграждат еднолични империи, но преди всичко големите нефтени монополи.

Същината на данъчния трик може да се предаде с проста сметка. Изходната точка за американските закони е, че колкото повече нефт е дал един кладенец, толкова по-малко остава в него. Но снижението на цената на кладенеца не се изчислява въз основа на вложените средства, както при другите капиталовложения, например при една електронно-сметачна машина. Снижението на цената се пресмята на базата на прихода, който е дал съответният източник. Това означава, че колкото повече печалби е донесъл един кладенец, толкова по-нисък данък за него трябва да се плати! Според закона, прави се отстъпка върху 28 на сто от brutната годишна печалба.

С други думи, ако е разработен нефтен кладенец с капиталовложението сто хиляди долара и той в продължение на десет години дава нефт на стойност по петстотин хиляди долара годишно, за десетте години може да се отбият милион и половина долара и по такъв начин да се освободят от данъци.

В книгата си „Империята на петролните крале“ американският икономист Харви О'Конър пише следното: „За особен тип спекуланти, които влагат милиони в кладенци и нефтени полета, тази данъчна отстъпка е като нов «Сезам, отвори се» на съвременната пещера на четиридесетте разбойници. За кратко време и без усилия богатството на фамилия Хънт и други подобни достига висини, за който Рокфелер трябва да води битки в продължение на половин живот. Това е най-големият хазарт на века.“

За всичко това, разбира се, милиардерът-суперспекулант чрез подкупи и от време на време с шантажи трябва безусловно да си спечели подкрепата на няколко отговорни политици от местен (обикновено тексаски) и национален мащаб.

Х. Л. Хънт е истински майстор в осъществяването на такива контакти. Когато в Конгреса за първи път се чуват нападки по повод на данъчния трик, Хънт задвижва сенатора от Тексас Рейбърн, който по това време е водач на групата сенатори от управляващата Републиканска партия и може би най-влиятелният политик в страната.

В началото на петдесетте години, във връхната точка на „студената война“, с помощта на своите приятели-политици Хънт нахлува в крайно дясната джунгла на американския политически живот по същия начин, както това прави Форд в началото на двадесетте години.

Сенаторът с лоша слава Макарти, апостол на „лова на вещици“, който същевременно е между най-големите и най-страховити политически фактори на Съединените щати, е любим партньор на Хънт в картите, а Хънт го подпомага в опасните му изстъпления с огромни суми.

По това време за нещо като политическо развлечение Хънт създава мрежа от радиостанции, фондации и периодични издания, разпространяващи крайно дясна фашистка идеология за опазване чистотата на расата. Преди всичко той е от най-важните финансови покровители на влиятелното, „най-авторитетно“ дясно издание в Тексас „Далас Морнинг Нюз“, ръководено от неговия приятел Тед Дийли. (Когато Дийли умира в края на петдесетте години, на него е кръстен площадът в Далас, по който минава кортежът на президента Кенеди в момента на смъртоносните изстрели.) Освен това в Тексас и други щати на югозапад Хънт притежава 331 радиостанции. Те се снабдяват с материали от централна редакция във Вашингтон, където работят 25 души.

В съответствие с най-добрите традиции на едрия капитал в САЩ Хънт прикрива тази дива пропаганда под маската на „фондации“. (Обикновено те имат звучни названия: „Форум на фактите“, „Спасителен пояс“, „Лъчезарна звезда“.) Интересно е да се отбележи, че дори властите във Вашингтон отказват да впишат тези организации за открито политическо подстрекателство в официалните списъци. Но Хънт и така постига целта си.

По този повод Лъндбърг пише: „Ясно беше, че Хънт има тайнствени и силни приятели в Централното данъчно управление. Защото тези фондации, изпълняващи пропагандни функции, бяха напълно освободени от данъци. На всичко отгоре една от тях съществуваше под предлог,

че има религиозни цели.“

До каква степен връзките са близки, се вижда от факта, че през 1952 г. Републиканската партия получава от Хънт над триста хиляди долара. От тях сто и петдесет хиляди влизат в касата на крайно десния американски политик генерал Макартър. Хънт смята Айзенхауер за „комунист“ и желае през 1952 г. президент на САЩ да стане генералът. Не остава по-назад и партията на демократите. Линдън Джонсън, вицепрезидент по времето на Кенеди – а по-късно президент – получава сто хиляди долара от Хънт, който не забравя, че като сенатор на щата Тексас Джонсън е не само доверен приятел на неговото семейство, но и един от главните защитници на „данъчния трик“, повдигащ до небесата печалбите от петрола.

Всичко това е прелюдия към ролята, която фамилията Хънт и лично главата на семейството Харолдсън Лафйет Хънт играят по време на убийството на Кенеди и чието истинско значение и всеобхватност и до днес са покрити с гъст и явно скъпо платен мрак.

(Президентът Кенеди е убит в Далас, столицата на Тексас, на 22 ноември 1963 година. Създадената от главния съдия Уорън комисия за разследване на убийството установява, че не може да става дума за заговор. Убиец е Осуалд. Установено е, че при бягството си той се е срещнал и разговарял с полицаи на име Типит, с когото по-рано е имал неустановени връзки. Според комисията Осуалд е убил Типит. Не след дълго той е заловен. За разпит обаче не идва ред, тъй като няколко дни по-късно го убива Джек Раби, собственик на увеселително заведение, човек с тъмно минало, поддържащ тесни връзки с крайно десни кубински емигранти. И то така, че свидетели са поне дузина полицаи. Раби влиза в затвора. Там той съобщава на главния съдия Уорън, че ще направи подробни признания, ако го изведат от Далас. Защото чувства, както казва той, че в Тексас е осъден на смърт. Желанието му не е изпълнено и Раби умира в затвора при неизяснени обстоятелства. Според едно изследване на общественото мнение в САЩ през 1980 г. 65 на сто от гражданите са убедени и до днес, че Кенеди е жертва не на „индивидуално престъпление“, а на политически заговор.)

В няколко извънредно деликатни момента Х. Л. Хънт застава в опасна близост с убийството на Кенеди.

На сутринта в деня на атентата вестникът на Дийли „Далас Морнинг Нюз“ помества на цяла страница обява. Тя е направена от фондацията „Форум на фактите“, създадена и финансирана от Хънт. Заглавието е: „Бог ви води в Далас, мистър Кенеди!“ В текста президентът е

наречен „приятел на комунистите“ и се настоява за отговор на 50 въпроса. Американският писател Уилям Манчестър, който по молба на семейство Кенеди в книгата си „Смъртта на един президент“ описва историята на фаталните дни в Далас, пише за тази финансирана от Хънт обява: „Беше като документ за издирване на престъпник. С тази разлика, че се появи на страниците на най-влиятелния всекидневник в Тексас, и то няколко часа преди пристигането на президента.“

През същата сутрин една от радиостанциите на Хънт предава мрачен коментар, в който прозвучава изречението: „Ако работите вървят така и занаят, ще дойде ден, когато поданиците на Америка повече няма да могат свободно да купуват оръжие, за да го насочват срещу предателите си.“

Връзката е прекалено явна, за да може комисията Уорън да изхвърли от следствието името на милиардера. Но във всеки случай с него боравят като с ръкавици. И в това няма нищо чудно, тъй като наследник на Кенеди – по инструкции на когото е създадена комисията Уорън и на чийто адрес е изпратен докладът – е Джонсън, личен приятел на Хънт още като сенатор.

Но и така за комисията има няколко деликатни момента. Например, когато Раби е задържан, в джобовите му намират машинописен текст на коментар срещу Кенеди на една от радиостанциите на Хънт. По време на разпита Раби признава, че на 21 ноември, един ден преди атентата, в компанията на млада танцьорка посещава в кабинета му един от синовете на Хънт – Ламар Хънт, който е в числото на влиятелните водачи на империята. Така че комисията Уорън установява: един ден преди убийството на президента между Раби и семейството на Хънт се е осъществила лична среща. Което едва ли би било възможно между милиардер и съдържател на увеселително заведение, ако те не са се познавали преди това. По интересен начин комисията решава, че не си струва да се задълбочава в този контакт. По делото не е разпитан нито един член на семейство Хънт.

В друг момент по време на разследването се прави признание, че шест дни преди покушението се е водил разговор между Раби, убития по неизвестни причини от Осуалд полицаей Типит и някой си Вайман, председател на финансираната от Хънт фондация „Форум на фактите“, която публикува пророческото вестникарско обявление. Срещата е станала в увеселителното заведение на Раби „Въртележка“. (Всъщност самият Раби признава, че е познавал полицаия Типит.)

Комисията Уорън изпуска и тази нишка. Обществеността в САЩ и

досега е на мнение, че фамилията Хънт е най-важният финансист на съзаклятието срещу Кенеди. Но доказателствата – с израза на американците – „се изпускат като горещи картофи“ и семейство Хънт може да продължи усилията си за спокойното „изграждане на империята“.

След делото Кенеди династията по понятни съображения ограничаване своята осезаема политическа активност, като отдава сили за разрастване на богатството си. Тази дейност се съпътствува от внушителни успехи. Предполага се, че в края на 1974 г., когато умира старият Х. Л. Хънт, състоянието на фамилията е в размер най-малко на три милиарда долара. Но има мнения, според които то наброява пет милиарда.

Както почти винаги при случаите със свръхбогатите, част от състоянието се движи по невидими „подземни“ канали и това прави невъзможни точните изчисления. Сигурно е обаче, че по това време династията Хънт владее двете най-големи „независими“, т.е. необединени в картели нефтени компании: „Хънт Ойл Къмпани“ и „Пласид Ойл Къмпани“. Освен тях семейството държи в свои ръце най-големия в Съединените щати комплекс от захарни заводи, както и каменовъглени басейни със запаси, възлизаци на 2,5 милиарда тона; управлява около 250 предприятия. Фамилията притежава огромни животновъдни ферми не само в Съединените щати, но и в Австралия и в Нова Зеландия. Тя е собственик на конюшни за състезателни коне със стотици чистокръвни животни, на един отбор по ръгби, а в Калифорния в техни ръце е най-голямото предприятие за покупко-продажба на недвижими имоти. Характерно за династията Хънт е, че след началото на седемдесетте години в икономическата ѝ дейност решаващо място заемат борсовите маневри и все по-тъмните спекулации. Естествено, става дума не за дребни хитрости, а за стратегически операции, „достойни“ за най-богатото (или второто, или третото – кой знае?) семейство в Съединените щати. След смъртта на стария Х. Л. Хънт тези операции извършват неговите синове. Основателят на династията е неуморим не само в трупането на богатства. От първата си съпруга той има шест деца. Когато тя умира, Хънт се оженва за секретарката си, която предварително му е родила четири деца. Когато Х. Л. Хънт умира, отварят едно тайно чекмедже на писалището му. От съхраняваните в него документи става ясно, че в САЩ живеят още четири негови извънбрачни деца.

Но в ръководството на финансовите дела на империята Хънт играят роля само част от законните или впоследствие узаконени наследници. Основно това са синовете от първия брак – тримата братя Нелсън Бънкър Хънт, Уилям Хърбърт Хънт и Ламар Хънт, за когото вече стана

дума при срещата му с Раби по делото Кенеди. Те делят помежду си управлението на фамилните интереси. Но подялбата не минава без битки. Още преди смъртта на стария господин между тримата братя и децата от втория брак се разгаря остра борба. Интересното в нея е, че за следене на своите съперници тримата братя използват агенти от Федералното бюро за разследване на Съединените щати. Методът е много прост: подслушват се и се записват телефонните разговори на другия клон на семейството. С агентите на ФБР тримата наследници са свързани от известния с десните си симпатии сенатор на щата Мисисипи Истланд и това придава на работата особено пикантен аромат. А както се разбира покъсно, агентите на братята Хънт се определят от самия министър на правосъдието Джон Мичъл.

Всичко протича без много шум, но с добър резултат.

Тримата братя обсебват действителния контрол над богатството; останалите на практика са смазани. Цялата домашна караница вероятно никога не би излязла на бял свят, ако в Съединените щати не бе се разразил известният скандал „Уотъргейт“, в който се препъва и президентът Никсън. Решаваща роля и по този въпрос играят корупцията и подслушването на телефонните разговори на съперниците. Заедно с Никсън в машинациите с подкупи, свързани с делото „Уо-търгейт“, търпят провал и министърът на правосъдието Джон Мичъл, и неговият заместник, а по-късно приемникът Ричард Клайндийнст.

Вълненията след аферата „Уотъргейт“, които разтърсват цяла Америка, изтласкват на повърхността и „семеиния Уотъргейт“ на фамилията Хънт. Тримата братя-победители са изправени пред следствени комисии на Конгреса и там се разбира, че един след друг двама министри на правосъдието получават от братята Хънт за услугите си по сто хиляди долара.

Всички настръхват – но като по чудо всичко по-тъва в блатото на правосъдието. От главите на братята Хънт не пада и косъм – доказва се, че могат да се провалят министри на правосъдието, но не и милиардери.

Оттогава голям брой машинации на Хънт доказват тази поука. Голяма част от тях са от такъв мащаб, че разтърсват целия финансов свят на Съединените щати и всички борси за суровини в света.

Достатъчно е да се опишат две от поредицата големи акции. Едната е от 1976–1977 г. и е известна с името „соеният скандал“. Другата се провежда в про-дължение на десет години и е може би най-голямата борсова спекулация в историята на капитализма.

Що се отнася до соята, тя придобива световно стопанско, и дори

политическо значение, когато през 1973 г. президентът Никсън забранява нейния износ. По начало 90 на сто от целия световен експорт дават Съединените щати. Вярно е, че поради производствените усилия на други държави тази пропорция е намаляла, но все още САЩ остават най-големият производител и износител. По онова време забраната на Никсън означава истинска катастрофа за селското стопанство и животновъдството в Япония, но в трудно положение са и много западноевропейски държави.

В династията Хънт си спомнят, че когато поради спадане на запасите в САЩ и забраната за износ възникват затруднения на соения пазар, за няколко месеца цената на соята на големите селскостопански борси се покачва четири пъти. През 1976 г. добивът в САЩ отново е сравнително малък и запасите отново намаляват. Цените започват да се покачват високо.

Едва сега на борсите се усещат, че династията Хънт се е подготвяла за слабия добив в продължение на половин година. Милиардерите закупват (на сравнително ниски цени) голямо количество срочни доставки. Когато на селскостопанските борси цените отново се качват, над една трета от добива на соя в САЩ е в ръцете на фамилията. Инспекционната комисия при селскостопанската борса на САЩ прави опит да принуди братята Хънт да продадат техните наличности на високи, но все пак разумни цени. В случай че приемат тези цени, в момента на предложението фамилията пак би спечелила от спекулацията сто милиона долара. Но тя, като явно разчита на високопоставени покровители, отказва. Задържа количеството още четири месеца и го продава, когато цените са на „върха“. Резултатът е 250 милиона спекулативна печалба и едно следствие на Конгреса.

Обществено достояние стават само половината от резултатите. Следствието започва с голям шум, но не след дълго заглъхва също така, както заглъхва разследването по „семеиния Уотъргейт“.

Фамилията все още работи с пълна пара по изготвянето на „соената рецепта“, а вече започва подготовката на следващата, още по-голяма борсова манипулация. Според проведеното по-късно разследване на спекулацията, която влиза в историята на капиталистическата икономика под името „Сребърната битка“, братята Хънт започват да я организират около 1975 година. Но трябва да им се отдаде дължимото: за започване на операцията е нужен не само огромен спекулативен капитал, но и остър делови нюх, твърдост и решителност.

Още по това време един от признаците на кризата в

капиталистическия свят е извънредно голямото бързо поскъпване на златото, което, разбира се, е във връзка с покачването на цената на петрола и с отслабването на долара. Със забележителен делови инстинкт братята Хънт разбират, че в сянката на взривоподобното поскъпване на златото голям бизнес може да се направи със среброто, втория по ред благороден метал. (Те с право предполагат, че печалбата би могла да бъде по-голяма, отколкото при златото, тъй като среброто „не бие толкова на очи“, а обръщението му не е обвързано с такива международни разпоредби, както на жълтия метал.) Като се започне от 1973 г., чрез своите борсови посредници братята Хънт изкупуват огромно количество сребро. И то много евтино – по три долара на унция. Покупките продължават години наред. В подземните бронирани хранилища на Хънт се натрупва грамадно количество сребро. През 1975 г. агентите на фамилията осъществяват контакт с обкръжението на изгонения по-късно ирански шах. Той означава нов източник на пари. От този момент хората на Хънт купуват сребро и за сметка на шаха. Минават още три години. Семейството все още държи среброто, а цената му постоянно пълзи нагоре. Около 1978 г. 1 унция сребро вече струва 11 долара, почти четири пъти повече в сравнение с покупната стойност на Хънт. Тогава към операцията се включват нови мълчаливи компаньони.

Свръзка е не друг, а Конъли, бивш губернатор на Тексас, по-късно финансов министър на Съединените щати. (През 1980 г. Конъли, който е бил в колата на Кенеди в момента на атентата и е леко ранен, се опитва да бъде излъчен от Републиканската партия за кандидат за президент, но не успява.) В главната квартира на братята Хънт в Далас Конъли представя на фамилията един принц от Саудитска Арабия, когото владетелят изпраща в САЩ, за да проучи възможностите за влагане на изобилните долари от петрола. Посредничеството дава резултати: от 1978 г. на сребърния пазар се вливат – разбира се, чрез братята Хънт – пари не само на Реза Пахлави, но и на семейство Сауд. Може да се предполага, че и стремящият се към президентската длъжност Конъли едва ли е станал по-беден.

Става така, че докато цените на златото и петрола взаимно се гонят нагоре, среброто се вдига на смайващи височини. Неговото покачване е по-голямо от това на златото. През първите дни на 1980 г. за известно време една унция струва 50 долара на американската борса. (А то е равнозначно на световния пазар.) Като сравнение може да се каже, че това е шестнадесет пъти повече, отколкото цената, по която са купували братята. Това е с 50 на сто по-скъпо, отколкото официалната цена на златото

десет години по-рано!

Както става известно впоследствие, в този момент в ръцете на фамилията в истинския, физически смисъл на думата е близо половината от целия световен запас от сребро – на стойност седем милиарда долара.

Тогава ненаситните братя допускат малка тактическа грешка. Те неправилно отчитат издръжливостта на пазара и смятат, че с нови покупки цената на среброто може да се вдигне още повече. Братята дават инструкции на своите борсови агенции да продължат изкупуването и тъй като Реза Пахлави е вече отпаднал, подтикват за същото и мълчаливите си компаньони от Саудитска Арабия. Но пазарът не издържа тази нова спекулативна вълна; курсът се „продънва“, цените започват да се понижават, а две от трите най-големи борсови агенции на САЩ фалират. Суровинният пазар е в паника. Но фамилията Хънт излиза от бурята невредима. Вярно е, че се налага да се освободят от част от среброто на значително по-ниска цена от върховата, но и така печалбата от многогодишната спекулация е стотици милиони долари. Точната сума не знае никой.

Дори и американският Сенат. Неговата подкомисия по финансовите въпроси възбужда разследване по това дело и призовава братята Хънт. От своя щаб в Да-лас те изпращат само послание до Конгреса на Съединените щати. На практика в него се казва, че не ги интересува никакво разследване и не желаят да се явят пред комисията.

След уталожването на голямата сребърна треска кореспондент на „Нюзуик“, едно от най-четените американски списания, посещава братята Хънт в тяхната главна квартира в Далас. Информацията си за срещата журналистът завършва по следния начин: „В края на посещението, което едва ли може да се нарече разговор, сребърният крал Хънт просто ми обърна гръб и отиде до прозореца. Изправен до същия прозорец на седмия етаж, тъй е гледал кортежа на президента Кенеди и неговият баща, точно осем минути преди да проехтят изстрелите. Законите на Съединените щати не са създадени за тези хора...“

Жизненият път на Армънд Хамър, другия член на двойката „Х срещу Х“, който притежава струващите милиони нефтени кладенци на „Оксидентъл Къмпани“ и се пазари с властта на военните в Либия на страната на фамилията Хънт, също е белязан с километричните камъни на милиардите.

И все пак очеркът за зараждането на богатството на Хамър е различен: сякаш за да покаже, че еднакви или сходни интереси могат да се преследват с очевидно различни методи. Прапраядото на Хамър се е

казвал Владимир и се е смятал за богат човек по време на царската руска империя; той е строил кораби за военния флот на цар Николай I. През 1875 г. дядото му загубил своето състояние, тъй като вложил средствата на семейството, спечелени от строежа на кораби, в покупки на сол от голям мащаб. Солта се е съхранявала в складове край бреговете на Каспийско море. Един необикновено висок прилив унищожил всички запаси. (И според правилата на – „какво би станало, ако...“ – струва си да се замислим, как би се развила съдбата на Армънд Хамър, ако не е имало тази висока приливна вълна и солта е останала невредима, а семейството – продължило да живее в Украйна и по време на революцията.)

Но водата отнесла солта. Дядото на Армънд Хамър, съпругата му и едногодишният им син емигрират в Америка. Там той се превръща в „истински американец“ – горещ привърженик на Републиканската партия. По-късно Джулиъс, синът, става лекар, но по неговите разбирания за „американец“ не симпатизира на републиканците. Той застава на страната на стоящата вляво на американската политическа сцена Социалистическа работническа партия.

Неговият син Армънд също става лекар, но след дипломирането си през 1921 г. никога не се е докоснал до болен, а още през ученическите му години неговият необикновен делови усет става легендарен. Той изправя на крака застрашената от фалит малка фабрика за медикаменти на баща си. Обратно на големите фирми разбира, че краят на Първата световна война и закономерният спад на военните поръчки не означават безусловно ограничаване на производството на лекарствени средства. Обратно на големите фирми той не намалява производството и запасите от суровини. Дори разширява фабриката. Неговите предвиждания се сбъдват. След Първата световна война – така както и след Втората – се появяват нови лекарства, а търсенето се увеличава. Няколко години по-рано, когато фабриката на баща му е на ръба на фалита, в нея има 12 работници. През 1920 г. Армънд Хамър е още студент, а в производството вече са заети 1500 души. Следващата година той е единственият „самоиздигнал се милионер“ между завършващите американските университети.

Всъщност вниманието на младия Хамър към Русия, страната на неговите прадеди, е насочено чрез производството на медикаменти. След Гражданската война младата съветска власт се бори с почти пълна международна блокада и въоръжена намеса. По тази причина, както и поради едновременното влияние на вътрешното напрежение вследствие Гражданската война и катастрофалните метеорологични условия в

отделни провинции на страната върлуват масов глад и епидемии. Изтощеното население има нужда от лекарства и Армънд Хамър решава: ще занесе в Русия медикаменти.

Той продава завода за два милиона долара на свои служители. Купува една бракувана полева болница и за 60 000 долара – медикаменти и обзавеждане. За да стигне до Съветска Русия, трябва да води истински битки. В Англия, една от главните крепости на интервенцията, за няколко дни го задържа Скотланд Ярд, защото намира мисията му за подозрителна. Бави се и съветската виза, но двадесет и три годишният младеж изпраща в Москва „протестна телеграма“. След десет дни Литвинов – легендарна фигура на съветската дипломация, тогава заместник-комисар на външните работи – телеграфически изпраща визата на Хамър, който чака в Берлин.

Пътят с бавния влак е тежък. За осветление Хамър използва свещи, които носи със себе си. Пътниците взаимно се избягват; страхуват се от тиф и холера. Москва носи следи от борба и страдания. По улиците има дупки, витрините зеят изпотрошени, по стените личат пресни следи от куршуми. Малко хора имат обувки, децата ходят боси. Храната е с купони и не достига; младият милионер с добър апетит също често си ляга с празен стомах. Полевата болница и медикаментите предава на народния комисар по здравеопазването, който след няколко дни го кани да участва в една обиколка. Целта е да се проверят възможностите за възстановяване и нови строежи в Уралския промишлен район. Експедицията води Мартенс, един от ръководителите на Съветския народностопански съвет. До Екатеринбург се пътува три дни и три нощи. (От 1924 г. този град се нарича Свердловск.) Влакът минава през страна, разрушена от войната и страданията. В дневника си Хамър пише следните редове: „...обезлюдена от холера, тиф и детски болести... Мислех, че по време на подготовката си за лекар съм закален срещу човешките страдания, но гледката на първата композиция с бежанци ме изпълни с вледеняващ ужас. Казаха, че когато са напусkali Самара, във влака е имало хиляда пътници. Когато след няколкодневно пътуване пристигнали в Екатеринбург, живи са били само двеста – най-силните. Много са измрели от глад, а още повече – от болести.“

Хамър изпада в истински шок, когато след голямата нищета обикалят полуразрушените, замрели уралски фабрики, мини и заводи и пред него се разтваря цялата съкровищница на Урал: платина, смарагди, полускъпоценни камъни и изобилие от кожи. Мартенс обяснява, че срещу тези стоки биха могли да се доставят онези един милион пуда жито, с

които населението на Урал би могло да издържи до следващата жътва. Хамър знае, че грижа за американското селско стопанство през рекордната 1921 г. е тъкмо свръхпроизводството. Цената за пуд жито е спаднала до един долар и фермерите горят житото, само и само тя да не продължава да пада. Посетителят още на самото място предлага да организира сделката по обмяна въпреки политическите и бюрократичните затруднения. Мартенс и градският съвет приемат предложението. Хамър телеграфира на своя по-голям брат Хари да закупи 1 милион пуда жито и спешно да ги изпрати с кораб на пристанището в Петербург. В телеграмата се казва, че за обратния курс корабите ще бъдат натоварени с обработена и сурова кожа, както и с друга стока, на стойност един милион долара; комисионата ще бъде пет процента. Всъщност тази телеграма отразява кредитото на продължилата десетилетия и станала легендарна делова дейност на Хамър: бърза ориентация в обстановката, почтено предложение – без да се забравя полагаемата се печалба.

По онова време тази сделка се смята за фантастична; малко по-късно на железопътна гара в Урал Ленин се свързва от Кремъл лично с Мартенс, за да получи официални сведения, които да уточнят слуховете, разпространяващи се в Москва. На телеграфната лента представителите, наобиколили апарата, четат следните думи: „Какво е това, което се чува от Екатеринбург? Телеграфната агенция говори за някакъв млад американец, който наема кораби, за да облекчи глада в Урал. Ленин.“

Мартенс диктува на телеграфиста отговора: „Съобщението е вярно. Д-р Армънд Хамър даде инструкция на своите съдружници в Ню Йорк незабавно да изпратят жито в Петербург. Според споразумението, одобрено от Екатеринбургския съвет, за покриване на задължението корабите вземат с обратния курс кожи.“

След кратка пауза се поставя въпрос: „Вие съгласни ли сте с това?“ Отговорът на Мартенс е: „Да, напълно.“ И накрая решението: „Много добре. Ще инструктирам народния комисар по външната търговия да одобри сделката. Моля незабавно да се върнете в Москва. Ленин.“

Няколко дни по-късно върналият се вече в Москва Хамър получава от Ленин покана за следващата сутрин. (По това време в столицата вече се чувствуват първите признаци на НЕП-а; магазините постепенно се напълват, градът оздравява, хората са по-ведри, настроението – по-добро.)

В своите спомени Хамър пише, че кабинетът на Ленин е бил буквално затрупан с книги и списания, Ленин изважда един брой на излизащото и досега американско научно списание „Сайънтифик Америка“ и

му обяснява, че Русия има нужда от техника. Той казва също, че желаят да ускорят развитието, като се дадат промишлени и търговски концесии на чуждестранен капитал. Хамър схваща бързо. Той си спомня, че по време на обиколката си в Урал е видял изоставена мина, която по-рано е експлоатирила огромните залежи от азбест в околността. Казва това на Ленин, а той незабавно му предлага концесията. Посетителят малко се безпокои – смята, че разгръщането на работата ще отнеме месеци. Ленин реагира незабавно. Според мемоарите на Хамър той отговаря следното: „Бюрократията е едно от нашите най-големи проклетия. Винаги казвам това на хората. Ще направим така – ще определим специална комисия от двама души, чиято работа ще бъде да придвижат напред това дело и да ви оказват всякаква помощ. Може да бъдете сигурен, че ще се действа незабавно.“

По такъв начин след одобрението на Съвета на народните комисари Хамър става първият бизнесмен, който получава концесия. Той веднага е преместен в съветската правителствена резиденция за гости и без да отлага, започва организаторската работа по азбестовата концесия. На тържественото подписване на договора присъства и Литвинов.

По това време, с известно закъснение, в Петроград пристига и житото. Корабите са натоварени с кожи, а Хамър инкасира пет на сто комисиона съгласно споразумението.

По-късно, през есента на 1922 г., той отново се среща с Ленин – тогава докладва за хода на работата в азбестовата мина. При това посещение подарява на Ленин малка статуетка от бронз. Тя символизира опасностите, които заплашват човечеството. Върху книги, изваяни от бронз (трудът на Дарвин „Произход на видовете“), се е свила малка маймунка, която гледа човешки череп. Ленин приема статуетката и, според мемоарите на Хамър, казва няколко думи в смисъл, че ако хората не се научат да живеят в мир, развитието на техниката ще унищожи цивилизацията. Статуетката остава върху писалището на Ленин – и до днес я показват на туристите, които посещават работния кабинет. Така започва тази безпримерна връзка в историята на капитализма. Хамър живее и работи в Съветския съюз десет години – пример за това няма не само между свръхбогатите, но и между бизнесмените на средно равнище. И, разбира се, трупата богатство.

Наред с концесията за азбеста той организира и първите големи търговски връзки между Съветския съюз и Съединените щати. Нищо не доказва по-убедително неговата дързост и реален мироглед, колкото фактът, че той непосредствено търси известния яростен противник на

съветската власт Хенри Форд, като разчита, че ще разубеди недалновидния политик в този гениален организатор и делови мъж. И прави сметката си вярно, макар че първото мнение на Форд е отрицателно. Кралят на автомобилната промишленост отговаря на Хамър, че наистина руският пазар би бил от полза за него, но не е съгласен на никакви доставки преди смяна на режима. Хамър, който е едва на 25 години, му казва: „Е, мистър Форд, ако смятате да изчакате смяна на системата в Русия, още дълго няма да правите сделки.“

От капиталистите, издигнали се по-късно в редиците на свръхбогатите, няма нито един, с изключение на Армънд Хамър, който през 1922 г. би произнесъл тази фраза.

Започва спор. Той завършва с договор на Хамър първоначално за доставка на трактори, а по-късно със строеж на първия тракторен завод в град Горки, издигнат с помощта на специалисти от заводите на Форд в Съединените щати. Освен това Хамър е посредник между съветското външно търговско обединение и Форд в първата голяма сделка за доставка на резервни части за 30 милиона долара. След контактите с Форд той организира и връзки на съветската държава с редица крупни предприятия в САЩ – от фабриката за автоматични писалки „Паркър“ и компанията „Нашънъл Сърплай“, произвеждаща оборудване за петролни сондажи, до Каучуковия тръст. Всичко това наред с концесията за азбеста поради станалата вече традиционна комисиона от пет на сто означава за Хамър сигурен източник на обогатяване. Фантазията му го влече към най-разнообразни сделки. Купува обработени и сурови кожи, хайвер и греди – той е първият, който има чекова книжка в държавната банка на Съветския съюз. Ограничен е само от две неща: не може да купува недвижимо имущество и само веднъж в годината може да прехвърля печалбата си в долари – тогава той може да я изнася от страната.

Тъй като се установява в Съветския съюз за години, Хамър наема жилище с 24 стаи на „Садовая“, където по време на царизма се помещавал дворецът на богат едър търговец. Извиква при себе си в Москва един от братята си – Виктор. Виктор е специалист по антикварни мебели и предмети на изкуството. По време на сделкаджийската бъркотия в годините на новата икономическа политика Хамър става един от най-големите купувачи на стари предмети на изкуството. Към „Садовая“ потичат порцеланите на Екатерина Велика, древни икони, бродирани със злато празнични свещенически одежди. Временно там намира подслон струващият цяло съкровище сервиз за хранене на цар Николай II, както и оригиналните, изготвяни по височайша поръчка бижута от прочутия

бижутер Фаберген. За една година всичките стаи в жилището на Хамър в Москва са претърпени със съкровища от света на Романови; къщата наподобява музей.

Тези факти показват, че Хамър в никакъв случай не е сантиментален: той е реалист и има ясна представа за събитията; почтен делови партньор, който няма нищо против – със съгласие на партньора – да използва докрай възможностите, предоставени му от случая. Между другото по-късно съкровището на Романови се оказва огромна сделка. То става основа на картинната галерия на Хамър. Освен това продажбата на част от него през 1929 г., в бедните години след голямата стопанска катастрофа в капиталистическия свят, предоставя на Хамър начален капитал за нови сделки, този път в Съединените щати.)

От втората половина на двадесетте години развитието на вътрешнополитическите отношения издига все повече прегради пред дейността на Хамър в Съветския съюз. Съветските външнотърговски органи окончателно изграждат своите организации; те преговарят непосредствено с големите чуждестранни фирми и нямат нужда от посредник. В последните години находчивият Хамър все пак намира област на действие в промишлеността: въз основа на договор със съветското правителство той създава и организира в Съветския съюз производството на моливи, базиращо се на местни запаси от графит. (Той самият заминава за Германия, за да вербува техници и буквално „открадва“ неколцина от най-добрите специалисти на известните заводи „Фабер“.)

И все пак през 1930 г. идва раздялата. Съветското правителство изпраща Армънд Хамър с великодушен жест. То купува от него фабриката за моливи със средства отчасти в наличност, отчасти в полици, платими в срок от 36 месеца. И което е по-важно за Хамър: позволява му да изнесе от страната срещу износно мито от 15 на сто част от съкровищата на изкуството, събирани в продължение на години, които са запълнили не един склад. Друга част е обявена за „домакински инвентар“ и е освободена без всякакви данъци. По това време Хамър е вече между най-богатите в Съединените щати. Стойността на неговото състояние, делови интереси и предмети на изкуството се оценяват на около сто милиона долара, но все още не го причисляват към свръхбогатите. Следващата част от живота му протича без значение в международни мащаби, но е изпълнена с авантюристични и печеливши инициативи. Така например той прави много голяма сделка, когато предвижда победата на Рузвелт в президентските избори, което едновременно означава и отмяна на сухия режим. Когато Рузвелт влиза в Белия дом, в ръцете на Хамър са най-

големите фабрики за бъчви в Съединените щати и значителна част от акциите на спиртоварните. Друго е и вътрешнополитическото поведение на Хамър през тези в делово отношение не особено очебийни години, в сравнение с останалите големи промишленици и капиталисти. Най-влиятелните фигури на капитализма в САЩ яростно мразят Рузвелт, тъй като не разбират, че когато президентът ограничава тяхната дейност и увеличава държавното влияние, той иска да направи по-жизнена самата капиталистическа система. Хамър подкрепя Рузвелт и е негов приятел. През 1940 г. той разработва план, според който да бъде подпомогната в икономическо отношение Англия, вече в състояние на война с Хитлер, в замяна на правото да бъдат използвани някои английски военни бази. По-късно той работи с пълномощника и „пътуващ посланик“ на Рузвелт Хари Хопкинс и е един от онези, които още преди Съединените щати да влязат във войната, разработват програмата с голямо значение за „поддържане на Англия над водата“.

Един от показателите на това приятелство е, че доста време след смъртта на Рузвелт Хамър купува някогашното имение на президентското семейство и постепенно рушащото се владение „Кампобело“. Той ремонтира къщата за много милиони долари, подрежда парка, а хората му намират старите мебели на семейството. След това Хамър подарява имението на правителството с условието „Кампобело“ да бъде музей на Рузвелт.

Разбира се, този жест се прави през 1963 г., президент е Кенеди, а Хамър е милиардер. Един особен, различен свръхбогаташ, който може да си позволи подобно поведение.

Характерна за Хамър е лекотата, с която в ръцете му падат нови и нови стотици милиони тогава, когато вече иска да се оттегли от сделката. В средата на петдесетте години той вече се чувства уморен и смята, че е дошло време да се оттегли в дома си в Калифорния, претърпан с предмети на изкуството. Прави дарения и завещания. Колекцията си от произведения на стари майстори подарява на университета в Южна Калифорния, колекция от първокласни творби на стойност 25 милиона долара предава на областния музей в Лос Анжелос, а сбирка от рисунки – на Националната галерия във Вашингтон. Много милиони долари предоставя на института „Джоунас Солк“ за организиране на изследователски център по проблемите на рака „Армънд Хамър“.

Разбира се, преди да направи окончателна стъпка в оттеглянето си, Хамър се консултира със свои агенти и съветници. Интересува се къде да вложи капиталите си, за да се увеличава безпрепятствено

състоянието му в годините на почивка. Тогава съветниците казват за първи път на Хамър за „отстъпката за изтощение“, която дава възможност за огромен отбив от данъците на петролотърсачите. Като пример те посочват тъкмо милиардерската фамилия Хънт, която стои в другия край на политическата сцена на САЩ.

Дори добавят, че капиталовложенията в петролната промишленост са полезни даже и да не се намери нефт; защото сондажните разходи за „сухите дупки“ могат да се извадят от данъците. Тогава един познат на Хамър му предлага да купи изправената пред фалит нефтена компания „Оксидентъл“ в Калифорния. Би могъл да я получи за сто хиляди долара. Хамър проучва положението на фирмата и решава, че тя не струва и толкова. Той дава на фирмата кредит от 50 хиляди долара, за да се направят още поне два сондажа. Рискът не е голям; в случай на неуспех сумата може да се възстанови от данъците.

По една случайност и двата сондажа се оказват успешни, а акциите на компанията скачат на борсата от 18 цента на 1 долар. Хамър веднага започва изкупуването и след няколко дни „Оксидентъл“ е под негов контрол. От този момент кладенците сякаш са омагьосани. Почти всички сонди попадат на нефт. В долината на река Сакраменто, недалеч от Сан Франциско, където по-рано са правени десетки безрезултатни сондажи, откриват второто по големина находище на земен газ в Калифорния. Само неговата стойност се изчислява на 200 милиона долара. Няколко месеца по-късно край близкия град попадат на друг, подобен по големина залеж.

Всъщност така започва „вторият живот на Арманд Хамър“; той се издига в редиците на най-заможните хора в САЩ, когато вече има намерение да се оттегли. (Характерно е, че притежател на тридесет милиона става и известният в бранша специалист по сондажите Джийн Рийд, разбира се, не от заплатата си, а от акциите на „Оксидентъл“.)

Разрастването е подобно на ураган. Империята на Хамър се уголемява с всеки изминат месец. Най-съществената спирка по пътя е създаването на „Бест Фъртилайзърс Къмпани“, голяма фирма за производство на изкуствени торове; нейните бази за амоняк са разположени близо до газовите находища на „Оксидентъл“. За кратко време Хамър доразвива фирмата в едно от най-големите предприятия за изкуствени торове в Съединените щати. Веднага след това в северната част на Флорида попадат на огромни фосфатни залежи, въпреки че по мнението на „бранша“ откритите преди петдесет години флоридски фосфатни полета отдавна са изчерпани. Следващата крачка е придобивката на третата по

големина в САЩ фирма за производство на сяра – „Джеферсън Лейк Сълфър Къмпани“ в Тексас.

Безспорно случаят и късметът играят голяма роля във взривоподобното разрастване на деловите интереси на Хамър, макар че веднъж след подобна забележка той отговаря: „Щастието работи за онзи, който работи по четиринадесет часа на ден.“

Във всеки случай Хамър спада към изключително малката част хора, които работят по 14 часа дневно и щастието работи за тях. „Оксидентъл“ (благодарните акционери вече я наричат галено „Окси“) става едно от най-големите независими петролни предприятия, а в производството на изкуствени торове и другите делови интереси Хамър има решаваща роля. За да осигури спокойно извършване на доставките, Хамър купува „Международния съюз за руда и изкуствени торове“ („Интърроър“). Това е най-голямата фирма в света за посредничество и продажба на изкуствени торове. Новата придобивка му дава възможност да продава стоката си в 60 страни. По това време в „Оксидентъл“ работят 30 000 души.

Най-големият – макар и продължил кратко време – водопад от долари тепърва ще се излее. През пролетта на 1966 г. Хамър пристига в Либия, която по това време още е васално владение на крал Идрис. „Аллах ви изпраща в Либия!“ – възкликва белокосият крал, когато приема Хамър. Разбира се, не аллах изпраща шефа на „Оксидентъл“.

Преди революцията на Кадафи Либия е истински Ханаан за петролодобивните компании. Блъсканицата е голяма и е трудно да се получи концесия. Но Хамър, който пристига в Либия със специален самолет – преоборудван бомбардировач „Дъглас“ – подхожда към сделката от друга страна в сравнение с конкуренцията. Освен традиционните финансови уеловия той обещава, че пет процента от приходите на „Оксидентъл“ ще предостави на Либия за развитие на нейното селско стопанство. Предлага неговите хора да правят проучвания не само за нефт, но срещу заплащане и за артезиански води в района на Куфра и другите оазиси.

Хамър получава концесия и след два несполучливи опита на третия „Оксидентъл“ попада на най-богатите залежи петрол в Либия. Той веднага започва строеж на тръбопровод за 150 милиона долара, по това време най-голям в страната. След това купува западноевропейското предприятие „Сигнъл Ойл“, което разполага с петролни рафинерии, бензиностанции и сервизи. С тази база зад гърба си Хамър е принуден да води бой. Петролният гигант на фамилията Рокфелер „Стандарт Ойл“

два пъти тръгва в атаки, за да погълне „Окси“, но Хамър с ловки маневри устоява. Той запазва независимостта на предприятието си, а от печалбите си в Либия дори купува третата по големина в САЩ компания за каменовъглени мини, както и единствената фирма, в ръцете на която е американският патент за ефективна газификация на въглища.

Подходът на Хамър в Либия, който първоначално изглежда прекалено великодушен и скъп, в края на краищата носи огромна допълнителна изгода за „Оксидентъл“.

Известно време след появата на Кадафи крайно дясното крило на американския монополистичен капитал в лицето на фамилията Хънт и сътрудниците в деловите интереси на Хамър – в известен смисъл „леви“, но във всеки случай реалистични – преговарят с представителите па властта от еднакви позиции и общо искат финансова помощ от гигантските петролни тръстове.

По всичко личи, че младите офицери около Кадафи напълно, са запознати с различията между имащите един и същи цели шефове на предприятията. Всичко, което принадлежи на Хънт, е национализирано почти незабавно. Кадафи дори добавя, че прави това, за да „удари шамар на Съединените щати“. Предприятията на „Оксидентъл“ имат възможност да работят още няколко години; наред с петрола нейните хора продължават да търсят артезиански води. Накрая Хамър получава съответно обезщетение и провежда „организирано отстъпление“. Оттегля се от Либия по-богат с няколкостотин милиона в сравнение с пристигането му, когато крал Идрис го поздравява като „пратеник на аллаха“.

Разцъфтяването на империята Хамър е бързо и зрелищно, в години-те на нейното късно развитие встъпилият на президентския пост Кенеди назначава владетеля ѝ за свой икономически представител. Докато фамилията Хънт започва около Далас финансирането на завършилата трагично крайно дясна подстрекател-ска дейност, по поръчение на Кенеди Хамър посещава Индия, Япония и Съветския съюз. В Москва на дълъг приятелски разговор го кани Микоян, когото Хамър за последен път е видял през 1922 година. Тогава членът-ветеран на Политбюро на КПСС и заместник-председател на Министерския съвет работи в Ростов – и той приема тракторите „Форд“, за доставката на които посредник е Хамър.

Само няколко месеца преди на страниците на „Далас Морнинг Нюз“ да се появи известното, финансирано от Хънт съобщение против Кенеди, Хамър с одобрението на Белия дом започва в Москва преговори за осъществяване значителна сделка за търговски обмен. Идеята е

срещу съветски земен газ на стойност три милиарда долара да се доставят от САЩ обогатени изкуствени торове.

Въпреки изградените от Хамър връзки със Съветския съюз по времето на президента Кенеди – от 1961 до 1963 г., – след трагедията в Далас взаимните действия бързо замират. В годините след убийството на президента Хамър отново посещава Москва и преговаря с министъра на културата. Резултатът от срещите е организираната в музея „Пушкин“ изложба на произведения от световноизвестната фигура в американската наивистка живопис Грандма Моузес. („Грандма“ означава „баба“, така в артистичните среди на САЩ наричат починалата на 101-годишна възраст художничка, която се подписва по този начин на картините си.)

В замяна Хамър има възможност да уреди в Ню Йорк изложба на иконописеца Павел Корин. Показани са най-ценните екземпляри от колекцията. Няколко години по-късно министърът на културата на Съветския съюз Е. Фурцева се среща с Хамър в САЩ и разглежда неговата неопенима колекция от картини, съдържаща преди всичко произведения от френски импресионисти и най-добрите американски художници от XIX–XX век. След споразумение между двамата колекцията на Хамър е показвана в Съветския съюз в продължение на една година. Излагана е в изложбените зали на Ленинград, Москва и Киев.

И друг епизод от същото време. Един американски търговец на предмети на изкуството съобщава на Хамър, че притежава две писма на Ленин. Едното от тях е до легендарната ръководителка на германското работническо движение Клара Цеткин, Хамър си набавя писмата и когато през есента на 1972 г. посещава с делова цел Москва, придружени с писмо, ги изпраща на Леонид Брежнев. Писмото на милиардера Хамър завършва със следните думи: „Господин Генерален секретар, като Ви предавам личните писма на Владимир Илич Ленин, бих желал да дам израз на своите благопожелания към народите на Съветския съюз и неговите ръководители, както и да покажа колко много ценя приятелството с един велик човек, споменът за който остава винаги свят за мен.“

Разбира се, тези полезни жестове не бива да ни карат да забравяме, че Хамър не се е превърнал в „човек на чувствата“. Той не се поставя в „услуга на руснаците“ – както пишат за това подстрекаваните и финансирани от конкуренцията вестници. Става дума просто за това, че той трезво преценява положението, знае кой е срещу него и какви методи трябва да използва, за да сключва сделки на базата на взаимен интерес.

Същата трезва делова философия той развива и на една своя лекция пред редактори на делови и финансови списания в Съединените щати.

Хамър е поканен да изнесе тази лекция, защото по това време подписва голям договор на един консорциум, предвождан от „Оксидентъл“. (Договорът, за който той започва преговори в Москва преди убийството на Кенеди – модернизирания вариант на обмена изкуствени торове – природен газ за три милиарда долара. След продължили доста години упорити преговори най-сетне е подписано споразумение, в което сумата е нараснала на осем милиарда – това е най-мощната спогодба в съветско-американските делови отношения.)

На лекцията пред редакторите Хамър казва: „Аз съм капиталист и всеки, който ме познава, знае какъв решителен защитник на капитализма съм. Но мисля, че може да се търгува и с комунистите. Никога няма да можем да променим системата им и винаги тяхното мнение ще бъде, че нашата система не е толкова добра, колкото е тяхната. Директният телефон между Вашингтон и Москва – «горещата жица» – обаче на практика не свързва с центъра в Кремъл избата на Белия дом. Най-горещата жица са постоянните преговори и обменът на мнения между деловите среди на САЩ и руските търговски пълномощници. Преживял съм прекалено много обрати в международния делови живот, за да разбера: двете велики сили може още повече да се отдалечават една от друга. Никога няма да бъдем партньори на идеологическа основа. Но в икономиката можем. Ако трябва да обобща в едно изречение препоръките, които бих дал на преговарящ в Москва американски бизнесмен, бих му казал: «Разработи всички части на договора много внимателно и грижливо, защото ако веднъж подпишеш, те ще се погрижат да изпълниш всички точки.» Защото от тяхна страна се спазва най-стриктно споразумението.“

Хънт и Хамър. Два полюса на американския едър капитал. Противоположности в клуба на свръхбогатите. Но освен описание на личностите, това е и предупреждение. Не бива всичко да се поставя на една плоскост, не бива нещата да се опростяват. Хънт и Хамър: единият е полюсът на заслепението, другият – на трезвия поглед. Между двата е разположен противоречивият, едновременно отблъскващ и търсещ контакти свят на свръхбогатите.

„ИТТ“ – МЕЖДУНАРОДНИЯТ СУПЕРОБРАЗЕЦ

Харолд Сидни Джинийн. Состъниис Бен.
Вестрик. Каналът Дълес.
Операция за модернизирание.
Дълги ръце. Мишена – Чили

Сред дворците на „Авеню Луиз“, един от най-представителните булеварди в Брюксел, се издига небостъргач, целият в стъкло. На покрива му са монтирани буквите „ИТТ“. Това е европейското представителство на един от най-могъщите (можем да добавим – с най-лоша слава) така наречени „наднационални тръстове“. Стъкленият дворец се нарежда между най-големите учредженски сгради в столицата на Белгия, но би изглеждал като джудже, ако го сравним с истинския дом на „ИТТ“ – небостъргача на „Парк Авеню“ в Ню Йорк.

Естествено тръстът (пълното му наименование е „Интернешънъл Телефон енд Телеграф Корпорейшън“ – „Международно предприятие за телефони и телеграфи“) се управлява от богато остъклената сграда в Ню Йорк. И то така, че когато веднъж месечно в брюкселския небостъргач се провежда сесията на „ИТТ“, часовникът в огромната заседателна зала показва само нюйоркското време.

Всеки от сто и двадесетте директори – шефове на предприятия, които сядат около масата за съвещания с форма на подкова в брюкселския дворец, определя съдбата на десетки и десетки хиляди работници и служещи и взима решения, свързани с многомилионни сделки. Но в тази зала те са като хлапета, които угрижено гледат към председателското място, заето от един нисък възрастен мъж с птича физиономия и очила със златни рамки. Той се казва Харолд Сидни Джинийн и като председател на „ИТТ“ е пълновластен господар на огромния тръст, който заема пето място в листата на фирмите в Съединените щати след „Дженеръл Мотърс“, „Стандарт Ойл“, „Форд“ и „Дженеръл Електрик“.

Но наред с петото място „ИТТ“ има и друго, особено класиране в списъка на американските гигантски корпорации. Защото от гледна точка на международните контакти много хора смятат това наднационално предприятие за тръст с най-многогранны връзки в целия свят и по такъв начин за образец на „многонационален“, мултинационален монопол.

Когато сто и двадесет директори поглеждат към носещия очила със златни рамки Джинийн, всъщност те насочват поглед към монарха на една световна сила. Днес „ИТТ“ има заводи и делови интереси, които отдавна са надхвърлили рамките на „телефона и телеграфа“ в 90 страни. „ИТТ“ се занимава с най-фантастични сделки от електрониката до жилищното строителство, от хотелиерския бизнес до фабриките за печива. В предприятията на фирмата са заети половин милион души, а годишните ѝ приходи се движат около 9 милиарда долара. Това е повече от стойността на цялото производство на Чили – държавата, която бе тласната към мрачна съдба до голяма степен тъкмо поради машинациите на „ИТТ“.

Английският изследовател и журналист Антъни Сампсън, който пръв описва историята на концерна, като поетизира, формулира фактите по следния начин: „Ако самолетът на Джинийн се приготвя за кацане на кое да е летище по света, по всяка вероятност машината се води от система за насочване на «ИТТ». Ако желае да се придвижи от летището към мястото на деловото съвещание с кола под наем, той може да вземе автомобил на предприятието «Ейвис», което е в деловите интереси на «ИТТ». Ако отседне в хотел, той може да посети някой от луксозните хотели на тръста «Шератън». Този тръст също е сред деловите интереси на «ИТТ». Ако вдигне телефонната слушалка, включи радиото, грамофона или телевизора, той се ползва от продукт на някоя от дъщерните фирми на «ИТТ». Ако вечер погледне към небето, около Земята кръжат спътници, произведени в «ИТТ». И ако случайно му дойде на ум президентът на Съединените американски щати, едновременно с това той се сеща, че американският участък на известната «гореща жица» (която свързва Вашингтон с Москва) също е монтирана от «ИТТ»...“

В същото време личността на Харолд Сидни Джинийн олицетворява и разликата, която отличава сравнително младите гигантски тръстове, подобни на „ИТТ“, от старите властелини от времето на XIX век.

Защо Джинийн не заема водаческото кресло на един от гигантските концерни в Америка като наследник на някой „барон-грабител“, както приемниците на Рокфелер или Форд. Той просто е търсен и открит от една комисия, която през един кризисен период в бурната история на „ИТТ“ през 1957 г. има задачата да намери подходящ шеф – управител на тръста. Джинийн е роден през 1910 г. в Англия. Родителите му са английски поданици; баща му от руски, а майка му от италиански произход. Когато заминават за Америка, той е на една година. По професия е счетоводител. Повече от двадесет години работи в големи

американски фирми, като заема все по-отговорни постове, докато накрая става подпредседател на авторитетния концерн „Рейтеон“. Тук, в град Бостън, го намира „комисията за издирване на таланти“ на „ИТГ“ и го поставя начело на концерна. По това време Джинийн е на четиридесет и девет години.

На пръв поглед разликата е много голяма. Става дума не за владетел на наследено състояние, а за човек, извоювал своята реализация в твърдата и безмилостна школа на американския делови живот. Но разглеждайки фактите по-отблизо, вижда се, че все пак разликата не е така голяма, както изглежда. Големите менажери от типа на Джинийн се характеризират със същите качества, които издигат на върха и един Рокфелер или един Форд. И поведението на един съвременен ръководител-менажер се определя от изискванията на капитала по същия начин, както то се определя и за внуците на Рокфелер, които представят вече третото поколение на монополистичната капиталистическа династия. И преди появата на Джинийн „ИТГ“ е голям концерн. Днес Джинийн има поведение на крал. От върха на „ИТГ“ той с неприкрито презрение гледа на владетели и министър-председатели. (Веднъж кара краля на Белгия да го чака, а когато му предстоят преговори с шаха на Иран – тогава шахът е все още на престола, – няколко часа преди започването им ги отменя, ката се аргументира с „друг, по-важен ангажимент“.

Но Харолд Сидни Джинийн не е първият крал на „ИТГ“. Първи е Состънийс Бен и това е човекът, който всъщност създава днешния облик на концерна.

Историята започва през 1920 г., което показва, че става дума за млад монопол, възникнал след Първата световна война. По това време Бен се демобилизира от американската армия със звание майор и заедно с брат си Хърнанд основава на остров Пуерто Рико малка телефонна компания. Там, защото семейство Бен живее на Вирджинските острови, които са част от Малките Антили, намиращи се недалеч от Пуерто Рико.

Состънийс Бен също е роден там. Баща му е от датски произход, а майка му – от френски. Преди да бъде мобилизиран в Първата световна война, младият Бен работи в предприятието на чичо си, който притежава завод за захар в Пуерто Рико. Когато се уволнява, фалира един от съдружниците на чичо му, който тогава държи в свои ръце съвършено примитивна телефонна мрежа на острова. Бен с помощта на чичо си купува фалиралото предприятие. Съвсем незначително, то е заведено в регистрите на американските фирми твърде надутото като „Интърнешънъл Телефон енд Телеграф“. (Този трик дава резултати, а обяснението е, че

по това време в САЩ съществува огромната компания за телефони и телеграфи „АТТ“ – „Америкън Телефон енд телеграф“. Ловките братя Бен разчитат, че техните партньори в преговорите ще объркват двете фирми и така те ще имат по-голям авторитет в първите делови разговори...)

И до днес се намират историографи на развитието на промишлеността, които са на мнение, че първият голям делови партньор на Бен, испанският диктатор Примо де Ривера, в началото е мислел, че преговаря с „АТТ“, а не с „ИТТ“. Други смятат, че братя Бен жънат първите си делови успехи в Испания, защото като пуерториканци отлично владеят испански език.

Вярно е едно – в първия си голям делови пробив незначителната фирма е подпомогната от Примо де Ривера. Диктаторът решава да обнови и модернизира извънредно остарялата телефонна мрежа в Испания. Состънийс Бен е един от онези, които бързат за Мадрид с надежда за сделка. За съвсем кратко време той си създава връзки с много издигнати личности, преди всичко от семейството на херцог Алба, една от най-патинираните аристократични фамилии в Испания. Представят го и на крал Алфонс XIII. Благодарение на тези свои връзки Бен получава договор. Така се създава „Компания телефоника де Еспаня“ – първото чуждестранно предприятие на „ИТТ“. Негов председател става херцог Алба. Характерен за тогавашното състояние на „ИТТ“ е фактът, че Состънийс Бен започва да търси американските специалисти, с които успява да реорганизира телефонната мрежа, едва след подписването на договора в Испания. Защото с първоначалните възможности на „ИТТ“ това не би било възможно.

Испанската сделка, която – както се вижда – съдържа и елементи на блъф, естествено привлича вниманието на нийоркската борса, а авторитетът на „ИТТ“ (както и цената на акциите и) започва да расте.

Две години по-късно Состънийс Бен отново получава „голямата печалба“. По това време „антитръстовата комисия“ на американския Сенат разглежда известното дело на концерна за телефонно и телексно оборудване „Уестърн Електрик“. Концернът е задължен да продаде чуждестранните си предприятия. Братя Бен получават от банковата къща на Морган заем от 30 милиона долара и с тях купуват дъщерните фирми на „Уестърн Електрик“ извън Съединените щати. Сега тези предприятия под наименованието „Интърнешънъл Стандарт Електрик“ са едно от най-ценните съкровища на империята „ИТТ“.

Тази маневра е още едно доказателство за това, доколко при съвременния капитализъм подобни „антитръстови процеси“ имат привиден

характер. Когато американският Сенат принуждава един монопол да продаде чуждестранните си предприятия, той допринася за създаването на друг, много по-могъщ монопол!

След тези две големи печалби Состънийс Бен се заема да укрепи своята малка империя. Още в началото блъфът не е чужд на неговия стил и той отново го използва на още по-високо равнище.

Купува един небостъргач с 33 етажа на „Броуд Стрийт“ в Ню Йорк и ги обзавежда разкошно, макар че тогава – през 1928 г. – финансовата мощ на предприятието не би трябвало да позволи това. Кабинетът му е обзаведен с оригинални мебели от епохата на Луи XIV, а в огромната трапезария на този щаб шефът на кухнята в „ИТТ“ почти всяка седмица организира банкети за много стотици гости – делови приятели на енергичния Бен. Почти всички финансови властелини, от членовете на семейството на Хенри Форд през Рокфелер и Морган до Ротшилд посещават небостъргача на „Броуд Стрийт“. Малко по-късно Бен, който чрез връзките си в Испания намира допирни точки с Ватикана, получава поръчка да организира телефонната мрежа в папската държава.

По този случай той окачва на стената в кабинета си портрет на папа Пий XI, а при завършването на работата подарява на папата златен телефон.

От височината на постигнатите успехи Состънийс Бен оглежда пазара и преценява, че при настоящото състояние все още не би могъл да се пребори с конкуренцията вътре в Съединените щати. Така че продължава да смята за своя действителна ловна територия не САЩ, а останалите страни. Той решава да проведе първата си голяма междутръстова битка със „Сименс“ – и до днес един от най-големите електропромишлени тръстове в Германия. По това време „Сименс“ работи в много близки отношения със заводите „Ериксон“, начело на които стои шведският „кибритен крал“ Ивар Кройгер. Бен започва атаката на два фронта. Най-напред, през 1937 г., предлага съюз на „АЕГ“ – друг германски тръст в електропромишлеността и конкурент на „Сименс“. Заедно те основават фирма под наименованието „Електрическо предприятие «Стандард»“. Почти по същото време от холандската „Филипс“ Состънийс Бен купува акциите на старата немска фирма „Лоренц“. По втората линия на нападението Бен успешно се промъква до амбициозния Ивар Кройгер. Шведът му продава част от акциите на „Ериксон“. В замяна Кройгер получава 11 милиона долара, пакет акции на „ИТТ“ и кресло в дирекционния съвет на американската фирма.

Вече цитираният Сампсън в своя труд за „ИТТ“, като подозира

нещо, с право поставя въпроса: какво общо има Состънийс Бен с по-късното самоубийство на Ивар Кройгер, което разтърсва борсите на половин Европа? Една английска фирма за счетоводен контрол, като изследва счетоводните книги на тръста „Ериксон“, попада в следите на огромни злоупотреби. Това води до провала на Кройгер, а по-късно и до неговата смърт. Сампсън смята, че е невъзможно ръководството на „ИТТ“ да не е знаело за измамите, извършвани в счетоводната дейност на „Ериксон“.

Пълна светлина по това дело не е хвърлена и до днес. Ясно е само, че въображаемият съюз Бен – Кройгер не би могъл да се осъществи с обикновени средства. По такъв начин „ИТТ“ печели конкурентната борба за немския пазар със „Сименс“ самостоятелно.

До известна степен битката е облекчена, защото през 1933 г. умира Хърнанд, братът на Состънийс Бен, който още във връзка с първата сделка в Испания е наречен „добрият Бен“ („Бен буено“) – различно от неговия брат, който е „лошият Бен“ („Бен мало“). Веднага след смъртта на брат си Состънийс Бен влиза в контакт с Германия на възможно най-високо политическо равнище: когато на 2 август 1933 г. новоизпеченият канцлер Хитлер приема за първи път представители на деловите кръгове на САЩ, „делегацията“ е съставена от двама души. Единият е Состънийс Бен, а другият – пълномощникът на „Стандард“, която спада към деловите интереси на „ИТТ“. Хитлер препоръчва на Бен да потърси чрез тогавашния си стопански съветник, някой си Вилхелм Кеплер, „надеждни“ делови германци, с които си струва да се сътрудничи.

Първия партньор, който Кеплер предлага на шефа на „ИТТ“, е известният banker от Кьолн Курт фон Шрьодер, който по-късно става член на генералния щаб на СС и до края осъществява връзката между предприятията на „ИТТ“ в Германия и Химлер. Курт фон Шрьодер официално става член на инспекционната комисия на „Стандард“. С посредничеството на Шрьодер посещаващият все по-често фашистка Германия Бен се среща с Гьоринг. Тримата се споразумяват фирмата „Лоренц“, която спада към деловите интереси на „ИТТ“ в Германия, да поеме участие с 28 на сто в самолетостроителното предприятие „Фоке–Вулф“.

След войната Шрьодер е изправен в Нюрнберг като военнопръстъпник пред американския военен съд. Там той казва, че Состънийс Бен лично е утвърдил покупката на акции от „Фоке–Вулф“. Освен това преди войната никога не се е интересувал от това, каква част от печалбите на германското „ИТТ“ се прехвърлят в САЩ. Никога не е задавал на Шрьодер въпроси, свързани с все по-явната подготовка на Германия за

война, и без да протестира, се е съгласил част от печалбите отново да бъде инвестирана в Германия и с това да бъдат увеличени мощностите на хитлеристката оръжейна промишленост.

Состънийс Бен залага на „хитлеровия кон“ до такава степен, че развива още по-усилено и по-бързо фирмите на „ИТТ“ в Германия в сравнение с дъщерните си предприятия в други страни. В средата на войната, през 1943 г., една официална американска следствена комисия формулира този факт по следния начин: „ИТТ“ енергично е финансирала индустриалната си експанзия в Германия и постоянно е увеличавала оборота на германските предприятия, докато при други дъщерни фирми оборотът тъпче на едно място или намалява.

Другият, може би по-интересен и от Шрьодер делови съдружник, който предлага обкръжението на Хитлер на „ИТТ“, е един юрист на име д-р Герхард Алоис Вестрик – съпритежател на голяма адвокатска кантора в Берлин. (Между другото след Втората световна война по-малкият брат на същия Вестрик е министър във Федерална република Германия по време на християндемократическото правителство на Ерхард!)

Герхард Алоис Вестрик и по-рано представя американски фирми в Германия и във връзка с това сътрудничи с една от най-авторитетните адвокатски кантори в столицата на САЩ – фирмата на Съливан и Кромуел. Един от собствениците на тази кантора е Джон Фостър Дълес, ползващият се с лоша слава външен министър на Съединените щати, прокламатор на „студената война“, който в годините на Втората световна война е пълномощник на американската секретна служба в Швейцария.

Тъкмо Вестрик свързва за първи път секретните служби на САЩ с хитлеристка Германия и „ИТТ“.

Също както Шрьодер той става член на дирекционната комисия на „Стандард“, а преди началото на войната многократно посещава Бен, който поддържа комфортно жилище в луксозния нюйоркски хотел „Плаца“. Нещо повече – Европа отдавна е в пламъците на войната, когато Вестрик отново посещава Ню Йорк и като гост на Состънийс Бен заедно с двамата си сина отсяда в хотел „Плаца“. Тук го посещават редица американски бизнесмени – в по-голямата си част онези, които симпатизират на Хитлеровия режим и се противопоставят на влизането на Съединените щати във войната. Тук, в хотел „Плаца“, Бен представя на Вестрик и американския автомобилен крал Хенри Форд.

По това време, по повод на посещението в Съединените щати, избухва голям скандал, тъй като вашингтонският представител на

английската секретна служба „вдига под тревога“ вестниците. Скоро Вестрик трябва да напусне Америка, но в джоба си той носи един документ. С него Состънийс Бен упълномощава Вестрик за периода на войната със съдействието на Шрьодер и СС да направи всичко за защита на интересите на „империята“ „ИТТ“ в Германия.

В същото време предприятията на „ИТТ“ трупат огромни печалби не само във фашистка Германия, но и в Съединените щати. В изследователския институт на „ИТТ“ в САЩ с конструиран специален прибор, с помощта на който английските и американските търговски кораби откриват по-бързо и по-лесно германските подводници и по такъв начин могат да избягнат техните торпеда. Докато бомбардировачите „Фоке-Вулф“, които спадат към интересите на „ИТТ“, вият над търговските съдове, същите съдове с прибори на „ИТТ“ се предпазват от германските торпеда...

В годините па Втората световна война Состънийс Бен и „ИТТ“ възсядат два коня едновременно. С края на войната единият кон отпада. От този момент (благодарение на връзките, които го свързват с американската секретна служба) „ИТТ“ се представя в Европа категорично като продукт на „победилата американска демокрация“.

За изненада на всички още на 25 август 1944 г. – Деня на освобождението на Париж – Состънийс Бен се появява в старателно замърсена полковнишка униформа, за да анализира деловите интереси на „ИТТ“ във Франция. Като се движи по следите на американската армия, той е между първите шефове на тръстове в САЩ, които стъпват на територията на победена Германия.

За да се движат свободно по германска земя, той и още трима членове на дирекционния съвет за броени дни са произведени в чин бригаден генерал. На първо време няма начин да се преговаря с Шрьодер, един от двамата хитлеристки съдружници, който – тъй като е висш офицер в СС – се оттегля в сянка. Но преоблечените като бригадни генерали директори на „ИТТ“ много бързо намират за Вестрик нови документи, според които той е работил за американската армия. (Несъмнено в това има известна доза истина. Между 1941 и 1945 г. Вестрик многократно пътува в Швейцария и там води преговори с Джон Фостър Дълес. Според американския стопански историк Джеймс С. Алън, който в книгата си „Монополистичният капитализъм и мирът“ разкрива още през 1946 г. връзката между хитлеристите и „ИТТ“, Вестрик е двоен агент – работи едновременно за тайните служби и на САЩ, и на Германия.)

Това са методите, с помощта на които Состънийс Бен успява да

устои на бурите на Втората световна война и в общи линии постига предприятията на „ИТТ“ в Европа – със „Стандард“ начело – да започнат след войната отново работа благодарение на връзките, които го свързват с хитлеризма. В същото време Состънийс Бен и неговото непосредствено обкръжение не забравят и собственото си благополучие.

През 1947 г. в предприятието избухва „акционерски бунт“. Акционерите се оплакват, че Бен и ръководната група, пълновластно управляващи „ИТТ“, като се аргументират със затруднения, причинени от войната, от девет години не са изплащали дивиденди. А самият Бен и доверените му директори превеждат за себе си почти четири милиона долара.

„Акционерският бунт“ се уталожва трудно, като Бен се отказва от един от трите поста, които заема на върха на „ИТТ“ (председателския пост), и го предава на слабохарактерния офицер генерал Харисън. Но това не променя действителното положение. Бен и в бъдеще остава пълновластен господар на концерна. В делово отношение обаче деветте години между 1948 и 1957 г. в историята на „ИТТ“ са съвсем сиви.

Социалистическото развитие изтръгва от ръцете на Бен едно по едно предприятията на „ИТТ“ в Източна Европа (между тях е и унгарското предприятие на „Стандард“), а създаването и укрепването на Германската демократична република прави за него недостижими част от германските предприятия на фирмата. По такъв начин бурното развитие на „ИТТ“ е спряно и когато през май 1956 г. седемдесет и четири годишният, вече тежко болен Бен е принуден да се оттегли, неговата фирма е на 52 място в листата на големите американски предприятия. След една година Бен умира, а през същата година умира и мнимият шеф на фирмата Харисън. Тогава дирекционният съвет изпраща на път „комисията за издирване на таланти“, която намира новия крал на „ИТТ“ на подпредседателското кресло на „Рейтеон“ и го издига начело на фирмата.

Под ръководството на Джинийн фирмата претърпява огромни структурни промени и се разраства извънредно (според израза на един американски коментатор тя преминава през „ракообразно нарастване“).

Първата стъпка на Джинийн е да изисква необикновена дисциплина дори в американското ръководство на тръста. Провежда изключителна еднолична концентрация на ръководната власт. От всяко предприятие се изискват толкова подробни месечни отчети, че за тяхното изготвяне често се налага да се създадат специални отдели. Предприятията получават извънредно строги инструкции, които определят производствените и експанзионистичните цели, както и печалбата, която трябва да реализират.

Ръководителите на предприятия отговарят със службите си за постигането им. В центъра на мрежата стои Джинийн, но вече не в небостъргача на „Брод Стрийт“, обзаведен комфортно, но старомодно, а съвсем ново, пет пъти по-голямо богато остъклено учреждение на „Парк Авеню“.

Разбира се, безусловната еднолична власт и извънредната дисциплина не биха били достатъчни, ако Джинийн не бе прозрял деловите възможности, които предлагат шестдесетте години. Те са в две насоки. Първо: променен е вътрешният „център на тежестта“ в „ИТТ“. Когато Джинийн се появява на сцената, само 18 на сто от печалбите на „ИТТ“ носят предприятия, които са на територията на САЩ, докато 82 на сто идват от други страни. Тук Джинийн прави промяна, тъй като вижда, че международното положение ще затрудни дейността на концерна, а без действително силни вътрешни американски бази няма да може да упражнява съответно влияние върху сменящите се едно след друго правителства на Съединените щати. В съответствие с това през първата година на своето ръководство Джинийн прави завой на 180 градуса и днес вече 55 на сто от печалбите осигуряват предприятия, действащи в САЩ. Втората органична промяна се характеризира с това, че Джинийн успява да разработи най-гъвкаво онези принципи на действие, присъщи за съвременните над-национални монополи. Би могло да се каже, че той съчетава безусловния едноличен контрол със самостоятелността на отделните предприятия. По този начин разпръснатите в почти сто държави в света делови интереси на „ИТТ“, от една страна, се явяват в „собствена, национална носия“, а от друга – „Парк Авеню“ здраво държи юздата в ръцете си. В книгата на Сампсън това много остроумно е наречено „хамелеонска тактика“ и е формулирано по следния начин: „Ако Джинийн желае, «ИТТ» се представя като единствен огромен концерн. Ако интересите го налагат, на следващия ден «ИТТ» взима формата на стотици малки предприятия.“

Този метод е добър преди всичко, защото властите в различните държави по-трудно могат да идентифицират или да контролират често много добре маскираната дейност на „ИТТ“. Много по-трудно е да се държи под око столикият супермонопол, отколкото използваните други методи на ръководство тръстове, маркирани с името на „Форд“ или „Дженеръл Мотърс“.

За да бъде създаден успешно новият облик на фирмата, са нужни колкото може повече предприятия. Защото колкото повече са маските, толкова дегизирането е по-лесно. По тази причина (особено във втората

половина на шестдесетте години) по указания на Джинийн „ИТТ“ започва истинска „пазарна маниащина“.

Най-напред купува фирмата за автомобили под наем „Ейвис“. Купува осигурителни дружества, фабрики за електрически лампи, училища за секретарки, завод за производство на водни помпи и системи за стенограф-но писане. Купува огромния строителен тръст „Левит“, които всяка година строи четвърт милион самостоятелни къщи в Съединените щати. Купува най-голямото в САЩ предприятие за производство на стъкло и керамика и най-голямата пекарна в Америка, която залива Щатите с бонбони, дузини видове хлебни изделия и пържени картофи в целофанени пликчета. Накрая купува и разширява светкавично хотелиерския тръст „Шератън“, който днес има луксозни хотели в 38 държави и е най-големият конкурент на „Хилтън“ и „Интерконтинентал“. В списъка фигурира само едно нещо, което „ИТТ“ не успява да купи: телевизионната компания „Ей Би Си“ – тази покупка е възпрепятствувана от американското Министерство на правосъдието.

През 1969 г., десет години след като Джинийн взима властта, старото „ИТТ“ вече не може да бъде познато. За десет години оборотът му нараства от 776 милиона долара на пет и половина милиарда (а след още три години – на близо 9 милиарда) долара. В листата на американските големи компании концернът скача от 52-ро място на девето, като след нови три години от девето застава на пето място.

Това развитие остро противоречи на онези защитници на капиталистическата система, които се стараят да накарат света да повярва, че в „ерата на менажерите“ големите международни тръстове се управляват от някаква „безопасна основа“. „ИТТ“ е един от най-младите и най-модерни наднационални тръстове. Джинийн не е „собственик“ в смисъла, в който са братята Рокфелер или Хенри Форд. И все пак правото да взема решения е изключително в негови ръце.

Взривоподобното разрастване на „ИТТ“ по време на „второто кралство“ също има своите тъмни епизоди, както и в периода на основателя Состънийс Бен. За тези тъмни дела естествено са нужни влиятелни и обикновено добре платени връзки, точно така, както по време на есесецеца Шрьодер или Вестрик.

Във ведомостите за работните заплати на „ИТТ“ фигурират десетки висши чиновници от външното министерство или Министерството на правосъдието, които са напуснали своите служби там. Служители на „ИТТ“ са бившият председател на Световната банка Юджийн Блук и бившият директор на американската секретна служба (ЦРУ) Джон

Маккоун. Бивш служител на „ИТТ“ е вече починалият Тригве Ли, някогашен генерален секретар на ООН, както и Спаак, бивш генерален секретар на Атлантическия блок, многократен външен министър на Белгия и министър-председател...

На основата на тези връзки едва ли трябва да се учудваме, че „ИТТ“ „може да уреди всичко“ – или почти всичко.

Един от най-ярките примери, които потвърждават това, е антигръс-товото съдебно дело, което от години се води срещу „ИТТ“. Пс разбира-еми причини историята на американските антигръсови следствия не може да се похвали с много успехи. И как може да се очаква от една държава на монополистичния капитализъм да разбива с нужната енергия стремежа към разширение на станалите прекалено силни монополи? Естествено повечето от антигръсовите дела се превръщат в проста формалност. Така беше някога с делото срещу „Стандард Ойл“, или с „Уес-търн Електрик“ в историята на „ИТТ“, която е раздробена, но с това се заздравява тъкмо монополното и положение.

Но както и да е. Още през 1968 г. Министерството на правосъдието на САЩ възбужда срещу „ИТТ“ антигръсово дело. Според служители на министерството „ИТТ“ трябва да продаде някои от най-съществените си предприятия, сред които са част от строителният тръст „Левит“, предприятието за коли под наем „Ейвис“ и доста хотели на „Шератън“.

В продължение на две години делото пътува в лабиринта на различните комисии на министерството и Конгреса, докато през 1970 г. неочаквано е захвърлено: антигръсовото дело срещу „ИТТ“ е прекратено.

Вероятно всичко щеше да свърши дотук, ако междувременно през 1973 г. в Съединените щати не бе избухнал разразилият се в такава буря скандал „Уотъргейт“.

Един от „пострадалите“ в делото „Уотъргейт“ е и министърът на правосъдието Клайндийнст. (С него се срещнахме, когато разглеждахме машинациите на семейство Хънт.) През 1972 г. той твърди пред подозрителната сенатска комисия, че „не е получавал от никого инструкции за прекратяване на процеса срещу «ИТТ».“ Година и половина по-късно, през есента на 1973 г., притиснат от други дела, той вече признава, че първоначално е бил потърсен по телефона от един от вътрешнополитическите съветници на президента Никсън, който му дал напътствия да прекрати делото срещу „ИТТ“. Няколко минути по-късно се обадил самият президент – казва някогашният министър на правосъдието – и лично го призовал да бъдат погребани документите по антигръсовия процес срещу „ИТТ“... Този случай доказва блестящо колко далече стигат

ръцете на Джинийн.

Още по-фантастично доказателство пред световната общественост за тъмните машинации на „ИТГ“ представлява поведението на тръста по така наречения „чилийски въпрос“. За да бъде разбрана в нужната степен тази разгърсила света низост на „ИТГ“, струва си да скицираме задкулисният план в южноамериканската дейност на тръста. През двадесетте години, още по време на режима на Состънийс Бен, в ръцете на „ИТГ“ влизат телефонните мрежи на Куба, а по-късно и на почти цяла Южна Америка. Телефонните, а след това и телеграфните връзки обаче означават за „ИТГ“, а по-късно и за застаналите зад него секретни служби такива чувствителни и опасни средства за политически контрол, че редица националистически правителства от най-различна проба национализират телефонните мрежи, собственост на „ИТГ“.

В случаите, когато получават съответно обезщетение, шефовете на „ИТГ“ в общи линии признават национализацията. Така е в случая с Аржентина по времето на Бен, а по време на господството на Джинийн – с Бразилия и Перу. (В Перу например от обезщетението, което изплаща военното правителство, „ИТГ“ строи в столицата на държавата луксозен хотел „Шератън“.)

Що се отнася до Куба, разбира се, революцията национализира някогашната телефонна мрежа на „ИТГ“ без обезщетение – тук Джинийн се оказва безсилен.

(За негово утешение той можа само да подари на един емигрирал кубински диктатор с окървавени ръце – на Батиста – също такъв златен телефон, какъвто Бен бе подарил някога на папата.)

След национализацията в Перу, преминала относително гладко, „ИТГ“ държи телефоните само на още три места: в „родината“ на концерна Пуерто Рико, на Вирджинските острови, където е роден Бен, и в Чили!

Още от това изброяване се разбира, че Чили е единствената държава, където „ИТГ“ и американската секретна служба, която стои зад него, в истинския смисъл на думата „са поставили ухо“ на телефонната мрежа. За САЩ тази мрежа става от жизнена необходимост и в политическо отношение, когато в Чили започва да съзрява промяна на системата, обещаваща възможности за осъществяване на целите на социализма по мирен, парламентарен път.

Разбира се, става дума не само за политика, но и за пари. Бен купува чилийската мрежа от англичаните още през 1930 г. и тя носи на тръста огромни печалби – не на последно място защото „ИТГ“ сключва с

водачите на тогавашната държава договор, според който всички свои задължения към фирмата Чили трябва да плаща в злато. През 1970 г., в годината на чилийския обрат, мрежата на „ИТГ“ в държавата ангажира повече от шест хиляди души, а стойността на капиталовложенията възлиза на около 200 милиона долара.

Още в началото на 1970 г., преди изборите, които дават властта на Алиенде, като първостепенна точка в дневния ред на дирекционния съвет на „ИТГ“ стои „чилийският въпрос“. Както по-късно се разбира, Джинийн още в началото е на мнение, че икономическите методи не могат да дадат резултати: прогресът на народните сили трябва да бъде възпрепятствуван с помощта на секретната служба на Съединените щати, а с това да бъде премахната и опасността, която заплашва последната телефонна мрежа на „ИТГ“ в Южна Америка.

Естествено Джинийн се възползва от съдействието на Маккоун, който е заменил директорското си кресло в ЦРУ за членство в дирекционната комисия на „ИТГ“. Маккоун обсъжда работата със своя приемник в секретната служба, Ричард Хелмс. Малко по-късно довереният пълномощник на Джинийн Бил Мериам се среща във фоайето на „Карлтън“, вашингтонския хотел на „Шератън“, с един агент-ветеран от ЦРУ. (Името му е Уилям Броу.) Пратеникът на „ИТГ“ казва на свръзката на ЦРУ, че Джинийн е съгласен да подпомогне с големи суми изборната борба на противниците на Алиенде, а ЦРУ би могло да достави тези суми, където трябва.

Оказва се обаче, че този път „ИТГ“ и Джинийн действуват бавно. Дватама агенти се срещат в хотела в края на юли 1970 г., а на 4 септември Алиенде спечелва президентските избори. Това означава, че времето, което чилийската десница има на разположение, за да използва резултатно парите, се оказва недостатъчно.

От този момент „ИТГ“ предлага на секретната служба голям брой планове, които стигат и до Белия дом. Според една от тези идеи, на десните политици, заемащи ключови позиции, би трябвало да се отпусне като подкуп един милион долара, за да ги склонят да образуват коалиционно правителство против Народния фронт. Според друга версия стотици хиляди долари биха били преведени за подпомагане на десния чилийски печат и телевизия. На тези преговори в обсъждането на плановете участвуват и тогавашният външен министър Роджърс, и Кисинджър, главен съветник на президента, по-късно министър на външните работи. Всъщност никой не знае точно колко от предложените суми стигат до Чили и в чии ръце отиват.

Положението се променя, когато през септември 1971 правителството на Алиенде предава управлението на деловите интереси на „ИТТ“ в ръцете на правителствен пълномощник. Тогава Джинийн кани на обяд Питър-сън, тогавашен главен съветник на Никсън по международните икономически въпроси, и му предава план за сваляне на Алиенде, състоящ се от 18 точки. Предложението си той формулира по следния начин: „Всичко трябва да се извърши много тихо, но много резултатно и трябва да се осигури системата на Алиенде да не преживее следващите шест месеца.“

Колко е доверчиво правителството на Алиенде показва фактът, че през февруари 1972 г., два месеца преди да е изтекъл шестмесечният срок, определен от шефовете на „ИТТ“, то още води преговори с хора от концерна за формата на обезщетението. Алиенде става от масата за преговори и сочи вратата на „ИТТ“ около три седмици по-късно. Защото тогава в САЩ излиза на бял свят подният съзаклятнически план, който се плете срещу Чили в триъгълника „ИТТ“–ЦРУ–Белия дом.

Документални доказателства, които точно да показват подривната работа в този „триъгълник“ след разрива, не са се появили и до днес. Няма съмнение обаче, че военният преврат срещу народното правителство е съзрял и проведен съгласно „сценария“, който Джинийн изпраща на Питърсън. По този повод си струва да се чуе мнението на сенатора Володя Тейтел-бойм, един от големите политици на Чилийската комунистическа партия и най-авторитетните нейни водачи, емигрирали в чужбина: „Осемнадесетте точки са грижливо разработен план за нападение, план на заговор, който обхваща всички равнища и области: от финансова и икономическа блокада до подкуп на вестници и журналисти. Особено внимание заслужава седма точка. В нея се казва, че трябва да се държи връзка със заслужаващите доверие кръгове в чилийските въоръжени сили. Възникналите с други средства масови безредици ще създадат атмосфера на насилие – пишат авторите на плана, – а това ще подготви военните за намеса.“

В особено съзвучие с изявлението, направено след фашисткия преврат от видния ръководител на Комунистическата партия, е мнението на най-новия историк на „ИТТ“ А. Сампсън. То е записано през март 1972 г., когато от изнесените пред обществеността документи светът вече е научил за чилийските планове на „ИТТ“, но самият преврат още не е извършен.

Сампсън изтъква не само, че поведението на „ИТТ“ показва „характерна за тръста арогантност, двуличие, склонност към корупция и

безмилостен натиск спрямо правителствените органи“. Авторът разглежда отношенията между наднационалния тръст, капиталистическото правителство и секретните служби и в по-широк смисъл. Той цитира Ричард Бисъл, един от заместник-директорите на ЦРУ, който през шестдесетте години казва, че „шпионите много по-резултатно могат да се прикриват в канторите на големите международни фирми, отколкото в посолствата“. От всичко това английският автор вади следното заключение: „Джон Маккоун е бил едновременно директор на «ИТТ» и съветник на американската тайна служба. Как е мислел той: всъщност за кого е работил, когато е преговарял с Ричард Хелмс? Защото инструкциите е получавал от «ИТТ», но връзките му са водели в секретната служба. Така че – както толкова шефове на «ИТТ» преди него – лесно е могъл да смята държавните интереси и интересите на тръста за едни и същи.“

Като се проследява цялостната история на „ИТТ“ – продължителните и дълбоки връзки с чужди правителства, машинациите по време на Втората световна война и политическото значение на съобщителната техника – трудно може да не се направи изводът, че концернът винаги е поддържал тясна връзка с шпионската служба. Тази връзка Джинийн наследява още от Состънийс Бен.

Едва ли може да се добави нещо към това. Може само да се напомни, че американските икономически историци смятат „ИТТ“ за най-характерния, най-гъвкавия и с най-съвременна организация образец на наднационален монопол.

КРАЙ

© 1981 Ендре Гьомьори
© 1990 Дора Панчева, превод от унгарски
© 1990 Людмил Панчев, превод от унгарски

Endre Gomori
Szupergazdagok, 1981

Сканиране, разпознаване и редакция: MesserSchmidt, 2007

Публикация:

ЕНДРЕ ГЪОМЬОРИ
СВРЪХБОГАТИТЕ. История на големите имущества.

Второ издание. Рецензент Нино Николов.
Превели от унгарски Дора Панчева и Людмил Панчев.

Редактор Любка Пиналова.

Художник Веселин Павлов.

Художествен редактор Александър Хачатурян.

Технически редактор Петър Илчев.

Коректор Стойка Радойчева.

Издателски № 8577. Дадена за набор на 13. II. 1990 г. Подписана за печат на 30. VII.
1990 г. Излязла м. август. Печатни коли 18,50. Издателски коли 15,54. Условно-
издателски коли 15,02. Формат 84×108/32. Цена 1,44 лв. Код 22/953152311/0802-13-90.

Издателска къща „Христо Ботев“ – София, 1990 г.

ДП „Димитър Найденов“ – В. Търново

Mora Ferenc Konyvkiado Budapest, 1981

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4475>]